

**UNIWERSYTET GDAŃSKI
WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI**

mgr Joanna Marszałek

**Wiedza tradycyjna a oznaczenia geograficzne.
W poszukiwaniu skutecznej ochrony prawnej**

Rozprawa doktorska przygotowana w Katedrze Praw Człowieka i Prawa Własności Intelektualnej pod kierunkiem naukowym dra hab. Macieja Barczewskiego, prof. UG

Gdańsk 2024

Spis treści

Wstęp.....	6
ROZDZIAŁ I.....	14
Wiedza tradycyjna	14
1.1 Pojęcie „wiedzy tradycyjnej”	14
1.2 Istota ochrony wiedzy tradycyjnej w ujęciu historycznym.....	17
1.3 Społeczności tubylcze a społeczności lokalne	23
1.4 Ochrona wiedzy tradycyjnej w aktach prawa międzynarodowego i Unii Europejskiej.....	27
1.4.1. <i>Konwencja o różnorodności biologicznej</i> , sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 roku	27
1.4.2. Protokół z Nagoi do Konwencji o Różnorodności Biologicznej <i>dotyczący dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania z 2010 roku</i>	33
1.4.3. Porozumienie w sprawie <i>Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej (TRIPS)</i> z dnia 15 kwietnia 1994 roku i Deklaracja ministerialna z Doha z dnia 14 listopada 2001 roku	36
1.4.4. <i>Traktat WIPO dotyczący Własności Intelektualnej, Zasobów Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi z 24 maja 2024 r.</i>	39
1.4.5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 roku w sprawie <i>środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów</i>	42
1.5. Podsumowanie.....	45
ROZDZIAŁ II.....	48
Sposoby ochrony wiedzy tradycyjnej.....	48
2.1 Systemy ochrony <i>sui generis</i> wiedzy tradycyjnej na przykładzie prawodawstw wybranych państw	48
2.1.1. Afrykańskie prawo modelowe <i>o ochronie praw społeczności lokalnych, rolników i hodowców oraz o dostępie do zasobów biologicznych z 2000 roku</i>	49
2.1.2. Protokół Afrykańskiej Regionalnej Organizacji Własności Intelektualnej <i>w sprawie ochrony tradycyjnej wiedzy i przejawów folkloru z dnia 9 sierpnia 2010 roku</i>	54
2.1.3. Ochrona wiedzy tradycyjnej w Panamie.....	56
2.1.4. Ochrona wiedzy tradycyjnej w Peru	62
2.1.5. Ochrona wiedzy tradycyjnej w Brazylii	67
2.2. Prawo własności intelektualnej a wiedza tradycyjna	69
2.2.1. Patenty a wiedza tradycyjna.....	74
2.2.2. Prawa autorskie a wiedza tradycyjna.....	79
2.2.3. Znaki towarowe a wiedza tradycyjna.....	85
2.3. Podsumowanie.....	88

ROZDZIAŁ III.....	90
Oznaczenia geograficzne w prawie międzynarodowym, Unii Europejskiej oraz krajowym	90
3.1. Pojęcie „oznaczeń geograficznych”	90
3.2. Rodzaje oznaczeń geograficznych	93
3.3. Funkcje oznaczeń geograficznych	95
3.4. Systemy ochrony oznaczeń geograficznych	96
3.5. Oznaczenia geograficzne a znaki towarowe	97
3.6. Ochrona oznaczeń geograficznych w prawie międzynarodowym.....	99
3.6.1 Rys historyczny	99
3.6.2 Konwencja Związkowa Paryska z dnia 20 marca 1883 r. o ochronie własności przemysłowej.....	101
3.6.3 Porozumienie madryckie z dnia 14 kwietnia 1891 r. dotyczące zwalczania fałszywych oznaczeń pochodzenia towarów	103
3.6.4 Porozumienie lizbońskie z dnia 31 października 1958 r. w sprawie ochrony nazw pochodzenia i ich międzynarodowej rejestracji.....	104
3.6.5 Porozumienie TRIPS.....	107
3.7. Ochrona oznaczeń geograficznych w prawie Unii Europejskiej	113
3.7.1. Kształtowanie instytucji związanych z ochroną oznaczeń geograficznych w prawie Unii Europejskiej.....	113
3.7.2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/787 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania napojów spirytusowych, stosowania nazw napojów spirytusowych w prezentacji i etykietowaniu środków spożywczych, ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, wykorzystywania alkoholu etylowego i destylatów pochodzenia rolniczego	123
3.7.3. Rejestracja oznaczeń geograficznych w zakresie win	125
3.7.4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1143 z dnia 11 kwietnia 2024 roku w sprawie oznaczeń geograficznych w odniesieniu do wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności i określeń jakościowych stosowanych fakultatywnie w odniesieniu do produktów rolnych, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013, (UE) 2019/787 i (UE) 2019/1753 oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1151/2012	128
3.7.5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2411 z dnia 18 października 2023 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych oraz zmieniające rozporządzenia (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/1753.....	133
3.7.6. Wybrane orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej mające za przedmiot oznaczenia geograficzne	136
3.8. Oznaczenia geograficzne w prawie polskim	145
3.8.1. Kształtowanie ochrony oznaczeń geograficznych w prawie polskim	145
3.8.2. Ochrona oznaczeń geograficznych na podstawie ustawy z dnia 30 czerwca 2000 roku <i>Prawo własności przemysłowej</i>	149
3.8.2.1. Projekt zmiany ustawy <i>Prawo własności przemysłowej</i>	155

3.8.3. Regulacje odnoszące się do oznaczeń geograficznych zawarte w ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 roku <i>o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji</i>	157
3.8.4. Ustawa z dnia 9 marca 2023 roku <i>o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych</i>	160
3.8.5. Konsekwencje naruszenia praw do oznaczenia geograficznego	165
3.9. Podsumowanie.....	166
ROZDZIAŁ IV	170
Skuteczność regulacji z zakresu oznaczeń geograficznych w ochronie wiedzy tradycyjnej	170
4.1. Ochrona wiedzy tradycyjnej za pomocą oznaczeń geograficznych na przykładzie wybranych państw	170
4.1.1. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Indiach	170
4.1.2. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Brazylii	178
4.1.3. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Kenii	186
4.1.4. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Indonezji	193
4.1.5. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Polsce.....	201
4.2. Wpływ pandemii COVID-19 na wiedzę tradycyjną i oznaczenia geograficzne ..	205
4.3. Ocena efektywności ochrony wiedzy tradycyjnej za pomocą mechanizmów przewidzianych dla oznaczeń geograficznych	211
4.4. Podsumowanie	217
Wnioski	219
Bibliografia	223

Wykaz najważniejszych skrótów

ARIPO - *African Regional Intellectual Property Organization*, Afrykańska Regionalna Organizacja Własności Intelektualnej

ChNP – Chroniona Nazwa Pochodzenia

ChOG – Chronione Oznaczenie Geograficzne

CSIR – *Council for Scientific and Industrial Research*, Rada ds. Badań Naukowych i Przemysłowych

EUIPO – *European Union Intellectual Property Office*, Urząd Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej

GTS – Gwarantowana Tradycyjna Specjalność

IGC – *Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore*, Międzynarodowy Komitet ds. Własności intelektualnej i Zasobów Genetycznych oraz Tradycyjnej Wiedzy i Folkloru

INDECOPI - *Instituto Nacional de Defensa de la Competencia y de la Protección de la Propiedad Intelectual*, Narodowy Instytut Ochrony Konkurencji i Własności Intelektualnej

OAU - *Organization of African Unity*, Organizacja Jedności Afrykańskiej

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

TRIPS - *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej

TSUE – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

USPTO – *United States Patent and Trademark Office*, Urząd Patentowy Stanów Zjednoczonych

WIPO - *World Intellectual Property Organization*, Światowa Organizacja Własności Intelektualnej

WTO – *World Trade Organization*, Światowa Organizacja Handlu

Wstęp

Wiedza tradycyjna stanowi wartość kulturową, historyczną, duchową, a także ekonomiczną dla społeczności tubylczych i lokalnych na całym świecie¹. Jest ona wyrazem doświadczeń i zbiorowych tradycji, jakie dana społeczność zdobywała i kształtowała na przestrzeni wieków. Wiedza tradycyjna ma w szczególności wymiar praktyczny – wykorzystywana jest między innymi w rolnictwie, medycynie naturalnej, leśnictwie i rybołówstwie². Stanowi zatem niewątpliwie źródło cennych informacji na temat praktycznego wykorzystania zasobów naturalnych³. Ma na to wpływ również fakt, że ludności tubylcze zamieszkują tereny, na których znajduje się ogromna część światowych zasobów genetycznych, które są przez nie od dawna uprawiane i wykorzystywane⁴.

Niedoceniana przez wiele lat na arenie międzynarodowej, w ostatnich latach wiedza tradycyjna zyskuje należne uznanie jako istotny komponent doktryny zrównoważonego rozwoju⁵. Właściwe unormowania odnoszące się do jej ochrony zostały zawarte w szeregu aktów normatywnych, zarówno o charakterze międzynarodowym, regionalnym, jak i krajowym. Wspomniana ochrona jednakże, co zostanie wykazane w niniejszej pracy, okazuje się częstokroć nieefektywna, dlatego też w celu jej wzmocnienia poszukuje się innych rozwiązań, przewidzianych między innymi w prawie własności intelektualnej. Należy przy tym zauważyć, że podstawy systemu międzynarodowej ochrony własności intelektualnej ukształtowały się w okresie industrializacji, czego konsekwencją jest osadzenie go z dala od zagadnień wiedzy tradycyjnej, zasobów genetycznych czy tradycyjnych form wyrazu kulturowego⁶. Wobec tego, większość unormowań prawa własności intelektualnej nie obejmuje swoim zakresem wiedzy tradycyjnej. Z uwagi jednak na istotne podobieństwa pomiędzy specyfiką wiedzy tradycyjnej, a oznaczeniami geograficznymi, wydaje się, że wspomniane oznaczenia mogą przyczynić się do wzmocnienia ochrony wiedzy tradycyjnej.

¹ Ch. Aniukwu, *A Discourse on the Feasibility of an International Protection for Traditional Knowledge*, https://www.researchgate.net/publication/354687043_A_DISCOURSE_ON_THE_FEASIBILITY_OF_AN_INTERNATIONAL_PROTECTION_FOR_TRADITIONAL_KNOWLEDGE, s.1 (dostęp: 20.03.2023 r.).

² S. Karpakal, P. E. Rajasekharan, *Traditional Knowledge and Horticulture [w:] Conservation and Utilization of Horticultural Generic Resources*, P. E. Rajasekharan, Rao, V. Ramanatha (eds.), Springer Singapore 2019, s. 621.

³ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie wiedzy tradycyjnej. Prawo w interakcji z rynkiem i kulturą*, Warszawa 2020, s. 22.

⁴ S. Karpakal, P. E. Rajasekharan, *Traditional Knowledge and ...*, s. 621.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ch. Aniukwu, *A Discourse on the Feasibility ...*, s. 1.

Wypada podkreślić, że ochrona oznaczeń geograficznych wiąże się z problematyką ochrony produktów tradycyjnych i regionalnych, a poprzez to wywiera wpływ na ochronę dziedzictwa kulturowego wsi⁷. Przyznanie oznaczenia geograficznego nazwie produktów lub usług, charakterystycznych dla określonego regionu, jest niezwykle ważnym czynnikiem waloryzacji lokalnych kultur. Ich zadaniem jest nie tylko wskazywanie jakości danych produktów, lecz również pobudzanie turystyki na danym terenie, co wiąże się bezpośrednio z rozwojem społeczności. Wobec tego oznaczenia geograficzne przynoszą korzyści nie tylko producentom wyrobów, ale także społeczności zamieszkującej dany region⁸. Wskazuje się również, że przyczyniają się do zachowania i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z uwagi na to, że do wytworzenia danego produktu wykorzystuje się właściwości i atrybuty wywodzące się z tradycji kulturowych, kształtujących się przez pokolenia w danej społeczności⁹. Oznaczenia geograficzne uznawane są za zbiorowe prawa własności intelektualnej, chroniące żywność oraz inne produkty ściśle związane z obszarem produkcji, warunkami geofizycznymi panującymi na określonym terenie oraz tradycjami, które jako takie, mogą się przyczynić do zachowania i przekazywania dziedzictwa kulinarnego oraz historycznych praktyk związanych z produkcją¹⁰. Wszystkie te cechy, wpisujące się w naturę wiedzy tradycyjnej, wskazują, że regulacje odnoszące się do oznaczeń geograficznych mogą stanowić narzędzie służące ochronie wiedzy tradycyjnej.

Celem niniejszej pracy jest więc próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy jest możliwa skuteczna ochrona wiedzy posiadanej przez społeczności tubylcze i lokalne za pomocą mechanizmów przewidzianych dla ochrony oznaczeń geograficznych, a także próba określenia odpowiednich rozwiązań mogących służyć tej ochronie. W polskiej doktrynie nie istnieje kompleksowe opracowanie przedmiotowej tematyki. Należy oczywiście odnotować wartościowe publikacje odnoszące się bądź do wiedzy tradycyjnej¹¹ bądź do oznaczeń

⁷ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium z prawa wspólnotowego i prawa polskiego*, Warszawa 2008, s. 84-85.

⁸ A. P. Leonardí, L. H. Pereira Silveira, M. B. França, R. Sartori, *Indicação Geográfica „Norte Pioneiro do Paraná – Reconhecimento e Desenvolvimento Regional*, <http://rdu.unicesumar.edu.br/bitstream/123456789/3308/1/MÔNICA%20BATOQUI%20FRANÇA.pdf> (dostęp: 20.03.2023 r.).

⁹ A. S. Santos, L. R. R. de Morais Valente, M. F. T. Medeiros, *Geographical indications (GIs) as a tool to reach the sociocultural development: a prospection of the Brazilian territory*, Aracaju/SE. Vol. 9, n. 1, 2019, s. 4771.

¹⁰ K. Gugerell, Y. Uchiyama, P. R. Kieninger, M. Penker, S. Kajima, R. Kohsaka, *Do historical production practices and culinary heritages really matter? Food with protected geographical indications in Japan and Austria*, Journal of Ethic Foods, Vol. 4, Issue 2, June 2017, s. 118.

¹¹ Zob.: I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie wiedzy tradycyjnej. Prawo w interakcji z rynkiem i kulturą*, Warszawa 2020 oraz kilka artykułów dotyczących wiedzy tradycyjnej. Autorka we wspomnianej publikacji zawarła krótki podrozdział zatytułowany „Wiedza tradycyjna chroniona prawami własności intelektualnej” (s.235-236), jednak nie wskazała ściśle na instytucję oznaczeń geograficznych. Na szczególną uwagę zasługuje

geograficznych¹², jednak nie poruszają one kwestii związanych z ochroną tej wiedzy za pomocą oznaczeń geograficznych. Brak takiej analizy w polskim piśmiennictwie, a także szansa, jaką przykładowo brazylijskie społeczności lokalne upatrują w oznaczeniach geograficznych jako narzędziu, które w skuteczny sposób może służyć zachowaniu i ochronie ich wiedzy tradycyjnej¹³, były impulsem do przeprowadzenia badań w niniejszej dysertacji. Tym samym założeniem pracy stało się przedstawienie unormowań prawnych odnoszących się zarówno do oznaczeń geograficznych, a także do wiedzy tradycyjnej i znalezienie mianowników łączących obie te instytucje. Główną tezą niniejszej dysertacji jest zaś twierdzenie, że oznaczenia geograficzne nie zapewniają skutecznej ochrony wiedzy tradycyjnej.

Praca została podzielona na cztery rozdziały. W rozdziale pierwszym omówiono podstawowe zagadnienia dotyczące wiedzy tradycyjnej, w pierwszej kolejności wyjaśniając znaczenie tego pojęcia, które nie zostało jednolicie zdefiniowane w literaturze przedmiotu. Przedstawiono również istotę ochrony wiedzy tradycyjnej, a także działań, jakie na przestrzeni lat zostały podjęte w celu jej osiągnięcia. Ponadto omówione zostały najważniejsze zasady ochrony wiedzy tradycyjnej wynikające z aktów prawa międzynarodowego i Unii Europejskiej, tj.: *Konwencji o różnorodności biologicznej, sporządzonej w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 roku*¹⁴, *Protokole z Nagoi do Konwencji o Różnorodności Biologicznej dotyczącym dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania*¹⁵ i związanym z nim rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 roku w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z *Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów*¹⁶, a także Porozumieniu w sprawie Handlowych Aspektów

publikacja Katarzyny Grzybczyk, *Skradziona kultura. Jak Zachód wykorzystuje cudzą własność intelektualną*, Warszawa 2021, gdyż ukazuje, jak istotna jest tematyka ochrony wiedzy tradycyjnej i jak często bywa ona bezprawnie wykorzystywana.

¹² Zob.: E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium z prawa wspólnotowego i prawa polskiego*, Warszawa 2008 oraz I. Barańczyk, *Ochrona prawna oznaczeń geograficznych*, Warszawa 2008, a także artykuły naukowe dotyczące oznaczeń geograficznych, A. Hajdukiewicz, *Oznaczenia geograficzne produktów rolno-spożywczych w relacjach handlowych Unii Europejskiej*, Kraków 2020.

¹³ Autorka dwukrotnie (w 2016 r. i 2017 r.) wzięła udział w warsztatach poświęconych ochronie oznaczeń geograficznych, które odbyły się w Brazylii. Podczas tych wyjazdów miała okazję przeprowadzić rozmowy z przedstawicielami lokalnych społeczności na temat korzyści, jakie niesie zastosowanie oznaczeń geograficznych w stosunku do produktów wytwarzanych w sposób tradycyjny.

¹⁴ Dz.U. z 2002 r. Nr 184, poz. 1532.

¹⁵ Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 150, s. 234.

¹⁶ Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 150, s. 59.

Praw Własności Intelektualnej z dnia 15 kwietnia 1994 roku¹⁷ (TRIPS¹⁸) i Deklaracji ministerialnej z Doha z dnia 14 listopada 2001 roku¹⁹. Dokonano również analizy najnowszej międzynarodowej konwencji przyjętej przez Światową Organizację Własności Intelektualnej, a mianowicie Traktatu *dotyczącego Własności Intelektualnej, Zasobów Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi*, odnoszącego się do praw ludności tubylczej i społeczności lokalnych. Pozwoliło to na sformułowanie konkluzji, że większość systemów prawnych odwołujących się do ochrony wiedzy tradycyjnej za swój przedmiot przyjmuje wiedzę tradycyjną związaną z zasobami genetycznymi, pozostawiając całkowicie poza zakresem zainteresowania wiedzę odnoszącą się do innych dziedzin.

Rozdział drugi poświęcono szczególnym systemom ochrony wiedzy tradycyjnej. W pierwszej części omówiono zostało regionalne prawodawstwo zawierające regulacje *sui generis* wskazując za przykład afrykańskie prawo modelowe. W konsekwencji omówiono krajowe systemy *sui generis*, utworzone specjalnie w celu ochrony praw społeczności tubylczych i lokalnych zamieszkujących wybrane państwa. Dokonano szczegółowej analizy systemów obowiązujących w Panamie, Peru i Brazylii. Wybór ten uzasadniony został okolicznością, że kraje te jako pierwsze wprowadziły systemy specjalnie dedykowane ochronie wiedzy tradycyjnej. W drugiej części rozdziału poruszono problematykę związaną z ochroną wiedzy tradycyjnej za pomocą instrumentów prawa własności intelektualnej, opierając się w szczególności o prawa autorskie, patenty oraz znaki towarowe. Dokładna analiza tych systemów oraz przytoczonych przykładów ukazała, że mechanizmy te są nieefektywne w ochronie wiedzy tradycyjnej i służą raczej podmiotom zewnętrznym, w szczególności dużym korporacjom i przedsiębiorcom o ustabilizowanej sytuacji rynkowej i finansowej, którzy nie respektują praw społeczności będących jej posiadaczami.

W rozdziale trzecim przedstawione zostały zagadnienia związane z oznaczeniami geograficznymi. W pierwszej kolejności zwrócono uwagę na problemy dotyczące samego nazewnictwa odnoszącego się do tej instytucji. Dokonując analizy pojęć, jakie występują w piśmiennictwie i orzecznictwie, na potrzeby niniejszej pracy przyjęto desygnat pojęciowy „oznaczenia geograficznego” w jego szerokim znaczeniu. Przeprowadzona została także analiza samego pojęcia i funkcji, jakie oznaczenia geograficzne pełnią w obrocie

¹⁷ Dz. U. UE. L. z 1994 r. Nr 336, str. 214 z późn. zm.

¹⁸ Ang. *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*.

¹⁹ Deklaracja ministerialna z Doha z dnia 14 listopada 2001 roku https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm (dostęp: 21.03.2023 r.).

gospodarczym. Kolejnym krokiem było przedstawienie historii oznaczeń identyfikujących pochodzenie towarów. W tej części rozprawy omówione zostało również międzynarodowe prawodawstwo odnoszące się do ochrony oznaczeń geograficznych: *Konwencja Paryska o ochronie własności przemysłowej* z dnia 20 marca 1883 roku²⁰, *Porozumienie madryckie* z dnia 14 kwietnia 1891 roku *dotyczące zwalczania fałszywych oznaczeń pochodzenia towarów*²¹, *Porozumienie lizbońskie w sprawie ochrony nazw pochodzenia i ich międzynarodowej rejestracji* z dnia 31 października 1958 roku²² oraz *Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (Porozumienie TRIPS)*.

W dalszej części pracy wskazano, jak instytucje związane z ochroną oznaczeń geograficznych kształtowały się w prawie europejskim, kładąc szczególny nacisk na regulacje zawarte w uchylonym już Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych²³, a także w nowym unijnym akcie prawnym, a mianowicie Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1143 z dnia 11 kwietnia 2024 roku w sprawie oznaczeń geograficznych w odniesieniu do wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności i określeń jakościowych stosowanych fakultatywnie w odniesieniu do produktów rolnych, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013, (UE) 2019/787 i (UE) 2019/1753 oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1151/2012²⁴, który ujedynolcił i uprościł dotychczasowy system rejestracji oznaczeń geograficznych. Dokonano również omówienia pierwszej unijnej regulacji dotyczącej oznaczeń geograficznych odnoszących się do produktów przemysłowych i rzemieślniczych - Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2411 z dnia 18 października 2023 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych oraz zmieniające rozporządzenia (UE)

²⁰ Konwencja Związkowa Paryska z dnia 20 marca 1883 roku o ochronie własności przemysłowej, przejrzana w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 roku, w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 roku i w Hadze dnia 6 listopada 1925 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 17 marca 1931 roku) (Dz. U. z 1932 r. Nr 2, poz. 8 z późn. zm.).

²¹ Porozumienie madryckie z dnia 14 kwietnia 1891 r. dotyczące zwalczania fałszywych oznaczeń pochodzenia towarów, przejrzane w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r. i w Hadze dnia 6 listopada 1925 r. (zatwierdzone zgodnie z ustawą z dnia 28 stycznia 1932 r., Dz. U. z 1932 r. Nr 47, poz. 446 z późn. zm.), było wielokrotnie rewidowane: w Waszyngtonie (1911 r.), Hadze (1925 r.), Londynie (1934 r.) oraz Lizbonie (1958 r.) i Sztokholmie (1967 r.) https://www.wipo.int/treaties/en/ip/madrid/summary_madrid_source.html (dostęp: 21.03.2023 r.).

²² Porozumienie lizbońskie w sprawie ochrony nazw pochodzenia i ich międzynarodowej rejestracji z dnia 31 października 1958 r. https://www.wipo.int/lisbon/en/legal_texts/lisbon_agreement.html (dostęp: 10.06.2021 r.).

²³ Dz. U. UE. L. z 2012 r. Nr 343, str. 1 z późn. zm.

²⁴ Dz. U. UE. L. z 2024 r. poz. 1143.

2017/1001 i (UE) 2019/1753²⁵. Konieczne okazało się także dokonanie analizy najważniejszego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE). Chociaż badanie przedstawionych aktów prawnych prowadzi do zwięzłych konkluzji, jakoby oznaczenia geograficzne mogły być narzędziem służącym ochronie wiedzy tradycyjnej, to należy mieć na uwadze okoliczność, iż unijna regulacja odnosząca się do rejestracji nazw produktów o charakterze przemysłowym weszła w życie dopiero w listopadzie 2023 roku. Do tego momentu, produkty o charakterze przemysłowym i rzemieślniczym wytwarzane w sposób tradycyjny właściwie nie były objęte ochroną na poziomie unijnym. Z uwagi na krótki okres, jaki minął od wejścia w życie wspomnianego rozporządzenia nie jest możliwe na obecnym etapie stwierdzenie z całą pewnością, iż przepisy regulujące kwestie związane z rejestracją oznaczeń geograficznych produktów przemysłowych i rzemieślniczych doprowadzą do skutecznej i szerszej ochrony wiedzy tradycyjnej wykorzystywanej przy ich produkcji.

W rozdziale trzecim dokonano analizy problematyki związanej z ochroną oznaczeń geograficznych w polskim porządku prawnym. Ukazano, jak kształtowała się ochrona oznaczeń geograficznych w prawie polskim, a także przedstawiono najważniejsze akty prawne regulujące przedmiotową instytucję: ustawę z dnia 30 czerwca 2000 roku *prawo własności przemysłowej*²⁶, ustawę z dnia 16 kwietnia 1993 roku *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*²⁷, która pozwala na ochronę zwykłych oznaczeń geograficznych oraz ustawę z dnia 9 marca 2023 roku *o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych*²⁸. Dodatkowo przeanalizowano sytuację związaną z ochroną oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, a także ukazano, jakie są konsekwencje naruszenia praw uprawnionego do oznaczeń geograficznych. Za naruszenie tych praw polskie ustawodawstwo przewiduje bowiem nie tylko odpowiedzialność cywilną, lecz także odpowiedzialność karną, co wymagało odpowiedniego zaakcentowania. Ogólnym wnioskiem, jaki wypływa z dokonanej w tym rozdziale analizy jest stwierdzenie, że nie istnieje jedna kompleksowa ustawa w polskim porządku prawnym, która regulowałaby wszystkie kwestie związane z ochroną oznaczeń geograficznych. Powoduje to zatem

²⁵ Dz. U. UE. L. z 2023 r. poz. 2411.

²⁶ Dz. U. z 2023 r. poz. 1170.

²⁷ Dz. U. z 2022 r. poz. 1233.

²⁸ Dz. U. z 2023 r. poz. 588.

konieczność jej poszukiwania w różnych aktach prawnych. Co więcej, niektóre z tych aktów odnoszą się wyłącznie do kwalifikowanych oznaczeń geograficznych, inne zaś umożliwiają ochronę oznaczeń zwykłych, co tworzy niewątpliwie duże utrudnienie dla uprawnionego poszukującego skutecznej ochrony.

Ostatni, czwarty rozdział, ma kluczowe znaczenie dla problemu badawczego niniejszej pracy. Na przykładzie wybranych państw: Indii, Brazylii, Kenii, Indonezji oraz Polski dokonano analizy skuteczności ochrony wiedzy tradycyjnej za pomocą obowiązujących na terytoriach tych państw systemów oznaczeń geograficznych. Przedstawiono argumentację, która przemawia za stanowiskiem, że wśród praw własności intelektualnej, to właśnie oznaczenia geograficzne jako jedyne mogą zostać zakwalifikowane jako narzędzie służące ochronie wiedzy tradycyjnej. Przemawia za tym w szczególności silny związek obu instytucji z terytorium, którego dotyczą, a więc powiązanie z zasadą *terroir*, a także ich kolektywny charakter. Dokonana analiza skuteczności tej ochrony doprowadziła jednak do stanowczego stwierdzenia, że oznaczenia geograficzne nie stanowią efektywnego narzędzia ochrony wiedzy tradycyjnej. W niniejszym rozdziale poruszono także kwestię ewentualnego istnienia w Polsce społeczności lokalnych i tubylczych, a w konsekwencji tego – posiadania przez nie wiedzy tradycyjnej. Rezultatem było stwierdzenie, że konkretne przykłady są wystarczające, aby uznać, że istnieje polska wiedza tradycyjna, która również wymaga ochrony, a obecne prawodawstwo nie jest w stanie efektywnie spełnić tej roli.

Każdy rozdział zwieńczony został wnioskami, stanowiącymi krótkie podsumowanie przedstawionych rozważań. Ostatnia część dysertacji zawiera wnioski oraz postulaty *de lege ferenda*. Przeprowadzone badania ukazały bowiem, że mimo wysiłków podejmowanych na arenie międzynarodowej, nie powstał uniwersalny akt prawny, który regulowałby kwestie związane z ochroną wiedzy tradycyjnej w sposób kompleksowy. Wobec tego, przedstawiono własne postulaty utworzenia zharmonizowanej, uniwersalnej regulacji, a także zaproponowano ewentualne mechanizmy, jakie powinny się w niej znaleźć.

Wykorzystane w niniejszej pracy metody badawcze to przede wszystkim metoda dogmatyczno-prawna oraz metoda prawno-porównawcza. Dokonano wnikliwej analizy literatury odnoszącej się do zagadnień będących przedmiotem dysertacji, a także aktów prawnych obowiązujących nie tylko w Polsce, lecz również w systemach innych krajów: Brazylii, Indii, Panamy, Peru, Indonezji i Kenii oraz prawodawstwa unijnego, jak również międzynarodowych regulacji odnoszących się do ochrony wiedzy tradycyjnej oraz oznaczeń geograficznych. Zastosowano ponadto metodę systemową, analizując funkcjonowanie

określonych systemów ochrony wiedzy tradycyjnej i oznaczeń geograficznych oraz metodę strukturalną, przedstawiając w pracy poszczególne definicje mające znaczenie dla omawianej tematyki. Przeprowadzono badania empiryczne polegające na analizie tekstów prawnych i orzecznictwa, które odnoszą się do przedmiotu dysertacji. W pracy oparto się w znacznej mierze na publikacjach anglojęzycznych. Część z nich została pozyskana z akademickiej biblioteki *Bodleian Law Library* w Oksfordzie podczas stażu badawczego. Wykorzystano również literaturę polskojęzyczną oraz portugalską. Przeprowadzono także rozmowy z przedstawicielami społeczności lokalnych zamieszkujących Brazylię oraz z rdzennymi mieszkańcami Nowej Zelandii – Maorysami, które niewątpliwie miały znaczenie dla ostatecznego kształtu niniejszej pracy.

Praca ustanawia cenzurę czasową na dzień 30 maja 2024 roku.

ROZDZIAŁ I

Wiedza tradycyjna

1.1 Pojęcie „wiedzy tradycyjnej”

W polskim prawodawstwie brak jest definicji legalnej „wiedzy tradycyjnej”²⁹. Odwołując się zatem do regulacji obowiązujących w innych państwach, które normatywnie zdefiniowały to pojęcie³⁰ należy zauważyć, że definicje te nie są jednolicie brzmiące³¹. Podobna sytuacja ma miejsce w piśmiennictwie, gdzie nie występuje uniwersalny desygnat pojęciowy „wiedzy tradycyjnej”³². W stosunkach międzynarodowych również nie została wypracowana jednolita definicja wspomnianego pojęcia.

Wskazuje się, że wiedza tradycyjna jest pewną postacią intelektualnego wytworu będącego źródłem wartości kulturowej i ekonomicznej przede wszystkim społeczności lokalnych państw rozwijających się³³. Zarówno bowiem w doktrynie, jak i w regulacjach prawnych spotkać się można z takimi nazwami, jak „wiedza tradycyjna”, „wiedza autochtoniczna”, „wiedza lokalna”, „dziedzictwo kulturowe”, „folklor”, „kultura ludowa”, czy też „tubylcza tradycja”. Ukazuje to, że już samo stworzenie jednej ogólnie przyjętej nazwy oraz spójnej definicji tego pojęcia napotyka szereg trudności³⁴. Elementami łączącymi wskazane pojęcia są przede wszystkim: ich niematerialny charakter³⁵, kolektywność³⁶ oraz składająca się na nie tradycja³⁷.

²⁹ Jak wskazuje I. B. Mika: „w Polsce kwestie związane z prawną ochroną wiedzy tradycyjnej właściwie nie były i nie są analizowane. Nie stanowią także tematu szerszego opracowania naukowego” (I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 20).

³⁰ Przykładowo Portugalia, Kostaryka, Bhutan i Kirgistan (*Ibidem*, s. 46).

³¹ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 46.

³² I. B. Mika, *Ochrona wiedzy tradycyjnej w Polsce – moda czy realna potrzeba?*, Kwartalnik UP RP Nr 2/2011, s. 40.

³³ S. Subbiah, *Reaping what they sow: the Basmati rice controversy and strategies for protecting traditional knowledge*, 27 B. C. Int'l & Comp. L. Rev. 2004, s. 529.

³⁴ I. B. Mika, *Ochrona wiedzy tradycyjnej w Polsce – moda ...*, s. 40-41.

³⁵ Tak jak inne wytwory działalności umysłu, wiedza tradycyjna ma charakter niematerialny. Taki charakter ma bowiem sama „wiedza”. Bez znaczenia dla takiego charakteru pozostaje forma, jaką może ona przybrać (ustną, bądź spisana). Szerzej na ten temat: I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 183.

³⁶ Do powstania danej wiedzy opartej na tradycji i przekazywania jej następnym pokoleniom konieczne jest istnienie danej społeczności, w ramach której się to odbywa (zob. więcej: I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 183 i n.). Każda definicja odnosząca się do wiedzy tradycyjnej zawiera wymóg posiadania jej przez określoną społeczność (Sh. B. Le Gall, *An Introduction to Core Concepts and Objectives: What are Traditional Knowledge, Genetic Resources and Traditional Cultural Expressions and Why Should They Receive Legal Protection?*, Paper presented at the Regional Seminar on Intellectual Property and Traditional Knowledge, Genetic Resources and Traditional Cultural Expressions, Bangkok 2009, s. 6, https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_ipk_bkk_09/wipo_ipk_bkk_09_topic1_2.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

³⁷ Szerzej na temat tradycji w odniesieniu do wiedzy tradycyjnej w dalszej części pracy.

Podkreślenia wymaga, że wiedzą tradycyjną są informacje przekazywane z pokolenia na pokolenie, w szczególności w sposób ustny. Co ważne, zazwyczaj nie jest możliwe przypisanie elementów tej wiedzy konkretnemu, indywidualnemu twórcy. Jak wskazuje Joanna Uchańska, jest ona zatem „anonimowym wynikiem kooperatywnych wysiłków całej społeczności, (...) ocenianej jako zbiór wielowiekowy, podporządkowany lokalnemu prawu, zwyczajom i tradycjom”³⁸. Wiedza ta jest wynikiem zdobytych na przestrzeni wieków doświadczeń, dostosowanych do lokalnej kultury i środowiska. Wskazuje się, że jest zbiorową własnością i przybiera najrozmaitsze formy, od wartości kulturowych i wierzeń, po praktyki rolnicze, w tym rozwój gatunków roślin i ras zwierząt. Ma ona zatem również charakter praktyczny, szczególnie w rybołówstwie, leśnictwie, ogrodnictwie i medycynie naturalnej³⁹. Z uwagi na ustny charakter przekazywania wiedzy, pojawiają się zatem problemy z objęciem jej ochroną narzędziami przewidzianymi przez prawo własności intelektualnej, takimi jak prawo autorskie, czy też prawo patentowe. Stwarza to niebezpieczeństwo swobodnego wykorzystywania tej wiedzy przez instytucje badawcze czy przedsiębiorstwa farmaceutyczne i biotechnologiczne⁴⁰.

Światowa Organizacja Własności Intelektualnej (*World Intellectual Property Organization* - WIPO⁴¹) definiuje „wiedzę tradycyjną” jako „wiedzę, *know-how*, umiejętności i praktyki, które są rozwijane, podtrzymywane i przekazywane z pokolenia na pokolenie w ramach społeczności, często stanowiąc część jej tożsamości kulturowej lub duchowej”⁴². Organizacja dokonuje również podziału na wiedzę tradycyjną w znaczeniu szerokim, w której skład wchodzi zarówno treść samej wiedzy, jak i „tradycyjne wyrażenia kulturowe”⁴³, w tym charakterystyczne symbole i oznaczenia związane z wiedzą tradycyjną oraz w znaczeniu wąskim, a więc wiedzę jako taką „wynikającą z aktywności intelektualnej

³⁸ J. Uchańska, *Bioróżnorodność a ochrona patentowa*, Edukacja Biologiczna i Środowiskowa 2/2013, s. 13-14.

³⁹ A. Gebru, *The Global Protection of Traditional Knowledge: Searching for the Minimum Consensus*, 17 J. Marshall Rev. Intell. Prop. L. 42 (2017), s. 44.

⁴⁰ F. S. Kapepiso, R. Higgs, *Tracing the curation of indigenous knowledge in a biopiracy case*, *AlterNative* 2020, Vol. 16(1), s. 38.

⁴¹ *World Intellectual Property Organization* (WIPO) to wyspecjalizowana organizacja ONZ (Organizacji Narodów Zjednoczonych) z siedzibą w Genewie, podejmująca działania związane z systemem ochrony własności intelektualnej. Została ustanowiona na mocy Konwencji o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej sporządzonej w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. (Dz.U. 1975 nr 9 poz. 49) Więcej na: <https://www.wipo.int/portal/en/index.html> (dostęp: 8.09.2021 r.).

⁴² <https://www.wipo.int/tk/en/tk/> (ostatni dostęp: 18.01.2023 r.).

⁴³ „Tradycyjne wyrażenia kulturowe” (*Traditional Cultural Expressions* – TCE), nazywane inaczej „wyrażeniami folkloru”, obejmują zarówno muzykę, taniec, sztukę, jak i projekty, nazwy, znaki i symbole. Wśród TCE, WIPO wymienia także ceremonie, występy, formy architektoniczne, rękodzieło, a także inne formy wyrazu artystycznego i kulturowego. Tradycyjne wyrażenia kulturowe stanowią integralną część tożsamości kulturowej społeczności tubylczych i lokalnych, <https://www.wipo.int/tk/en/folklore/> (dostęp: 22.03.2023 r.).

w tradycyjnym kontekście, obejmującą *know-how*, praktyki, umiejętności i innowacje”⁴⁴. W znaczeniu szerokim, zgodnie z ujęciem przyjętym przez WIPO, wiedza tradycyjna obejmuje „intelektualne niematerialne dziedzictwo kulturowe, praktyki oraz systemy wiedzy społeczności tradycyjnych, w tym tubylczych i lokalnych”. Tak rozbudowana definicja obejmuje swoim zakresem różne dziedziny aktywności intelektualnej⁴⁵. Wiedza w znaczeniu wąskim znajduje natomiast zastosowanie w szczególności w wiedzy medycznej, technicznej, rolniczej oraz naukowej⁴⁶.

Podział ten z jednej strony zdaje się być jednak sztuczny. Wiedza ta bowiem nie jest postrzegana w taki sposób przez lokalne lub autochtoniczne grupy, dla których wskazane kategorie stanowią jedną całość. Jako taka, jest naturalnym elementem ich codzienności, w której czynności te są ze sobą ściśle powiązane⁴⁷. Z drugiej strony, ów podział z uwagi na swoje zróżnicowanie ułatwia stworzenie odpowiednich systemów prawnych służących ich ochronie. Wskazuje się bowiem, że ochrona folkloru oraz form wyrażen kulturalnych opiera się raczej o prawo autorskie, aniżeli prawo własności przemysłowej, które swoimi regulacjami obejmuje wiedzę tradycyjną w znaczeniu wąskim⁴⁸.

Najważniejszym łącznikiem, konsolidującym przedstawiane w piśmiennictwie oraz w prawie definicje wiedzy tradycyjnej, jest to, że działania z nią związane oparte są na tradycji. Zgodnie z zaproponowaną przez WIPO definicją, tradycje są „zbiorem praktyk i idei kulturalnych, które uważa się za należące do przeszłości”. Wiedza tradycyjna odnosi się zatem do systemów i ekspresji kulturalnych, które przekazywane są z pokolenia na pokolenie i uważane są za związane z konkretnym społeczeństwem, czy też terytorium, zamieszkiwanym przez grupę społeczną. Zostały opracowane w sposób niesystematyczny i podlegają przekształceniom, dostosowując się do zmieniającego się środowiska⁴⁹. Określenie wiedzy jako „tradycyjnej”, umiejscawia ją w zbiorze pewnych historycznych i geograficznych uwarunkowań⁵⁰. Wobec tego, o tym, czy pewna czynność może być uznana za tradycyjną nie decyduje wyłącznie czas, przez jaki była stosowana, lecz również sposób, w jaki została ona uzyskana i wprowadzona do praktykowania w określonej społeczności.

⁴⁴ <https://www.wipo.int/tk/en/tk/> (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁴⁵ S. Subbiah, *Reaping what they sow...*, s. 531.

⁴⁶ WIPO, *Słownik kluczowych pojęć dotyczących własności intelektualnej i zasobów genetycznych, wiedzy tradycyjnej i tradycyjnych wyrażen kulturalnych*, https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=410022 (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁴⁷ I. B. Mika, *Ochrona wiedzy tradycyjnej w Polsce – moda ...*, s. 49.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 50.

⁴⁹ WIPO, *Słownik kluczowych pojęć ...* (elektr.).

⁵⁰ D. Castle, R. Gold, *Traditional knowledge and benefit sharing: from compensation to transaction* [w:] *Accessing and Sharing the Benefits of the Genomics Revolution*, Phillips P. W. B., Onwuekwe Ch. B. (red.), Springer 2007, s. 68.

Z uwagi na to, że wiedza ta przekazywana jest z pokolenia na pokolenie, ciężko jest zazwyczaj ustalić dokładny moment powstania danej tradycji, a także jej autorów⁵¹.

Najważniejsza międzynarodowa regulacja, która odnosi się do ochrony wiedzy tradycyjnej⁵², a mianowicie *Konwencja o różnorodności biologicznej*⁵³, nie zawiera definicji „wiedzy tradycyjnej”, chociaż odwołuje się do niej w swoich postanowieniach. W odniesieniu do dostępu i podziału korzyści, o których mowa w Konwencji, wiedza tradycyjna rozumiana jest jako wiedza, innowacje oraz praktyki społeczności tubylczych i lokalnych związane z zasobami genetycznymi⁵⁴. Również w nowo przyjętym traktacie WIPO nie zdefiniowano przedmiotowego terminu, używając go jedynie w zakresie, w jakim używany jest przy tłumaczeniu znaczenia pojęcia „źródła wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi”⁵⁵.

Specyficzną definicję, odnoszącą się jednakże również do wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi, zawarto w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 roku w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów. Zgodnie z treścią art. 3 pkt 7, „tradycyjna wiedza związana z zasobami genetycznymi oznacza tradycyjną wiedzę posiadaną przez społeczność tubylczą lub lokalną, która ma zastosowanie przy wykorzystaniu zasobów genetycznych”. Ponadto, w pkt 5 preambuły wskazano, że tradycyjna wiedza posiadana przez społeczności tubylcze i lokalne, która może być źródłem istotnych informacji, obejmuje „wiedzę, innowacje oraz praktyki stosowane przez te społeczności prowadzące tradycyjny tryb życia mający istotne znaczenie dla ochrony i zrównoważonego wykorzystania różnorodności biologicznej”.

1.2 Istota ochrony wiedzy tradycyjnej w ujęciu historycznym

Wiedza tradycyjna stanowi nie tylko nieodłączną część codziennego życia społeczności lokalnych i ludności autochtonicznych, lecz jest także swego rodzaju środkiem

⁵¹ S. Subbiah, *Reaping what they sow...*, s. 532.

⁵² A. Gebru, *The Global Protection ...*, s. 53.

⁵³ Dz.U. z 2002 r. Nr 184, poz. 1532.

⁵⁴ <https://www.cbd.int/abs/infokit/revised/web/factsheet-tk-en.pdf> (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁵⁵ Zwrot „źródła wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi” zostanie omówiony w dalszej części pracy.

przekazywania wiedzy, umiejętności i wartości⁵⁶. Tworzy niematerialne poczucie przynależności, które zapewnia spójność życia w danej grupie⁵⁷. Tradycje stanowią tym samym integralną część tożsamości lokalnych społeczności. Z uwagi na to, że wiedza tradycyjna wykorzystywana jest zarówno w medycynie, jak i produkcji żywności, stała się obiektem pożądanego wielu gałęzi przemysłu⁵⁸. Wiedza tradycyjna posiada bowiem wartość nie tylko kulturową (składają się na nią nawyki i zwyczaje danej społeczności), lecz także ekonomiczną, gdyż z każdym dniem rośnie jej znaczenie dla gospodarki światowej⁵⁹. Zarówno przedstawiciele nauki, jak i przedsiębiorcy dostrzegli, że elementy wiedzy tradycyjnej w połączeniu z nowoczesną techniką i nauką mogą przyczynić się do znalezienia rozwiązań wielu problemów i jako takie, stanowią cenne źródło informacji⁶⁰. Wiedza na temat właściwości leczniczych określonych roślin wykorzystywana jest przez koncerny farmaceutyczne przy produkcji nowoczesnych leków⁶¹. Każdego roku na medycynę tradycyjną przeznaczane są miliony dolarów. W 2021 roku wartość światowego rynku leków ziołowych została wyceniona na 151,91 miliarda dolarów amerykańskich⁶². Nie budzi zatem wątpliwości, że wielkie koncerny i przedsiębiorcy dążą do monopolizacji takiej wiedzy. Może się zarazem wydawać, że wiedza tradycyjna znajduje się w domenie publicznej⁶³, w związku z czym, każdy ma do niej dostęp i może swobodnie nią dysponować. Takie wyobrażenie prowadzi w konsekwencji do wykorzystania tej wiedzy bez korzyści dla społeczności, która ją posiada. Wobec tego, podejmowane są środki mające na celu zapobieganie nieuprawnionemu jej użyciu oraz komercyjnym nadużyciom przez przedstawicieli przemysłu.

Istotą ochrony wiedzy tradycyjnej rdzennych mieszkańców danych regionów jest przede wszystkim uchronienie jej przed zapomnieniem, nieupoważnionym wykorzystaniem, a także zapewnienie pomocy w zachowaniu przekazywanych z pokolenia na pokolenie praktyk. Za pośrednictwem odpowiednich regulacji dąży się do zapewnienia udziału danych

⁵⁶ I. B. Mika, *Czy pelargonie zasługuje na obronę? Zawila i długa droga do ochrony wiedzy tradycyjnej*, [w:] Aktualne wyzwania prawa własności intelektualnej i prawa konkurencji. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Michałowi du Vallowi, (red.) D. Kasprzycki, J. Ożegalska-Trybalska, Warszawa 2015, s. 364.

⁵⁷ S. Subbiah, *Reaping what they sow ...*, s. 533.

⁵⁸ I. B. Mika, *Czy pelargonie zasługuje na obronę? ...*, s. 364.

⁵⁹ S. Subbiah, *Reaping what they sow ...*, s. 533.

⁶⁰ P. Gała, *Legal Protection of Traditional Agricultural Knowledge Relating to Genetic Resources*, *Studia Iuridica Lublinensia*, tom 29, wyd. 2, 2020, s. 26.

⁶¹ http://www.iprcommission.org/papers/pdfs/final_report/Ch4final.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁶² <https://www.fortunebusinessinsights.com/herbal-medicine-market-106320> (dostęp: 18.01.2023 r.).

⁶³ Pojęcie „domeny publicznej” odnosi się do tych elementów własności intelektualnej, co do których treści każdy jest prawnie uprawniony do ich wykorzystania (WIPO, *Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*, s. 10, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_933_2020.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

społeczności w kwestiach odnoszących się do wykorzystania tej wiedzy i zapewnieniu im uzyskiwania korzyści z wykorzystania jej przez inne podmioty. Ponadto, za pomocą stosownych środków, próbuje się promować praktyki określonych społeczności, co w konsekwencji wiąże się z rozwojem regionów, w którym żyją oraz uzyskiwaniem przez nie korzyści finansowych.

Wiedza tradycyjna przez lata była niedostrzegana i pomijana w zakresie objęcia jej ochroną prawną. W 1923 roku grupa Indian pod dowództwem wodza Irokezów, Deskaheh, zwróciła się do Ligii Narodów o uznanie prawa Indian do swobodnego życia na zamieszkiwanych przez nich ziemiach, praktykowania własnych zwyczajów religijnych oraz przestrzegania ustalonych w ramach ich społeczności praw⁶⁴. Dwa lata później, w roku 1925, religijny przywódca Maorysów, Tahupotiki Wiremu Ratana, rozpoczął protest przeciwko naruszaniu postanowień Traktatu z Waitangi⁶⁵. Działania te zostały jednakże całkowicie zlekceważone na arenie międzynarodowej⁶⁶.

Nie bez znaczenia dla zwrócenia uwagi na nierespektowanie praw ludności rdzennych miało wystąpienie przedstawicielki plemienia Apaczów, Sacheen Littlefeather, podczas rozdania Oscarów w 1972 roku, która wystąpiła na Gali w imieniu Marlona Brando i odmówiła przyjęcia statuetki za rolę Vita Corleone w filmie „Ojciec Chrzestny”. W odczytanym liście aktora, Sacheen Littlefeather zwróciła uwagę na dyskryminację i złe traktowanie rdzennych Amerykanów, którzy w westernach są przedstawiani jako postaci negatywne⁶⁷. I chociaż dotyczyło to sytuacji związanych z przemysłem filmowym, to niewątpliwie zwróciło międzynarodową uwagę na fakt nieszanowania i nieprzestrzegania praw społeczności tubylczych.

Należy zauważyć, że jedną z pierwszych regulacji odnoszącą się do praw rdzennych społeczności była przyjęta przez Międzynarodową Organizację Pracy w 1957 roku *Konwencja nr 107 dotycząca ochrony i integracji ludów tubylczych oraz innych plemion i pól plemion w krajach niepodległych (Convention concerning the Protection and integration of Indigenous and Other Tribal and Semi-Tribal Populations in Independent Countries)*. Została ona zastąpiona w 1989 roku *Konwencją nr 169 w sprawie plemion i ludów tubylczych (Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent*

⁶⁴ G. C. Toensing, *Declaration adoption marks the end of the first step*, Indian Country Today September 21, 2007 https://www.indianlaw.org/sites/default/files/resources/ICT_Declaration_marks_end_of_first_step_9-21-07.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁶⁵ Więcej o Traktacie z Waitangi oraz prawach Maorysów w dalszej części pracy.

⁶⁶ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 17-18.

⁶⁷ Wystąpienie Sacheen Littlefeather można obejrzeć pod adresem: <https://www.youtube.com/watch?v=2QUacU0I4yU&t=129s> (dostęp: 22.03.2023 r.).

Countries). Od tego momentu na arenie międzynarodowej zaczęto uważać wiedzę tradycyjną za wartość kulturową, do której prawa przysługują społecznościom tubylczym⁶⁸.

Działania zmierzające do opracowania międzynarodowej regulacji prawnej, której celem byłoby objęcie ochroną wiedzy tradycyjnej podjęła również WIPO. Uprawnienie do podjęcia tej problematyki wynika z art. 2 lit. viii) *Konwencji z dnia 14 lipca 1967 roku o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej*⁶⁹, definiującego „własność intelektualną”. Zgodnie z przywołanym postanowieniem w zakresie tego pojęcia mieszczą się nie tylko prawa do wymienionych w nim kategorii dóbr (przykładowo odkryć naukowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, dzieł artystycznych), lecz także „wszelkie inne prawa dotyczące działalności intelektualnej w dziedzinie przemysłowej, naukowej, literackiej i artystycznej”. Nie ulega wątpliwości, że wiedza tradycyjna jest wynikiem działalności intelektu – tylko dzięki intelektowi możliwe jest stwierdzenie, że dana roślina posiada właściwości medyczne. Ponadto, może ona znaleźć umiejscowienie zarówno w dziedzinie przemysłowej (wykorzystanie danej substancji w konkretnych celach, a następnie wykorzystanie tej wiedzy na skalę przemysłową), jak i artystycznej (odnosząc się do przejawów folkloru) oraz naukowej (sprzyja rozwojowi)⁷⁰.

W 1978 roku w trakcie spotkania na forum WIPO zwrócono uwagę na brak realnych działań mających na celu sformułowanie jakichkolwiek uregulowań prawnych odnoszących się do ochrony folkloru⁷¹. Konsekwencją tego było utworzenie przez WIPO oraz UNESCO grupy roboczej, która opracowała tzw. *Modelowe przepisy dotyczące krajowych regulacji w zakresie ochrony folkloru przed nielegalną eksploatacją oraz innymi formami naruszeń*⁷². Komitet Ekspertów Rządowych przyjął przedmiotowe opracowanie w 1982 roku⁷³, uznając, że jest to pierwszy krok w utworzeniu międzynarodowego systemu ochrony *sui generis* wiedzy tradycyjnej. Zaproponowano także projekt konwencji

⁶⁸ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 17-18.

⁶⁹ Dz. U. z 1975 r. Nr 9, poz. 49.

⁷⁰ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 170-171.

⁷¹ Jak wskazuje T. Konach, „folklor jest przykładem wzajemnego przenikania się elementów materialnych i niematerialnych dziedzictwa, konstruujących tradycyjne dla danej społeczności kody kulturowe. Elementy te współdziałają, są tworzone i podtrzymywane przez jednostki jako wspólne zasoby kulturowe konkretnej społeczności” (T. Konach, *Problematyka prawnej ochrony dziedzictwa niematerialnego na przykładzie przejawów folkloru, Zarządzanie w Kulturze 2014*, Vol. 15, No. 1, s. 29). Analiza aktów prawnych odnoszących się do ochrony folkloru pozwala na ustalenie następujących kryteriów pozwalających na zdefiniowanie tego pojęcia jako dziedzictwa kulturowego przekazywanego z pokolenia na pokolenie, tworzonego przez nieznaną autorów, społeczności i grupy ludzi (Ch. Upankar, K. Santosh, *Analysis of folklore protection regimes around the world*, Indian Journal of Legal Philosophy, vol. 4, issue 3, 2016, s. 160).

⁷² *Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions*.

⁷³ P. Gała, *Legal Protection of Traditional ...*, s. 27.

odnoszącej się do ochrony przejawów folkloru przed bezprawnym wykorzystaniem i innymi szkodliwymi działaniami. Z uwagi jednakże na sprzeciw państw rozwiniętych, projekt ten nigdy nie został przyjęty⁷⁴.

Przełomowy okazał się rok 1992, kiedy w ramach konferencji w Rio de Janeiro przyjęto międzynarodowy akt prawny poświęcony różnorodności biologicznej, a mianowicie *Konwencję o różnorodności biologicznej*, która swoimi regulacjami, chociaż w minimalnym zakresie, objęła także wiedzę tradycyjną⁷⁵. Akt ten został omówiony w dalszej części pracy.

W latach 1998-1999 WIPO pracowała nad stworzeniem systemu ochrony kultury tradycyjnej za pomocą tzw. „misji informacyjnych” (*Fact-Finding Missions*), zbierając informacje na temat potrzeb i oczekiwań w zakresie własności intelektualnej osób będących właścicielami wiedzy tradycyjnej⁷⁶. W roku 2000, członkowie WIPO utworzyli natomiast Międzynarodowy Komitet ds. Własności intelektualnej i Zasobów Genetycznych oraz Tradycyjnej Wiedzy i Folkloru (*Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore – IGC*), którego celem było stworzenie międzynarodowego instrumentu prawnego służącego ochronie wiedzy tradycyjnej, tradycyjnych wyrażen kulturowych oraz zasobów genetycznych⁷⁷. Wynikiem jego działań było opracowanie w 2004 roku projektu unormowań mających na celu ochronę wiedzy tradycyjnej⁷⁸. Rezultat prac Komitetu został zaprezentowany dopiero w roku 2019, kiedy przedstawiono projekt międzynarodowego aktu prawnego regulującego kwestie dotyczące wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi. Ostatni etap negocjacji miał miejsce podczas konferencji dyplomatycznej, która odbyła się w dniach 13-24 maja 2024 roku. Owocem wieloletnich działań było przyjęcie *Traktatu WIPO o Wiedzy Intelektualnej, Zasobach Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi*⁷⁹, szczegółowo omówionego w dalszej części pracy.

Kolejnym ważnym aktem prawnej z punktu widzenia ochrony wiedzy tradycyjnej jest przyjęta po dwudziestu pięciu latach negocjacji, 13 września 2007 roku przez

⁷⁴ T. Konach, *Legal Protection of Intangible Cultural Heritage. The Concept of the Safeguarding of Expressions of Folklore*, [w:] *Cultural heritage: management, identity and potentials*, Ł. Gaweł, E. Kocój (red.), Kraków 2015, s. 45.

⁷⁵ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 19.

⁷⁶ <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=283> (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁷⁷ <https://www.wipo.int/tk/en/igc/> (ostatni dostęp: 22.03.2023 r.).

⁷⁸ WIPO, *Protection of Traditional Knowledge: Overview of Policy Objectives and Core Principles* https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=32407 (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁷⁹ *WIPO Treaty on Intellectual Property, Genetic Resources and Traditional Knowledge Associated with Genetic Resources*.

Zgromadzenie Ogólne ONZ większością głosów⁸⁰ *Deklaracja w zakresie praw i wolności ludów tubylczych świata (United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples – UNDRIP)*⁸¹. Jak podkreślono w jej preambule, „szacunek dla rdzennej wiedzy, kultury i tradycyjnych praktyk przyczynia się do zrównoważonego i sprawiedliwego rozwoju i prawidłowego zarządzania środowiskiem”. W art. 11 uznano także prawo rdzennej ludności do zachowania, ochrony i rozwoju przejawów kultury, a także nałożono na sygnatariuszy obowiązek stworzenia skutecznych mechanizmów mających na celu zapobieganie wykorzystania ich „własności kulturowej, intelektualnej, religijnej i duchowej” bez wcześniej uzyskanej zgody, a także „naruszania ich praw, tradycji i zwyczajów”. Ludności tubylczej zapewniono prawo do stosowania medycyny tradycyjnej i zachowania własnych praktyk zdrowotnych (art. 24). Deklaracja ta, w art. 18-19 zobowiązała także państwa do konsultowania się i podjęcia współpracy z ludnością rdzenną przy podejmowaniu jakichkolwiek decyzji w sprawach, które miałyby wpływ na ich prawa. Określenie „wiedza tradycyjna” zostało użyte wprost w art. 31, zgodnie z którym rdzenna ludność ma prawo do „zachowania, kontroli, ochrony i rozwoju swojego dziedzictwa kulturowego, tradycyjnej wiedzy i kulturowo-tradycyjnych zwrotów (...), a także swojej własności intelektualnej tego dziedzictwa, wiedzy tradycyjnej oraz zwrotów kulturowo – tradycyjnych”.

W dniu 29 października 2010 roku w japońskiej Nagoi przyjęto Protokół z Nagoi do Konwencji o Różnorodności Biologicznej *dotyczący dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania*, będący uzupełnieniem postanowień Konwencji (szczegółowo omówiony w dalszej części rozdziału). Celem protokołu było stworzenie przejrzystych ram prawnych dla skutecznej realizacji jednego z założeń konwencji, a mianowicie uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania zasobów genetycznych⁸². Zasady wdrażania Protokołu z Nagoi w państwach będących członkami Unii Europejskiej zostały określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 roku *w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz*

⁸⁰ Przy sprzeciwie Australii, Nowej Zelandii, USA oraz Kanady.

⁸¹ Historia przyjęcia Deklaracji dostępna pod adresem: <https://www.un.org/press/en/2007/ga10612.doc.htm> (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁸² <https://www.cbd.int/abs/about/> (dostęp: 19.01.2023 r.).

uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów. Wspomniane akty zostały poddane szczegółowej analizie w dalszej części pracy.

Pomimo wysiłków, jakie poczyniono w celu ochrony wiedzy tradycyjnej, w dalszym ciągu brakuje regulacji o charakterze uniwersalnym, która regulowałaby kwestie związane z jej ochroną i promocją w sposób kompleksowy⁸³. Wobec tego, niektóre międzyrządowe organizacje oraz wybrane państwa podjęły samodzielne kroki w celu stworzenia skutecznego prawa mającego za przedmiot ochronę wiedzy tradycyjnej posiadanej przez określone społeczności. Wynikiem tych prac było opracowanie szczególnych systemów *sui generis*, które obowiązują m.in. w Brazylii, Peru, czy też Panamie (zostały omówione w kolejnym rozdziale).

1.3 Społeczności tubylcze a społeczności lokalne

Można zauważyć, że zarówno w prawie, jak i w doktrynie, odniesienia do wiedzy tradycyjnej są ściśle powiązane z grupami, które są jej posiadaczami, przede wszystkim ze społecznościami tubylczymi oraz lokalnymi⁸⁴. Jak wskazuje Iwona B. Mika, „istnienie wiedzy tradycyjnej bez wspólnoty nie byłoby możliwe, ponieważ to wspólnota jest jej źródłem i powstaje w wyniku intelektualnej jej aktywności”⁸⁵.

„Społeczność tubylcza”⁸⁶ odnosi się do grup żyjących w krajach zamieszkiwanych przez społeczność osadniczą⁸⁷. Liczbę rdzennych mieszkańców zamieszkujących ponad siedemdziesiąt państw na świecie szacuje się na około trzysta milionów⁸⁸. Jak wskazuje I. B. Mika, podstawowym wyznacznikiem autochtoniczności jest rdzenne zamieszkiwanie danego obszaru geograficznego⁸⁹. Przykładami społeczności tubylczych są ludy zamieszkiwane w obu Amerykach (Majowie w Gwatemali, Lakota w Stanach Zjednoczonych⁹⁰), w regionie okołobiegunowym (Eskimosi), a także w północnej Europie (Saami⁹¹) oraz na wyspach pacyficznych (Aborygeni w Australii, Maorysi w Nowej

⁸³ http://www.iprcommission.org/papers/pdfs/final_report/ch4final.pdf (dostęp: 23.03.2023 r.).

⁸⁴ C. Y. Mulalap, T. Frere, E. Huffer, E. Hviding, K. Paul, A. Smith, M. K. Vierros, *Traditional knowledge and the BBNJ instrument*, Marine Policy, Volume 122, 2020, s. 2.

⁸⁵ I. B. Mika, *Ochrona wiedzy tradycyjnej w Polsce – moda ...*, s. 59.

⁸⁶ Nazywana również ludnością rdzenną; ang. *Indigenous People*.

⁸⁷ A. Gebru, *The Global Protection ...*, s. 44.

⁸⁸ http://www.universalrights.net/people/f_indig.htm (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁸⁹ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 192.

⁹⁰ Znani również jako *Teton Sioux*, są jedną z subkultur indiańskiego plemienia Sioux. Zob. szerzej: http://indianistyka.x10host.com/_LAKOTA_SIOUX.htm (dostęp: 7.09.2021 r.).

⁹¹ Rdzenni mieszkańcy Skandynawii. Posiadają własny język, kulturę i tożsamość. Więcej na temat ludu Saami: E. Sarivaara, K. Maatta, S. Uusiautti, *Who is Indigenous? Definitions of Indigeneity*, European

Zelandii)⁹². Dotychczas nie wykształciła się jedna, spójna definicja przedmiotowego pojęcia. Najczęściej przywoływaną jest jednakże ta, zaproponowana przez Jose R. Martineza Cobo⁹³, który w swoim słynnym *Studium na temat dyskryminacji ludności rdzennej*⁹⁴ zdefiniował społeczność tubylczą jako „mającą historyczną ciągłość ze społeczeństwami sprzed inwazji i przed kolonizacją, które rozwinęły się na ich terytoriach” i „uważają się za odrębne od innych sektorów społeczeństw obecnie panujących na tych terytoriach lub ich częściach”. Wskazał on ponadto, że społeczności te „tworzą niedominujące sektory społeczeństwa, decydując się na zachowanie, rozwijanie i przekazywanie przyszłym pokoleniom terytoria swoich przodków oraz tożsamość etniczną, zgodnie z własnymi wzorcami kulturowymi, społecznymi instytucjami i systemem prawa”⁹⁵.

Międzynarodową umową, mającą istotne znaczenie dla określenia praw ludności tubylczej jest Konwencja nr 169 Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1989 roku w *sprawie ludności tubylczej i plemiennej w krajach niezależnych*. Wymienia ona bowiem kryteria, za pomocą których społeczności te mogą zostać zidentyfikowane. Zgodnie z jej treścią, konwencja ma zastosowanie do społeczności żyjących w niepodległych państwach, uważanych za „rdzenne ze względu na pochodzenie od ludności zamieszkującej kraj lub region geograficzny, do którego należał kraj w czasie podboju, kolonizacji lub kształtowania się ówczesnych granic państwowych”. W art. 1 ust. 1 (b) wskazano również, że społeczności te „zachowują, niezależnie od ich statusu prawnego, własne instytucje społeczne, gospodarcze, kulturalne i polityczne”. Zawarta zatem we wspomnianej konwencji definicja odnosi się do czterech istotnych czynników: czasu, przestrzeni geograficznej, odporności i okupacji terytorialnej przez ludność zewnętrzną, które należy brać pod uwagę przy podejmowaniu jakichkolwiek dyskusji na temat ludów tubylczych i posiadanej przez nich wiedzy⁹⁶. Departament Spraw Ekonomicznych i Socjalnych Narodów Zjednoczonych w obszernej publikacji na temat statusu społeczności tubylczych wskazuje, że konwencja uzależnia uznanie danej społeczności za tubylczą od marginalizowania ich przez kolonistów

Scientific Journal December 2013, vol.1, s. 373-375 oraz na: <https://www.norwegofil.pl/ludzie-i-tradycje/saamowie-czy-laponczycy> (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁹² https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁹³ Specjalny Sprawozdawca Podkomisji ds. Zapobiegania Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości Narodów Zjednoczonych.

⁹⁴ Tekst dostępny pod adresem:

<https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/publications/martinez-cobo-study.html> (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁹⁵ <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/about-us.html> (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁹⁶ J. Mugabe, *Intellectual Property Protection and Traditional Knowledge: An Exploration in international Policy Discourse* https://www.iatp.org/sites/default/files/Intellectual_Property_Protection_and_Tradition.htm (dostęp: 22.03.2023 r.).

lub najeźdźców. Taka koncepcja mogłaby prowadzić do stwierdzenia, że ustanowiona konwencją definicja „tubylczości” miałaby sens tylko w przypadku takich krajów, jak Ameryka, Rosja, Arktyka, czy też krajów pacyficznych. W Azji, czy Afryce nie dochodziło raczej do wyparcia i wysiedlania rdzennych ludów z ich terytoriów, chociaż oczywiście również tam mały miejsce takie incydentalne zdarzenia. Brak przyływu zachodnich osadników na tak dużą skalę, jak miało to miejsce w innych częściach świata, uniemożliwia dokonanie rozróżnienia pomiędzy rdzennymi mieszkańcami, a przybyszami, co w konsekwencji może rodzić problemy z zakwalifikowaniem danej społeczności jako tubylczej⁹⁷.

Z koncepcją tą nie sposób się w pełni zgodzić. Nie ulega wątpliwości, że w czasach kolonializmu więcej europejskich osadników osiadło na terenach Ameryk, aniżeli w Azji, czy też Afryce. Okoliczność ta nie może przesądzać o tym, że dana społeczność żyjąca na określonym terytorium nie może zostać uznana za rdzenną z uwagi na to, że nie doszło na tym terytorium do osadnictwa w dużej skali. Prowadziłoby to bowiem do dyskryminacji i umniejszaniu praw takich grup. Jak słusznie podsumowano we wspomnianym raporcie, „tożsamość tubylcza nie jest określana wyłącznie przez europejską determinację”, wobec czego odpowiednie jest stosowanie definicji „społeczność tubylcza” w jej szerszym zakresie, aniżeli ograniczonym tylko do kolonializmu⁹⁸. Jak wskazano bowiem w *Raporcie Grupy Roboczej Ekspertów Komisji Afrykańskiej ds. Ludności/Społeczności Rdzennej*, postkolonialne państwa niejednokrotnie dopuszczały się dalszego tłumienia i dyskryminacji rdzennych populacji afrykańskich, będąc wobec nich nie mniej okrutne, niż sami kolonialiści⁹⁹.

Prawodawstwa odnoszące się do wiedzy tradycyjnej nie wymieniają wyłącznie społeczności tubylczych, lecz także wskazują, że wiedza ta odnosi się również do „społeczności lokalnych” (ang. *local communities*). Wspomniany termin dotyczy społeczności zamieszkujących państwa opuszczone przez mocarstwa kolonizacyjne, ale w których grupy takie są nadal odizolowane od głównego nurtu społeczeństwa¹⁰⁰. Społeczności te zatem, odmiennie od społeczności tubylczych, niekoniecznie związane muszą być z kolonizacją przez mocarstwa zewnętrzne kraju, czy też obszaru geograficznego,

⁹⁷ The Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, *State of the World's Indigenous Peoples*, s. 6 https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP/en/SOWIP_web.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Report of the African Commission's Working Group of Experts on Indigenous Populations/Communities*, s. 92 https://www.iwgia.org/images/publications/African_Commission_book.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

¹⁰⁰ A. Gebru, *The Global Protection ...*, s. 44.

który zamieszkują. Tym, co łączy te obie grupy są jednak wartości kulturowe, przyjęte od pokoleń praktyki, które następnie przekazywane są przyszłym pokoleniom¹⁰¹. Wspólnota lokalna nie musi rdzennie pochodzić z danego obszaru¹⁰².

Zgodnie z definicją zawartą w Encyklopedii PWN, społecznością lokalną jest „zbiorowość związana z pewnym terytorium, w której ramach wytworzyła się sieć odrębnych instytucji i interakcji społecznych oraz poczucie przynależności do tej zbiorowości”¹⁰³. Grupa robocza ds. rdzennych populacji Międzynarodowego Instytutu Środowiska i Rozwoju¹⁰⁴ zdefiniowała natomiast to pojęcie jako „populację ludzką zamieszkującą odrębny obszar ekologiczny, która jest bezpośrednio zależna od swojej różnorodności biologicznej oraz dóbr i usług ekosystemowych dla wszystkich lub części swoich źródeł utrzymania, która rozwinęła lub nabyła tradycyjną wiedzę w wyniku tej zależności”. Jak wskazano, mogą to być „rolnicy, rybacy, pasterze, mieszkańcy lasów i inni”¹⁰⁵. Ukazuje to, że w pewnym sensie można zgodzić się z prezentowanym w piśmiennictwie stanowiskiem, że społeczności tubylcze mogą stanowić społeczność lokalną (ale nie ma wątpliwości, że „społeczność lokalna” nie stanowi synonimu pojęcia „społeczność rdzenna”)¹⁰⁶. Większość ludów tubylczych jest zależna bowiem od ekosystemu, w którym żyją, a różnorodność biologiczna na zamieszkiwanym przez nich terenie nierzadko zdaje się być ich jedynym źródłem utrzymania.

W doktrynie, przy omawianiu zagadnień związanych z wiedzą tradycyjną często można spotykać się także z pojęciem „wiedza tubylcza” (ang. *Indigenous Knowledge*). Wiedza tradycyjna jest jednak pojęciem szerszym, w ramach którego rozumie się również wiedzę tubylczą. Nie są to zatem pojęcia synonimiczne – wiedza tubylcza jest wiedzą tradycyjną, jednakże wiedza tradycyjna nie jest tym samym, co wiedza tubylcza¹⁰⁷. Wynika to przede wszystkim z omówionych wcześniej definicji pojęcia „wiedza tradycyjna”. Jak wskazano, wiedza ta posiadana jest bowiem nie tylko przez społeczności tubylcze (które są

¹⁰¹ C. Y. Mulalap, T. Frere, E. Huffer, E. Hviding, K. Paul, A. Smith, M. K. Vierros, *Traditional knowledge and the BBNJ instrument*, Marine Policy, Volume 122, 2020, s. 2.

¹⁰² I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 200.

¹⁰³ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/spolecznosc-lokalna;3978393.html> (dostęp: 22.03.2023 r.).

¹⁰⁴ *International Institute for Environment and Development* (IIED).

¹⁰⁵ *Protection of Traditional Knowledge and Cultural Heritage – the Concept of ‘Collective Bio-Cultural Heritage’*, Working Group on Indigenous Populations, 23rd Session, s. 4 <https://pubs.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G01067.pdf> (dostęp: 22.03.2023 r.).

¹⁰⁶ Zob. szerzej: C. Oguamanam, *Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state*, Law Text Culture, 8, 2004, s. 211.

¹⁰⁷ P. Kudngaongarm, *Human Rights Standards for the Protection of Intellectual Property: Traditional Knowledge and Indigenous Resources (Part I)*, Thailand Law Journal 2009, Issue 1, vol.12 <http://thailawforum.com/articles/IP-Traditional-Knowledge-Part1-3.html> (dostęp: 22.03.2023 r.).

właścicielami wiedzy tubylczej), lecz także przez społeczności lokalne (którym nie można przypisać wiedzy tubylczej).

Podsumowując powyższe rozważania należy z całą pewnością podkreślić, że dokonując analizy unormowań odnoszących się do „społeczności tubylczych” lub „lokalnych” warto mieć na uwadze okoliczność, że dotyczą one dwóch niezależnych od siebie grup, pomimo tego, że przyznają im takie same prawa. Wiedzę tradycyjną zgodnie z opisanymi w dalszej części aktami prawnymi mogą posługiwać się zarówno grupy tubylcze, jak i lokalne, które niekoniecznie muszą być rdzennymi mieszkańcami danego terytorium¹⁰⁸.

1.4 Ochrona wiedzy tradycyjnej w aktach prawa międzynarodowego i Unii Europejskiej

1.4.1. Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 roku

Konwencja o różnorodności biologicznej została sporządzona podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych – Środowisko i Rozwój, nazywaną „Szczytem Ziemi” w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 roku¹⁰⁹. I chociaż skupia się zasadniczo na konieczności zabezpieczenia różnorodności biologicznej, to jak wskazał T. Simelane, członek Stałego Komitetu Doradczego ds. Prawa Własności Intelektualnej RPA, Konwencja ta obejmuje ochroną nie tylko różnorodność biologiczną, lecz także wiedzę tradycyjną¹¹⁰. Jest jedynym międzynarodowym aktem prawnym przyznającym społecznościom tubylczym prawa do różnorodności biologicznej¹¹¹, uznającym jurysdykcję krajów, z których pochodzą zasoby naturalne, w tym genetyczne¹¹² i jedną z pierwszych międzynarodowych konwencji

¹⁰⁸ Jak wskazano w Raporcie WIPO, „posiadaczem wiedzy tradycyjnej” są „osoby, które tworzą, inicjują, rozwijają oraz praktykują wiedzę tradycyjną w tradycyjnym otoczeniu i kontekście. Społeczności tubylcze (rdzenne), ludy oraz narody są posiadaczami wiedzy tradycyjnej, ale nie wszyscy posiadacze tej wiedzy są rdzenni” (WIPO Report on Fact-finding Missions on Intellectual Property and Traditional Knowledge (1998-1999), s. 26, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/768/wipo_pub_768.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

¹⁰⁹ Konwencja weszła w życie z dniem 29 grudnia 1993 roku, natomiast Polska ratyfikowała ją w 1996 roku. Jej stronami jest 195 państw oraz Unia Europejska, <https://www.gov.pl/web/srodowisko/CBD> (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹¹⁰ J. Uchańska, *Relacje ochrony sui generis różnorodności biologicznej do ochrony patentowej*, ZNUJ. PPWI 2013, nr 1, s. 40-92 <https://sip.lex.pl/#/publication/151162288/uchanska-joanna-relacje-ochrony-sui-generis-roznorodnosc-biologicznej-do-ochrony-patentowej> (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹¹¹ O. Arihan, A. M. Gençler Özkan, *Traditional Medicine and Intellectual Property Rights*, Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara, 36 (2), 2017, s. 140.

¹¹² J. Uchańska, *Bioróżnorodność a ochrona ...*, s. 13.

odnoszących się do wiedzy tradycyjnej¹¹³. Jak wskazano w preambule, strony Konwencji uznają „ściśłą i tradycyjną zależność od zasobów biologicznych wielu tubylczych i lokalnych społeczności prowadzących tradycyjny tryb życia”. Należy jednakże mieć na uwadze, że regulacja ta odnosi się tylko do tej wiedzy tradycyjnej, która związana jest z zasobami genetycznymi, wobec czego znaczna jej część pozostaje całkowicie poza zakresem zainteresowania wskazanej Konwencji¹¹⁴.

Zanim zostaną omówione unormowania zawarte we wspomnianej umowie, konieczne zdaje się zdefiniowanie pojęcia „biopiractwa”, nazywanego inaczej piractwem biologicznym, któremu to zjawisku mają przeciwdziałać postanowienia tegoż aktu prawnego. W prawie nie istnieje definicja legalna przedmiotowego pojęcia. W orzecznictwie i piśmiennictwie wskazuje się, że biopiractwem jest proceder polegający na nielegalnym uzyskiwaniu korzyści finansowych wynikających z komercyjnych zastosowań zasobów genetycznych i wiedzy tradycyjnej z nimi związanej, której posiadaczami są tubylcze i lokalne społeczności zamieszkujące ubogie kraje (chodzi przede wszystkim o rejony tzw. „biednego Południa” – państwa Afryki, Azji i Ameryki Południowej). Należy zauważyć, że przede wszystkim mowa o uzyskiwaniu takich korzyści przez koncerny farmaceutyczne lub spożywcze pochodzące z państw bogatych i rozwiniętych¹¹⁵. Wykorzystują one wiedzę i *know-how* ludności lokalnych i tubylczych na temat roślin, bez których znalezienie zastosowania dla nich byłoby niezwykle czasochłonne, a czasami wręcz niemożliwe. Dotyczy to również wykorzystywania gotowych, ukształtowanych przez wieki selekcji odmian roślin¹¹⁶.

Przykładem dopuszczenia się biopiractwa z wykorzystaniem tradycyjnej wiedzy zdobytej i osadzonej w lokalnej kulturze ludu San¹¹⁷, żyjącej w południowej Afryce na terenach wokół pustyni Kalahari, jest sprawa związana z właściwościami leczniczymi kaktusa *hoodia*. Roślina ta wykorzystywana była przez miejscowe plemiona w celu niwelowania uczucia głodu oraz pragnienia, w szczególności podczas wędrówek czy polowań. Buszmeni są posiadaczami wiedzy tradycyjnej związanej z medycznymi

¹¹³ A. Gebru, *The Global Protection ...*, s. 53.

¹¹⁴ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 80.

¹¹⁵ M. Kropiewnicka, *Walka z biopiractwem sposobem na zmniejszenie ubóstwa na świecie – przegląd aktów prawnych regulujących problematykę dostępu do zasobów genetycznych i tradycyjnej wiedzy z nimi związanej*, Białostockie Studia Prawnicze, z. 14, 2013, s. 218.

¹¹⁶ A. Pawlicz, *Biopiractwo, czyli patentowanie życia*, Zielone Mazowsze, 2002 <http://zm.org.pl/?a=biopir> – (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹¹⁷ Nazywani również Buszmenami, uchodzą za najstarszy lud świata. <https://www.bradshawfoundation.com/bushman/index.php> (dostęp: 23.03.2023 r.).

właściwościami *hoodii*¹¹⁸. Roślina ta posiada aktywną substancję chemiczną, znaną jako glikozyd steroidowy P57, odpowiedzialną za hamowanie apetytu¹¹⁹. W roku 1937, holenderski antropolog, Rudolph Marloth, prowadzący badania na temat życia i zwyczajów ludów San, zauważył zastosowanie kaktusa *hoodia*. Roślina nie wzbudzała zainteresowania w pozostałych częściach świata aż do momentu, gdy przedsiębiorstwa farmaceutyczne zdały sobie sprawę, że może ona być wykorzystywana jako skuteczne narzędzie w walce z nadwagą, a jej właściwości mogłyby okazać się „kopalnią złota w przemyśle preparatów na odchudzanie”¹²⁰. Informacje zebrane od mieszkańców terenów wokół Kalahari, a także odnaleziony raport z badań antropologa doprowadziły do rozpoczęcia badań laboratoryjnych zleconych przez Radę ds. Badań Naukowych i Przemysłowych (*Council for Scientific and Industrial Research - CSIR*) – południowoafrykańską organizację zajmującą się badaniami naukowymi i technologicznymi¹²¹. W 1995 roku CSIR wydzielił substancję hamującą apetyt (P57), zawartą w *hoodii* i opatentował jej zastosowanie. Gdy dokonano przełomu, zaniechano przeprowadzenia jakichkolwiek konsultacji z posiadaczami wiedzy na temat właściwości tej rośliny. Nie ulega wątpliwości, że takim działaniem naruszono postanowienia *Konwencji o różnorodności biologicznej* w zakresie powinności uzyskania zgody osób dysponujących wiedzą tradycyjną, a także równego podziału korzyści wynikających z jej wykorzystania¹²². Dwa lata później, CSIR przekazało licencję brytyjskiemu przedsiębiorstwu Phytopharm, która następnie sprzedała prawa do prowadzenia badań i wykorzystania w handlu P57 koncernowi farmaceutycznemu Pfizer za cenę 32 milionów dolarów¹²³.

Na skutek medialnych doniesień na temat korzyści, jakie wspomniane przedsiębiorstwa mogą czerpać z wykorzystania właściwości *hoodii* i związanego z tym oburzenia społeczności i pozarządowych organizacji południowoafrykańskich, podjęto kroki mające na celu uzyskanie porozumienia pomiędzy CSIR a Buszmenami¹²⁴. Po ponad trzech latach negocjacji, strony doszły do porozumienia - ludność San oraz CSIR zgodziły

¹¹⁸ R. Wynberg, R. Chennells, *Green diamonds of the south: An overview of the San-Hoodia case* [w:] R. Wynberg, D. Schroeder, & R. Chennells (eds.), *Indigenous peoples, consent and benefit sharing: Lessons from the San Hoodia case*, 2009, s. 94.

¹¹⁹ F. S. Kapepiso, R. Higgs, *Tracing the curation of Indigenous knowledge in a biopiracy case*, *AlterNative* 2020, Vol. 16(1), s. 39.

¹²⁰ M. Kupis, *Tożsamość, dominacja i Internet – zagadnienie apropiacji kulturowej w dyskursie internetowym*, *Relacje Międzykulturowe*, 1 (5), 2019, s. 37.

¹²¹ <https://www.csir.co.za> (dostęp: 6.09.2021 r.).

¹²² L. Amusan, *Politics of biopiracy: an adventure into hoodia/xhoba patenting in Southern Africa*, *African Journal of Traditional, Complementary and Alternative Medicines*, January 2017, s.103.

¹²³ http://www.iprcommission.org/papers/pdfs/final_report/ch4final.pdf (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹²⁴ <https://www.cbd.int/abs/infokit/revise/web/factsheet-tk-en.pdf> (dostęp: 23.03.2023 r.).

się podzielić ewentualnymi zyskami z opracowania leku przeciwko otyłości wykorzystującemu P57¹²⁵.

Regulacje zawarte w konwencji odnoszące się do dostępu do zasobów genetycznych oraz podziale płynących z tego faktu korzyści związane są ściśle z dostępem do wiedzy tradycyjnej, która towarzyszy bioróżnorodności¹²⁶. Ochrona przewidziana w jej postanowieniach podzielona została na *in-situ*, odnoszącą się do ochrony zasobów znajdujących się w miejscu ich występowania oraz *ex-situ*, a więc ochronę zasobów pozyskiwanych „z zewnątrz”¹²⁷.

Przechodząc zatem bezpośrednio do unormowań odnoszących się do ochrony wiedzy tradycyjnej, analizy wymagają przede wszystkim art. 8 (j), art. 10 (c), art. 15 oraz art. 18 (4). Jak wskazuje Aman Gebru, unormowania te ocenione winny być w kategoriach „raczej aspiracyjnych aniżeli merytorycznych”, przede wszystkim z uwagi na zawarte w nich sformułowania takie jak „stosownie do swojego ustawodawstwa”, czy też „w miarę możliwości i potrzeb”¹²⁸. Należy mieć na uwadze, że w niektórych państwach ochrona praw ludności tubylczej jest niewystarczająca lub wręcz nieistniejąca, wobec czego postanowienia Konwencji, pomimo tego, że stwarzają ku temu podstawy, to w rzeczywistości tylko w niewielki sposób przyczyniają się do tej ochrony¹²⁹.

I tak, zgodnie z treścią art. 8 (j), strony konwencji „w miarę możliwości i potrzeb, stosownie do swojego ustawodawstwa krajowego, respektują, chronią i utrzymują wiedzę, innowacje oraz praktyki stosowane przez tubylcze i lokalne społeczności, prowadzące tradycyjny tryb życia sprzyjający ochronie i zrównoważonemu użytkowaniu różnorodności biologicznej oraz wspierają ich szersze stosowanie za zgodą i przy udziale osób, które dysponują taką wiedzą, stosują innowacje i praktyki, oraz zachęcają do równego podziału korzyści płynących z wykorzystania tej wiedzy, innowacji i praktyk”. Z unormowania tego wynikają dwie podstawowe zasady ochrony praw wspólnot autochtonicznych: uprzedniej świadomej zgody na korzystanie z wiedzy tradycyjnej oraz zasada podziału korzyści wynikających z jej wykorzystywania, których przestrzeganie winno być zagwarantowane przez każde państwo będące stroną niniejszej regulacji¹³⁰. Jak widać, konwencja w tym

¹²⁵ O. Arihan, A. M. Gençler Özkan, *Traditional Medicine ...*, s. 144.

¹²⁶ J. Uchańska, *Bioróżnorodność a ochrona ...*, s. 13.

¹²⁷ M. Kropiewnicka, *Walka z biopiractwem sposobem na ...*, s. 221.

¹²⁸ A. Gebru, *The Global Protection of Traditional Knowledge: Searching for the Minimum Consensus*, 17 J. Marshall Rev. Intell. Prop. L. 42 (2017), s. 54.

¹²⁹ O. Arihan, A. M. Gençler Özkan, *Traditional Medicine ...*, s. 141.

¹³⁰ I. B. Mika, *Czy pelargonja zasługuje na obronę? Zawila i długa droga do ochrony wiedzy tradycyjnej* [w:] Aktualne wyzwania prawa własności intelektualnej i prawa konkurencji. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Michałowi du Vallowi, Warszawa 2015, s. 374.

miejscu kładzie nacisk na konieczność uzyskania zgody społeczności tubylczych lub lokalnych na wykorzystanie ich wiedzy przez podmioty trzecie. Potwierdza to założenie, że wiedza tradycyjna nie znajduje się w domenie publicznej, nie jest ogólnodostępnym dobrem, z którego można bez ograniczeń korzystać¹³¹. Zgodnie ze wspomnianym artykułem, podmioty wykorzystujące, oczywiście po uzyskaniu uprzedniej zgody, tę wiedzę i osiągające z tego tytułu profity, powinny podzielić się osiągniętymi korzyściami ze społecznościami lokalnymi lub tubylczymi, gdyż to właśnie te społeczności przyczyniają się do odniesienia cudzego sukcesu¹³². Rodzi to pytanie, dlaczego strony Konwencji jedynie zachęcają do dzielenia się uzyskanymi korzyściami z wykorzystanej wiedzy, a nie nakładają takiego obowiązku. Co więcej, posługując się wspomnianymi nieostryimi pojęciami „w miarę możliwości i potrzeb” oraz „stosownie do swojego ustawodawstwa krajowego”, Konwencja „przerzuca” ustanowienie odpowiednich mechanizmów służących realizacji wskazanych w niej propozycji postanowień na strony. Jak słusznie zauważa I. B. Mika, *Konwencja o różnorodności biologicznej* nie przyznaje praw do wiedzy tradycyjnej społecznościom lokalnym lub tubylczym, lecz jedynie zwraca się ze swego rodzaju apelem do jej stron, aby podjęły działania, oczywiście w miarę potrzeb i możliwości, za pomocą których możliwe będzie zabezpieczenie tej wiedzy, a także ich posiadaczy przed nieuprawnionym i niekontrolowanym wykorzystaniem¹³³. Realizacja założeń zawartych w art. 8 (j) jest zatem całkowicie zależna od inicjatywy stron Konwencji i ich podejścia do ochrony wiedzy tradycyjnej¹³⁴. Prowadzi to do wniosku, że omawiany artykuł stanowi tylko prowizoryczne przyznanie ochrony wiedzy społeczności lokalnych lub tubylczych i jako taki, jest bez wątpienia niewystarczający do zabezpieczenia tej wiedzy.

¹³¹ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 80.

¹³² *Ibidem*, s. 81.

¹³³ *Ibidem*, s. 82.

¹³⁴ A. Gebru, *The Global Protection of Traditional Knowledge: Searching for the Minimum Consensus*, 17 J. Marshall Rev. Intell. Prop. L. 42 (2017), s. 54.

Pozostałe unormowania Konwencji, odnoszące się do wiedzy tradycyjnej – art. 10 (c)¹³⁵, art. 15¹³⁶ oraz art. 18 (4)¹³⁷ również wskazują na ogólną zasadę i zachętę do promocji oraz współpracy w tym zakresie. Oczywiście, tak jak we wspomnianym powyżej art. 8 (j), działania te mają być wdrożone zgodnie z krajowym ustawodawstwem i polityką stron Konwencji. Rodzi to zatem wątpliwości, co do skuteczności przywołanych przepisów. Zachęcają one bowiem jedynie do podjęcia określonych kroków, a nie nakładają obowiązków, czy też nie wprowadzają zakazów określonych działań, które mogłyby naruszyć ochronę wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi społeczności lokalnych lub tubylczych.

Pomimo swoich słabości, *Konwencja o różnorodności biologicznej* stanowi ważny krok w celu podjęcia działań mających na celu ochronę wiedzy tradycyjnej. Jednak dla swojej skuteczności, wymagała ona wdrożenia dalszych dokumentów¹³⁸. Konieczne okazało się bowiem podjęcie działań do stworzenia nowego międzynarodowego porozumienia w zakresie dostępu i podziału korzyści¹³⁹, wynikających z wykorzystania zasobów genetycznych, mającego zapewnić sprawiedliwy ich podział¹⁴⁰. Doprowadziło to do opracowania w 2002 roku Wytycznych z Bonn¹⁴¹, które wyznaczyły sposób konstruowania dwustronnych umów dotyczących dostępu do zasobów genetycznych. Określały one ponadto sposób dzielenia się korzyściami wynikającymi z wykorzystania tychże zasobów¹⁴². Wytyczne z Bonn były pierwszym krokiem w procesie wdrażania postanowień przedstawionych w *Konwencji o różnorodności biologicznej* dotyczących dostępu do

¹³⁵ „Każda Umawiająca się Strona, w miarę możliwości i potrzeb chroni i zachęca do zwyczajowego wykorzystywania zasobów biologicznych, zgodnie z tradycyjnymi praktykami kulturowymi, które odpowiadają wymogom ochrony i zrównoważonego użytkowania”.

¹³⁶ Artykuł 15 Konwencji zawiera zasady związane z dostępem do zasobów genetycznych. Uprawnienie do ustalenia dostępu jest kompetencją rządu danego państwa i podlega jego ustawodawstwu (ust.1). Postanowienie to jest przejawem zasady suwerennego prawa każdego państwa do wykorzystywania własnej różnorodności biologicznej. Ponadto, art. 15 ustanowił następujące zasady: świadomej zgody na dostęp (ust. 6), oparcia dostępu o wzajemnie uzgodnione warunki (ust. 4), uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z komercyjnego lub innego wykorzystania zasobów genetycznych (ust. 7) oraz uprzedniej zgody na dostęp do tych zasobów (ust. 5) (I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 77).

¹³⁷ „Umawiające się Strony, zgodnie z krajowym ustawodawstwem i polityką, promują i rozwijają metody współpracy w zakresie rozwoju i wykorzystania technologii, w tym technologii tubylczych i tradycyjnych, stosownie do celów niniejszej konwencji. W tym celu Umawiające się Strony promują także współpracę w zakresie szkolenia personelu i wymiany specjalistów”.

¹³⁸ A. Gebru, *The Global Protection ...*, s. 55.

¹³⁹ *Access and Benefit Sharing (ABS)*.

¹⁴⁰ E. Martyniuk, *Protokół z Nagoi: dostęp i dzielenie się korzyściami z wykorzystania zasobów genetycznych*, Przegląd Hodowlany nr 5/2016, s. 6-7.

¹⁴¹ *Bonn Guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of their Utilization*.

¹⁴² E. Martyniuk, *Protokół z Nagoi: dostęp...*, s. 6.

zasobów genetycznych i podziału korzyści¹⁴³. W 2002 roku w Johannesburgu odbył się Światowy Szczyt Zrównoważonego Rozwoju, który wezwał do podjęcia negocjacji na temat międzynarodowego systemu utworzonego w ramach *Konwencji o różnorodności biologicznej*, którego celem byłoby promowanie i ochrona podziału korzyści, o których mowa we wspomnianym postanowieniu. W odpowiedzi, w roku 2004 Konferencja Stron nakazała utworzenie specjalnej grupy roboczej¹⁴⁴, której zadaniem miało być opracowanie i negocjowanie międzynarodowego systemu dostępu do zasobów genetycznych i podziału korzyści, jako skutecznego narzędzia służącego wdrożeniu art. 15 Konwencji oraz wdrożeniu art. 8 (j) odnoszącego się do wiedzy tradycyjnej¹⁴⁵. Skutkiem tych prac było przyjęcie w dniu 29 października 2010 roku Protokołu z Nagoi, będącego międzynarodowym instrumentem mającym na celu wdrożenie wskazanego w art. 1 Konwencji celu¹⁴⁶. Polska podpisała protokół w dniu 20 września 2011 roku. Do dnia 15 czerwca został on ratyfikowany przez sto dwadzieścia trzy państwa, a także przez Unię Europejską, w obrębie której Protokół wszedł w życie w dniu 12 października 2014 roku¹⁴⁷.

1.4.2. Protokół z Nagoi do Konwencji o Różnorodności Biologicznej dotyczący dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania z 2010 roku

Zasadniczym celem protokołu, jak wskazuje to art. 1, jest „uczciwy i sprawiedliwy podział korzyści wynikający z wykorzystania zasobów genetycznych”. Jako uzupełnienie *Konwencji o różnorodności biologicznej*, przyczynia się on do ochrony zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej, obejmując swym zakresem także wiedzę tradycyjną powiązaną z zasobami genetycznymi¹⁴⁸. Wynika to wprost z treści art. 3, zgodnie z którym protokół ma zastosowanie do wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi, o których mowa w Konwencji, a także do korzyści, jakie wynikają z jej wykorzystania. Załącznik do Protokołu wymienia zarówno korzyści finansowe, przykładowo płatności tantiemowe, opłaty licencyjne w przypadku komercjalizacji, czy też

¹⁴³ <https://www.cbd.int/abs/bonn/> (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹⁴⁴ *Ad Hoc Open-Ended Working Group on Access and Benefit Sharing*.

¹⁴⁵ M. Y. Teran, *The Nagoya Protocol and Indigenous Peoples*, *The International Indigenous Policy Journal*, 7(2), 2016, s. 4, <http://ir.lib.uwo.ca/iipj/vol7/iss2/6> (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹⁴⁶ <https://archiwum.mos.gov.pl/srodowisko/przyroda/konwencje-miedzynarodowe/konwencja-o-roznorodnosci-biologicznej-cbd/protokol-z-nagoi/> (dostęp: 2.09.2021 r.).

¹⁴⁷ <https://www.gov.pl/web/gios/wprowadzenie9> (dostęp: 29.05.2024 r.).

¹⁴⁸ W. I. Asma Wan Talaat, *Protection of the Associated Traditional Knowledge on Genetic Resources: Beyond the Nagoya Protocol*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 91, 2013, s. 675.

finansowanie badań, a także niefinansowe (np. dzielenie się wynikami prac badawczo – rozwojowych, uczestnictwo w tworzeniu produktu, korzyści z bezpieczeństwa żywnościowego i generowania dochodów oraz wkład w lokalną gospodarkę).

Akt ten stworzył system, który zobowiązał użytkowników zasobów genetycznych do dzielenia się korzyściami, jakie wynikają z ich wykorzystania, z dostawcą tychże zasobów¹⁴⁹. Użytkownicy wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi mają obowiązek uzyskania uprzedniej zgody lub akceptacji społeczności tubylczej lub lokalnej do jej wykorzystania, a każde udostępnienie tejże wiedzy powinno odbywać się z udziałem tych społeczności. Ponadto, pomiędzy użytkownikiem a społecznością winny zostać uzgodnione wzajemne warunki wykorzystania wiedzy tradycyjnej. Protokół w art. 7 nakłada na strony obowiązek, „jeśli jest to stosowne”, podjęcia działań w celu zapewnienia tych warunków. Co więcej, zgodnie z art. 16 protokołu, strony mają zapewnić „odpowiednie, skuteczne i proporcjonalne narzędzia legislacyjne, administracyjne lub polityczne, aby wykazać, że tradycyjna wiedza związana z zasobami genetycznymi wykorzystywana w ramach jej jurysdykcji została pozyskana na podstawie uprzedniej zgody lub akceptacji i z udziałem społeczności tubylczych i lokalnych oraz że wzajemnie uzgodnione warunki zostały ustanowione, zgodnie z wymogami krajowego ustawodawstwa i przepisami wykonawczymi dotyczącymi dostępu i podziału korzyści drugiej Strony, tam gdzie istnieją takie społeczności tubylcze i lokalne”. Protokół zapewnił zatem społecznościom tubylczym i lokalnym rzeczywisty udział w działaniach związanych z wykorzystywaniem należącej do nich wiedzy tradycyjnej¹⁵⁰.

Na uznanie zasługują te postanowienia protokołu, w których zobowiązano strony do wzięcia pod uwagę podczas wdrażania wynikających z protokołu zobowiązań prawa zwyczajowego społeczności tubylczych i lokalnych, a także protokołów i procedur tychże społeczności dotyczących wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi (art. 12 ust. 1). Co więcej, z pełną aprobatą należy również postrzegać docenienie roli kobiet ze społeczności tubylczych i lokalnych. Jak wskazano w art. 12 ust. 3, strony starają się wspierać, o ile jest to stosowne, wypracowanie przy udziale kobiet z tych społeczności „społecznych protokołów związanych z dostępem do wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi oraz uczciwym i sprawiedliwym podziałem korzyści wynikających z ich wykorzystania, minimalnych warunków w zakresie wzajemnie uzgodnionych warunków, o których była mowa powyżej, a także przykładowych

¹⁴⁹ E. Martyniuk, *Protokół z Nagoi: dostęp ...*, s. 7.

¹⁵⁰ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 108.

modelowych elementów kontraktów podziału korzyści wynikających z wykorzystania wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi”. Zauważyć jednak należy, że w protokole tym, podobnie jak w unormowaniach *Konwencji o różnorodności biologicznej*, posłużono się nietrafionym sformułowaniem „strony starają się wspierać, o ile jest to stosowne”, zamiast ostrego „wspierają, o ile jest to stosowne”. Użycie bardziej zdecydowanego sformułowania pozwoliłoby w pełni respektować prawa społeczności tubylczych i lokalnych, a nie jedynie zachęcać do podjęcia takich działań. Jest to niewątpliwie słabość tej regulacji i z uwagi na niewystarczająco stanowczy charakter, jej stosowanie ma ograniczony zasięg.

Protokół przewiduje również, zgodnie z treścią art. 14, utworzenie specjalnego systemu wymiany informacji o dostępie i podziale korzyści, będącego częścią systemu wymiany informacji, o którym mowa w art. 18 ust. 3 *Konwencji o różnorodności biologicznej*. System ten ma być źródłem informacji na temat dostępu i podziału korzyści, a przede wszystkim ma zapewniać dostęp do informacji udostępnionych przez strony na temat wdrażania protokołu.

Niewątpliwie Protokół z Nagoi ma znaczenie dla międzynarodowej ochrony wiedzy tradycyjnej, ponieważ wprowadził on unormowania zachęcające do respektowania praw i zwyczajów społeczności tubylczych i lokalnych, zapewnienia ich udziału przy uzgadnianiu warunków używania ich wiedzy tradycyjnej i wzięcia pod uwagę stanowiska kobiet będących przedstawicielkami tych społeczności. Pozostało jednak wiele nierozwiązanych problemów, a przede wszystkim objęto ochroną jedynie ten rodzaj wiedzy tradycyjnej, który odnosi się do zasobów biologicznych. W dalszym ciągu nie istnieje w porządku międzynarodowym regulacja odnosząca się do wiedzy tradycyjnej jako samodzielnej wartości podlegającej ochronie¹⁵¹. Co więcej, stronom pozostawiono możliwość wyboru środków, za pomocą których zostaną wdrożone cele protokołu, co może prowadzić do wypracowania niejednorodnych standardów ochrony wiedzy tradycyjnej, a w konsekwencji, jak słusznie stwierdziła I. B. Mika, ochrona wiedzy tradycyjnej w skali światowej może stać się jedynie „iluzoryczna”¹⁵².

¹⁵¹ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 110.

¹⁵² *Ibidem*.

1.4.3. Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej (TRIPS) z dnia 15 kwietnia 1994 roku i Deklaracja ministerialna z Doha z dnia 14 listopada 2001 roku

Porozumienie TRIPS, pomimo tego, że w swoich postanowieniach nie odnosi się wprost do wiedzy tradycyjnej, nie zawiera definicji tego pojęcia i nie odwołuje się do wspólnot autochtonicznych i lokalnych, to zgodnie z art. 1 ust. 1¹⁵³, zezwala na rozszerzenie zakresu ochrony, jeśli nie naruszy to treści postanowień porozumienia¹⁵⁴. Wspomniany artykuł zezwala zatem na ustanowienie przez strony porozumienia przepisów regulujących również kwestie związane z ochroną wiedzy tradycyjnej. Brak bowiem odniesienia do niej w treści porozumienia nie stoi na przeszkodzie wprowadzenia przez państwa takiego prawodawstwa. W tym kontekście porozumienie TRIPS stworzyło możliwość wypracowania własnych systemów, dostosowanych do potrzeb i warunków żyjącej na ich terytorium ludności tubylczej lub lokalnej¹⁵⁵. Na takie uprawnienie wskazuje także art. 27 ust. 3b, zgodnie z którym „członkowie mogą wyłączyć ze zgodności patentowej rośliny i zwierzęta inne niż drobnoustroje i zasadniczo biologiczne procesy służące do produkcji roślin i zwierząt inne niż procesy niebiologiczne i mikrobiologiczne. Jednakże Członkowie zapewnią ochronę dla odmian roślin albo patentami albo skutecznym systemem ochrony *sui generis* lub też kombinacją obu”¹⁵⁶. Co prawda, unormowanie to odnosi się do ochrony odmian roślin i zwierząt, jednakże wiedza tradycyjna zawiera również wiedzę na temat różnorodności biologicznej. Jak słusznie zauważył John Mugabe, „samo postanowienie TRIPS nie przewiduje objęcia ochroną wiedzy tradycyjnej i innowacji ludności tubylczej i lokalnej, lecz stwarza elastyczność w ustanawianiu alternatywnych, niekonwencjonalnych środków ochrony własności intelektualnej”¹⁵⁷.

¹⁵³ „Członkowie wprowadzą w życie postanowienia niniejszego Porozumienia. Członkowie mogą, lecz nie są zobowiązani, wprowadzić w swoim prawie szerszą ochronę niż wymagana przez niniejsze Porozumienie, pod warunkiem, że taka ochrona nie będzie sprzeczna z postanowieniami niniejszego Porozumienia. Członkom pozostawia się swobodę określenia właściwego sposobu wprowadzania w życie postanowień niniejszego Porozumienia do ich systemów prawnych i praktyki”.

¹⁵⁴ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 118-119.

¹⁵⁵ J. Mugabe, *Intellectual Property Protection and Traditional Knowledge: An Exploration in International Policy Discourse* (https://www.iatp.org/sites/default/files/Intellectual_Property_Protection_and_Tradition.htm (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹⁵⁶ Zastosowanie porozumienia TRIPS do ochrony wiedzy tradycyjnej w przeważającej mierze skupia się wokół tematyki związanej z udzieleniem ochrony patentowej. Biorąc pod uwagę treść art. 27, wskazuje się, że porozumienie TRIPS może stanowić swego rodzaju zabezpieczenie przed udzielaniem patentów, które mogłyby naruszać prawa społeczności tubylczych lub lokalnych. Zob. I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 119. Analiza możliwości objęcia ochroną wiedzy tradycyjnej przy pomocy patentów zostało przeprowadzona w dalszej części pracy.

¹⁵⁷ J. Mugabe, *Intellectual Property Protection and Traditional Knowledge...* (elektr.).

Należy zauważyć, że porozumienie TRIPS jest postrzegane jako odpowiedź na potrzeby przede wszystkim państw rozwiniętych. W swojej obecnej formie nie zawiera regulacji, które skutecznie chroniłyby społeczności rolnicze, będące w znacznej mierze posiadaczami wiedzy tradycyjnej¹⁵⁸. Odpowiedzią na potrzeby krajów rozwijających się miała być Deklaracja ministerialna z Doha z 2001 roku, która w par. 19 odwołuje się wprost do wiedzy tradycyjnej, wskazując na potrzebę dokonania przez Radę TRIPS rewizji art. 27 ust. 3 lit. b) oraz zbadania „związku między Porozumieniem TRIPS a *Konwencją o różnorodności biologicznej*, ochroną tradycyjnej wiedzy i folkloru oraz innymi istotnymi nowymi rozwiązaniami podniesionymi przez członków”. Wskazano, że podejmując te prace, Rada winna kierować się zasadami oraz celami, określonymi w art. 7 („ochrona oraz dochodzenie i egzekwowanie praw własności intelektualnej powinny przyczynić się do promocji innowacji technicznych oraz do transferu i upowszechniania technologii, ze wzajemną korzyścią dla producentów i użytkowników wiedzy technicznej, w sposób sprzyjający osiągnięciu dobrobytu społecznego i gospodarczego oraz zrównoważeniu praw i obowiązków”) i art. 8 („1. Tworząc lub zmieniając swoje ustawodawstwa krajowe, Członkowie mogą przyjąć rozwiązania niezbędne dla ochrony zdrowia publicznego i odżywiania oraz dla popierania interesu publicznego w sektorach o żywotnym znaczeniu dla ich rozwoju społeczno-gospodarczego i technicznego, pod warunkiem, że podjęte środki będą zgodne z postanowieniami niniejszego Porozumienia. 2. Dla zapobieżenia nadużyciu praw własności intelektualnej przez ich posiadaczy, podejmowaniu praktyk bezzasadnie ograniczających handel lub szkodliwie wpływających na międzynarodowy transfer technologii, mogą być potrzebne odpowiednie środki, pod warunkiem, że są one zgodne z postanowieniami niniejszego Porozumienia”) i „w pełni uwzględniać wymiar rozwojowy zgodnie z art. 71 ust. 1¹⁵⁹”.

¹⁵⁸ M. Panizzon, *Traditional Knowledge and Geographical Indications: Foundations, Interests and Negotiating Positions*, NCCR Trade Working Paper, s. 14. https://dlwqtxtslxzle7.cloudfront.net/47815000/Traditional_Knowledge_and_Geographical_I20160805-8178-49656w-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1631188786&Signature=NI~rERmHg6Cc96PZMWOo9yqabD9h6ZjwPUw9pnV8r36AbmW-

BUPFZWzkKD3UpaQgkSPO8p3A12JQpzHyKzAaIIEp1hV2s2Ku42xCxAasK5YKIKN5ywEeTqKamLXIu o139WwRNBP4Legt1ZsilvCann5VO3dtL8CdF8jUxsDt5BptNj7ux9wWuhDSWQgy5~V9jERPfjwubnXmN NiTSfMeBYvXs9weRCG30917gySyvoXDIU2cVqdSJv8Qri178kxpD3G4W2tnGx~86YzswSD90AJrItJMZ tJi6AFXHFYOKey6e3om1RVTWfsKOqzTLwnx4bGQCVkrSrqamOjMq-lQQ__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA (dostęp: 9.09.2021 r.).

¹⁵⁹ Jak wskazano w treści art. 71 ust. 1: „Rada TRIPS dokona oceny stosowania niniejszego Porozumienia po upływie okresu przejściowego, o którym mowa w ustępie 2 artykułu 65. Uwzględniając doświadczenia uzyskane z jego stosowania, Rada dokona jego przeglądu po dwóch latach od tej daty, a później w identycznych odstępach czasu. Rada może także dokonywać przeglądów w związku z nowymi wydarzeniami, które mogłyby uzasadniać dokonanie zmian lub uzupełnień niniejszego Porozumienia”.

Konieczność zbadania relacji, jaka zachodzi pomiędzy Porozumieniem TRIPS a *Konwencją o różnorodności biologicznej* w odniesieniu do ochrony wiedzy tradycyjnej wynika przede wszystkim z faktu, że według niektórych członków WTO, pozostają one ze sobą w konflikcie, co w konsekwencji utrudnia ich stosowanie¹⁶⁰. Źródła konfliktu upatruje się głównie w braku uznania w porozumieniu zasad przewidzianych w *Konwencji o różnorodności biologicznej*. Przykładowo, porozumienie umożliwia przyznanie praw prywatnych (np. w drodze patentów) do zasobów genetycznych, podczas gdy wspomniana konwencja uznaje przyznanie praw do nich wspólnotom. Tym samym, porozumienie pomija zasadę dotyczącą suwerenności państwa w określaniu reguł dostępu do zasobów naturalnych, a w konsekwencji do wiedzy tradycyjnej z nimi związanej. Co więcej, porozumienie przewiduje możliwość udzielenia patentów na wynalazek, który wykorzystuje zasoby genetyczne oraz związaną z nimi wiedzę bez uwzględniania zasad dotyczących uprzedniej zgody oraz dzielenia się uzyskanymi z tego tytułu korzyściami¹⁶¹. Istotnie, zarówno *Konwencja o różnorodności biologicznej*, jak i porozumienie TRIPS, nie narzucają swoim członkom przyjęcia określonego modelu ochrony tradycyjnej wiedzy, pozostawiając w tym zakresie swobodę¹⁶². Zdaje się jednakże, że przepisy krajowe nie są wystarczające, aby zapobiec sytuacjom, w którym materiał genetyczny i wiedza tradycyjne zostaną nielegalnie uzyskane i wykorzystane¹⁶³.

Wobec tego, z uwagi na istnienie pomiędzy wspomnianymi aktami sprzeczności, zwrócono uwagę na konieczność dostosowania art. 27 ust. 3 lit. b) porozumienia w szczególności w zakresie określenia wymogu istnienia uprzedniej zgody przy wykorzystywaniu zasobów genetycznych i wiedzy tradycyjnej oraz ustalenia zasad na temat sprawiedliwego podziału korzyści¹⁶⁴.

Jednakże, pomimo podjętych prac nad rewizją¹⁶⁵ postanowień porozumienia, nie przyniosły one rezultatu w postaci unormowań odnoszących się do ochrony wiedzy tradycyjnej, które skutecznie zapewniłyby jej respektowanie.

¹⁶⁰ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 123.

¹⁶¹ D. V. Eugui, *What agenda for the review of TRIPS?: A sustainable development perspective*, s. 5, https://www.ciel.org/Publications/AgendaTrips_Summer02.pdf (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹⁶² I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 127.

¹⁶³ D. V. Eugui, *What agenda ...*, s. 5.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ Wykaz dokumentów wraz z opisem prac podjętych nad rewizją postanowień porozumienia dostępny na: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/art27_3b_e.htm (dostęp: 18.09.2023 r.).

1.4.4. Traktat WIPO dotyczący Własności Intelektualnej, Zasobów Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi z 24 maja 2024 r.

Jak już wspomniano we wcześniejszej części pracy, WIPO w 2000 roku utworzyła Międzynarodowy Komitet ds. Własności intelektualnej i Zasobów Genetycznych oraz Tradycyjnej Wiedzy i Folkloru, którego głównym zadaniem było prowadzenie negocjacji i wypracowanie nowej międzynarodowej konwencji odnoszącej się do wiedzy tradycyjnej, zasobów genetycznych i folkloru¹⁶⁶. Faktyczny efekt prac w postaci projektu Międzynarodowej konwencji dotyczącej własności intelektualnej, zasobów genetycznych i wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi¹⁶⁷ został zaprezentowany dopiero po dziewiętnastu latach pracy Komitetu podczas czterdziestej sesji IGC, która odbyła się w dniach 17-19 czerwca 2019 roku¹⁶⁸. Zasoby genetyczne, występujące przykładowo w roślinach leczniczych, chociaż same nie podlegają ochronie patentowej, to bardzo często wykorzystywane są w opatentowanych wynalazkach. Kluczową rolę w badaniach naukowych zmierzających do opracowania nowych wynalazków odgrywa wiedza tradycyjna związana z tymi zasobami, która wykorzystywana jest z pokolenia na pokolenie przez rdzenną ludność i społeczności lokalne¹⁶⁹. Dlatego właśnie WIPO położyło duży nacisk na podjęcie prac zmierzających do wypracowania wspólnego porozumienia w zakresie wykorzystywania wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi. Projekt międzynarodowej regulacji został przedłożony Zgromadzeniu Ogólnemu WIPO w celu dokonania analizy działań poczynionych nad propozycją i podjęcia decyzji na temat konieczności prowadzenia dalszych prac, bądź zwołania konferencji dyplomatycznej w celu jej przyjęcia¹⁷⁰.

W 2022 roku podjęto decyzję o zwołaniu konferencji dyplomatycznej, nie później niż w roku 2024¹⁷¹, której celem miało być przyjęcie *Międzynarodowego Instrumentu Prawnego dotyczącego Własności Intelektualnej, Zasobów Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi*. Ostatni etap negocjacji w sprawie

¹⁶⁶ M. Babik, *Rola reżimów regionalnych w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludów rdzennych i społeczności tradycyjnych – przykład Afrykańskiej Regionalnej Organizacji Własności Intelektualnej (ARIPO)*, Studia Prawnicze, Nr 2 (218), 2019, s. 24.

¹⁶⁷ https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_40/wipo_grtkf_ic_40_chair_text.pdf (dostęp: 4.04.2024 r.).

¹⁶⁸ <https://www.wipo.int/tk/en/igc/preparation/> (dostęp: 4.04.2024 r.).

¹⁶⁹ <https://news.un.org/en/story/2024/05/1150231> (dostęp: 29.05.2024 r.).

¹⁷⁰ P. Gała, *Legal Protection of Traditional Agricultural Knowledge Relating to Genetic Resources*, Studia Iuridica Lublinensia, tom 29, wyd. 2, 2020, s. 29-30.

¹⁷¹ <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-rn2023-5-2-en-the-wipo-intergovernmental-committee-on-intellectual-property-and-genetic-resources-traditional-knowledge-and-folklore.pdf> (dostęp: 4.04.2024 r.).

proponowanego traktatu, kończący wieloletni okres prac nad regulacją, w których udział brali przedstawiciele ludności tubylczych, miał miejsce podczas konferencji dyplomatycznej, która odbyła się w dniach 13-24 maja 2024 roku¹⁷².

Już w pierwszym artykule przyjętego *Traktatu dotyczącego Własności Intelktualnej, Zasobów Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi*¹⁷³ wskazano na główny cel regulacji, a mianowicie „zwiększenie skuteczności, przejrzystości i jakości systemu patentowego w odniesieniu do zasobów genetycznych i wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi”, a także „zapobieganie błędnemu udzielaniu patentów na wynalazki, które nie są nowe lub nie mają charakteru wynalazczego w odniesieniu do zasobów genetycznych i wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi”. Regulacja wprowadziła także definicję pojęcia „zasobów genetycznych” jako materiału genetycznego mającego rzeczywistą lub potencjalną wartość oraz „źródła wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi” uznając, że jest to jakiegokolwiek źródło (literatura naukowa, publicznie dostępne bazy danych, zgłoszenia patentowe i publikacje patentowe), z którego wnioskodawca uzyskał wiedzę tradycyjną związaną z zasobami genetycznymi.

Zgodnie z art. 3.2 konwencji, w sytuacji, gdy wskazany w zgłoszeniu patentowym wynalazek oparty jest na wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi, wnioskodawca będzie zobowiązany do ujawnienia ludności tubylczej bądź społeczności lokalnej, od której pochodzi ta wiedza, a w przypadku, gdy informacje takie nie są znane wnioskodawcy, powinien on wskazać źródło pochodzenia wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi. Jak wskazano natomiast w art. 4, obowiązki wynikające z omawianej umowy nie będą nakładane w odniesieniu do wniosków patentowych złożonych przed wejściem w życie traktatu (bez uszczerbku jednak dla przepisów krajowych, które nakładają obowiązek udzielenia odpowiednich informacji w przypadku złożenia wniosku o zarejestrowanie patentu). Międzynarodowa regulacja nakłada także na strony, zgodnie z treścią art. 5, obowiązek wprowadzenia odpowiednich, skutecznych i proporcjonalnych rozwiązań prawnych, środków administracyjnych oraz sankcji, które mają zostać podjęte w stosunku do wnioskodawcy, który nie przedstawi informacji wymaganych we wspomnianym art. 3. Zanim zostaną zastosowane odpowiednie sankcje, wnioskodawca ma mieć zapewnioną możliwość sprostowania wspomnianego nieujawnienia informacji, chyba że niepodanie informacji nastąpiło na skutek oszukańczego zachowania. W proponowanej

¹⁷² https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0015.html (dostęp: 4.04.2024 r.).

¹⁷³ Tekst Traktatu: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/gratk_dc/gratk_dc_7.pdf (dostęp: 28.05.2024 r.).

treści konwencji wskazuje się jednak na okoliczność, że sam fakt nieujawnienia informacji wskazanych w art. 3 nie może stanowić podstawy unieważnienia patentu. W przypadku, gdy takie nieujawnienie wymaganych informacji nastąpiło na skutek oszukańczego działania, strona konwencji może przewidzieć nałożenie sankcji lub środków zaradczych, zgodnie ze swoim prawem krajowym (art. 5.3 i 5.4). Projekt traktatu przewiduje również możliwość utworzenia przy współpracy z rdzenną ludnością i społecznościami lokalnymi, specjalnych systemów informacyjnych, zawierających dane na temat zasobów genetycznych i wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi. Systemy te mają być udostępniane urzędom w celu wyszukiwania i badania zgłoszeń patentowych (art. 6.2).

Przyjęcie konwencji, będące zwieńczeniem niemalże dwudziestopięcioletnich prac, w których udział brali także przedstawiciele społeczności rdzennych, stanowi niewątpliwie ogromny sukces WIPO. Jak podkreślił Daren Tang, Dyrektor Generalny WIPO, „dziś stworzyliśmy historię na wiele sposobów. To nie tylko pierwszy nowy traktat WIPO od ponad dziesięciu lat, ale także pierwszy, który dotyczy zasobów genetycznych i tradycyjnej wiedzy należącej do ludności tubylczej i społeczności lokalnych. Pokazujemy tym samym, że system własności intelektualnej może w dalszym ciągu zachęcać do innowacji, ewoluując w sposób bardziej włączający, odpowiadając na potrzeby wszystkich krajów i ich społeczności”¹⁷⁴.

Należy jednak mieć na uwadze, iż regulacje zawarte w konwencji odnoszą się, podobnie jak w omówionych wcześniej aktach prawnych, jedynie do wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi, a więc nadal nie istnieje międzynarodowy instrument obejmującego ochroną wiedzę tradycyjną w każdym jej aspekcie. Należy jednak z optymizmem patrzeć na dalsze prace WIPO, gdyż negocjacje na temat ochrony wiedzy tradycyjnej oraz tradycyjnych wyrażen kulturowych mają zostać wznowione podczas czterdziestej dziewiątej sesji przewidzianej na listopad/grudzień 2024 roku¹⁷⁵.

¹⁷⁴ https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2024/article_0007.html (dostęp: 28.05.2024 r.).

¹⁷⁵ <https://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/igc/docs/igc-provisional-schedule-2024.pdf> (dostęp: 4.04.2024 r.).

1.4.5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 roku w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów

W Unii Europejskiej brak jest regulacji odnoszących się kompleksowo do ochrony wiedzy tradycyjnej. Nie wykształcił się również konkretny model jej ochrony¹⁷⁶. W celu wdrożenia Protokołu z Nagoi, a także określenia obowiązków użytkowników zasobów genetycznych w państwach członkowskich Unii Europejskiej, Rada Unii Europejskiej w dniu 16 kwietnia 2014 roku wydała rozporządzenie nr 511/2014, co pozwoliło na ratyfikację Protokołu z Nagoi przez Unię Europejską w dniu 16 maja 2014 roku¹⁷⁷. Tym samym, zaakceptowano wynikające z protokołu zasady ochrony wiedzy tradycyjnej¹⁷⁸. Mając na uwadze przeznaczenie rozporządzenia, nie wprowadza ono żadnych dodatkowych narzędzi służących ochronie wiedzy tradycyjnej, lecz odwołuje się do mechanizmu *Access and Benefit Sharing* gwarantując jego właściwą realizację¹⁷⁹.

W punkcie 9. preambuły omawianego rozporządzenia podkreślono, że istotne jest „zapobieganie wykorzystaniu w Unii Europejskiej zasobów genetycznych lub tradycyjnej wiedzy związanej z zasobami genetycznymi, do których nie uzyskano dostępu zgodnie z prawodawstwem lub przepisami krajowymi dotyczącymi dostępu i podziału korzyści”. Zauważono też, że „tradycyjna wiedza, którą posiadają społeczności tubylcze i lokalne może być źródłem istotnych informacji przyczyniających się do naukowego odkrycia interesujących cech genetycznych lub biochemicznych zasobów genetycznych” (pkt 5 preambuły).

Wspomniane rozporządzenie ma znacznie węższy zakres niż sam Protokół z Nagoi, gdyż odnosi się jedynie do określenia obowiązków użytkowników¹⁸⁰ zasobów genetycznych i wiedzy tradycyjnej związanej z tymi zasobami, nakładając na nich konieczność wywiązywania się ze swoich zobowiązań z należytą starannością¹⁸¹. Do takich obowiązków należy upewnienie się, że wykorzystywane przez nich zasoby genetyczne oraz związana z nimi wiedza tradycyjna pozyskane zostały zgodnie z prawodawstwem lub

¹⁷⁶ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 131.

¹⁷⁷ E. Martyniuk, *Protokół z Nagoi: dostęp ...*, s. 8.

¹⁷⁸ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s.131.

¹⁷⁹ *Ibidem*, s. 132.

¹⁸⁰ Zgodnie z treścią rozporządzenia, „użytkownikiem” jest „osoba fizyczna lub prawna wykorzystująca zasoby genetyczne lub tradycyjną wiedzę związaną z zasobami genetycznymi”. (art. 3 pkt 4 rozporządzenia).

¹⁸¹ E. Martyniuk, *Protokół z Nagoi: dostęp ...*, s. 8.

przepisami krajowymi dotyczącymi dostępu i podziału korzyści. Powinni oni także, jak podkreślono w art. 4 pkt 1, dołożyć należytej staranności w upewnieniu się, że uzyskane korzyści są dzielone sprawiedliwie i uczciwie zgodnie ze wzajemnie uzgodnionymi warunkami oraz wymogami prawa i przepisami. W tym celu, użytkownicy, na mocy art. 4 ust. 3 rozporządzenia, powinni dążyć do uzyskania informacji i dokumentów, gromadzić je i przekazywać kolejnym użytkownikom. Informacje związane z dostępem i podziałem korzyści powinny być przechowywane przez użytkowników przez okres dwudziestu lat od daty zakończenia wykorzystywania zasobów genetycznych i wiedzy tradycyjnej związanej z takimi zasobami (art. 4 ust.6).

Jak można zauważyć, rozporządzenie nie nałożyło na użytkowników zakazów określonych działań, lecz obowiązek dołożenia należytej staranności w działaniach związanych z wykorzystywaniem zasobów genetycznych i związanej z nimi wiedzy tradycyjnej. Co do słuszności takiego uregulowania występują rozbieżności w doktrynie. E. Martyniuk wskazuje, że takie podejście jest stosowniejsze i bardziej funkcjonalne nie tylko dla użytkowników, lecz także dla legislatorów, a to z uwagi na to, że wprowadzenie zakazu nielegalnego wykorzystywania zasobów genetycznych oraz związanej z nimi wiedzy tradycyjnej wymagałoby wprowadzenia szerokiej kontroli jego przestrzegania, a samo jego wdrożenie mogłoby spotkać się z pewnymi utrudnieniami¹⁸². Z tym stanowiskiem w pełni nie zgadza się I. B. Mika stwierdzając, że pogląd taki byłby trafny, gdyby użytkownik, zanim zacznie wykorzystywać wiedzę tradycyjną, byłby zobowiązany w każdym przypadku do przedłożenia odpowiedniego dokumentu poświadczającego dołożenie należytej staranności. Rozporządzenie jednakże nie zawsze przewiduje taki obowiązek, wskazując jedynie, że użytkownik ma „dołożyć należytej staranności”¹⁸³. W ocenie I. B. Miki, spełnienie wymogu wykazania się należyta starannością przy wykorzystywaniu wiedzy tradycyjnej nie różni się zatem znacznie od sytuacji, gdyby wprowadzony został rozporządzeniem zakaz nielegalnego używania tej wiedzy. W przypadku kontroli, ciężar dowodu, czy uczyniono zadość wymogowi dołożenia należytej staranności, spoczywa na użytkowniku, który powinien zgodnie z art. 4 rozporządzenia gromadzić wskazane tam informacje i dokumenty oraz przedłożyć je, w miarę potrzeby, odpowiedniemu organowi. Przy istnieniu zakazu,

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ Złożenie odpowiedniego oświadczenia o spełnienia obowiązku dopełnienia należytej staranności przewidziane zostało jedynie w sytuacji, gdy użytkownik jest „beneficjentem środków finansowych przeznaczonych na badania z wykorzystaniem zasobów genetycznych i tradycyjnej wiedzy związanej z zasobami genetycznymi” (art. 7 ust. 1) oraz „na końcowym etapie opracowania produktu powstającego przy wykorzystaniu zasobów genetycznych lub tradycyjnej wiedzy związanej z takimi zasobami” (art. 7 ust. 2).

ciężar spoczywałby natomiast na właściwej władzy. Zdaniem I. B. Miki, różnica ta nie powodowałaby jednak, że kontrola przestrzegania zakazu byłaby mniej skuteczna, niż wtedy, gdy obowiązek wykazania należytej staranności leży po stronie użytkownika¹⁸⁴.

Należy przychylić się do drugiego z przytoczonych stanowisk. Brak jest bowiem argumentacji przemawiającej za tym, że wprowadzenie zakazów byłoby w jakikolwiek sposób utrudnione, a już na pewno nie można stwierdzić, że byłoby trudniejsze do kontroli ich przestrzegania, niż sprawdzanie wypełnienia obowiązków nałożonych na użytkowników. Tak, jak wskazała I. B. Mika, użytkownik, na mocy przepisów rozporządzenia 511/2014 zobowiązany jest do gromadzenia i przechowywania odpowiedniej dokumentacji i informacji, które mogłyby ewentualnie zostać przedstawione jako dowód na nienaruszenie zakazów. Wobec tego, nie można w pełni zgodzić się ze stanowiskiem E. Martyniuk, że wprowadzenie zakazów wymagałoby równoczesnego wdrożenia szerszej kontroli.

W dalszej kolejności rozporządzenie zobowiązało państwa członkowskie do wprowadzenia systemu monitorowania zgodności użytkowników (art. 7), przeprowadzania kontroli w celu sprawdzenia czy użytkownicy spełniają swoje obowiązki (art. 9), a także ustanowienia przepisów dotyczących sankcji za ewentualne naruszenia powyższych zobowiązań (art. 11). Doprecyzowaniem postanowień zawartych w omawianym rozporządzeniu są przepisy *rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2015/1866 z dnia 13 października 2015 roku ustanawiającego szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 511/2014 w odniesieniu do rejestru kolekcji, monitorowania zgodności użytkowników i najlepszych praktyk*¹⁸⁵. Uszczegółowia ono w szczególności zasady postępowania dotyczące rejestru kolekcji i najlepszych praktyk, a także monitorowania zgodności użytkowników (art. 1).

Podsumowując, należy zauważyć, że tak jak poprzednie akty prawne, rozporządzenie nr 511/2014 reguluje kwestie związane tylko z ochroną wiedzy tradycyjnej wyłącznie w tym zakresie, w jakim związana jest ona z zasobami genetycznymi. Tym samym, poza regulacją pozostają pozostałe doniosłe kwestie związane z ochroną wiedzy posiadanej przez społeczności tubylcze lub społeczności lokalne. Ochrony tej należy zatem poszukiwać w innych aktach prawnych i narzędziach, które mogłyby służyć temu celowi.

¹⁸⁴ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 134.

¹⁸⁵ Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 275, str. 4.

1.5. Podsumowanie

Wiedza tradycyjna stanowi integralną część życia, kultury i tożsamości społeczności lokalnych oraz tubylczych. Wykorzystywana jest między innymi w medycynie tradycyjnej, uprawie roślin i zwierząt, a także przy produkcji żywności, czy też urządzeń, używanych na co dzień przez te społeczności. Jest ona jednakże niejednokrotnie wykorzystywana przez wielkie przedsiębiorstwa, w szczególności koncerny farmaceutyczne, bez uzyskiwania odpowiednich zgód, a często nawet bez wiedzy społeczności, która jest jej posiadaczem.

Przeprowadzona analiza terminologii, używanej zarówno w prawie jak i piśmiennictwie, prowadzi do wniosku, że nie istnieje uniwersalna definicja pojęcia „wiedza tradycyjna”. W piśmiennictwie wskazuje się na jej szerokie znaczenie, obejmujące wyrażenia folkloru, wierzenia, tańce, praktyki, a także na definicję w znaczeniu wąskim, ograniczającym się do *know-how*, praktyk, umiejętności i innowacji. Elementami łączącymi wspomniane ujęcia są: niematerialny charakter wiedzy, kolektywność oraz związana z nią tradycja. Zaobserwowany podział na wiedzę tradycyjną w znaczeniu wąskim i szerokim zdaje się być jednak nieprzekonujący, a wiedza tradycyjna powinna być definiowana jedynie w taki sposób, w jaki została ujęta w szerokim znaczeniu zaproponowanym przez WIPO. Wynika to przede wszystkim z faktu, że wszystkie wskazane tam elementy, a więc zarówno wiedza, *know-how*, innowacje, praktyki, a także tradycyjne wyrażenia kulturowe są nierozzerwalnie związane z codziennością społeczności, które się nią posługują. Mając na uwadze zaproponowane w piśmiennictwie oraz w prawie pojęcia wiedzy tradycyjnej można stworzyć uniwersalną jej definicję, zgodnie z którą wiedza tradycyjna to wiedza, umiejętności, *know-how* i praktyki, a także tradycyjne wyrażenia kulturowe, obejmujące m.in. taniec, muzykę, sztukę, symbole posiadane przez określoną społeczność (zarówno społeczności tubylcze, jak i lokalne) i oparte na tradycji, przekazywanej z pokolenia na pokolenie przeważnie w formie ustnej.

W dalszej kolejności należy wskazać, że posiadaczami wiedzy tradycyjnej są społeczności tubylcze i lokalne. Również w tym zakresie nie wykształciła się spójna definicja wskazanych pojęć. Czynnikiem odróżniającym te społeczności, jak podaje się w większości publikacji, jest okoliczność zamieszkiwania terenów, na których mocarstwa dokonywały osiedlenia własnej ludności w czasach kolonializmu. Należy stwierdzić, że posługując się wyrażeniem wiedza tradycyjna, odnosić powinno się nie tylko do społeczności tubylczych, lecz także do społeczności lokalnych.

Konieczne zdaje się podkreślenie, że wiedza tradycyjna jako przedmiot ochrony była niedostrzegana na arenie międzynarodowej przez dziesiątki lat. Pierwsze regulacje przyjmujące wiedzę tradycyjną jako wartość kulturową, do której prawa przysługują rdzennym mieszkańcom, przyjęte zostały dopiero w drugiej połowie XX wieku. Większość jednak systemów prawnych odwołujących się do ochrony wiedzy tradycyjnej, w tym najważniejsze w tym zakresie akty prawne – *Konwencja o różnorodności biologicznej* oraz *Traktat WIPO dotyczący Własności Intelektualnej, Zasobów Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi*, za swój przedmiot przyjmują wiedzę tradycyjną związaną z zasobami genetycznymi. Prowadzi to do sytuacji, w której kwestie związane ze znaczną jej częścią odnoszącą się do innych aspektów, przykładowo muzyka, rytuały, czy też symbole, pozostają całkowicie poza zakresem zainteresowania państw będących jej stronami. Powoduje to konieczność poszukiwania ochrony przez jej posiadaczy w różnorodnych aktach prawnych i w instytucjach przewidzianych na przykład do ochrony praw własności intelektualnej.

Po dokonaniu analizy regulacji omówionych w niniejszym rozdziale, odnoszących się do ochrony wiedzy tradycyjnej, należy dojść do wniosku, że powstaje wątpliwość, co do ich skuteczności. W pierwszej kolejności należy wskazać, że swoim zakresem obejmują one wiedzę tradycyjną odnoszącą się do zasobów genetycznych, całkowicie pomijając jej pozostałe elementy. Po drugie, pomimo tego, że zasadniczymi celami wspomnianych regulacji są: dążenie do zachowania, ochrony oraz przeciwdziałanie nieuprawnionemu wykorzystaniu wiedzy tradycyjnej, to *Konwencja o różnorodności biologicznej*, a co za tym idzie także Protokół z Nagoi oraz omówione rozporządzenie, nakłada na jej strony obowiązek spełniania tych celów „stosownie do swojego ustawodawstwa”. Wobec tego, nie może być mowy o efektywności takiej ochrony. Dotychczas nie powstała uniwersalna międzynarodowa umowa, która kwestie związane z ochroną wiedzy tradycyjnej regulowałaby w sposób kompleksowy i nakładała na wszystkie państwa jednakowe obowiązki dotyczące jej respektowania. Oczywiście jako ogromny sukces należy uznać przełomowy traktat, wypracowany w drodze negocjacji i prac, jakie WIPO prowadziła od dwudziestu pięciu lat, a mianowicie *Traktat dotyczącego Własności Intelektualnej, Zasobów Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi*. Należy jednak podkreślić, iż zawarte w tej konwencji regulacje odnoszą się wyłącznie do wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi, całkowicie pomijając inne dziedziny tejże wiedzy. Prowadzi to do wniosku, że konieczne jest podjęcie skutecznych działań w

wymiarze powszechnym w celu stworzenia zharmonizowanej, uniwersalnej regulacji obejmującej swoim zakresem wszystkie wspomniane aspekty.

ROZDZIAŁ II

Sposoby ochrony wiedzy tradycyjnej

2.1 Systemy ochrony *sui generis* wiedzy tradycyjnej na przykładzie prawodawstw wybranych państw

W niektórych państwach wiedza tradycyjna chroniona jest za pomocą instytucji przewidzianych do ochrony praw własności intelektualnej. Istnieją jednak kraje, które kładą duży nacisk na ochronę praw społeczności lokalnych oraz tubylczych i przyjęły system ochrony *sui generis*, tj. szczególny „swego rodzaju” system, utworzony specjalnie w celu ochrony praw rdzennej ludności¹⁸⁶. Przykładami państw, które utworzyły odrębny mechanizm ochrony prawnej odnoszący się wprost do wiedzy tradycyjnej są między innymi: Panama, Kenia¹⁸⁷, Peru, Brazylia, Portugalia¹⁸⁸ oraz Tajlandia¹⁸⁹. Państwa te zdecydowały się na stworzenie własnych unormowań obejmujących wspomnianą materię przede wszystkim z uwagi na to, że międzynarodowe umowy w tym zakresie okazały się niewystarczające do zapewnienia skutecznej ochrony. Co więcej, krajowe unormowania odnoszące się do ochrony własności intelektualnej również w ich ocenie nie spełniają stawianych ochronie wiedzy tradycyjnej wymagań¹⁹⁰, przede wszystkim z uwagi na różnice specyfiki ochrony własności intelektualnej oraz wiedzy tradycyjnej¹⁹¹.

Pogłębiona analiza obowiązujących w tych państwach norm ukazuje, że przyjęły one różny charakter¹⁹² – niektóre ochroną obejmują wiedzę tradycyjną w całym zakresie, inne, tak jak Brazylia – wdrażają narzędzia pozwalające zachować wiedzę tradycyjną związaną wyłącznie z zasobami genetycznymi. W niniejszej dysertacji dokonano szczegółowego omówienia systemów obowiązujących w Panamie, Peru oraz Brazylii z uwagi na to, że były to jedne z pierwszych systemów, które odnosiły się bezpośrednio do

¹⁸⁶ K. Kariyawasam, S. Guy, *Intellectual Property Protection of Indigenous Knowledge: Implementing Initiatives at National and Regional Levels*, *Deakin Law Review*, vol 12, no 2, 2007, s. 106 przyp.1.

¹⁸⁷ Ustawa o ochronie wiedzy tradycyjnej i wyrażen kulturalnych z 2016 roku https://www.wipo.int/tk/en/databases/tklaws/articles/article_0081.html (dostęp: 27.03.2023 r.).

¹⁸⁸ Ustawa nr 118/2002 z 20 kwietnia 2002 roku https://www.wipo.int/tk/en/databases/tklaws/articles/article_0018.html (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹⁸⁹ Ustawa o ochronie i promocji tradycyjnej tajskiej inteligencji medycznej z 1999 roku https://www.wipo.int/tk/en/databases/tklaws/articles/article_0024.html (dostęp: 23.03.2023 r.).

¹⁹⁰ Do wykorzystania narzędzi własności intelektualnej do ochrony wiedzy tradycyjnej Autorka odniosła się w następnym rozdziale.

¹⁹¹ Więcej na temat różnic: T. L. Romero, *Sui generis systems for the protection of traditional knowledge*, *International law: Revista colombiana de derecho internacional*, julio-diciembre, número 006, 2015, s. 315.

¹⁹² K. Kariyawasam, S. Guy, *Intellectual Property Protection ...*, s. 106.

ochrony wiedzy tradycyjnej. Co więcej, państwa te są w dużej mierze zamieszkiwane przez wieloetniczne społeczności, które odegrały znaczącą rolę w tworzeniu przepisów mających na celu objęcie ochroną posiadaną przez nich wiedzę¹⁹³.

Inną metodą podjęcia kroków zmierzających do objęcia ochroną wiedzy tradycyjnej jest odwołanie się do organizacji międzyrządowych, które wprowadzają regulacje regionalne odnoszące się do tej materii. Formułują one często tzw. prawa modelowe, których celem jest harmonizacja istniejących przepisów państw będących ich członkami i stworzenie jednej spójnej regulacji, możliwej do wdrożenia w tych krajach. Przykładem może być powołanie na mocy zawartego 26 maja 1969 roku *Paktu Andyjskiej Integracji Subregionalnej* (układu z Kartageny)¹⁹⁴ Wspólnoty Andyjskiej. Jest to organizacja, której celem jest zacieśnienie integracji gospodarczej jej członków, dla których ochrona wiedzy tradycyjnej ma istotne znaczenie¹⁹⁵. Działająca w jej ramach Komisja wydała dwie decyzje, mające szczególne znaczenie dla ochrony wiedzy tradycyjnej: decyzję z dnia 2 lipca 1996 r. nr 391 *ustanawiającą wspólny reżim dostępu do zasobów genetycznych*¹⁹⁶ oraz decyzję z dnia 14 września 2000 roku nr 486 *ustanawiającą wspólny reżim własności przemysłowej*¹⁹⁷. Przyjmuje się, że przyjęte w przywołanych regulacjach standardy ochrony nie stoją na przeszkodzie tworzeniu systemów *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej¹⁹⁸.

2.1.1. Afrykańskie prawo modelowe o ochronie praw społeczności lokalnych, rolników i hodowców oraz o dostępie do zasobów biologicznych z 2000 roku

Afrykańskie plemiona od wieków wykorzystują przy produkcji żywności, leków i kosmetyków zdobywaną przez pokolenia wiedzę na temat środowiska, w którym żyją oraz znajdujących się na ich terenach zasobach. Wiedza ta ma również wpływ na uprawy, a także na hodowlę zwierząt gospodarskich. Oparcie codziennych czynności na tej wiedzy pomaga przetrwać wielu afrykańskim społecznościom¹⁹⁹. Wiedza związana ze zwyczajami i praktykami stosowanymi przez te społeczności niejednokrotnie była przywłaszczana bez

¹⁹³ T. L. Romero, *Sui generis systems for the protection ...*, s. 302.

¹⁹⁴ *Acuerdo de Integración subregional Andino (Acuerdo de Cartagena)*.

¹⁹⁵ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 135.

¹⁹⁶ *Decisión N° 391 de la Comisión de la Comunidad Andina que establece el Régimen Común sobre Acceso a los Recursos Genéticos* <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/9446> (dostęp: 21.01.2023 r.).

¹⁹⁷ *Decisión N° 486 que establece el Régimen Común sobre Propiedad Industrial* https://www.wipo.int/tk/en/databases/tklaws/articles/article_0027.html (dostęp: 27.03.2023 r.).

¹⁹⁸ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 135.

¹⁹⁹ L. Feris, *Protecting Traditional Knowledge in Africa: Considering African Approaches*, *African Human Rights Law Journal*, 4 (1), 2004, s. 244.

uzyskania przez społeczności jakichkolwiek korzyści. O ile przedstawiciele tych społeczności uważają tę wiedzę za swego rodzaju wartość społeczną, która powinna znajdować się w domenie publicznej, to sprzeciwiają się jednak wykorzystywaniu jej jako towaru przynoszącego zyski²⁰⁰. Przykładem może być kultura Masajów, afrykańskiego ludu prowadzącego koczowniczy tryb życia na terenach Kenii i Tanzanii²⁰¹, która została wykorzystana przez około tysiąc korporacji do promocji swoich produktów. Do tradycyjnych wzorów Masajów sięgnęli światowi projektanci, np. Louis Vuitton, nie angażując w powstanie kolekcji przedstawicieli tego tubylczego ludu²⁰².

INSIDE THE MOOD

Grafika nr 1. Masajowie w tradycyjnych strojach *shuka* i kolekcja Louis Vuitton Wiosna 2012²⁰³

²⁰⁰ *Ibidem*, s. 243.

²⁰¹ Więcej na temat Masajów: <http://maasaiwilderness.org/maasai/> (dostęp: 22.01.2023 r.).

²⁰² K. Grzybczyk, *Skradziona kultura. Jak zachód wykorzystuje cudzą własność intelektualną*, Warszawa 2021, s. 101 i s. 103.

²⁰³ <https://pbs.twimg.com/media/EIsijAiWsAE2r9V?format=jpg&name=small> (dostęp: 22.01.2023 r.).

Takiemu bezprawnemu wykorzystaniu kultury rdzennej nie są w stanie skutecznie przeciwdziałać regulacje wprowadzone przez konkretne państwa. Problem został zauważony przez Komisję do spraw badań naukowo – technicznych Organizacji Jedności Afrykańskiej (OAU)²⁰⁴, która w 1997 roku, podczas warsztatów poświęconych używaniu roślin medycznych sformułowała zalecenia dotyczące konieczności zainicjowania prac nad modelowym prawem poświęconym ochronie wiedzy tradycyjnej związanej z roślinami leczniczymi²⁰⁵. Projekt ustawy przygotowanej dzięki funduszom etiopskiego rządu został poddany pod dyskusję w trakcie 68 Sesji Zwyczajnej Rady Ministrów OAU w stolicy Burkiny Faso – Wagadugu w czerwcu 1998 roku i przyjęty²⁰⁶ w 2000 roku jako Afrykańskie prawo modelowe o ochronie praw społeczności lokalnych, rolników i hodowców oraz o dostępie do zasobów biologicznych²⁰⁷. Jego celem jest stworzenie ram dla ustawodawstw krajowych, regulujących kwestie związane z dostępem do zasobów genetycznych²⁰⁸. Wspomniane prawo modelowe nie traktuje wiedzy tradycyjnej jako samoistnego przedmiotu ochrony, lecz reguluje kwestie związane z ochroną tej wiedzy w związku z różnorodnością biologiczną, zasobami biologicznymi, a także w odniesieniu do praw rolników²⁰⁹. Uznaje ono jednak „wspólnotowe prawa intelektualne”, będące prawami zapisanymi i chronionymi na mocy praktyk wspólnotowych i prawa zwyczajowego²¹⁰.

Jak wskazano w części I, głównym celem omawianego prawodawstwa jest zapewnienie ochrony oraz zrównoważonego wykorzystywania zasobów biologicznych, w tym rolniczych zasobów genetycznych, a także wiedzy i technologii. Ma to na celu utrzymanie i poprawę różnorodności biologicznej, będącej środkiem dla podtrzymywania życia. Prawo modelowe wyraźnie uznało także prawa społeczności lokalnych i tubylczych do ich zasobów biologicznych, posiadanej wiedzy i praktyk, a także technologii

²⁰⁴ *Organization of African Unity*, międzyrządowa organizacja utworzona 25 maja 1963 roku w Addis Ababa w Etiopii. Istniała do 2002 roku. Jej następcą jest Unia Afrykańska, zrzeszająca 55 państw. <https://au.int/en/overview> (dostęp: 27.03.2023 r.). Komisja do spraw badań naukowo – technicznych stanowiła wyspecjalizowaną agencję OAU. <https://uia.org/s/or/en/1100039607> (dostęp: 27.03.2023 r.).

²⁰⁵ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 151.

²⁰⁶ J. A. Ekpere, *The OAU's Model Law, The Protection of the Rights of Local Communities, Farmers and Breeders, and for the Regulation of Access to Biological Resources, An Explanatory Booklet*, s.6 (https://www.blauen-institut.ch/s2_blue/tx_blu/tp/tpt/t_oau_model_law.pdf (dostęp: 27.03.2023 r.).

²⁰⁷ *Model Law on the Protection of the Rights of Local Communities, Farmers, Breeders and the Regulation of Access to Biological Resources*.

²⁰⁸ J. Mugabe, P. Kameri-Mbote, D. Mutta, *Traditional Knowledge, Genetic Resources and Intellectual Property Protection: Towards a New International Regime*, IELRC WORKING PAPER 2001 – 5, s. 7 <http://www.ielrc.org/content/w0105.pdf> (dostęp: 27.03.2023 r.).

²⁰⁹ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 153.

²¹⁰ L. Feris, *Protecting traditional knowledge ...*, s. 251.

wykształconych przez pokolenia oraz do uzyskiwania zbiorowych korzyści z ich wykorzystania (część IV ust. 16). Akt ten wymienia w części V ust. 26. 1a prawo do ochrony wiedzy tradycyjnej związanej z roślinnymi i zwierzęcymi zasobami genetycznymi jako jedno z praw przysługujących rolnikom.

W części II ust. 1 zawarta została definicja „wiedzy społeczności” oraz „wiedzy tubylczej”, która zgodnie z jej treścią jest „zgromadzoną wiedzą, niezbędną dla ochrony i zrównoważonego użytkowania zasobów biologicznych, mającą wartość społeczno-gospodarczą, która była rozwijana przez lata w społecznościach tubylczych lub lokalnych. Omawiana regulacja zawiera także definicję pojęcia „społeczność lokalna”, którą stanowi „ludzka populacja na wydzielonym obszarze geograficznym, której własność zasobów biologicznych, innowacji, praktyk, wiedzy i technologii jest częściowo lub całkowicie regulowana przez jej własne zwyczaje, tradycje lub prawa”.

Prawo modelowe już w swojej preambule wskazuje na konieczność wdrożenia postanowień *Konwencji o różnorodności biologicznej*, w szczególności art. 15 o dostępie do zasobów genetycznych, a także art. 8 lit. j), odwołującego się do ochrony i utrzymania wiedzy, innowacji i praktyk społeczności tubylczych i lokalnych. Nie ulega zatem wątpliwości, że celem ustawy było zwrócenie uwagi państw na konieczność objęcia ochroną krajową wiedzy tradycyjnej rdzennych społeczności zamieszkujących terytoria afrykańskich państw i wprowadzenie mechanizmów wskazanych w przywołanych artykułach, w tym konieczność uzyskania uprzedniej zgody oraz zasady sprawiedliwego podziału korzyści. Pierwsza zasada została wyrażona w części II, art. 18, zgodnie z którym uprzednia świadoma zgoda danej społeczności jest wymagana w przypadku każdego dostępu do zasobów biologicznych, innowacji, praktyki, wiedzy lub technologii. Na szczególną aprobatę zasługuje dalsza część postanowienia nakładająca obowiązek zapewnienia „pełnego i równego udziału kobiet w podejmowaniu decyzji” dotyczących wyrażenia zgody²¹¹. Zgoda taka powinna być udzielona w formie pisemnej przez właściwy organ krajowy oraz

²¹¹ W preambule podkreślono również kluczową rolę, jaką odgrywają kobiety w generowaniu, ochronie i zrównoważonym użytkowaniu różnorodności biologicznej oraz związanej z nią wiedzy i technologii. Jak zatem przewidział ustawodawca, powinno umożliwić się kobietom pełne uczestnictwo na wszystkich poziomach tworzenia i wdrażania zasad związanych z różnorodnością biologiczną oraz powiązaną z nią wiedzą i technologiami. Oczywiście jest, że afrykańskie kobiety w dalszym ciągu, pomimo zapewnienia im przez większość afrykańskich państw równouprawnienia, spotykają się z dyskryminacją. O roli kobiet w Afryce: D. K. Gemechu, *Status kobiet we współczesnej Afryce: kariery i bariery w polityce, nauce i biznesie*, s.7-36 oraz J. A. Laskowska, *Prawa kobiet w Afryce*, s. 38-54 [w:] *Ex Africa Semper Aliquid Novi, tom III, Kobiety w Afryce*, Żory 2014 dostępny pod adresem: http://www.kongresafrykanistyczny.pl/materialy/_upload/Aktualnosci/africa/MMZ_EX_AFRICA_TOM_3_INTERNET.pdf (dostęp: 27.03.2023 r.). Warto jednak podkreślić, że rola kobiet została dostrzeżona i doceniona w przepisach tego prawodawstwa.

zainteresowaną społeczność²¹². Należy przychylić się do stanowiska I. B. Miki, że taki warunek niewątpliwie wydłuża czas oczekiwania na uzyskanie zgody i przystąpienie do wykorzystywania zasobów biologicznych, czy też związanej z nimi wiedzy, lecz stanowi tym samym dodatkową ochronę społeczności lokalnych i tubylczych przed nieuprawnionym i niekorzystnym udzieleniem dostępu²¹³. Jeżeli dostęp byłby szkodliwy dla integralności lub dziedzictwa przyrodniczego lub kulturowego, społeczność, na mocy części IV ust. 19, ma prawo odmówić takowego dostępu. Zgoda może być także cofnięta lub społeczność może wprowadzić pewne jej ograniczenia w sytuacji, gdy dostęp ten może okazać się szkodliwy dla ich życia społeczno-gospodarczego lub dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (część IV ust. 20).

Afrykańskie prawo modelowe zawiera również zasadę sprawiedliwego podziału korzyści²¹⁴, jakie wynikają z wykorzystania wiedzy tradycyjnej²¹⁵. Już na etapie składania wniosku o wyrażenie zgody, jak wskazano w części III ust. 4.1 lit. x, osoba zainteresowana powinna zaproponować warunki oraz sposób ich podziału²¹⁶. Obowiązek dzielenia się uzyskanymi korzyściami wynikać powinien z zawartej umowy, na podstawie której osoba zainteresowana otrzymuje dostęp do innowacji, praktyk, wiedzy i technologii²¹⁷. Akt ten uregulował także minimalną wysokość korzyści, jaka powinna zostać przekazana danej społeczności, określając ją na co najmniej pięćdziesiąt procent. Podkreślono przy tym wyraźnie, że przy podziale przedmiotowych korzyści powinno się sprawiedliwie traktować zarówno mężczyzn, jak i kobiety (część IV ust. 22. 1).

Afrykańskie prawo modelowe niewątpliwie zawiera mechanizmy, które mogą pomóc państwom w usunięciu problemów, jakie pojawiają się przy objęciu ochroną wiedzy tradycyjnej. Należy jednakże mieć na uwadze, że narzędzia te odnoszą się wyłącznie do wiedzy społeczności tubylczych i lokalnych powiązanej z zasobami genetycznymi, po raz kolejny omijając pozostałe jej aspekty. Co więcej, pomimo spójnych i zdaje się trafionych rozwiązań odnoszących się do zapewnienia praw społeczności lokalnych i tubylczych, konieczności uzyskania uprzedniej zgody oraz zasad dotyczących sprawiedliwego podziału

²¹² Część III ust. 3.1 i 3.2 oraz część III ust. 5.1. W podejmowanie decyzji związanych z udzieleniem zgody powinny zostać zaangażowane kobiety (część III ust. 5.1).

²¹³ I. B. Miki, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 154.

²¹⁴ Część II ust. 1 zawiera definicję pojęcia „podział korzyści”. Zgodnie z jego brzmieniem, przez pojęcie to rozumie się „dzielenie się tym, co pochodzi z wykorzystania zasobów biologicznych, wiedzy społeczności, technologii, innowacji lub praktyk”.

²¹⁵ Część III ust. 12: „Państwo i społeczność/społeczności mają prawo do udziału w dochodach uzyskanych w przypadku, gdy jakkolwiek zasób biologiczny i/lub wiedza wpływa, bezpośrednio lub pośrednio, na wytworzenie produktu wykorzystywanego w procesie produkcyjnym”.

²¹⁶ Część III ust. 4.1 lit. x.

²¹⁷ I. B. Miki, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 157.

korzyści, zawartych w omawianej regulacji, krajowe ustawodawstwa, oparte na prawie modelowym, powinny zostać dostosowane do specyficznych warunków, praktyki i własnych systemów prawnych, a także być oparte o praktyki i normy zwyczajowe danych społeczności. Elementy prawa modelowego zostały zawarte w prawodawstwie krajowym między innymi Egiptu, Namibii, Zimbabwe oraz RPA²¹⁸.

2.1.2. Protokół Afrykańskiej Regionalnej Organizacji Własności Intelektualnej w sprawie ochrony tradycyjnej wiedzy i przejawów folkloru z dnia 9 sierpnia 2010 roku²¹⁹

Działania zmierzające do stworzenia regionalnej regulacji, której celem było objęcie ochroną wiedzy tradycyjnej podjęła także Afrykańska Regionalna Organizacja Własności Intelektualnej (ARIPO²²⁰). Protokół ze Swakopmund w sprawie ochrony tradycyjnej wiedzy i przejawów folkloru, przyjęty na konferencji dyplomatycznej ARIPO 9 sierpnia 2010 roku²²¹ w Namibii, którego stronami są: Bostwana, Malawi, Namibia Rwanda, Gambia, Liberia, Zambia i Zimbabwe, upoważnił ARIPO do podejmowania działań mających na celu ochronę posiadaczy wiedzy tradycyjnej przed wszelkimi naruszeniami przysługujących im praw, a także do ochrony przejawów folkloru przed ich przywłaszczeniem, nadużyciem i bezprawnym wykorzystywaniem²²². Był on wynikiem trwających prawie dziesięć lat prac nad uregulowaniem ochrony wiedzy tradycyjnej oraz przejawów folkloru²²³. Tak, jak w przypadku prawa modelowego, głównymi jego zasadami są zasada uprzedniej świadomej zgody oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści. Protokół ze Swakopmund uważany jest za najbardziej kompleksową regulację w płaszczyźnie międzynarodowej odnoszącą się do ochrony wiedzy tradycyjnej i jako taki, może stanowić wsparcie w poszukiwaniu najbardziej odpowiednich mechanizmów służących takiej ochronie²²⁴.

Cel protokołu został określony w części I ust. 1.1. Zgodnie z treścią tego postanowienia, protokół ma zapewnić ochronę posiadaczy wiedzy tradycyjnej przed jej naruszeniem, a także „ochronę przejawów folkloru przed ich przywłaszczeniem,

²¹⁸ L. Feris, *Protecting traditional knowledge ...*, s. 252-253.

²¹⁹ *Swakopmund Protocol on the Protection of Traditional Knowledge and Expression of Folklore*.

²²⁰ *African Regional Intellectual Property Organization* jest międzyrządową organizacją, która udziela i zarządza prawami własności intelektualnej w imieniu państw będących jej członkami. Obecnie jej członkami są dwadzieścia dwa państwa afrykańskie. <https://www.aripo.org/about-us/> (dostęp: 27.03.2023 r.).

²²¹ Protokół wszedł w życie 11 maja 2015 roku.

²²² <https://www.aripo.org/ip-services/traditional-knowledge/> (dostęp: 27.03.2023 r.).

²²³ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie ...*, s. 144.

²²⁴ *Ibidem*, s. 145.

nadużyciem oraz bezprawnym wykorzystaniem poza ich tradycyjnym kontekstem”. Protokół definiuje pojęcie „wiedzy tradycyjnej” jako „wszelką wiedzę pochodzącą od lokalnej lub tradycyjnej społeczności, będącą wynikiem aktywności intelektualnej i spojrzenia w kontekst tradycyjny, w tym *know-how*, umiejętności, innowacje, praktyki, a także naukę, w których to wiedza zawarta jest w tradycyjnym stylu życia społeczności lub zawarta w skodyfikowanych systemach wiedzy przekazywanej z pokolenia na pokolenie”. Ogromne znaczenie dla objęcia ochroną tej wiedzy w sposób kompleksowy ma dalsza część definicji. Protokół nie ogranicza bowiem wiedzy tradycyjnej do konkretnej dziedziny techniki, tak jak ma to miejsce w przypadku afrykańskiego prawa modelowego, lecz „może obejmować wiedzę rolniczą, środowiskową lub medyczną oraz wiedzę związaną z zasobami genetycznymi” (sekcja 2, ust. 2.1). Wątpliwości budzi jednak brak zdefiniowania społeczności lokalnych i tubylczych, które protokół traktuje jako posiadaczy wiedzy tradycyjnej. Konieczne jest zatem każdorazowe odwołanie się do ustawodawstwa konkretnego państwa i poszukiwanie odpowiedniej definicji w regulacjach krajowych.

Objęcie ochroną, jak wskazano w sekcji 5, ust. 5.1, nie wymaga spełnienia przez zainteresowaną osobę żadnych wymogów formalnych. Właściwe organy państw sygnatariuszy, a także Urząd ARIPO mogą prowadzić rejestry w celu zachowania przejrzystości i zachowania tradycyjnej wiedzy. Nie mogą one jednak naruszać statusu wiedzy nieujawnionej. Obowiązek prowadzenia rejestru został przewidziany jedynie w sytuacji, gdy kilka społeczności w jednym lub kilku krajach dzieli się tą samą wiedzą tradycyjną (sekcja 5, ust. 5.4).

Jak już wcześniej wspomniano, protokół skupia również uwagę na podstawowych zasadach dotyczących ochrony wiedzy tradycyjnej, a mianowicie uprzedniej świadomej zgody społeczności ją posiadającej oraz konieczności sprawiedliwego podziału korzyści, jakie wynikają z jej wykorzystania. Pierwsza z zasad została określona w sekcji 7, ust. 7.2, zgodnie z którym posiadacze wiedzy „mają prawo uniemożliwić wykorzystanie wiedzy bez ich uprzedniej, świadomej zgody”. Zasada sprawiedliwego podziału korzyści została natomiast zawarta w sekcji 9 protokołu i odnosi się ona do korzyści uzyskanych z komercyjnego lub przemysłowego jej wykorzystania. Podział ten winien być ustalony na podstawie umowy pomiędzy społecznością, a osobą, która będzie ją wykorzystywać. W przypadku braku takiego porozumienia, właściwy organ danego państwa powinien podjąć się mediacji, której celem byłoby uzgodnienie warunków odpowiednich dla każdej ze stron, uwzględniając oczywiście zasady sprawiedliwego podziału korzyści. Protokół

przewidział również możliwość rozciągnięcia wynagrodzenia na korzyści niepieniężne, takie jak wkład w rozwój danej społeczności.

Czas ochrony przyznany na podstawie protokołu nie jest ograniczony, dopóki spełnia ona wymogi ochrony przewidziane w sekcji 4, tj. „ochroną zostaje objęta wiedza tradycyjna, która: (i) została wytworzona, zachowana i przekazana w tradycyjnym i międzypokoleniowym kontekście, (ii) jest wyraźnie związana z lokalną lub tradycyjną społecznością oraz (iii) stanowi integralną część tożsamości kulturowej społeczności lokalnej lub tradycyjnej (...)”. Wyjątkiem od tej reguły jest jednakże sytuacja, gdy posiadaczem wiedzy jest podmiot indywidualny. W takim przypadku, jak wskazano w sekcji 13, ochrona trwa przez okres 25 lat od momentu, w którym podmiot ten zaczął wykorzystywać wiedzę poza jej tradycyjnym kontekstem.

Protokół ten ma niewątpliwie ogromne znaczenie dla ochrony wiedzy tradycyjnej afrykańskich społeczności. Nie ogranicza on bowiem swoich regulacji jedynie do tej wiedzy, która powiązana jest z różnorodnością biologiczną. Co więcej, nie nakłada on obligatoryjnego tworzenia rejestrów, a to może ułatwić dochodzenie swoich spraw przez lokalne i rdzenne ludności (wyjątkiem jest tylko opisana wcześniej sytuacja, gdy tą samą wiedzą tradycyjną dzieli się kilka społeczności). Zastrzeżenia budzi natomiast brak definicji tych ludności, ponieważ może to prowadzić do wątpliwości w zakresie oceny, czy danej społeczności przysługują zawarte w protokole uprawnienia. Wyjściem z tej sytuacji okazać się może wykorzystanie regulacji krajowych, na podstawie których możliwe będzie zdefiniowanie tych pojęć.

2.1.3. Ochrona wiedzy tradycyjnej w Panamie

W 1991 roku, grupa rdzennych mieszkańców Panamy, *Kuna*²²⁵, próbowała chronić za pomocą istniejącego systemu ochrony własności intelektualnej wytwarzaną przez siebie tkaninę *mola*, stanowiącą ich główne wyrażenie kulturowe²²⁶. W tym celu, rząd państwa powołał specjalną grupę roboczą, która miała im doradzać w działaniach służących temu

²²⁵ Plemię Indian Kuna jest rdzenną społecznością zamieszkującą głównie wyspy San Blas u wschodniego wybrzeża Panamy. (A. L. Neitzel, B. L. Smalls, R. J. Walker, A. Z. Dawson, J. A. Campbell, L. E. Egede, *Examination of dietary habits among the indigenous Kuna Indians of Panama*, Nutrition Journal 2019, s. 1).

²²⁶ *Mola* rozpoznawane są na świecie jako tekstylna sztuka ludowa, pełnią funkcję symbolu tożsamości kulturowej ludności Kuna. Zazwyczaj termin ten odnosi się do ręcznie szytych bluzek, noszonych przez kobiety, a często łączony z nimi termin *mor* lub *morro* oznacza rękodzieło. Zob. szerzej: <https://static1.squarespace.com/static/59b9c2b7d2b8570174037c16/t/5e7a891de5c39b733fe2eee4/1585088813342/KunaMola+Ed+Pac+Sheldon.org.pdf> (dostęp: 27.03.2023 r.).

celowi. Jednakże zarówno proponowane formy ochrony, przykładowo znaki towarowe, nie spełniły oczekiwań Kun. Przedstawiciele społeczności wskazali jednakże, że to raczej ich nieznaną prawo własności intelektualnej, aniżeli możliwość zastosowania go do objęcia ochroną ich praw stanowią główną przeszkodę w dojściu do porozumienia. Stwierdzili, że obecnie obowiązujące przepisy są nieadekwatne, przede wszystkim z uwagi na to, że nie przewidują praw zbiorowych. Wobec tego, podjęto działania, w których brali udział reprezentanci wielu grup rdzennych społeczności Panamy w celu stworzenia ustawy, która w skuteczny sposób, zgodnie z ich kulturowymi oczekiwaniami, objęłaby ochroną posiadaną przez nich wiedzę²²⁷.

W czerwcu 2000 roku Panama wprowadziła pierwszy kompleksowy system ochrony wiedzy tradycyjnej²²⁸. Stanowi on przejaw zdolności społeczności tubylczych do podjęcia wspólnej dyskusji na temat konieczności ustanowienia skutecznego prawa realizującego ich postulaty. Celem ustawy *Specjalny system zbiorowych praw własności intelektualnej ludów tubylczych*²²⁹ jest ochrona zbiorowych praw własności intelektualnej i tradycyjnej wiedzy ludów tubylczych o ich wytworach obejmujących między innymi „wynalazki, modele, wzory i projekty, innowacje zawarte w obrazach, figurach”, a także „elementy kulturowe ich historii, muzykę, sztukę i tradycyjne formy artystycznej ekspresji nadające się do użytku komercyjnego”. Sposobem na osiągnięcie tego celu miało być stworzenie specjalnego systemu rejestracji, promowania oraz sprzedaży praw ludów tubylczych, który podkreśliłby tym samym wartości społeczne i kulturowe społeczności rdzennych oraz zagwarantowałby im „sprawiedliwość społeczną” (art. 2). W art. 2 ustawy, oprócz zwyczajów, wierzeń, tradycji, religii i tradycyjnej wiedzy, wskazano także na „wszelkie inne tradycyjne formy ekspresji ludów tubylczych”, które nie mogą być przedmiotem praw wyłącznych. Tym samym podkreślono rolę wiedzy tradycyjnej jako będącej częścią dziedzictwa kulturowego społeczności tubylczych zamieszkujących kraj. Zbiorowe prawa przewidziane ustawą mogły być również podstawą sprzeciwu wobec nieuprawnionych roszczeń osób trzecich w zakresie praw autorskich, znaków towarowych, czy też oznaczeń geograficznych²³⁰. Jak przewiduje bowiem art. 2, nie jest dopuszczalne

²²⁷ T. L. Romero, *Sui generis systems for the protection ...*, s. 319.

²²⁸ B. S. Kalaskar, *Traditional knowledge and sui-generis law*, International Journal of Scientific & Engineering Research, Volume 3, Issue 7, 2012, s. 6.

²²⁹ Law No. 20 of June 26, 2000, on Special System for the Collective Intellectual Property Rights of Indigenous Peoples for the Protection and Defense of their Cultural Identity and their Traditional Knowledge.

²³⁰ WIPO Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, second session, Geneva 2001, *Survey on existing forms of intellectual property protection for traditional knowledge – preliminary analysis and conclusions*, s. 6 <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjAzLSMnPXyAhU>

zmonopolizowanie żadnego z elementów dziedzictwa kulturowego społeczności tubylczej poprzez istniejące instrumenty prawa własności intelektualnej, chyba że przedstawiciele danej społeczności wyraźnie wyrażą na to zgodę. Warto jednak zaznaczyć, że prawa nabyte przed wprowadzeniem przedmiotowego systemu *sui generis*, pozostają w mocy²³¹.

Ustawa objęła ochroną m.in. tradycyjne stroje tubylcze ludów Ngöbe i Buglé, Emberá i Wounaán, Naso i Bri-bri oraz wspomnianych wcześniej Kun, dzięki którym staraniom podjęto prace nad stworzeniem przedmiotowej legislacji, na co wskazuje wprost art. 3 ust. 1. Co więcej, przedmiotem ochrony są również instrumenty muzyczne ludów tubylczych, muzyka, tańce lub przedstawienia, ustne i pisemne wypowiedzi stanowiące część ich tradycji, tradycyjne narzędzia oraz techniki ich wytwarzania, „wyrażone w surowcach narodowych, poprzez elementy przyrody, ich przetwarzanie, przygotowanie, łączenie”, tradycyjne kosze, skórzane torby oraz „wszystkie inne tradycyjne formy kulturowe tych ludów”²³². Jak wskazano w art. 6, wszelkie wskazane elementy, które podlegają rejestracji zgodnie z przepisami omawianej regulacji w celu zachowania ich oryginalności i autentyczności, stanowią zbiorowe prawa ludów tubylczych.

W celu zarejestrowania wymienionych w ustawie zbiorowych praw ludności tubylczej, odpowiednie „kongresy tubylcze” lub przedstawiciele społeczności tubylczej, zgodnie z treścią art. 7, powinny złożyć wniosek do Generalnej Dyrekcji Rejestracji Własności Przemysłowej Ministerstwa Handlu i Przemysłu (DIGERPI). W ramach DIGERPI powołano także Departament Zbiorowych Praw i Wyrażeń Folkloru (*Departamento de Derechos Colectivos y Expresiones Folclóricas*), za pośrednictwem którego można dokonać rejestracji. Sam wniosek, jak wskazano w art. 7, jest zwolniony z jakichkolwiek opłat, a jego złożenie nie wymaga udziału pełnomocnika. Jest to duże ułatwienie dla społeczności tubylczych. Brak bowiem opłat i przymusowego udziału profesjonalisty przy składaniu wniosku o rejestrację, co w konsekwencji wiąże się również z brakiem opłat za taką usługę, niewątpliwie ma duże znaczenie dla zainteresowanych społeczności, które dzięki temu mogą z łatwością i nie będąc uzależnione od posiadania możliwości finansowych podejmować kroki w celu objęcia ochroną praw związanych z własną tradycją i kulturą. Zarejestrowane prawo nie jest ograniczone czasowo.

riIsKHbmdCUcQFnoECBgQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.wipo.int%2Fedocs%2Fmdocs%2Ftk%2Fen%2Fwipo_grtkf_ic_2%2Fwipo_grtkf_ic_2_9.doc&usg=AOvVaw0-0VHuoJ-Xbln-jzzuT7Eo (dostęp: 27.03.2023 r.).

²³¹ T. L. Romero, *Sui generis systems for the protection ...*, s. 320.

²³² Zob. szerzej: art. 3-5 *Specjalnego systemu zbiorowych praw własności intelektualnej ludów tubylczych*.

Ustawa przewiduje konkretne rozwiązania, których celem jest promocja sztuki, rzemiosła, ubioru oraz innych form ekspresji kulturalnej ludów tubylczych. Organem odpowiedzialnym za działania związane z promocją, na mocy art. 10, jest Krajowa Dyrekcja Generalna Rzemiosła Ministerstwa Handlu i Przemysłu. Zarówno Dyrekcja, jak i urzędy prowincjonalne mogą, za zgodą miejscowych władz tubylczych i na wniosek zainteresowanego podmiotu, bezpłatnie stworzyć oraz wystawić zaświadczenie o dziele sztuki, rzemiośle i innej formie, chronionej patentem albo prawem autorskim, informujące o tym, że zostało ono stworzone przy użyciu tradycyjnych metod. Podmiot wydający przedmiotowe zaświadczenie posiada uprawnienia do przeprowadzania kontroli stosowanych metod, użytych materiałów i końcowych efektów pracy. W celu promocji kultury rdzennych społeczności Panamy, Ministerstwo Handlu i Przemysłu ma zachęcać, zgodnie z art. 11, do uczestnictwa miejscowych rzemieślników i wystawiania swoich prac na międzynarodowych i krajowych wystawach. Ponadto, w ustawie wskazano na obchody „Dnia rdzennych rzemieślników”, w których udział, z ramienia Ministerstwa, obowiązana jest brać udział Krajowa Dyrekcja Generalna Rzemiosła. Mocą art. 13 zobowiązano również Ministerstwo Oświaty do włączenia do programu nauczania treści odnoszących się do rodzinnej ekspresji artystycznej jako integralnej kultury narodowej.

Rozdział V omawianej ustawy reguluje kwestie związane z używaniem i sprzedażą sztuki, rzemiosła oraz innych form wyrazu kulturowego, opartych na tradycji społeczności tubylczych. Takie działania, zgodnie z treścią art. 15, muszą być zgodne z zasadami użytkowania określonymi przez daną społeczność, a także zatwierdzone i zarejestrowane w DIGERPI lub Krajowym Departamencie Praw Autorskich Ministerstwa Edukacji. Z takiego obowiązku wyłączone są zespoły tańca ludowego występujące zarówno na scenie krajowej, jak i międzynarodowej. Ustawa jednak i w tym zakresie szczegółowo określa i obejmuje ochroną prawa społeczności tubylczych. Podmioty organizujące bowiem takie występy winny włączać w nie członków danej społeczności w celu podkreślenia ich rdzennej kultury. Jeżeli jest to jednak niemożliwe, konieczne jest uzyskanie zezwolenia przedstawicieli danej społeczności. Organem egzekwującym wykonanie określonego w art. 16 obowiązku jest Narodowy Instytut Kultury.

Artykuł 20 zabrania natomiast przemysłowego powielania zarejestrowanej wiedzy tradycyjnej rdzennej ludności. Wyjątkiem jest sytuacja, kiedy na takie działanie uzyskano uprzednią zgodę danej społeczności, a także zezwolenie Ministerstwa Handlu i Przemysłu.

Ustawa przewiduje sytuację, w której drobni rzemieślnicy niebędący przedstawicielami danej społeczności tubylczej, zamieszkujący w dystryktach Tolé,

Remedios, San Félix i San Lorenzo w prowincji Chiriquí, wytwarzają, reprodukują i sprzedają repliki dzieł Ngöbe i Buglé i wówczas nie stosuje się do nich zawartych w omawianej regulacji przepisów. Wyjątek ten został przewidziany w art. 23. Podkreślono jednak, że nie mogą się oni domagać zbiorowych praw ludności tubylczych uznanych w tejże ustawie.

Należy również zauważyć, że ochrona tradycyjnej wiedzy znalazła także wyraz w kodeksie karnym z 2007 roku²³³. Jak wskazano w sekcji 3a (art. 270 i 271), „powielanie, kopiowanie lub modyfikowanie utworów lub tradycyjnej wiedzy chronionej w ramach zbiorowych praw ludów tubylczych jest przestępstwem karalnym, za które grozi kara od czterech do sześciu lat pozbawienia wolności”.

Panama jako pierwsze na świecie państwo, stworzyło niezwykle rozwinięty system *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej, którego założenia zdają się być tak skonstruowane, aby mogły efektywnie spełniać swoją rolę. Przewidziane w ustawie przepisy wyznaczają szczegółowe ramy działań, jakie powinny zostać podjęte przez określone podmioty w celu wzmocnienia i poszanowania praw społeczności tubylczych Panamy²³⁴, którymi są: Ngäbe, Buglé, Guna, Emberá, Wounaan, Bri bri oraz Naso Tjërdi²³⁵. Swoimi regulacjami omówiona ustawa obejmuje wiedzę tradycyjną w jej szerokim zakresie, co niewątpliwie jest jej dużą zaletą. Skuteczność ustawy, a także jej efektywność potwierdzają między innymi sprawy rozstrzygnięte na korzyść rdzennej panamskiej społeczności Kuna. *Mola*, co w języku Dulegayi, ojczystym języku Kuna, znaczy „koszula/ubranie”, stanowi część tradycyjnego kobiecego stroju rdzennej społeczności Kuna. Wywodzi się z tradycji malowania kobiecych ciał w geometryczne wzory²³⁶.

²³³ *Código Penal de la República de Panamá (adoptado por la Ley N° 14 de 18 de mayo de 2007, con las modificaciones y adiciones introducidas por la Ley N° 26 de 2008)/Criminal Code of the Republic of Panama (approved by Law No. 14 of May 18, 2007, with amendments and additions introduced by Law N° 26 of 2008)* <https://wipolex.wipo.int/en/text/189273> (dostęp: 27.03.2023 r.).

²³⁴ UN Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, *The status of indigenous peoples' rights in Panama*, 2014 <https://www.refworld.org/docid/53eb3aab4.html> (dostęp: 27.03.2023 r.).

²³⁵ <https://www.iwgia.org/en/panama/4672-iw-2022-panama.html> (dostęp: 21.01.2023 r.).

²³⁶ <https://craftatlas.co/crafts/molans> (dostęp: 21.01.2023 r.).

Grafika nr 2. Przedstawicielka rdzennej społeczności Kuna sprzedająca *molo*. Fot. Markus Leupold-Löwenthal²³⁷

W 2013 roku panamski producent piwa „Atlas” wyprodukował specjalną edycję piw dla uczczenia niepodległości kraju. Na butelkach bezprawnie użył zarówno słowa, jak i wzoru *mola*. Sprawa zakończyła się pozasądową ugodą, zgodnie z którą producent wypłacił społeczności Kuna odszkodowanie o nieujawnionej wysokości, a także zaprzestał wypuszczania na rynek spornych butelek. Trzy lata później linia lotnicza Copa, która bez pozwolenia Kuna umieściła na kosmetyczkach przeznaczonych dla pasażerów klasy biznes wzoru *mola*, również zawarła ze społecznością pozasądową ugodę. W obydwu wspomnianych przypadkach DIGERPI zatwierdziło warunki ugód i zaniechał nałożenia dalszych sankcji cywilnych i karnych²³⁸.

Pomimo tego, że omówiona w niniejszym podrozdziale ustawa zasługuje na pełne uznanie z uwagi na fakt, że szczegółowo wymienia i chroni wiedzę tradycyjną wszystkich rdzennych grup zamieszkujących tereny państwa, to należy krytycznie odnieść się do pewnych jej aspektów. Po pierwsze, akt ten obejmuje ochroną jedynie wiedzę tradycyjną posiadaną przez ludność tubylczą, całkowicie pomijając społeczności lokalne. W Panamie żyje siedem rdzennych społeczności, które zostały wymienione w ustawie. Należy mieć jednak na uwadze, że państwo to zamieszkiwane jest przykładowo przez chińską społeczność (jeśli chodzi o Amerykę Łacińską, to właśnie Panamę zamieszkuje najstarsza chińska społeczność, której korzenie sięgają połowy XIX wieku). Chińska kultura jest

²³⁷ *Ibidem*.

²³⁸ P. Figueroa, *When Imitation is Not Flattery: Addressing Cultural Exploitation in Guatemala Through a Sui Generis Model*, 4-2021, s. 1009 https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1869&context=law_facultyscholarship (dostęp: 21.01.2023 r.).

nieodłączną częścią kultury Panamy²³⁹, lecz jej elementy nie mogą być objęte ochroną na podstawie opisanej regulacji.

Po drugie, panamskie prawo *sui generis* chroniące wiedzę tradycyjną społeczności tubylczych zamieszkujących ten kraj, nie zawiera unormowań odnoszących się do zasobów genetycznych. Powoduje to brak objęcia jej ochroną medycyny tradycyjnej, która w Panamie jest tak samo rozpowszechniona, jak medycyna współczesna²⁴⁰. Co więcej, w raporcie ONZ z 2014 roku w sprawie statusu praw ludności tubylczych Panamy podkreślono, że państwo to stoi przed szeregiem problemów związanych z przestrzeganiem i ochroną tychże praw. Raport ukazał, że rząd Panamy rzadko odpowiada na skargi oraz obawy ludności dotyczące zagrożeń dla ziem, na których żyją i znajdujących się tam zasobów naturalnych. Wobec tego, zgodnie z zaleceniami przedłożonymi w raporcie, rząd powinien podjąć rozmowy z przedstawicielami rdzennych społeczności na temat wzmocnienia systemu poszanowania oraz ochrony ich praw²⁴¹. Stwierdzenie to wskazuje, że omówiona ustawa potrzebuje pewnych modyfikacji, które jeszcze skuteczniej pozwolą chronić wiedzę tradycyjną.

2.1.4. Ochrona wiedzy tradycyjnej w Peru

Ludność rdzenna Peru stanowi ponad pięćdziesiąt procent jego populacji²⁴². Państwo to jest również domem dla ponad dwudziestu pięciu tysięcy różnych gatunków roślin, z czego jedna trzecia występuje wyłącznie na jego terytorium. Uważa się, że Peru jest jednym z najbardziej bioróżnorodnych regionów naszej planety. Tradycyjna wiedza ludności zamieszkującej te terytoria jest niezbędna do zrozumienia korzyści, jakie można czerpać z tych bogactw²⁴³.

Działania zmierzające do stworzenia peruwiańskiego systemu *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej rozpoczęły się z inicjatywy Ministerstwa Rolnictwa oraz Narodowego Instytutu Ochrony Konkurencji i Własności Intelektualnej *Instituto Nacional de Defensa de la Competencia y de la Protección de la Propiedad Intelectual* (INDECOPI) w 1996 roku²⁴⁴. W pracach nad kształtem przyszłej ustawy brali udział przedstawiciele organizacji

²³⁹ <https://www.relofirm.com/blog/panamas-chinese-heritage-a-true-cultural-melting-pot-story/> (dostęp: 21.01.2023 r.).

²⁴⁰ <https://www.liveandinvestoverseas.com/country-hub/panama/health-care-in-panama/> (dostęp: 21.01.2023 r.).

²⁴¹ UN Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, *The status of indigenous peoples' rights in Panama*, 2014 <https://www.refworld.org/docid/53eb3aab4.html> (dostęp: 27.03.2023 r.).

²⁴² http://www.universalrights.net/people/f_indig.htm (dostęp: 27.03.2023 r.).

²⁴³ <https://unctad.org/news/helping-peru-protect-and-benefit-its-biodiversity> (dostęp: 14.09.2021 r.)

²⁴⁴ T. L. Romero, *Sui generis systems for the protection ...*, s. 324-325.

tubylczych, prawnicy, ekonomiści, antropolodzy, socjologowie oraz biolodzy. Należy zarazem zauważyć, że wpływ stanowisk przedstawicieli rdzennej społeczności i uwzględnienie ich opinii miały ogromne znaczenie przy podjętych pracach²⁴⁵. Rezultatem tych działań było przyjęcie ustawy z dnia 24 lipca 2002 roku nr 27811 *wprowadzającej system ochrony zbiorowej wiedzy ludności rdzennej pochodzącej z zasobów biologicznych*²⁴⁶, w której państwo peruwiańskie uznało „prawa i moc rdzennej ludności i społeczności do dysponowania wiedzą według własnego uznania” (art. 1). Jak można wywnioskować z samego tytułu omawianego aktu prawnego, ochroną *sui generis* objęto zatem wyłącznie wiedzę tradycyjną odnoszącą się do wykorzystywania zasobów biologicznych²⁴⁷.

Akt ten wprowadził szeroką definicję pojęcia „ludność tubylcza”, którą zgodnie z art. 2 (a), są „ludy tubylcze posiadające prawa, które istniały przed utworzeniem państwa peruwiańskiego, utrzymujące własną kulturę, zajmujące określony obszar terytorialny i uznające się za takie”. Zgodnie z definicją, do ludności tubylczej należą także „ludy dobrowolnie izolowane lub z którymi nie nawiązano kontaktu²⁴⁸, a także społeczności wiejskie i rdzenne”. Stosownie do treści przywołanego artykułu, termin „tubylczy” może być używany naprzemiennie ze słowami „rodzimy”, „tradycyjny”, „etniczny” oraz innymi podobnymi wyrazami. Artykuł 2 (b) zawiera natomiast definicję „wiedzy zbiorowej” (ang. *collective knowledge*), będącej częścią dziedzictwa kulturowego ludności tubylczych (art.11). Termin ten używany jest w odniesieniu do zgromadzonej, międzypokoleniowej wiedzy, „wypracowanej przez ludy tubylcze i społeczności, dotyczącej właściwości, zastosowań i cech różnorodności biologicznej”.

Celem wspomnianego aktu prawnego, zgodnie z treścią art. 5, jest „poszanowanie, zachowanie, promowanie oraz ochrona szerszego stosowania oraz rozwoju zbiorowej wiedzy ludów tubylczych”, a także promowanie sprawiedliwego podziału korzyści

²⁴⁵ Prace nad ustawą podjęte zostały na szeroką skalę - WIPO i IDECOPI zorganizowały międzynarodowe seminarium, na którym mogli wypowiedzieć się nie tylko przedstawiciele grup tubylczych, lecz także przedstawiciele koncernów farmaceutycznych, organizacji pozarządowych, naukowcy oraz eksperci międzynarodowi. Więcej na temat samych prac nad stworzeniem projektu ustawy: T. L. Romero, *Sui generis systems for the protection ...*, s. 325-326.

²⁴⁶ *Ley n° 27811 mediante la cual se establece el régimen de protección de los conocimientos colectivos de los pueblos indígenas vinculados a los recursos biológicos.*

²⁴⁷ Projekt opierał się w znacznej mierze na uregulowaniach zawartych w *Konwencji o różnorodności biologicznej*, w szczególności art. 8 (j) (T. L. Romero, *Sui generis systems for the protection ...*, s. 326).

²⁴⁸ Według naukowców, istnieje wciąż około 100 plemion, które do tej pory nie nawiązały kontaktu z cywilizacją. <https://natemat.pl/73239,na-swiecie-zyje-dzis-okolo-100-plemion-ktore-nadal-nawiazaly-kontakt-z-cywilizacja> (dostęp: 14.09.2021 r.). W 2011 roku świat obiegła informacja o sfotografowaniu na granicy brazylijsko – peruwiańskiej nieznanego dotąd plemienia, które nie miało kontaktu z cywilizacją. <https://podroze.onet.pl/ciekawe/amazonia-odkryto-nieznane-plemie/8mfdkvd> (dostęp: 27.03.2023 r.).

wynikających z jej wykorzystania. Co więcej, ustawa ma na celu zapewnienie, że wykorzystywanie tej wiedzy ma miejsce jedynie po uzyskaniu uprzedniej świadomej zgody społeczności tubylczej. Dąży ona również do „promowania wzmocnienia i rozwoju potencjału ludności tubylczych” oraz tradycyjnie wykorzystywanych przez nich mechanizmów, a także unikania sytuacji, w których przyznawane są patenty na wynalazki oparte o tę wiedzę bez uwzględnienia wiedzy jako stanu techniki przy badaniu nowości i wynalazczości tychże wynalazków.

Ustawa uregulowała w art. 6 zasady uzyskiwania dostępu do wiedzy związanej z zasobami biologicznymi, a także użycia tej wiedzy w celach komercyjnych i przemysłowych. Warunkiem jest uzyskanie „uprzedniej świadomej zgody organizacji reprezentujących ludność tubylczą”. Podmiot ubiegający się o nią winien złożyć zatem wniosek o uzyskanie dostępu do wiedzy zbiorowej. Zadaniem natomiast wspomnianej organizacji jest poinformowanie „jak największej liczby rdzennej ludności posiadającej przedmiotową wiedzę, że angażuje się w negocjacje i będzie należycie uwzględniała ich interesy oraz obawy, w szczególności te, związane z ich duchowymi wartościami i przekonaniem religijnymi”.

Zbiorowa wiedza rdzennej ludności, niezależnie od tego, czy znajduje się w domenie publicznej,²⁴⁹ może zostać zarejestrowana w jednym z trzech rejestrów: Krajowym Publicznym Rejestrze Wiedzy Zbiorowej, Krajowym Poufnym Rejestrze Wiedzy Zbiorowej oraz w lokalnych rejestrach zbiorowej wiedzy ludów tubylczych. W Krajowym Publicznym Rejestrze Wiedzy Zbiorowej zarejestrowana może zostać wiedza znajdująca się w domenie publicznej. Natomiast wiedza, która nie wchodzi w zakres domeny publicznej może zostać zarejestrowana w Rejestrze Poufnym. Z uwagi na to, że jak wskazuje sama jego nazwa, jest on rejestrem poufnym, zgodnie z treścią art. 18 osoby trzecie nie mają prawa wglądu do niego. Dwa pierwsze rejestry, jak wskazano w art. 15, administrowane są przez INDECOPI, do którego, za pośrednictwem organizacji reprezentującej społeczność, należy złożyć wniosek o zarejestrowanie wiedzy zbiorowej²⁵⁰. Zadaniem INDECOPI, na podstawie art. 23, jest także przesyłanie informacji zawartych w Krajowym Publicznym Rejestrze wszystkim urzędom patentowym na całym świecie. Ma to dać podstawę do ewentualnego badania nowości i wynalazczości zgłoszeń patentowych dotyczących towarów lub procesów

²⁴⁹ K. Kariyawasam, S. Guy, *Intellectual Property Protection...*, s. 110.

²⁵⁰ Ludy tubylcze mogą za pośrednictwem swoich przedstawicieli złożyć wniosek o zarejestrowanie posiadanej przez nich wiedzy zarówno w Rejestrze Publicznym, jak i w Rejestrze Poufnym (art.19). Wymogi formalne wniosku oraz procedura rejestracji zawarte zostały w art. 20-22 ustawy z dnia 24 lipca 2002 roku nr 27811.

opracowanych lub wytworzonych na podstawie zbiorowej wiedzy tubylczej społeczności Peru.

Rejestry lokalne natomiast, organizowane i administrowane są przez same społeczności, zgodnie z ich zwyczajami i praktykami, jednakże na ich prośbę, INDECOPI może zapewnić pomoc techniczną w tworzeniu, rozwijaniu oraz wdrażaniu tych rejestrów wśród społeczności tubylczych²⁵¹. Celem utworzenia przywołanych rejestrów, jak wskazuje art. 16, jest ochrona zbiorowej wiedzy społeczności tubylczych i związanych z tym praw, a także dostarczanie INDECOPI wszelkich informacji umożliwiających ochronę ich interesów w zakresie tej wiedzy.

Rejestry utworzone na mocy omawianej ustawy mają ogromne znaczenie nie tylko dla zachowania wiedzy zbiorowej społeczności tubylczych Peru. Dzięki nim, potencjalni poszukiwacze wiedzy związanej z bioróżnorodnością mogą dowiedzieć się o jej źródle i uniknąć wykorzystania jej bez odpowiedniego zezwolenia. Jak wynika ze wspomnianego art. 6, jednym z kluczowych czynników umożliwiającym peruwiańskim społecznościom tubylczym decydować o tym, kiedy, gdzie i w jaki sposób można uzyskać dostęp i wykorzystywać wiedzę tradycyjną w celach komercyjnych, naukowych, czy też przemysłowych jest uprzednia świadoma zgoda danej społeczności²⁵².

Zgodnie z treścią art. 26, możliwe jest udzielenie licencji przez organizację reprezentującą społeczność tubylczą osobom trzecim na korzystanie z posiadanej przez nich wiedzy. Wymaga to jednak umowy pisemnej²⁵³ sporządzonej w języku hiszpańskim, wpisanej do rejestru prowadzonego przez INDECOPI²⁵⁴. Licencja udzielana jest na okres nie krótszy niż rok i nie dłuższy niż trzy lata, z możliwością jej ponownego udzielenia.

Jak wskazano w art. 34, zarówno dokonanie wpisu w odpowiednim rejestrze, jak i zarejestrowanie umowy licencyjnej z naruszeniem przepisów ustawy lub oparcie na nieprawdziwych informacjach skutkuje wykreśleniem z rejestru. Może to się stać na wniosek zainteresowanej osoby, a także zostać dokonane z urzędu przez INDECOPI.

Ustawa przewidziała również w art. 37 utworzenie specjalnego Funduszu Rozwoju Ludności Rdzennej, posiadającego autonomię techniczną, ekonomiczną, administracyjną i finansową, którego celem jest rozwój społeczności tubylczych poprzez finansowe wsparcie projektów i innych działań. Zgodnie z art. 38, ze zgromadzonych na Funduszu środków

²⁵¹ Art. 24 oraz T. L. Romero, *Sui generis systems for the protection ...*, s. 331.

²⁵² K. Kariyawasam, S. Guy, *Intellectual Property Protection ...*, s. 110.

²⁵³ Szczegółowe elementy umowy zostały wymienione w art. 27 ustawy z dnia 24 lipca 2002 roku nr 27811.

²⁵⁴ Procedura rejestracji umowy licencyjnej przewidziana została w art. 28-31.

może skorzystać rdzenna ludność w celu realizacji projektów rozwojowych. Warunkiem jest jednak uzyskanie uprzedniej oceny oraz zatwierdzenia przez Komitet Administracyjny. Fundusz, zgodnie z art. 39, zarządzany jest przez Komitet Administracyjny, w skład którego wchodzi pięciu członków organizacji reprezentujących ludności rdzenne, dwóch członków Krajowej Komisji ds. Ludów Andyjskich, Amazonii i Afro-Peru (*Comision Nacional de los Pueblos Andinos, Amazónicos y Afroperuanos*). Środki Funduszu pochodzą między innymi z budżetu państwa, darowizn (art.41), a także z obowiązkowych wpłat osób korzystających z wiedzy zbiorowej i komercjalizujących powstałe na jej podstawie produkty, które muszą przeznaczyć na Fundusz minimum dziesięć procent wartości sprzedaży brutto (art. 8). Na Fundusz odkładany jest również procent wartości brutto towarów opracowanych na podstawie wiedzy zbiorowej, znajdującej się w domenie publicznej przez ostatnie 20 lat, o czym mowa w art.13.

Omawiana ustawa wprowadziła szeroką definicję pojęcia „wiedza zbiorowa”. Szczegółowo wskazuje na narzędzia służące zachowaniu wiedzy tradycyjnej społeczności tubylczych, tworząc aż trzy rodzaje rejestrów, a także dąży do promowania tej wiedzy. Objęcie w pełnym zakresie ochroną wiedzy tradycyjnej peruwiańskich społeczności budzi jednak obawy w tym zakresie, że ustawa ogranicza się jedynie do wiedzy związanej z różnorodnością biologiczną. Poza zakresem unormowania pozostają zatem kwestie związane z innymi kategoriami wiedzy przekazywanej z pokolenia na pokolenie przez ludy tubylcze zamieszkujące terytorium Peru. Co więcej, tak jak w przypadku ustawy *sui generis* obowiązującej w Panamie, peruwiańska ustawa chroni jedynie wiedzę społeczności tubylczej, do czego należy odnieść się nieco krytycznie. Peru zamieszkiwane jest przez potomków japońskich migrantów, którzy osiedlili się w państwie pod koniec XIX wieku. Ta etniczna mniejszość, nazywana *Nikkei*, jest obecnie jedną z najbardziej wpływowych mniejszości w Peru, zarówno pod względem ekonomicznym, jak i politycznym²⁵⁵. I chociaż ustawa dopuszcza zamienne stosowanie słowa „tubylczy” i „etniczny”, to jej regulacje, zgodnie z art. 2 a) dotyczą wyłącznie grup, które istniały przed utworzeniem państwa peruwiańskiego, co nastąpiło w dniu 28 lipca 1821 roku²⁵⁶.

²⁵⁵ <https://minorityrights.org/country/peru/> (dostęp: 22.01.2023 r.).

²⁵⁶ <https://www.britannica.com/place/Peru/Achievement-of-independence> (dostęp: 22.01.2023 r.).

2.1.5. Ochrona wiedzy tradycyjnej w Brazylii

Brazylia jest państwem, które także posiada własny system *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej. Celem ustawy tymczasowej z dnia 23 sierpnia 2001 roku nr 2.186-16 o dziedzictwie genetycznym i wiedzy tradycyjnej²⁵⁷ jest uregulowanie dostępu do dziedzictwa genetycznego oraz związanej z nim wiedzy tradycyjnej²⁵⁸. Zgodnie z art. 8 par. 2, wiedza tradycyjna związana z dziedzictwem genetycznym jest „integralną częścią brazylijskiego dziedzictwa kulturowego i może być zarejestrowana”.

Wspomniany akt, jak wskazano w art. 1, reguluje następujące kwestie: 1) dostępu do elementów dziedzictwa genetycznego²⁵⁹, znajdującego się na terytorium Brazylii do celów naukowych, rozwoju technologicznego lub bioposzukiwania²⁶⁰, 2) dostępu do tradycyjnej wiedzy związanej z dziedzictwem genetycznym, „w związku z ochroną różnorodności biologicznej, integralnością dziedzictwa genetycznego kraju i wykorzystaniem jego elementów”, 3) „sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania dziedzictwa genetycznego i związanej z nim wiedzy”. Ponadto, posiada uregulowania odnoszące się do „dostępu do technologii i transferu technologii na rzecz ochrony i użytkowania różnorodności biologicznej”. Ustawa zawiera w art. 7 ust. II definicję pojęcia „powiązana wiedza tradycyjna” wskazując, że są to „indywidualne lub zbiorowe informacje lub praktyki społeczności tubylczej lub lokalnej, mające rzeczywistą lub potencjalną wartość, związane z dziedzictwem genetycznym”. „Społeczność lokalna” została zdefiniowana natomiast w art. 7 ust. III jako „grupa ludzi, w tym potomkowie społeczności *Quilombo*, zróżnicowana ze względu na warunki kulturowe i tradycyjne, zorganizowana według kolejnych pokoleń i według własnych obyczajów oraz zachowująca swoje instytucje społeczne i gospodarcze”²⁶¹. Należy jednakże zauważyć, że akt ten nie definiuje pojęcia „społeczność tubylcza”, co rodzi pewne wątpliwości w zakresie właściwego zakwalifikowania danej społeczności jako takiej. Co ciekawe, ustawa uznaje tradycyjną

²⁵⁷ *Lei Provisional no 2.186-16, de 23 Agosto de 2001 (Patrimônio genético e conhecimento tradicional)*.

²⁵⁸ K. Kariyawasam, S. Guy, *Intellectual Property Protection ...*, s. 107.

²⁵⁹ Stosownie do art. 3, ustawa nie ma zastosowania do ludzkiego dziedzictwa genetycznego.

²⁶⁰ Posłużono się określeniem „bioposzukiwanie”, uznając, że najlepiej odzwierciedlają użyte w oryginalnym brzmieniu portugalskie słowo *bioprospecção* (ang. *bioprospecting*), które ustawodawca zdefiniował w art. 7 ust. VII jako „działanie badawcze, którego celem jest zidentyfikowanie elementów dziedzictwa genetycznego i informacji na temat powiązanej wiedzy tradycyjnej, z potencjałem do komercyjnego wykorzystania”.

²⁶¹ *Quilombo* to społeczności tworzone w czasach kolonialnych przez zbiegłych afrykańskich niewolników, w trudno dostępnych miejscach, takich jak lasy na północ od brazylijskiej Amazonii. Szerzej na temat *quilobos*: A. Kanele, P. P. Cardoso Castro, *Quilombo Communities and Opportunities for Market – Driven Mechanisms for Protection of the Amazon Forest* [w:] *Ecosystem and Biodiversity of Amazonia*, H. Mikkola (ed.), 2021 <https://www.intechopen.com/chapters/73796> (dostęp: 27.03.2023 r.).

wiedzę powiązaną z dziedzictwem genetycznym za posiadaną przez daną społeczność nawet w sytuacji, gdy tylko jeden jej członek ma do niej dostęp (art. 9). W akcie zdefiniowano ponadto w art. 7 ust. V pojęcie „dostępu do powiązanej wiedzy tradycyjnej” jako „pozyskiwanie informacji na temat indywidualnej lub zbiorowej wiedzy lub praktyki związanej z dziedzictwem genetycznym od społeczności tubylczej lub społeczności lokalnej, do celów badań naukowych, rozwoju technologicznego lub bioposzukiwań, z myślą o ich zastosowaniu przemysłowym lub innym”.

Unormowania związane z ochroną powiązanej wiedzy tradycyjnej zostały zawarte w tytule III. Mają one na celu zapewnienie „ochrony tradycyjnej wiedzy społeczności tubylczych i lokalnych, związanej z dziedzictwem genetycznym, przed jej nielegalnym wykorzystaniem i wyciekami, a także innymi szkodliwymi czynnościami oraz działaniami, do których podjęcia nie uzyskano zezwolenia Rady Zarządzającej, czy też innej akredytowanej instytucji” (art. 8). Ustawa, w art. 8 par. 1, zagwarantowała także prawo społeczności tubylczych i lokalnych do decydowania o wykorzystaniu ich tradycyjnej wiedzy związanej z brazylijskim dziedzictwem genetycznym, jednak na warunkach określonych w omawianej ustawie oraz jej „uzupełniającego ustawodawstwa”. Jak wspomniano już wcześniej, wiedza tradycyjna powiązana z zasobami genetycznymi może zostać zarejestrowana. Przyznana jednakże w ten sposób ochrona „nie stanowi przeszkody w jej zachowaniu, wykorzystaniu i rozwoju”, a także „nie narusza, nie uszkadza, ani nie ogranicza praw związanych z własnością intelektualną” (art. 8 par. 2-4).

Zgodnie natomiast z art. 9, społeczności tubylcze lub lokalne posiadają prawo do „uznania pochodzenia dostępu do wiedzy tradycyjnej we wszystkich publikacjach, zastosowaniach, eksploatacji i rozpowszechnianiu”, ochrony przed nieupoważnionymi działaniami osób trzecich, polegającymi na wykorzystywaniu tej wiedzy, rozpowszechnianiu informacji, które stanowią część wiedzy tradycyjnej. Ponadto, zgodnie z treścią art. 24, ustawa zapewniła społecznościom dostęp do korzyści wynikających z korzystania przez osoby trzecie z powiązanej wiedzy tradycyjnej, do której społeczności te posiadają prawa. Korzyści wynikające z gospodarczego wykorzystania produktu lub procesu, opartych na wiedzy tradycyjnej powiązanej z zasobami genetycznymi, powinny być dzielone w sposób sprawiedliwy pomiędzy umawiającymi się stronami.

Wiedza tradycyjna powiązana z brazylijskim dziedzictwem genetycznym znajduje również ochronę w art. 31, zgodnie z którym każdy wniosek o objęcie ochroną patentową wynalazku wykorzystującego taką wiedzę, powinien ujawniać pochodzenie wykorzystanego

materiału genetycznego i związanej z nim wiedzy²⁶². Treść wspomnianego artykułu budzi jednak pewne wątpliwości. Zgodnie bowiem ze wspomnianym już art. 8 ust. 4, ochrona zapewniona przez niniejszą ustawę nie powinna naruszać ani ograniczać praw związanych z własnością intelektualną. Wobec tego, skoro przepisy regulujące kwestie uzyskiwania patentów nie wymagają ujawnienia pochodzenia produktu, to pozostają ze sobą w sprzeczności²⁶³.

System stworzony na podstawie komentowanego aktu prawnego, oceniany oczywiście pozytywnie z perspektywy podjęcia kroków mających na celu ochronę wiedzy posiadanej przez ludność tubylcze, podobnie jak w przypadku omówionej ustawy peruwiańskiej, posiada jednak szereg wad. Przede wszystkim, odnosi się wyłącznie do wiedzy związanej z różnorodnością biologiczną, pozostawiając poza swoim zakresem pozostałą część wiedzy, niezwiązaną z tą materią. Zakres tych unormowań winien zostać niewątpliwie rozszerzony o sytuacje, w której wiedza tradycyjna społeczności tubylczych i lokalnych przekazywana jest za pośrednictwem przejawów folkloru i tradycyjnych wyrażen kulturowych²⁶⁴. Co więcej, w odróżnieniu od wspomnianych wyżej systemów *sui generis* występujących w innych państwach, brazylijska ustawa nie przewiduje działań mających na celu promocję wiedzy tradycyjnej, a ogranicza się jedynie do postanowień dotyczących jej ochrony. Co więcej, w jej treści można zauważyć pewne sprzeczności, takie jak art. 31 oraz art. 8 par. 4, co niewątpliwie wymaga nowelizacji ustawy.

2.2. Prawo własności intelektualnej a wiedza tradycyjna

Uznanie praw własności intelektualnej w obszarze badawczym dotyczącym wiedzy tradycyjnej, w szczególności związanej z bioróżnorodnością oraz zasobami genetycznymi, ma istotne znaczenie przy dążeniu do urzeczywistnienia zasady zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnych i tubylczych, w tym efektywnego i sprawiedliwego podziału korzyści, przewidzianej w międzynarodowych regulacjach²⁶⁵. Mechanizmy utworzone w celu ochrony praw własności intelektualnej, takie jak patenty, znaki towarowe, czy też oznaczenia geograficzne, rozpatrywane są w kategoriach „siły

²⁶² K. Kariyawasam, S. Guy, *Intellectual Property Protection of Indigenous Knowledge: Implementing Initiatives at National and Regional Levels*, Deakin Law Review, vol 12, no 2, 2007, s. 107.

²⁶³ *Ibidem*, s.109.

²⁶⁴ K. Kariyawasam, S. Guy, *Intellectual Property Protection ...*, s. 108.

²⁶⁵ Freedom-Kai Phillips, *Intellectual Property Rights in Traditional Knowledge: Enabler of Sustainable Development*, Utrecht Journal of International and European Law 1, (2016) 32(83), s. 1.

napędowej innowacji technologicznych i zmian w przemyśle”²⁶⁶. Uznanie wiedzy tradycyjnej za własność intelektualną może ponadto umożliwić społecznościom sprawowanie kontroli nad jej wykorzystywaniem przez inne podmioty oraz czerpanie korzyści z jej komercyjnego wykorzystania²⁶⁷. Szukanie efektywnych narzędzi służących ochronie wiedzy tradycyjnej nie ogranicza się jedynie do państw rozwijających się, lecz dotyczy także społeczności zamieszkujących kraje rozwinięte, takie jak Australia, Nowa Zelandia, czy też Stany Zjednoczone Ameryki. Jak wskazuje bowiem Susy Frankel, „wezwanie do uznania rdzennych praw własności intelektualnej nie ogranicza się wyłącznie do państw rozwijających się”²⁶⁸.

Rozważania na temat uznania wiedzy tradycyjnej za przedmiot własności intelektualnej należy rozpocząć od samej definicji pojęcia „własność intelektualna”. Przyjmując jej desygnat pojęciowy w najbardziej syntetycznej formie, własność intelektualna obejmuje dobra niematerialne, będące owocem intelektualnej działalności człowieka²⁶⁹. Nie można również pominąć definicji przedstawionej przez WIPO, która upowszechniła przedmiotowe pojęcie. Zgodnie z art. 2 pkt viii) Konwencji o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej, sporządzonej w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 roku²⁷⁰, „własność intelektualna” oznacza „prawa odnoszące się do²⁷¹: dzieł literackich, artystycznych i naukowych, interpretacji artystów interpretatorów oraz do wykonań artystów wykonawców, do fonogramów i do programów radiowych i telewizyjnych, wynalazków we wszystkich dziedzinach działalności ludzkiej, odkryć naukowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych i usługowych, jak również do nazw handlowych i oznaczeń handlowych, ochrony przed nieuczciwą konkurencją oraz wszelkie inne prawa dotyczące działalności intelektualnej w dziedzinie przemysłowej, naukowej, literackiej i artystycznej”. Rozpatrując zatem wiedzę tradycyjną w kategoriach

²⁶⁶ J. Mugabe, *Intellectual Property Protection and Traditional Knowledge...* (elektr.).

²⁶⁷ WIPO, *Traditional knowledge and Intellectual property. Background Brief – No. 1*, 2016 https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_tk_1.pdf (dostęp: 27.03.2023 r.).

²⁶⁸ S. Frankel, *Trademarks and Traditional Knowledge and Cultural Intellectual Property Rights*, Victoria University of Wellington Legal Research Papers, Volume 1 Issue No 6, 2011, s. 2.

²⁶⁹ E. Kowalska, *Własność intelektualna* [w:] *Leksykon prawa własności intelektualnej. 100 podstawowych pojęć*, M. Barczewski, E. Kowalska (red.), Warszawa 2019, s. 208.

²⁷⁰ Dz.U. 1975 nr 9, poz. 49.

²⁷¹ Wskazuje się jednak, że własność intelektualna i prawa własności intelektualnej to dwa odrębne pojęcia. Pierwsze odnosi się do ogółu dóbr niematerialnych, będących przedmiotem określonych regulacji prawnych, natomiast drugie pojęcie to zespół norm regulujących stosunki prawne, jakie powstają z uwagi na te właśnie niematerialne dobra (K. Czub, *Prawo ochrony własności intelektualnej. Zarys wykładu*, Warszawa 2016, s. 22-23). Również WIPO obecnie przedstawia, że prawa własności intelektualnej to prawa nadane określonym osobom w stosunku do wytworów ich intelektu. https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intell_e.htm (dostęp: 28.03.2021 r.).

przedmiotu własności intelektualnej, znaczenie ma końcowa część definicji, odnosząca się do działalności intelektualnej w wymienionych dziedzinach. Tak sformułowana definicja ukazuje stanowisko WIPO, że katalog przedmiotów własności intelektualnej nie ma charakteru zamkniętego, a międzynarodowe prawo odnoszące się do tej materii nie jest statyczne, lecz możliwe jest tworzenie nowych kategorii²⁷² własności intelektualnej²⁷³.

Brak uznania elementów wiedzy tradycyjnej za przedmiot własności intelektualnej mógłby prowadzić do jej nieprawidłowego i nieupoważnionego wykorzystania. Jak wskazuje WIPO, tradycyjne sposoby leczenia mogłyby zostać przywłaszczone przez koncern farmaceutyczny, który tworząc na tej podstawie wynalazek mogłaby opatentować, pomijając daną społeczność przy czerpaniu z tej okoliczności jakichkolwiek korzyści. Takie działanie mogłoby także naruszać konwencyjne zasady zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej. Również w zakresie praw autorskich i ochrony wiedzy tradycyjnej w jej szerokim znaczeniu mogłoby dojść do znaczących naruszeń. WIPO podaje jako przykład rdzenną pieśń ludową, zaadaptowaną przez osobę trzecią, która nabyła do niej prawa autorskie bez uznania rdzennej społeczności, która w rzeczywistości ją stworzyła. To również pozbawiłoby tę grupę uzyskiwania jakichkolwiek dochodów z wykorzystywania ich wiedzy²⁷⁴.

Podejmuje się zatem próby objęcia ochroną wiedzy tradycyjnej za pomocą takich narzędzi jak patenty, prawa autorskie, czy też oznaczenia geograficzne, chociaż kryteria, jakie stoją u podstaw tych systemów, a także sama natura wiedzy tradycyjnej stwarza pewne problemy i powoduje, że taka ochrona jest nieefektywna. Kolejnym sposobem wykorzystania praw własności intelektualnej w celu ochrony wiedzy tradycyjnej jest stworzenie specjalnych form własności intelektualnej *sui generis*, a więc praw, które zostały specjalnie stworzone do ochrony konkretnego przedmiotu²⁷⁵. Ustawodawstwo takie zostało wprowadzone w Peru, Portugalii i Brazylii, o czym była już mowa we wcześniejszym rozdziale. Uznaje się również, że zwyczaje i zasady lokalne, które regulują dostęp do wiedzy

²⁷² Przykładem mogą być oznaczenia geograficzne, które dopiero w porozumieniu TRIPS zostały uznane za przedmiot praw własności intelektualnej. Wcześniej nie były one chronione jako własność intelektualna w żadnej międzynarodowej umowie (J. J. Oseitutu, *A Sui Generis Regime for Traditional Knowledge: The Cultural Divide in Intellectual Property Law*, Marquette Intellectual Property Law Review, FIU Legal Studies Research Paper Series, Research Paper No.13-07, June 2013, s. 170).

²⁷³ *Ibidem*.

²⁷⁴ WIPO, *Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*, s.11 https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_933_2020.pdf (dostęp: 22.03.2023 r.).

²⁷⁵ M. Girsberger, *Traditional Knowledge and Intellectual Property Rights. The Current State of Play at the International Level*, Jusletter 26. Januar 2004, s. 5 https://www.humanrights.ch/cms/upload/pdf/050829_tradKnowledge_Girsberger_jusletter2004.pdf (dostęp: 28.03.2023 r.).

tradycyjnej w sposób podobny do istniejących praw własności intelektualnej w „zachodnim stylu”, chociaż nie są takimi prawami w ścisłym tego słowa znaczeniu, zapewniają taką samą lub bardzo zbliżoną ochronę. Jako takie, mogą zostać uznane za mechanizmy służące ochronie własności intelektualnej społeczności lokalnych²⁷⁶.

Należy mieć również na uwadze, że same społeczności często przeciwstawiają się używaniu systemów własności intelektualnej w odniesieniu do przejawów ich kultury. Przykładowo, rdzenni mieszkańcy Nowej Zelandii, Maorysi, nie żądają podjęcia działań mających na celu uniemożliwienia osobom spoza ich społeczności korzystania z ich *Mātauranga Māori*²⁷⁷, lecz do stworzenia narzędzi, które zapewniłyby właściwe korzystanie z tej wiedzy. W ich mniemaniu, nie istnieje żaden „właściciel” ich wiedzy, wobec czego nie chcą oni, aby mechanizmy własności intelektualnej przyznały władzę nad ich wiedzą tradycyjną konkretnym podmiotom. Przyznanie autorstwa, czy też własności wiedzy tradycyjnej przy użyciu przykładowo znaków towarowych, jest w ocenie Maorysów przywłaszczeniem ich dziedzictwa kulturalnego²⁷⁸.

Samoistne cechy wiedzy tradycyjnej, wskazane w rozdziale poprzedzającym, utrudniają określenie ścisłych granic konwencjonalnej struktury prawa własności intelektualnej. Wiedza ta ma wymiar holistyczny, którego obowiązujący system prawa odnoszący się do własności intelektualnej nie jest w stanie skutecznie objąć ochroną²⁷⁹. Prawa intelektualne mogą okazać się nieadekwatne przede wszystkim z uwagi na to, że uznają one w przeważającej mierze prawa indywidualne, a nie zbiorowe i stymulują komercjalizację przedmiotów, które znajdują się pod ich ochroną²⁸⁰.

Prawa własności intelektualnej mogą też stanowić zagrożenie dla bioróżnorodności biologicznej, gdyż niewątpliwie, przyznając prawa wyłączności określonym podmiotom na przykład w drodze patentów, ograniczają one dostęp do zasobów i produktów wytworzonych z tych zasobów²⁸¹. Co więcej, przyznanie prawa wyłącznego określonej jednostce stoi w sprzeczności z podejściem społeczności lokalnych i tubylczych do dostępu do posiadanej przez nich wiedzy. Wiedza tradycyjna i oparte o nią innowacje, są

²⁷⁶ *Ibidem*.

²⁷⁷ Wiedza tradycyjna Maorysów <https://www.aut.ac.nz/study/study-options/maori-and-indigenous-development/research/research-expertise/matauranga-maori> (dostęp: 28.03.2023 r.).

²⁷⁸ E. Grey, *Maori Culture and Trade Mark Law in New Zealand* [w:] *New Frontiers of Intellectual Property Law IP and Cultural Heritage - Geographical Indications - Enforcement – Overprotection*, *Studies in Industrial Property and Copyright Law*, vol. 25, 2005, s. 79.

²⁷⁹ Romero T. L., *Sui generis systems for the protection ...*, s. 302.

²⁸⁰ O. Arihan, A. M. Gençler Özkan, *Traditional Medicine ...*, s. 139-140.

²⁸¹ S. Prakash, *Indigenous Knowledge and Intellectual Property Rights*, No. 19 April 2000, s. 2 <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/10819> (dostęp: 28.03.2023 r.).

w uznaniu tych społeczności raczej sposobem rozwijania i utrzymywania ich tożsamości grupowej, aniżeli sposobem na uzyskanie indywidualnego zysku. Konwencjonalne formy przyznawania praw własności intelektualnej nie uwzględniają kolektywnego charakteru wiedzy tradycyjnej, lecz skupiają się na określeniu praw jednostki²⁸².

Argumentem przemawiającym za brakiem skutecznej ochrony wiedzy tradycyjnej przy użyciu narzędzi własności intelektualnej jest również okoliczność, że przedmiot ochrony musi w większości przypadków charakteryzować się nowością i oryginalnością, tak jak przy objęciu ochroną patentową wynalazków. Wiedza natomiast, będąca przedmiotem niniejszych rozważań, odnosi się do tradycji, a więc w swojej istocie nie jest niczym nowym, lecz istnieje w danej społeczności od dziesięcio- a niekiedy nawet stuleci. Mając na uwadze powyższe, kryteria te wykluczają wiedzę tradycyjną z ochrony prawami własności intelektualnej z uwagi na to, że jest ona przekazywana przez pokolenia i dostosowuje się do zmian i nowych potrzeb, jakie pojawiają się w danej społeczności²⁸³. Z każdym kolejnym pokoleniem wiedza ta jest stopniowo rozwijana, choć w dalszym stopniu opiera się na istniejących tradycjach²⁸⁴.

Ponadto, większość praw własności intelektualnej przewiduje udzielenie ochrony jedynie na pewien czas. Po jego upływie, przedmiot ten „wchodzi” do domeny publicznej i może być swobodnie używany i eksploatowany przez zainteresowane osoby, bez jakiegokolwiek korzyści dla społeczności, która *de facto* jest jego posiadaczem. W odniesieniu do wiedzy tradycyjnej, sama koncepcja domeny publicznej była wielokrotnie poruszana na forum międzynarodowym i znajdowała wielu przeciwników, którzy stoją na stanowisku, że jest to „koncepcja czysto zachodnia, obca społecznościom tubylczym i lokalnym i jako taka, nie powinna być stosowana do wiedzy tradycyjnej”²⁸⁵. Wiedza ta nie powinna znajdować się w domenie publicznej, gdyż dostęp do niej często regulowany jest za pomocą przepisów lokalnych i zwyczajów²⁸⁶.

Należy mieć również na uwadze, że procedury związane z objęciem ochroną patentową, czy też dokonaniem rejestracji znaków towarowych, są nie tylko czasochłonne,

²⁸² T. W. Dagne, *Intellectual Property and Traditional Knowledge in the Global Economy, Translating Geographical Indications for Development*, Oxon, 2015, s. 4.

²⁸³ *Ibidem*.

²⁸⁴ *Legal Protection of Indigenous Knowledge in Australia, Supplementary Paper 1*, s. 6 https://www.ipaustralia.gov.au/sites/default/files/supp_paper_1_legal_protection_in_australia_28mar2018.pdf (dostęp: 24.09.2021 r.).

²⁸⁵ M. Girsberger, *Traditional Knowledge and Intellectual Property Rights The Current State of Play at the International Level*, Jusletter 26. Januar 2004, s. 6 https://www.humanrights.ch/cms/upload/pdf/050829_tradKnowledge_Girsberger_jusletter2004.pdf (dostęp: 28.03.2023 r.).

²⁸⁶ *Ibidem*.

lecz także często skomplikowane i kosztowne²⁸⁷. „Zachodnie” systemy praw własności intelektualnej są także krytykowane za promowanie komercjalizacji produktów i form wyrażenia kulturowych kosztem kultury społeczności tubylczych i lokalnych²⁸⁸. Społeczności te są również często niedostatecznie poinformowane o przepisach regulujących te prawa, a ewentualne wystąpienie z roszczeniem również wiąże się z koniecznością poniesienia kosztów i może być czasochłonne²⁸⁹.

Powyższe prowadzi do wniosku, że istniejące systemy ochrony własności intelektualnej nie stanowią skutecznego narzędzia w ochronie i zachowaniu wiedzy tradycyjnej. Jak wskazuje S. Frankel, „prawo własności intelektualnej nie zostało stworzone dla tego celu”²⁹⁰. Oczywiście, zdarza się, że pewne narzędzia własności intelektualnej, głównie oznaczenia geograficzne, czy też znaki towarowe, mogą okazać się pomocne w przyznaniu większej ochrony wiedzy tradycyjnej, ale dotyczy to wyłącznie sytuacji, gdy wiedza ta została odpowiednio rozwinięta i powstał produkt dobrze znany na świecie, cieszący się reputacją i uznaniem²⁹¹.

2.2.1. Patenty a wiedza tradycyjna

Patenty przyznają „monopol prawny” na używanie, produkcję i sprzedaż wynalazku przez ściśle określony czas²⁹². Można wyróżnić cztery kategorie wynalazków: 1) przedmioty, 2) substancje (np. związki chemiczne, kompozycje farmaceutyczne), 3) sposoby (sekwencje czynności wykonywanych w danym procesie, np. wytwarzanie określonej substancji), 4) zastosowanie (chodzi o zastosowanie wymienionych wcześniej kategorii wynalazków, np. zastosowanie substancji leczniczej)²⁹³. W odniesieniu do wiedzy tradycyjnej, patenty dotyczą zazwyczaj ludowej medycyny, wiedzy społeczności tubylczych i lokalnych na temat leczniczego zastosowania określonych roślin, czy też praktyk uzdrowieńczych. Korporacje świadome zysków, jakie może przynieść stworzenie leku

²⁸⁷ T. W. Dagne, *Intellectual Property and Traditional Knowledge ...*, s. 4.

²⁸⁸ M. Davis, *Indigenous Peoples and Intellectual Property Rights*, Research Paper 20 1996-1997 https://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/rp/rp9697/97rp20 (dostęp: 24.09.2021 r.).

²⁸⁹ *Ibidem*.

²⁹⁰ S. Frankel, *Branding Indigenous Peoples' Traditional Knowledge* [w:] *The Law of Reputation and Brands in the Asia Pacific*, A. T. Kenyon, M. Richardson, W. Loon Ng – Loy (ed.), 2012 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2142276 (dostęp: 28.03.2023 r.).

²⁹¹ *Ibidem*.

²⁹² N. Alasous, *Patents and Traditional Knowledge*, 2016 https://www.researchgate.net/publication/317106328_Patent_Traditional_Knowledge (dostęp: 28.03.2023 r.).

²⁹³ M. Jezierska-Zięba, *art. 24* [w:] *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, M. Kondrat (red.), Warszawa 2021, s. 76.

opartego na tej unikalnej wiedzy, starają się uzyskać prawa do tej wiedzy, a następnie na jej podstawie stworzyć wynalazek, który będzie możliwy do opatentowania²⁹⁴. Wiąże się to najczęściej jednakże z zyskiem wyłącznie dla posiadaczy praw, przy całkowitym pominięciu społeczności, od której podmiot ten uzyskał wartościową wiedzę. Jeśli wynalazek powstał w oparciu o wiedzę tradycyjną, prawo patentowe udziela ochrony temu wynalazkowi, a wiedza ta dostępna jest dla innych podmiotów, które mogą jej użyć, pod warunkiem, że nie naruszają praw do tego patentu²⁹⁵.

Aby możliwe było opatentowanie wynalazku, konieczne jest spełnienie trzech przesłanek: nowości, nieoczywistości oraz możliwości jego przemysłowego zastosowania²⁹⁶. Odnosząc się zatem do pierwszego kryterium jakim jest „nowość”, należy ponownie podkreślić, że jest ono niemalże niemożliwe do spełnienia w przypadku wiedzy tradycyjnej. Wiedza ta jest bowiem przenoszona z pokolenia na pokolenie, dostosowywana do nowych warunków, lecz w dalszym stopniu oparta na starych tradycjach. Społeczności nie skupiają się na wynalezieniu nowego zastosowania danego procesu, czy określonych roślin, lecz powielają praktyki stosowane w tym zakresie od lat i nie może być mowy o istnieniu „nowości”.

Kolejny warunek – „nieoczywistość” również wydaje się trudny do spełnienia. Wynalazek może uzyskać ochronę patentową, gdy w obszarze technicznym zawiera przynajmniej jeden nowy, mający wynalazczy poziom, a więc nieoczywisty, element²⁹⁷. Trudności ze spełnieniem tego warunku mogą zatem pojawić się w przypadku użycia roślin. Problem ten został jednakże rozwiązany przez amerykański Sąd Najwyższy, który w sprawie *Diamond v. Chakrabarty*²⁹⁸ stwierdził, że pozwany wyprodukował nową bakterię, której cechy różnią się znacznie od tych, występujących w naturze i która ma potencjał do znaczącego zastosowania²⁹⁹. Patenty zatem, które oparte są o wiedzę tradycyjną, mogą zostać przyznane na produkty wyizolowane lub opracowane ze struktur genetycznych,

²⁹⁴ S. Ragavan, *Protection of Traditional Knowledge*, 2 MINN. INTELL. PROP. REV. 1, 2001, s. 8.

²⁹⁵ S. Frankel, *The mismatch of geographical indications and innovative traditional knowledge*, Prometheus: Critical Studies in Innovation, 29:3, 2011, s. 258.

²⁹⁶ N. Alasous, *Patents and Traditional Knowledge*, 2016 https://www.researchgate.net/publication/317106328_Patent_Traditional_Knowledge (dostęp: 28.03.2023 r.).

²⁹⁷ K. Czub, *Prawo ochrony własności intelektualnej. Zarys wykładu*, Warszawa 2016, s. 166.

²⁹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego w sprawie *Diamond v. Chakrabarty* 447 U.S. 303 (1980).

²⁹⁹ <https://www.lexisnexis.com/community/casebrief/p/casebrief-diamond-v-chakrabarty> (dostęp: 28.03.2023 r.).

mikroorganizmów oraz roślin i zwierząt. Również procesy oparte o te zasoby spełniają warunki do objęcia ochroną³⁰⁰.

Rozstrzygnięcie w tej sprawie nie może być jednak rozpatrywane w kategoriach sukcesu rdzennych społeczności, lecz ponownie uznania wyższości wpływowych koncernów. Bakteria, o której mowa, nie była bowiem nowym wynalazkiem, lecz została uzyskana na skutek oddzielenia różnych genów. Wyrok ten pozwolił zatem przedsiębiorstwom na przywłaszczenie roślin mających szczególne znaczenie dla rdzennych ludności, wydzielenie z nich w warunkach laboratoryjnych – a więc w sposób niemożliwy dla tych społeczności – aktywnych składników i następnie opatentowanie ich³⁰¹.

W dalszej kolejności podkreślić należy, że z przyznaniem patentu na wynalazki oparte na wiedzy tradycyjnej wiąże się bardzo często problem biopiractwa. Przykładem może być wykorzystanie wiedzy lokalnej społeczności zamieszkującej Madagaskar na temat leczniczych właściwości rośliny o nazwie barwinek różany (*Catharantus roseus*), z całkowitym pominięciem tej społeczności przy dzieleniu się zyskami uzyskanymi z opatentowania substancji opartej na właściwościach barwinka. Pracownicy amerykańskiego koncernu Eli Lilly wydobyli z rośliny dwa alkaloidy, winblastynę i winkrystynę, które uważa się za posiadające właściwości zwalczające raka. Izolacja tych alkaloidów została opatentowana przez tego przedsiębiorcę. Eli Lilly zarobiła miliony dolarów na lekach opartych o wskazane substancje. Mieszkańcy Madagaskaru, którzy stosowali roślinę w celach medycznych, i dzięki którym zwrócono uwagę na jej możliwości lecznicze, nie otrzymali żadnej rekompensaty za wykorzystanie ich wiedzy³⁰².

Powyższe ukazuje, że uzyskanie patentu na wynalazek oparty o wiedzę tradycyjną jest dla podmiotów posiadających silną pozycję na rynku i mocne zaplecze finansowe, które mogą przeznaczyć duże sumy pieniędzy na badania oparte na tej wiedzy, aniżeli dla samej społeczności, która opiera na tej wiedzy swoje praktyki.

Należy ponadto zauważyć, że rdzenne społeczności RPA wykorzystują do leczenia chorób układu oddechowego, w szczególności zapalenia oskrzeli, wyciągi oraz korzenie pelargonii (*Pelargonium*), rośliny posiadającej lecznicze właściwości antybakteryjne i wykrztuśne. *Pelargonium sidoides* oraz *Pelargonium reniforme* to dwa gatunki

³⁰⁰ C. M. Correa, *Traditional Knowledge and Intellectual Property. Issues and options surrounding the protection of traditional knowledge*, s. 11, <http://www.tansey.org.uk/docs/tk-colourfinal.pdf> (dostęp: 28.03.2023 r.).

³⁰¹ M. E. DeGeer, *Biopiracy: The Appropriation of Indigenous Peoples' Cultural Knowledge*, *New England Journal of International and Comparative Law*, 9:1, 2003, s. 187.

³⁰² <https://case.edu/affil/sce/authorship-spring2004/rosy.html> (dostęp: 28.03.2023 r.).

wykorzystywane w tradycyjnej medycynie tych społeczności. Zawierają one ten sam aktywny składnik: kumarynę. W 2000 roku niemiecka grupa farmaceutyczna Dr. Willmar Schwabe GmbH and Company KG rozpoczęła produkcję syropu, stosowanego w leczeniu górnych dróg oddechowych, który stał się źródłem wysokich dochodów dla spółki. Firma uzyskała również cztery patenty, które przyznały jej wyłączność na medyczne wykorzystywanie leczniczych właściwości pelargonii. Patenty zostały przyznane m.in. na sposób wytwarzania ekstraktu z *Pelargonium sidoides* oraz *Pelargonium reniforme*, zastosowanie ekstraktów z korzeni tych roślin, czy też zastosowania wyciągów z roślin *Pelargonium*. Spółka nie posiadała zgody tubylczych społeczności zamieszkujących RPA na wykorzystanie wiedzy tradycyjnej związanej z użyciem w celach medycznych tychże roślin. W czasie, gdy dokonywano zgłoszeń patentowych, w RPA nie istniało ustawodawstwo regulujące kwestie związane z wynalazkami opartymi na wiedzy tradycyjnej. Przepisy regulujące postępowanie w sytuacji złożenia wniosku o udzielenie patentu na wynalazki oparte o wiedzę tradycyjną i konieczność przedstawienia dowodu o byciu osobą uprawnioną do korzystania z niej zostały wprowadzone do porządku prawnego RPA dopiero w roku 2005, gdy niemiecka spółka uzyskiwała patenty. Nie miały one jednak znaczenia dla ubiegania się o przyznanie patentów europejskich. Sytuacja ta ukazała zatem, że nawet istniejące prawo krajowe, które gwarantuje ochronę wiedzy tradycyjnej, może okazać się całkowicie nieskuteczne. Ważność patentów została wprawdzie zakwestionowana w drodze sprzeciwów, wskazując naruszenie zasad wynikających z konwencji o różnorodności biologicznej, a także *Konwencji o udzielaniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim)*³⁰³, a wszystkie przyznane patenty zostały unieważnione.

W tym miejscu należy wskazać, że patentem europejskim jest prawo wyłączne przyznawane przez Europejski Urząd Patentowy na podstawie przepisów określonych w *Konwencji o patencie europejskim*. Patent europejski nie jest jednak instrumentem unijnym, a wspomniana Konwencja nie jest częścią porządku prawnego Unii Europejskiej³⁰⁴. Uzyskiwana na jego podstawie ochrona rozciąga się na terytoria państw

³⁰³ Konwencja o udzielaniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona w Monachium dnia 5 października 1973 r., zmieniona aktem zmieniającym artykuł 63 Konwencji z dnia 17 grudnia 1991 r. oraz decyzjami Rady Administracyjnej Europejskiej Organizacji Patentowej z dnia 21 grudnia 1978 r., 13 grudnia 1994 r., 20 października 1995 r., 5 grudnia 1996 r. oraz 10 grudnia 1998 r., wraz z Protokołami stanowiącymi jej integralną część (Dz. U. z 2004 r. Nr 79, poz. 737 z późn. zm.).

³⁰⁴ A. Nowicka, *Patent europejski a próby ustanowienia patentu europejskiego*, Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny, Rok LXXII, Zeszyt 4, 2010, s. 40.

będących stroną Konwencji, wskazane we wniosku przez podmiot ubiegający się³⁰⁵. Należy zauważyć, że wspomniana regulacja nie zawiera definicji patentu europejskiego i nie wskazuje sposobu jego wykonywania. Jej normy odnoszą się wyłącznie do kwestii udzielania tego prawa³⁰⁶. Udzielane patenty europejskie nie mają jednolitego skutku i wymagają ich walidacji dla ich obowiązywania na terytorium państw będących stronami Konwencji³⁰⁷. Przykładowo obowiązywanie patentu europejskiego na terenie Polski wiąże się z koniecznością złożenia jego tłumaczenia w Urzędzie Patentowym RP, na podstawie art. 65 ust. 1 Konwencji. Niespełnienie tego warunku wiąże się z uznaniem patentu europejskiego za nieważny od samego początku (art. 65 ust. 3). Sama Konwencja traktuje omawianą instytucję jak patent krajowy państwa, na którego terytorium został udzielony, czemu wyraz dano w treści art. 2³⁰⁸.

Chociaż wspomniana sprawa zakończyła się sukcesem społeczności autochtonicznych, to ukazała jak dalece nieefektywne są krajowe regulacje odnoszące się do sytuacji, gdy wiedza ta ma być wykorzystywana na terytorium innych państw i jak bardzo potrzebna jest międzynarodowa regulacja o powszechnym zasięgu oddziaływania, która skutecznie zapobiegałaby podobnym sytuacjom³⁰⁹.

Wskazane przypadki ukazują, że przyznanie ochrony patentowej na wynalazek oparty o wiedzę tradycyjną ma na celu jedynie zwiększenie zysku i rozwój wielkich koncernów, które mogą sobie pozwolić na prowadzenie laboratoryjnych badań na roślinach wykorzystywanych w tradycyjnej medycynie. Państwa rozwijające się uważają takie zachowania za kradzież ich wiedzy. Ich niezadowolenie potęguje również świadomość, że podzielenie się ze społecznościami chociażby niewielkim procentem zysków, mogłoby przyczynić się do poprawy warunków ich życia³¹⁰. Jak wskazuje Marcia Ellen DeGeer, „prawo patentowe jest antytezą społeczności tubylczych, ponieważ opiera się na prawach monopolistycznych i wykluczających, podczas gdy rdzenne społeczności kładą nacisk na wspólne potrzeby i korzyści dla całej społeczności”³¹¹.

³⁰⁵ K. Szczepanowska-Kozłowska, *Wynalazek* [w:] E. Nowińska, U. Promińska, K. Szczepanowska – Kozłowska, *Własność przemysłowa i jej ochrona*, Warszawa 2014, s. 23.

³⁰⁶ A. Nowicka, *Patent europejski* ..., s. 41.

³⁰⁷ <https://www.jwp.pl/faq/co-to-jest-patent-europejski-o-jednolitym-skutku/> (dostęp: 25.01.2023 r.).

³⁰⁸ A. Nowicka, *Patent europejski* ..., s. 42.

³⁰⁹ I. B. Mika, *Ku globalnej ochronie*..., s.82-106. Szczegółowo na temat sprawy również w: Mika I. B., *Czy pelargonie zasługuje na obronę?* ..., s. 364-381.

³¹⁰ S. Ragavan, *Protection of Traditional Knowledge*, Minnesota Intellectual Property Review, Vol. 2, Issue 2, 2001, s. 10.

³¹¹ M. E. DeGeer, *Biopiracy: The Appropriation of Indigenous Peoples' Cultural Knowledge*, New England Journal of International and Comparative Law, 9:1, 2003, s. 182.

Udzielenie patentów na wynalazki oparte o tradycyjną wiedzę rodzi również obawy o konieczność zaprzestania używania tradycyjnego produktu przez społeczność tubylczą lub lokalną. Prawo patentowe przyznaje posiadaczowi uprawnienie do wykluczenia innych podmiotów z korzystania z wynalazku. W najgorszym scenariuszu, przedsiębiorcy powołując się na przyznane im prawa patentowe, mogą nałożyć na społeczności obowiązek dokonywania opłat za dalsze stosowanie tychże produktów³¹².

2.2.2. Prawa autorskie a wiedza tradycyjna

W przeciwieństwie do patentów i innych systemów ochrony własności przemysłowej, prawa autorskie wykorzystywane są do ochrony konkretnych kategorii wiedzy tradycyjnej, takich jak folklor czy też tradycyjne wyrażenia kulturowe³¹³. Prawo autorskie może zatem objąć ochroną przejawy twórczej działalności, w których ucieleśniona zostaje wiedza tradycyjna³¹⁴.

Jak wspomniano, wiedza tradycyjna rozwija się w czasie wraz z przekazywaniem jej kolejnym pokoleniom, dostosowuje się do obecnych warunków, ciągle znajdując jednak oparcie w istniejących od dziesięcioleci tradycjach. Pojawia się zatem pytanie, czy tak dostosowana „nowa” wiedza może stanowić utwór w rozumieniu prawa autorskiego. Odpowiedzią na nie może być wyrok w australijskiej sprawie *Milpurrurru v Indofum*³¹⁵, w którym stwierdzono, że rdzenni artyści dzieł stworzonych na wzorach uprzednio istniejących ludów, opartych na motywach snów, wnieśli w swoją pracę wysiłek i umiejętności, które pozwalają na stwierdzenie, że stworzyli oni nowe dzieło chronione prawem autorskim³¹⁶.

Przywołana sprawa ma swój początek w 1993 roku, kiedy odkryto, że przedsiębiorstwo Indofum (uprzednio Beechrow) wykonuje w Wietnamie i sprzedaje w Australii dywany, na których powielono bez zgody rdzennych społeczności Australii aborygeńskie wzory i prace znakomitych aborygeńskich artystów. Podstawą projektów pozwaney były materiały edukacyjne opublikowane przez Australijską Galerię Narodową, a także kalendarz opublikowany przez *Australian Information Service*. Wszystkie te

³¹² *Ibidem*, s. 194.

³¹³ M. L. Blakeney, *Protection of Traditional Knowledge ...*, s. 369.

³¹⁴ S. Frankel, *The mismatch ...*, s. 258.

³¹⁵ Wyrok w sprawie *Milpurrurru v Indofurn* (1994) 54 FCR 240, nazywanej „sprawą aborygeńskich dywanów”.

³¹⁶ *Legal Protection of Indigenous Knowledge in Australia, Supplementary Paper 1*, s. 6 https://www.ipaustralia.gov.au/sites/default/files/supp_paper_1_legal_protection_in_australia_28mar2018.pdf (dostęp: 24.09.2021 r.).

materiały zawierały teksty na temat świętych wzorów australijskiej rdzennej społeczności. Należy podkreślić, że ma to ogromne znaczenie dla ludności aborygeńskiej, dla której chodzenie po świętych symbolach jest nie do przyjęcia i stanowi dotkliwe sprzeniewierzenie ich kultury, tradycji i tożsamości. Co prawda, Beechrow wysłała list do *Aboriginal Arts Management Association* z prośbą o wyrażenie zgody na użycie dzieł artystów, jednak nigdy nie otrzymała odpowiedzi. Wobec tego grupa aborygeńskich artystów, których dzieła zostały bezprawnie użyte przez pozwaną, wytoczyła proces zarzucając naruszenie norm ustawy o prawie autorskim z 1968 roku³¹⁷. Pozwana podniosła zarzut braku oryginalności przedmiotowych dzieł, z uwagi na ich oparcie na tradycyjnych wzorach. Sędzia procesowy John William von Dousa odrzucił zarzut stwierdzając, że pomimo tego, że wzory te są oparte na znanych wśród rdzennych społeczności motywach snu, to ich dzieła zawierają „misterne szczegóły i złożoność, odzwierciedlające wielkie umiejętności i oryginalność”. Wprowadzone przez pozwaną modyfikacje wzorów ukazanych na dywanach zostały przez sędziego uznane za obraźliwe dla twórców tradycyjnych projektów. Wszyscy artyści włączeni w sprawę otrzymali odszkodowanie w łącznej kwocie 188 640 dolarów za naruszenie ich praw autorskich. Co więcej, sąd stwierdził również naruszenie ustawy o praktykach handlowych³¹⁸. Etykiety, którymi opatrzone były bowiem dywany zawierały fałszywe informacje o tym, że zostały one zaprojektowane przez aborygeńskich artystów, którzy otrzymują tantiemy ze sprzedaży³¹⁹. Wyrok ten jednoznacznie ukazał, że pomimo tego, że dzieła tworzone w ramach społeczności tubylczych i lokalnych często opierają się na motywach, które przekazywane są z pokolenia na pokolenie, mogą posiadać elementy nowości i oryginalności, umożliwiając ich zakwalifikowanie jako utworu w rozumieniu prawa autorskiego.

Wracając jednak do rozważań na temat efektywności ochrony wiedzy tradycyjnej przy użyciu unormowań z zakresu praw autorskich, należy wskazać, że aby możliwe było przyznanie wiedzy tradycyjnej ochrony prawnoautorskiej konieczne jest określenie autora utworu. Znaczna część wiedzy tradycyjnej, o czym była już mowa w rozdziale II, przekazywana jest bowiem kolejnym pokoleniom przez wieki. Wiedza ta opiera się także na działaniach całej społeczności, którzy wspólnie ją tworzą. Wobec tego, w większości przypadków ustalenie autorstwa jest po prostu niemożliwe. Jak wskazano w analizie

³¹⁷ *Australian Copyright Act 1968*.

³¹⁸ *Australian Trade Practices Act 1974* (ustawa ta została zastąpiona obecnie obowiązującą *The Competition and Consumer Act 2010*).

³¹⁹ Zob. szerzej: <https://ab-ed.nesa.nsw.edu.au/go/aboriginal-art/protecting-australian-indigenous-art/case-studies-of-copying-and-appropriation/case-study-4-the-carpets-case> (dostęp: 24.09.2021 r.).

dokonanej przez WIPO, „pojęcie własności, jakie istnieje w prawie autorskim, jest niezgodne ze zwyczajowymi systemami i prawami społeczności. Prawa autorskie nadają jednostkom wyłączne, prywatne prawa własności, podczas gdy rdzenni autorzy podlegają złożonym regulacjom i obowiązkom, które bardziej zbliżone są do praw użytkownika, mających charakter wspólnotowy”³²⁰. Prawa autorskie, przewidziane w ustawodawstwach różnych państw, zazwyczaj odnoszą się do ochrony pojedynczego autora uzyskującego wyłączne prawo do dzieła chronionego przez to prawo³²¹. Wiedza tradycyjna ma natomiast charakter kolektywny, często przy tworzeniu danego dzieła bierze udział cała społeczność, wobec czego również w tym zakresie ustalenie ścisłego autorstwa napotyka wiele trudności. W tej sprawie wypowiedział się również polski Sąd Najwyższy, który w wyroku z dnia 17 listopada 2011 roku stwierdził, że „anonimowe dzieła folklorystyczne zasadniczo nie stanowią utworów prawnie chronionych, a anonimowi twórcy nie są twórcami nieujawnionymi, o jakich mowa w art. 8 ust. 3 ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku *o prawie autorskim i prawach pokrewnych*”³²². Przyjmuje się, że dozwolone jest zarówno swobodne rozpowszechnianie dzieł folkloru, jak i tworzenie oraz eksploatowanie opartych na takich dziełach przeróbek i adaptacji. Nie dotyczy to tych utworów sztuki ludowej, w odniesieniu do których można oznaczyć osobę twórcy, a dziełu przypisać indywidualny, twórczy charakter”³²³.

Okoliczność pozostawiania części wiedzy tradycyjnej w domenie publicznej rodzi obawy jej przywłaszczenia przez podmioty zewnętrzne, które mogą uzyskać do niej prawo wyłączne i czerpać z tego tytułu korzyści z uszczerbkiem dla danej społeczności. Prawo autorskie przyznane utworom, które czerpią z wiedzy rdzennych ludności może zmarginalizować tym samym wartość ich tradycyjnej kultury. Przykładem może być sprawa słynnej piosenki *A lion sleeps tonight*, która pojawiła się w filmie Disneya pt. „Król lew” z 1994 roku. Solomon Linda, pochodzący z plemienia Zulusów autor piosenek Zulu³²⁴, w 1934 roku zaśpiewał wraz z zespołem The Evening Birds piosenkę *Mbube*³²⁵. W tym

³²⁰ WIPO, *Consolidated Analysis of the Legal Protection of Traditional Cultural Expressions/Expressions of Folklore*, 2003, s. 36 https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/785/wipo_pub_785.pdf (dostęp: 28.03.2023 r.).

³²¹ Oczywiście uznawane są również prawa autorskie współtwórców, jednak w dalszym stopniu prawa te dotyczą ściśle określonych, indywidualnych osób, a nie danej grupy społecznej.

³²² Dz. U. z 2022 r. poz. 2509.

³²³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2011 roku, sygn. akt III CSK 30/11 (LEX nr 1129116).

³²⁴ Język, którym posługują się Zulusi – lud afrykański z grupy plemion Nguni, zamieszkujący Afrykę Południową https://joshuaproject.net/people_groups/16112 (dostęp: 28.03.2023 r.).

³²⁵ Piosenki można posłuchać pod adresem: <https://www.youtube.com/watch?v=mrrQT4WkbNE> (dostęp: 28.03.2023 r.).

czasie w RPA obowiązywała brytyjska ustawa o prawie autorskim³²⁶. Na jej podstawie, jeśli autor muzycznego dzieła przeniósł prawa autorskie do tego utworu na osobę trzecią, przeniesienie to przestaje obowiązywać po upływie dwudziestu pięciu lat od końca roku kalendarzowego, w którym zmarł jego autor³²⁷. W latach pięćdziesiątych artysta przekazał prawa do utworu grupie Gallo (Africa) Limited za cenę dziesięciu szylingów. Firma ta próbowała następnie wykorzystać utwór w celach komercyjnych w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Pete Seeger, zainspirowany utworem, stworzył własną wersję piosenki zatytułowaną *Wimoweh*³²⁸, która następnie została przekształcona w znaną na całym świecie wersję *A lion sleeps tonight*, autorstwa George'a Weissa, Hugo Perettiego i Luigiigo Creatore. Solomon Linda zmarł 8 października 1962 roku, wobec czego, zgodnie z przepisami cesarskiej ustawy o prawach autorskich, przeniesione przez niego prawa powróciły do jego spadkobierców w 1987 roku. Jego rodzina jednak aż do roku 2003 nie była świadoma istnienia takiej zasady. Wtedy właśnie powołali nowego wykonawcę testamentu Solomona Lindy³²⁹. I chociaż sprawa dotyczy indywidualnego podmiotu, będącego członkiem społeczności tubylczej, to jednak utwór, stworzony przez niego zawierał elementy kultury tej społeczności. Zostały one wykorzystane w sposób niewłaściwy, mający jedynie na celu komercyjny sukces. Przykład ten pokazuje także, że społeczności tubylcze często nie są świadome istoty praw autorskich i obowiązujących przepisów³³⁰, co dobitnie wskazuje przedział czasu, jaki minął od momentu, gdy prawa autorskie powróciły do spadkobierców Solomona Lindy, a rokiem 2004, kiedy jego rodzina wytoczyła powództwo. Pomiędzy stronami doszło do ugody, zgodnie z którą uznano *Lion sleeps tonight* jako pochodzące od piosenki *Mbube*, a tym samym mocno zakorzenione w kulturze południowoafrykańskiej. Uzgodniono również, że Solomon Linda jest współkompozytorem wersji wykorzystanej na potrzeby filmu. Co więcej, rodzina Solomona Lindy otrzymała odszkodowanie, a także uzyskała prawo do przyszłych tantiem za korzystanie z utworu na całym świecie³³¹.

³²⁶ *Imperial Copyright Act 1911*.

³²⁷ Część I, ust. 5 pkt 2 ustawy.

³²⁸ Piosenki można posłuchać pod adresem: <https://www.youtube.com/watch?v=f7XjzqPZJdc> (dostęp: 28.03.2023 r.). Ciekawostką jest, że tytuł piosenki jest źle usłyszonym słowem występującym w refrenie oryginalnej wersji *uyimbube*, co w języku Zulu oznacza „jesteś lwem” (<https://www.bbc.com/news/world-africa-55333535> (dostęp: 28.03.2023 r.)).

³²⁹ B. Bachner, *Facing the Music: Traditional Knowledge and Copyright*, Human Rights Brief, Volume 12, Issue 3, s. 10.

³³⁰ *Ibidem*.

³³¹ Zob. szerzej: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/02/article_0006.html (dostęp: 28.03.2023 r.).

Kolejnym czynnikiem, który wpływa na nieefektywność ochrony wiedzy tradycyjnej przy użyciu prawa autorskiego jest czas trwania tej ochrony. W państwach będących stronami *Konwencji Berneńskiej*³³², termin ten powinien być równy pięćdziesięciu latom po śmierci autora bądź dłuższy, niż pięćdziesiąt lat, jeżeli taki okres przewiduje ustawodawstwo krajowe³³³. Po tym okresie utwór wchodzi do domeny publicznej i każdy może z niego korzystać. Ograniczony okres ochrony nie zaspokaja zatem potrzeby trwałej ochrony wiedzy tradycyjnej. Z uwagi na ramy czasowe, konieczne jest ustalenie momentu powstania dzieła, a także jego autora, ewentualnie daty jego pierwszego opublikowania, co jak już wskazano powyżej, w wielu przypadkach jest niemożliwe. Przykładem może być słynna sprawa wykorzystania maoryskiego tańca *haka Ka mate*³³⁴, który stał się znakiem rozpoznawczym reprezentacji Nowej Zelandii w rugby All Blacks i przyczynił do ogromnego sukcesu produktów sygnowanych tą nazwą i wykorzystującą maoryskie symbole. All Blacks nigdy nie podzielili się korzyściami z plemieniem *Ngāti Toa Rangatira*. Wynika to z faktu, że twórca tego tańca, Te Rauparaha, zmarł ponad 50 lat temu. Zgodnie z nowozelandzką ustawą o prawie autorskim, „prawa autorskie do utworu literackiego, dramatycznego, muzycznego lub artystycznego wygasają z upływem 50 lat, licząc od końca roku kalendarzowego, w którym autor umiera”³³⁵. I chociaż na skutek protestów, *Ngāti Toa Rangatira* zostało formalnie uznane za właścicieli tego *haka*, nie wiązało się to z uzyskaniem przez społeczność jakichkolwiek zysków³³⁶.

³³² Akt Paryski Konwencji Berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474).

³³³ https://www.wipo.int/copyright/en/faq_copyright.html (dostęp: 28.03.2023 r.); art. 7 Konwencji berneńskiej.

³³⁴ *Haka* to ceremonialny maoryski taniec, reprezentujący dumę, siłę i jedność plemienia. Jego częścią jest charakterystyczne tupanie stopami, wystawianie języka i rytmiczne uderzanie ciałem, którym towarzyszy głośne śpiewanie tradycyjnej pieśni, której słowa dotyczą przodków i ważnych wydarzeń plemienia. <https://www.newzealand.com/my/feature/haka/> (dostęp: 27.09.2021 r.). Reprezentowany rodzaj *haka* przez nowozelandzką drużynę rugby należy do plemienia *Ngāti Toa Rangatira*.

³³⁵ Copyright Act 1994, ust. 22(1).

³³⁶ E. Kapa-Kingi, *Kia Tāwharautia te Mātauranga Māori: Decolonising the Intellectual Property Regime in Aotearoa New Zealand*, Victoria University of Wellington Law Review, Vol. 51, No. 4, 2020, s. 648.

Grafika nr 3. Taniec *haka* w wykonaniu nowozelandzkiej drużyny rugby All Blacks³³⁷

Powyższe rozważania prowadzą do konkluzji, że prawo autorskie nie stanowi efektywnego narzędzia służącemu ochronie wiedzy tradycyjnej. Wiedza tubylcza może być chroniona za jego pomocą, ale tylko w sytuacji, gdy jest ona uzewnętrzniona i uwieczniona w materialnej postaci i posiada walory oryginalności i nowości. Cechy te w znacznej mierze uzależnione są jednak od praktyk przyjętych w danej społeczności odnoszących się do ochrony własnych wytworów intelektualnych³³⁸. W piśmiennictwie wskazuje się również, że prawo autorskie jest narzędziem państw uprzemysłowionych, które w pewien sposób wymuszają na lokalnych społeczeństwach przestrzeganie ich formalności³³⁹. Należy zauważyć, że służy ono raczej twórcom wykorzystującym i inspirującym się kulturą rdzennych społeczności, aniżeli tym społecznościom. W rzeczywistości bowiem, gdy dochodzi do naruszenia ich praw, to sprawy nie są raczej rozwiązywane w ramach obowiązującego systemu prawa autorskiego³⁴⁰.

³³⁷ <https://www.rugbyworld.com/countries/new-zealand-countries/graham-henry-explains-the-haka-48521> (dostęp: 28.03.2023 r.).

³³⁸ M. C. Ogwezy, *Protection of Indigenous or Traditional Knowledge Under Intellectual Property Laws: an Examination of the Efficacy of Copyright Law, Trade Secret and Sui Generis Rights*, International and Comparative Law Review, 2012, Vol. 12., No. 1, s. 27.

³³⁹ Tak: B. Bachner, *Facing the Music: Traditional Knowledge and Copyright*, Human Rights Brief, Volume 12, Issue 3, s.10 I M. C. Ogwezy, *Protection of Indigenous or Traditional Knowledge Under Intellectual Property Laws: an Examination of the Efficacy of Copyright Law, Trade Secret and Sui Generis Rights*, International and Comparative Law Review, 2012, Vol. 12., No. 1, D. J. Gervais, *Spiritual But Not Intellectual? The Protection of Sacred Intangible Traditional Knowledge*, 11 Cardozo Journal of International & Comparative Law. 467, 2003.

³⁴⁰ S. Ragavan, *Protection of Traditional Knowledge*, Minnesota Intellectual Property Review, Vol. 2, Issue 2, 2001, s.16, czy też Grey E., *Maori Culture and Trade Mark ...*, s. 79.

2.2.3. Znaki towarowe a wiedza tradycyjna

Zgodnie z art. 15 porozumienia TRIPS, znakiem towarowym jest „jakikolwiek znak lub połączenie znaków umożliwiające odróżnienie towarów lub usług pochodzących z jednego przedsiębiorstwa od towarów lub usług pochodzących z innych przedsiębiorstw będzie mogło stanowić znak towarowy. Takie znaki, w szczególności słowa zawierające nazwiska, litery, cyfry, elementy obrazowe, układy kolorów, jak również połączenia takich oznaczeń, będą mogły być zarejestrowane jako znaki towarowe”.

Cechą warunkującą zatem przyznanie prawa wyłącznego do znaku towarowego jest wykazanie jego „odróżniającego się” charakteru. Nie występuje tu trudna do wykazania w przypadku wiedzy tradycyjnej, przesłanka „nowości”. Wobec tego, znaki towarowe zdają się być, w porównaniu do patentów i prawa autorskiego, bardziej odpowiednim narzędziem, który służyć może zachowaniu tej wiedzy.

Znaki towarowe z jednej strony wykorzystywane są przez społeczności lokalne i tubylcze jako narzędzie, za pomocą którego chronią one swoje kulturowe znaki i symbole. Z drugiej jednak strony, podmioty zewnętrzne, nie będące częścią tych grup, często wykorzystują rejestrację znaków towarowych jako sposób na wykorzystanie kultury społeczności lokalnych i tubylczych w celu osiągnięcia własnych, indywidualnych celów handlowych i związanych z tym korzyści finansowych³⁴¹.

Przykładem wykorzystania wiedzy tradycyjnej w rejestracji znaku towarowego bez uzyskania na to zgody społeczności, której jest jej posiadaczem, jest rejestracja *koru*, maoryskiego³⁴² symbolu przedstawiającego liść paproci, przez nowozelandzkie linie lotnicze Air New Zealand. W 1998 roku, na skutek krytycznych głosów przedstawicieli Maorysów, którzy zauważyli, że umieszczanie ich świętego symbolu w miejscach po których się chodzi czy też siedzi, stanowi dla nich swego rodzaju obrazę, linie lotnicze usunęły symbol z dywanów, czy też tapicerki foteli samolotowych³⁴³.

³⁴¹ S. Frankel, *Trademarks and Traditional Knowledge ...*, s. 2.

³⁴² Maorysi, rdzenni mieszkańcy Nowej Zelandii³⁴², którzy osiedlili się na jej terenach około tysiąca lat temu³⁴², zamieszkują dziś zarówno wybrzeże, jak i środek Wyspy Północnej. Z uwagi na zbyt zimny klimat Wyspy Południowej, który dla Polinezyjczyków wychowanych w warunkach subtropikalnych jest trudny do zniesienia, Maorysi nie zasiedlili południowej części kraju (W. Bęben, *Tradycyjna kultura rdzennych ludów Australii i Oceanii: perspektywa porównawcza*, Etnografia. Praktyki, Teorie, Doświadczenia 2019, 5, s. 104).

³⁴³ Grey E., *Maori Culture and Trade Mark ...*, s. 79.

Grafika nr 4. *Koru*, zarejestrowane jako znak towarowy Air New Zealand

Trzeba jednak podkreślić, że nowozelandzka ustawa o znakach towarowych³⁴⁴, zawiera regulacje, które chronią wiedzę tradycyjną rdzennych mieszkańców tego kraju przed jej niewłaściwym wykorzystaniem. Zgodnie bowiem z treścią ust. 17, 1(c) tejże ustawy, nie jest możliwe zarejestrowanie znaku towarowego, który obraziłby znaczną część społeczeństwa, w tym społeczność Maorysów³⁴⁵.

Podkreślenia wymaga również okoliczność, że znaki towarowe nie przyznają prawa do kontroli ich użycia w całej okazałości, lecz uprawniają do wykluczenia innych podmiotów z ich użycia. Co więcej, ochrona rozciąga się wyłącznie na tę klasę towarów, w której przyznano ochronę³⁴⁶. Wobec tego system znaków towarowych nie jest w stanie zapewnić mechanizmów, dzięki którym dana społeczność będzie mogła rościć sobie prawa do wszystkich znaków i symboli związanych z ich kulturą³⁴⁷.

Nie ulega wątpliwości, że zarejestrowanie symbolu związanego z daną społecznością może przyczynić się do promocji wytwarzanych przez nią produktów, a co za tym idzie zwiększyć rozpoznawalność towarów opatrzonych tym znakiem i zarazem przyczynić się do uzyskiwania korzyści handlowych z tego tytułu. Z rejestracją znaków towarowych związany jest jednakże obowiązek poniesienia kosztów, na które składają się opłaty rejestracyjne oraz opłaty za przedłużenie ochrony przyznanej na dany znak³⁴⁸. Może to być zatem zbyt uciążliwe dla społeczności zamieszkujących państwa uboższe, które nie są w stanie ponieść wspomnianych wydatków.

³⁴⁴ *Trade Marks Act 2002* (NZ).

³⁴⁵ *Trade Marks Act 2002* (NZ), ust. 17.

³⁴⁶ Zgłoszenia znaków towarowych Unii Europejskiej opierają się o klasyfikację nicejską, składającą się z 45 klas. Zob. szerzej: https://euipo.europa.eu/ohimportal/pl/nice-classification?TSPD_101_R0=085d22110bab20006ef605e57b662eed413f5eae261c8e5fea456c174a1832aab4c1d743d41750f108e25e29f7143000aa611b504a2c531b5156279467e7b05cb3dd6b6a4ce8a59f6121fa2cf33816e1784c883a5df257e922e6fa5eca1c5917 (dostęp: 28.03.2023 r.).

³⁴⁷ S. Frankel, *Trademarks and Traditional Knowledge ...*, s. 3.

³⁴⁸ D. Z. Johnsson, *The Branding of Traditional Cultural Expressions: To Whose Benefit?* [w:] *Indigenous Peoples' Innovation: Intellectual Property Pathways to Development*, P. Drahos, S. Frankel (red.) <https://press-files.anu.edu.au/downloads/press/p154251/html/title.html?referer=&page=1#> (dostęp: 27.09.2021 r.).

Warto również w tym miejscu omówić problem związany z rejestracją jako znaków towarowych utworów znajdujących się w domenie publicznej, przykładowo zabytkowych dzieł sztuki. Nad przedmiotowym zagadnieniem pochylił się Trybunał Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (Trybunał EFTA) w orzeczeniu z dnia 6 kwietnia 2017 roku w sprawie E-5/16³⁴⁹, które dotyczyło zamiaru dokonania przez miasto Oslo rejestracji dzieł Gustava Vigelanda³⁵⁰ jako znaków towarowych. Trybunał, odpowiadając na pytanie, czy możliwa jest rejestracja dzieła sztuki jako znaku towarowego w sytuacji, gdy wygasły prawa autorskie do dzieła, a także czy istnieje ewentualny konflikt rejestracji z porządkiem publicznym, czy też dobrymi obyczajami, dokonał szczegółowej analizy przepisów Dyrektywy 2008/95/WE w tym zakresie. Pytanie zostało skierowane przez norweską izbę odwoławczą ds. praw własności przemysłowej, która rozpatrywała odwołanie od decyzji Norweskiego Urzędu ds. Własności Intelektualnej, który odmówił rejestracji dzieł Vigelanda jako znaków towarowych na rzecz gminy Oslo³⁵¹. Trybunał w swoim orzeczeniu stwierdził, że rejestracja jako znaków towarowych utworów znajdujących się w domenie publicznej sama w sobie nie jest sprzeczna z porządkiem publicznym i dobrymi obyczajami, jednak odmowa rejestracji z uwagi na sprzeczność z dobrymi obyczajami zależy od statusu i postrzegania dzieła w danym państwie, a ocena taka może być podyktowana wystąpieniem ryzyka jego sprzeniewierzenia lub profanacji. Co więcej, jeśli znak ma składać się wyłącznie z dzieł znajdujących się w domenie publicznej, a jego rejestracja stanowiłaby rzeczywiste zagrożenie dla podstawowych interesów społecznych, dopuszczalna jest odmowa rejestracji³⁵². Na podstawie opinii wydanej przez Trybunał, odwołanie Gminy Oslo zostało oddalone, a tym samym odmówiono rejestracji znaków towarowych, uznając, że dzieła Vigelanda stanowią norweskie dziedzictwo kulturowe³⁵³.

Wyrok ten może mieć niewątpliwie wpływ na dokonywanie rejestracji jako znaków towarowych elementów wiedzy tradycyjnej. Przesłanka sprzeczności z porządkiem

³⁴⁹ Tekst orzeczenia: <https://eftacourt.int/download/5-16-judgment/?wpdmdl=1649> (dostęp: 25.01.2023 r.).

³⁵⁰ Jeden z najwybitniejszych norweskich rzeźbiarzy, znany jako twórca parku rzeźb w Oslo, składającego się z kilkuset figur odnoszących się do kolejnych etapów ludzkiego życia, wykutych w granicie lub odlanych z brązu. <https://mnk.pl/artypk/na-drogach-duszy-gustav-vigeland-a-rzezba-polska-okolo-1900> (dostęp: 25.01.2023 r.).

³⁵¹ Gustav Vigeland przeniósł na rzecz gminy Oslo prawa do swoich rzeźb. Po upływie jednak 70 lat od jego śmierci, gmina postanowiła złożyć wniosek o rejestrację dzieł jako znaków towarowych, aby nie stracić wyłączności do ich wykorzystywania. <https://fjw.pl/dzielo-sztuki-jako-znak-towarowy/> (dostęp: 25.01.2023 r.).

³⁵² E. Szatkowska, *Trade mark protection after the expiration of copyright: The municipality of Oslo's controversial way to protect the work of Gustav Vigeland*, *Gdańskie Studia Prawnicze*, Nr 2(50), 2021, s. 257-258.

³⁵³ <https://fjw.pl/dzielo-sztuki-jako-znak-towarowy/> (dostęp: 25.01.2023 r.).

publicznymi i dobrymi obyczajami jest łatwa do określenia w przypadku dzieł znanych o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego. Problem może jednak pojawić się w sytuacji, gdy zarejestrowane mają być dzieła mniej znane, mające znaczenie głównie dla określonej społeczności³⁵⁴. Kwestia ta pozostanie w gestii organu, dokonującego własnej oceny przy podejmowaniu decyzji w sprawie rejestracji znaku towarowego.

2.3. Podsumowanie

Powyższe rozważania prowadzą do następujących wniosków. Po pierwsze, z uwagi na brak istnienia międzynarodowej umowy, która w kompleksowy sposób regulowałaby kwestie związane z ochroną wiedzy tradycyjnej, w ramach regulacji krajowych, niektóre państwa, takie jak Brazylia, Panama, czy Peru, zdecydowały się na utworzenie własnego systemu *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej. W ustawodawstwach tych uznaje się zasady uzyskania świadomej, uprzedniej zgody danej społeczności na wykorzystanie wiedzy tradycyjnej oraz sprawiedliwego podziału korzyści. Istotny nacisk kładzie się także na konieczność brania pod uwagę opinii tych społeczności we wszystkich sprawach, które mogą ich dotyczyć.

Po drugie, narzędzi służących ochronie wiedzy tradycyjnej poszukuje się w ramach istniejących systemów własności intelektualnej. Do tego celu wykorzystywane jest przede wszystkim prawo patentowe, prawo autorskie, a także system znaków towarowych. Analiza przedstawionych w niniejszym rozdziale przypadków wykorzystania praw autorskich i patentów w celu uzyskania wyłącznych praw do wiedzy tradycyjnej prowadzi do wniosku, że narzędzia te służą raczej państwom wysoko rozwiniętym, o ustabilizowanej sytuacji rynkowej i finansowej, aniżeli lokalnym i rdzennym społecznościom zamieszkującym państwa rozwijające się. Podmioty te, pomimo uzyskiwania znacznych przychodów, nie respektują zasad sprawiedliwego dzielenia się uzyskanymi korzyściami. Niejednokrotnie pomijają również kwestie związane z uzyskaniem zgody danej społeczności na wykorzystanie elementów jej kultury. Regulacje odnoszące się bowiem do własności intelektualnej, oprócz ustawodawstw państw, które posiadają systemy *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej, nie nakładają na podmioty praw wyłącznych konieczności uzyskania

³⁵⁴ E. Szatkowska, *Trade mark protection after the expiration of copyright: The municipality of Oslo's controversial way to protect the work of Gustav Vigeland*, Gdańskie Studia Prawnicze, Nr 2(50), 2021, s. 260.

takiej zgody i obowiązku dzielenia się ze społecznościami ewentualnymi zyskami, jakie mogą uzyskać z jej wykorzystania.

Możliwa jest odmowa zarejestrowana dzieła znajdującego się w domenie publicznej z uwagi na jego sprzeczność z dobrymi obyczajami oraz zasadami współżycia społecznego, co potwierdzone zostało w wyroku w sprawie odnoszącej się do dzieł Gustava Vigelanda. Problemy mogą jednak pojawić się w sytuacji dzieł mało znanych, a więc i tych, należących do lokalnych społeczności, gdy określenie istnienia tej przesłanki jest trudne do ustalenia.

ROZDZIAŁ III

Oznaczenia geograficzne w prawie międzynarodowym, Unii Europejskiej oraz krajowym

3.1. Pojęcie „oznaczeń geograficznych”

W literaturze pojęcie „oznaczenia geograficzne” używane jest niejednolicie³⁵⁵. Również w aktach prawnych odnoszących się do ochrony oznaczeń wskazujących na miejsce geograficznego pochodzenia występuje wiele definicji „oznaczeń geograficznych” oraz związanych z nimi terminów pokrewnych³⁵⁶. Można się bowiem spotkać z takimi pojęciami, jak „oznaczenie pochodzenia” (*indication of origin, indications of source*), „określenia pochodzenia” (*denominations of origin*), „oznaczenia geograficzne” (*geographical indications*), „nazwy pochodzenia” (*designations of origin, appellations of origin*), „nazwy geograficzne” (*geographical names*), czy też „nazwy regionalne” (*regional names*)³⁵⁷. W pierwszej kolejności, konieczne zdaje się zatem omówienie problematyki związanej z samym nazewnictwem.

Polskie ustawodawstwo również nie wypracowało jednolitej terminologii w tej materii. Jak słusznie zauważył Marian Kępiński, „przy zbiegu przepisów prawa własności intelektualnej i ustawy o zakazie nieuczciwej konkurencji ustawodawca nie zadał sobie dość trudu, aby w toku wieloletnich prac przygotowawczych uzgodnić zarówno terminologię, jak i koncepcję legislacyjną w obu ustawach” odnoszącą się do materii związanej z ochroną oznaczeń geograficznych³⁵⁸.

Powyższe prowadzi do wniosku, że zarówno w prawodawstwach krajowych, jak i doktrynie, używa się wielu określeń odnoszących się do zbiorczego desygnatu oznaczeń geograficznych. Nawet sami przedstawiciele WIPO zauważyli, że „z wyjątkiem prawa wzorów, prawdopodobnie nie istnieje taka kategoria prawa własności intelektualnej, w której istniałaby taka różnorodność koncepcji ochrony, jaka istnieje w obszarze oznaczeń

³⁵⁵ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia* [w:] *Prawo własności przemysłowej. System Prawa Prywatnego. Tom 14C*, CH Beck 2017, s. 11.

³⁵⁶ A. Hajdukiewicz, *Ochrona unijnych oznaczeń geograficznych w stosunkach handlowych Unii Europejskiej z Kanadą w świetle umowy CETA*, *Krakowskie Studia Międzynarodowe*, XVI: 2019 nr 2, s. 41.

³⁵⁷ Tak: I. Barańczyk, *Ochrona prawna oznaczeń geograficznych*, Warszawa 2008, s. 17 i n. oraz E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium z prawa wspólnotowego i prawa polskiego*, Warszawa 2008, s. 59 i n.

³⁵⁸ M. Kępiński, *Oznaczenia geograficzne w prawie własności przemysłowej*, PPH 2002, nr 12, s. 2.

geograficznych. Najbardziej jest to widoczne w odniesieniu do samego terminu oznaczenia geograficzne, który jest stosunkowo nowy i pojawił się w stosunkach międzynarodowych dopiero niedawno”³⁵⁹.

Pojęcie „oznaczenia geograficzne”, które w polskim piśmiennictwie jest używane naprzemiennie z pojęciem „geograficzne oznaczenia pochodzenia” stanowi szeroką grupę nazw wskazujących na geograficzne miejsce pochodzenia określonego produktu. Sam termin nie wskazuje na jakąkolwiek jego więź z danym miejscem na Ziemi, gdyż wystarczy, aby oznaczenie takie zawierało informację na temat miejsca, w którym produkt został wytworzony. Nie wyklucza to oczywiście tego, że oznaczenie może się wiązać z istnieniem jakościowej więzi produktu z jego miejscem pochodzenia³⁶⁰. Przykładowo, porozumienie TRIPS posługuje się pojęciem „oznaczenie geograficzne” (*geographical indication*), określając nim wyłącznie oznaczenia kwalifikowane, które ukazują zależność pomiędzy pochodzeniem produktu, a jego jakością³⁶¹.

Można zatem uznać, że w skład szeroko rozumianego pojęcia „oznaczenia geograficznego” wchodzi trzy kategorie oznaczeń: oznaczenia pochodzenia³⁶² (*indications of source, indication de provenance*), oznaczenia geograficzne *sensu stricto*³⁶³ (*geographical indications*), a także nazwy pochodzenia³⁶⁴ (*designation of origin, appellation d'origine*)³⁶⁵.

Na potrzeby niniejszej pracy posłużono się zatem szerokim desygnatem pojęciowym „oznaczeń geograficznych”, uznając, że nazewnictwo to jest najbardziej adekwatne przede wszystkim w świetle używania tej terminologii w anglojęzycznych publikacjach (*geographical indications* - GIs), opisujących nie tylko oznaczenia kwalifikowane, lecz także zwykłe. Przyjmując takie rozumienie tego pojęcia za właściwe, autorka skłoniła się ku

³⁵⁹ WIPO, *Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use* (Geneva: World Intellectual Property Organization, 2004), s. 120.

³⁶⁰ E. Całka, *Ochrona geograficznych oznaczeń pochodzenia*, PPH 2002, nr 9, s. 21.

³⁶¹ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s.17 i n. oraz E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, Warszawa 2008, s. 22.

³⁶² „Oznaczenia pochodzenia” to najszersza kategoria geograficznych oznaczeń pochodzenia, odnosząca się do zwykłych oznaczeń geograficznych. Bez znaczenia pozostaje kwestia czy towar oznaczony takim oznaczeniem posiada szczególne cechy wynikające z geograficznego obszaru pochodzenia. Oznaczenie pochodzenia wskazuje jedynie, że produkt pochodzi z danego kraju, regionu lub konkretnego miejsca, np. *made in Spain*, polski len (I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 22).

³⁶³ Odnoszą się wyłącznie do kwalifikowanych oznaczeń, które określają towary charakteryzujące się szczególnymi cechami wynikającymi ze środowiska geograficznego ich pochodzenia.

³⁶⁴ Pojęcie „nazwy pochodzenia” odnosi się do najwęższej grupy geograficznych oznaczeń pochodzenia. Dotyczy ono bowiem towarów, które swą jakością, renomę i cechy zawdzięczają środowisku danego obszaru geograficznego determinowanego przez czynniki naturalne oraz ludzkie – klimat, glebę, tradycyjne metody produkcji, wyjątkowe umiejętności wytwórców (I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 21).

³⁶⁵ E. Całka, E. Nowińska, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia* [w:] *Prawo własności przemysłowej, Dział II. SPP T. 14B*, R. Skubisz (red.), 2012, wyd. 1, Legalis.

definicji Alfonso Mattery wskazującej, że „oznaczenia geograficzne są szeroko pojmowanymi wyrażeniami, których celem jest scharakteryzowanie produktów pod względem ich geograficznego pochodzenia”³⁶⁶. Oczywiście, niektóre akty prawne posługują się definicją oznaczeń geograficznych *sensu stricto*, dlatego w każdej takiej sytuacji wskazano, że chodzi o pojęcie odnoszące się ściśle do kwalifikowanych oznaczeń geograficznych.

Przyznawanie szczególnego waloru produktom pochodzącym z określonych miejsc geograficznych, na przykład marmurowi z Frygii, czy też winom z Rodos, zyskało na znaczeniu już w starożytności³⁶⁷. Używane w obrocie nazwy geograficzne mogą mieć charakter rodzajowy i odnosić się do określonego rodzaju produktu, np. kapelusz Panama, koszula hawajska (choć nazwa ta określa koszulę, która niekoniecznie musi być wyprodukowana na Hawajach), jego skład (sałatka grecka, którą potocznie nazywa się sałatkę z pomidorów, świeżego ogórka i cebuli oraz sera Feta³⁶⁸, przygotowywaną przecież nie tylko w Grecji), a także rzeczywistego miejsca wytworzenia³⁶⁹ (np. kubańskie cygara³⁷⁰). Nazwy geograficzne nierzadko są również używane jako oznaczenia fantazyjne, jak to ma miejsce w przypadku piór Montblanc, gdy celem ich użycia jest zwiększenie atrakcyjności, a nie rzeczywiste wskazanie miejsca ich pochodzenia.³⁷¹

Pojęcie „oznaczenia geograficznego”, które jak już wcześniej wskazano bywa używane naprzemiennie z pojęciem „geograficzne oznaczenia pochodzenia”, można tłumaczyć jako oznaczenie lub symbol identyfikujący określone miejsce na ziemi, używane w celu oznaczenia towarów i wskazujące na ich pochodzenie z danego miejsca³⁷². Ryszard Skubisz wskazuje, że „oznaczenia geograficzne są związkiem pewnego symbolu o treści geograficznej z towarem, który jest odbierany przez przeciętnego nabywcę jako zespół

³⁶⁶ A. Mattera, *Le Marché Unique Européen*, ed. 2, Jupiter, Paris 1990, s.440 i in. [w:] I. Barańczyk, *Ochrona prawna oznaczeń geograficznych*, Warszawa 2008, s. 11.

³⁶⁷ E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne* [w:] E. Nowińska, U. Promińska, K. Szczepanowska – Kozłowska, *Własność przemysłowa i jej ochrona*, Warszawa 2014, s. 543.

³⁶⁸ Grecki ser Feta został zarejestrowany jako Chroniona Nazwa Pochodzenia (PDO – *Protected Designation of Origin*). Na jego smak ma wpływ zarówno środowisko, w jakim jest wytwarzany (suchy, gorący klimat, góryste tereny), receptura oraz metody produkcji, stosowane od ponad 2000 lat. Zob. szerzej: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/eu-quality-food-and-drink/feta_en (dostęp: 29.03.2023 r.).

³⁶⁹ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, Warszawa 2008, s. 21-22.

³⁷⁰ *Habanos* posiadają status Chronionej Nazwy Pochodzenia (*Denominación de Origen Protegida – D.O.P.*). Na ich niepowtarzalną jakość mają wpływ cztery czynniki, występujące wyłącznie na Kubie: gleba, klimat, kubański czarny tytoń oraz *know-how* plantatorów tytoniu i producentów cygar, a także wielowiekowa kultura uprawy kubańskiego tytoniu. Zob. szerzej: <http://www.habanos.com/en/unicos-desde-1492/> (dostęp: 29.03.2023 r.).

³⁷¹ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 22.

³⁷² E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia* [w:] *Prawo własności przemysłowej ...*, s. 7.

informacji o towarze, w tym zwłaszcza o jego pochodzeniu z pewnego miejsca geograficznego³⁷³.

Oznaczenia geograficzne są narzędziem, które dostarcza konsumentom informacji o szczególnych cechach produktu. Są dobrami niematerialnymi, gdyż powstają w chwili wytworzenia w świadomości człowieka pojęciowego związku towaru z tymże oznaczeniem³⁷⁴. Określają one miejsce pochodzenia produktu, a tym samym odzwierciedlają jego jakość powiązaną z naturalnym środowiskiem oraz czynnikiem ludzkim³⁷⁵. Nie budzi wątpliwości, że informacja o pochodzeniu produktu ma duże znaczenie dla potencjalnego konsumenta i jako taka, może być czynnikiem, który zachęci go do zakupu. Coraz częściej konsumenci przywiązują wagę do walorów zdrowotnych, rzetelności wykonania produktu, czy też techniki, jaką jest on wytwarzany. Wpływ na to ma także popularność targów żywności regionalnej i ekologicznej, a także święta³⁷⁶ związane z produktami lokalnymi³⁷⁷. I tak wraz ze świadomością konsumentów na temat zdrowego żywienia wzrasta świadomość roli oznaczeń geograficznych, zapewniających producentom korzyści gospodarcze, wynikające z posługiwania się nimi³⁷⁸.

3.2. Rodzaje oznaczeń geograficznych

Oznaczenia geograficzne można podzielić na dwie grupy: oznaczenia zwykłe, wskazujące jedynie na miejsce pochodzenia produktu (np. suchary beskidzkie, berliński kebab czy oznaczenie *Made in China*), ale nie na jego szczególną jakość oraz oznaczenia kwalifikowane. Oznaczenia zwykłe przekazują neutralne jakościowo informacje na temat ich pochodzenia geograficznego³⁷⁹. Te drugie wskazują natomiast nie tylko na miejsce pochodzenia towaru, lecz także na jego wyjątkowe właściwości, jakość i renomę.

³⁷³ R. Skubisz, *Oznaczenie geograficzne jako indywidualny znak towarowy*, [w:] *Księga pamiątkowa z okazji 85-lecia ochrony własności przemysłowej w Polsce*, red. E. Wikło, Warszawa 2003, s. 90.

³⁷⁴ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 14 C: *Prawo własności przemysłowej*, R. Skubisz (red.), Warszawa 2017, s. 7.

³⁷⁵ A. S. Santos, L. R. R. de Morais Valente, M. F. T. Medeiros, *Geographical indications (GIs) as a tool to reach the sociocultural development: a prospection of the Brazilian territory*, Aracaju/SE. Vol. 9, n. 1, 2019, s. 4770.

³⁷⁶ Przykładem może być francuskie święto *Beaujolais nouveau*, wypadające w trzeci czwartek listopada, kiedy konsumuje się wino produkowane ze szczepu uprawianego w południowej części francuskiego Beaujolais. Wino ma charakterystyczny cierpki smak i w przeciwieństwie do innych czerwonych win, winno być pite lekko schłodzone. Zob. szerzej: <https://krosno.com.pl/blog/beaujolais-nouveau-wyjatkowe-swieto-wina.html> (dostęp: 29.03.2023 r.).

³⁷⁷ E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne* [w:] E. Nowińska, ..., s. 543.

³⁷⁸ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, Warszawa 2008, s. 9.

³⁷⁹ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia* [w:] *Prawo własności przemysłowej ...*, s. 10.

Kwalifikowane oznaczenia geograficzne odnoszą się zatem do towarów o wyjątkowej jakości, identyfikują je jako pochodzące z określonego miejsca na Ziemi, charakteryzującego się unikalnymi cechami klimatycznymi i kulturowymi. Renoma towaru, jego cechy charakterystyczne i jakość powinny być bezpośrednio związane z tym szczególnym pochodzeniem³⁸⁰. Przykładem może być wino *Bordeaux*³⁸¹, które swój szczególny smak zawdzięcza warunkom geologicznym i klimatycznym panującym we francuskim regionie o tej nazwie³⁸². Oznaczenia kwalifikowane są nośnikiem informacji o cechach jakościowych towaru, na które wpływ mają między innymi klimat, ukształtowanie terenu, gleba, woda, a więc czynniki naturalne oraz czynniki ludzkie (wiedza i doświadczenie lokalnych producentów w zakresie rękodziela, czy też sztuki ludowej)³⁸³.

Oznaczenia geograficzne odnoszą się nie tylko do produktów spożywczych i rolnych, w tym win i napojów alkoholowych, lecz także do produktów przemysłowych i rękodziela³⁸⁴ (np. koronki brukselskie, czy też czeskie szkło), a nawet do usług – jak to ma miejsce w Brazylii, Szwajcarii, czy Maroku³⁸⁵.

Należy również mieć na uwadze, że oznaczenia te mogą określać pochodzenie bezpośrednio, wykorzystując wprost nazwę geograficzną (np. *Prosciutto di Parma*³⁸⁶) lub pośrednio (np. wspomniana wcześniej Feta odnosi się do wytwarzanego na terenie Grecji sera Feta, chociaż w nazwie nie posiada przymiotnika „grecka”)³⁸⁷. Ponadto, istnieje podział oznaczeń geograficznych na oznaczenia słowne, słowno – graficzne oraz graficzne (np. fotografia wieży Eiffla w Paryżu, czy też wizerunek szkota na butelce whisky)³⁸⁸.

³⁸⁰ C. J. B. dos Santos, A. L. Gouveia, V. de Oliveira Nagem, L. R. R. de Moraes Valente Fernandes, *The National Spatial Data Infrastructure of Brazil (INDE) making visible some invisible: the case of the Brazilian geographical indications*, Brazilian Journal of Cartograph (2015), No. 67/5, s. 1027.

³⁸¹ *Bordeaux* jest Chronioną Nazwą Pochodzenia (*Protected Designation of Origin – P.D.O.*). Zob. szerzej: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/eu-quality-food-and-drink/bordeaux_en (dostęp: 29.03.2023 r.).

³⁸² E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 30.

³⁸³ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia [w:] Prawo własności przemysłowej ...*, s. 10.

³⁸⁴ https://www.wipo.int/geo_indications/en/ (dostęp: 29.03.2023 r.).

³⁸⁵ S. Carls, *Brazilian GIS Landscape: From the TRIPS Commitments to the Real World, What Was Achieved, What Is Yet to be Faced?*, GRUR International, 69(9), 2020, s. 904.

³⁸⁶ Chroniona Nazwa Pochodzenia (*Protected Designation of Origin – P.D.O.*). Zob. szerzej: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/eu-quality-food-and-drink/prosciutto-di-parma_en (dostęp: 29.03.2023 r.).

³⁸⁷ M. Blakeney, *Protection of Traditional Knowledge by Geographical Indications*, International Journal of Intellectual Property Management, 2009, s. 362.

³⁸⁸ E. Całka, E. Nowińska, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia ...* (elektr.).

3.3. Funkcje oznaczeń geograficznych

Oznaczenia geograficzne, podobnie jak znaki towarowe, pełnią w obrocie gospodarczym funkcję informacyjną, odróżniającą, reklamową i gwarancyjną. Omawiając pierwszą z nich, nazywaną również funkcją identyfikacyjną, czy też funkcją wskazywania pochodzenia, należy mieć na uwadze, że polega ona na wskazaniu odbiorcy miejsca pochodzenia produktu. W przypadku oznaczeń geograficznych chodzi o pochodzenie z konkretnego obszaru geograficznego. Oznaczenie geograficzne wskazuje na miejsce, w jakim został wyprodukowany towar, jest nośnikiem informacji na temat jego pochodzenia³⁸⁹. Nie określa jednak konkretnego przedsiębiorstwa, lecz teren, z którego pochodzi. Oznaczenie pochodzenia jest z reguły historycznie związane z określonym terytorium³⁹⁰.

Mając na uwadze kolejną funkcję – funkcję odróżniającą, wskazać należy, że wiąże się ona ściśle z funkcją informacyjną. Funkcja ta realizuje się poprzez odróżnienie towaru pochodzącego z danego miejsca geograficznego od towarów tego samego rodzaju pochodzących z innego obszaru geograficznego³⁹¹.

Funkcja reklamowa realizowana jest przez promocję nie tylko produktu, lecz także danego regionu bądź państwa, z którego produkt pochodzi. Celem omawianej funkcji jest nie tylko zwrócenie uwagi klienta na dany produkt i zachęcenie go do zakupu, lecz także stworzenie pozytywnych wyobrażeń i skojarzeń związanych z danym produktem³⁹². Oznaczenie geograficzne niewątpliwie może zatem przyczynić się do promocji danego regionu, a także zwyczajów i praktyk zamieszkującej go społeczności.

Zadaniem natomiast funkcji gwarancyjnej (jakościowej), podstawowej funkcji dla nazw pochodzenia³⁹³, odnoszącej się jedynie do kwalifikowanych oznaczeń geograficznych, jest zapewnienie konsumenta o wysokiej jakości i renomie produktu, którą zawdzięcza miejscu, z którego pochodzi. Towar opatrzony oznaczeniem geograficznym posiada szczególne cechy charakterystyczne i właściwości, odróżniające go od produktów podobnych, które zawdzięcza miejscu produkcji i czynnikom naturalnym, występującym

³⁸⁹ J. Sieńczyło-Chlabicz (red.), *Prawo własności intelektualnej*, Warszawa 2013, s. 538.

³⁹⁰ M. Poźniak-Niedzielska, *Ochrona nazw geograficznych służących oznaczaniu pochodzenia towarów*, RPEiS 1984/1, s. 129.

³⁹¹ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia [w:] Prawo własności przemysłowej. System Prawa Prywatnego. Tom 14C*, CH Beck 2017, s. 9.

³⁹² E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 29.

³⁹³ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 15.

w tym miejscu – klimatowi, nasłonecznieniu, rodzajowi gleby, a także czynnikom ludzkim, takim jak tradycyjne metody wytwarzania, czy rzemieślnicze umiejętności³⁹⁴.

3.4. Systemy ochrony oznaczeń geograficznych

W ramach ustawodawstw krajowych można wyróżnić dwa dominujące systemy ochrony oznaczeń geograficznych. Pierwszy z nich to system *sui generis* (niezależny) szczególnych unormowań traktujących oznaczenia geograficzne jako odrębne prawo własności intelektualnej³⁹⁵. System taki ma zastosowanie w Unii Europejskiej, Brazylii, Maroku i Szwajcarii. System *sui generis* zawiera regulacje, które odnoszą się wyłącznie do oznaczeń geograficznych i opiera się w większości przypadków na ich obowiązkowej rejestracji. Są jednak wyjątki, gdy krajowe ustawodawstwo nie przewiduje takiej konieczności. Przykładem może być system obowiązujący w Indiach, który zapewnia automatyczną ochronę oznaczeń geograficznych (tzw. „bierna ochrona”)³⁹⁶. Po uzyskaniu ochrony, prawo wyłączne do używania oznaczenia geograficznego, które jest ściśle powiązane z określonym miejscem geograficznym, przysługuje wszystkim producentom, którzy spełniają określone warunki, zatwierdzone przez właściwy organ³⁹⁷.

Drugi system uznaje oznaczenia geograficzne jako rodzaj znaków towarowych i obejmuje je ochroną właśnie w ramach obowiązującego systemu ochrony znaków towarowych (oraz znaków certyfikujących i znaków zbiorowych). Taki sposób ochrony stosowany jest między innymi w Stanach Zjednoczonych Ameryki i Kanadzie³⁹⁸. Należy mieć na uwadze, że normy, jakie muszą zostać spełnione, aby zarejestrować wymienione znaki niekoniecznie muszą określać powiązanie między pochodzeniem z danego terenu a jakością produktu³⁹⁹. W Stanach Zjednoczonych Ameryki oznaczenia geograficzne, z uwagi na brak odrębnych regulacji odnoszących się bezpośrednio do nich, chronione są właśnie w ramach przepisów dotyczących ochrony znaków towarowych. Podlegają zatem procedurom rejestracyjnym przed Urzędem Patentowym Stanów Zjednoczonych (USPTO –

³⁹⁴ *Ibidem*, s. 16.

³⁹⁵ A. Hajdukiewicz, *Ochrona unijnych oznaczeń geograficznych...*, s. 42.

³⁹⁶ https://www.origin-gi.com/web_articles/legal-systems-to-protect-geographical-indications-en-gb-4/ (dostęp: 15.01.2023 r.).

³⁹⁷ <https://www.fao.org/3/i1760e/i1760e05.pdf> (dostęp: 15.01.2023 r.).

³⁹⁸ A. Hajdukiewicz, *Ochrona unijnych oznaczeń geograficznych...*, s. 42.

³⁹⁹ *Ibidem*.

United States Patent and Trademark Office)⁴⁰⁰. Zgodnie z amerykańskim prawem znaków towarowych (*The Lanham Act* z 1946 r.)⁴⁰¹, oznaczenia geograficzne chronione są jako znaki certyfikujące i znaki zbiorowe, wskazujące na pochodzenie z określonego regionu. Mogą być także chronione jako znaki towarowe z wykazaniem odróżniającego charakteru uzyskanego w wyniku jego używania⁴⁰². Należy mieć jednak na uwadze, że w przypadku ochrony oznaczeń geograficznych w ramach istniejącego systemu znaków towarowych, nie są one uznawane za niezależne i odrębne prawo własności intelektualnej⁴⁰³.

USPTO wskazuje, że oznaczenia geograficzne można postrzegać jako podzbiór znaków towarowych, gdyż pełnią te same funkcje⁴⁰⁴. Mas Rahmah przedstawia jednak odmienną opinię, stwierdzając, że ochrona oznaczeń geograficznych w ramach systemu ochrony znaków towarowych jest nieadekwatna, a także nieodpowiednia z uwagi na ich odmienny charakter. Oznaczenia geograficzne stanowią bowiem różne koncepcje prawne⁴⁰⁵. Mając na uwadze odmienne stanowiska, w następnym podrozdziale dokonano porównania oznaczeń geograficznych ze znakami towarowymi.

Ochrona oznaczeń geograficznych realizowana może być także na podstawie przepisów o ochronie nieuczciwej konkurencji oraz w drodze systemów administracyjnych (np. etykietowanie)⁴⁰⁶. Różnice pomiędzy wymienionymi systemami dotyczą istotnych kwestii, takich jak zakres ochrony, czy też jej warunki⁴⁰⁷.

3.5. Oznaczenia geograficzne a znaki towarowe

Oznaczenia geograficzne wraz ze znakami towarowymi i nazwą przedsiębiorstwa stanowią najważniejszy sposób odróżnienia towarów oraz ich promocyjnego wspierania⁴⁰⁸.

⁴⁰⁰ A. Hajdukiewicz, *Oznaczenia geograficzne produktów rolno-spożywczych jako kwestia sporna w negocjacjach transatlantyckiego partnerstwa handlowo-inwestycyjnego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, nr 41, t. 1, 2015, s. 41.

⁴⁰¹ Nazywany *The Trademark Act*.

⁴⁰² <https://www.uspto.gov/ip-policy/trademark-policy/geographical-indications> (dostęp: 15.01.2023 r.).

⁴⁰³ A. Hajdukiewicz, *Oznaczenia geograficzne produktów rolno-spożywczych w relacjach handlowych Unii Europejskiej*, Kraków 2020, s. 57.

⁴⁰⁴ *Ibidem*.

⁴⁰⁵ M. Rahmah, *Protection of Geographical Indication under Trademark System: to fit the square into the triangle?*, *Mimbar Hukum*, 27 (3), 2015, s. 541.

⁴⁰⁶ R. Frelek, *Ochrona oznaczeń geograficznych*, prezentacja WIPO, <https://uprp.gov.pl/sites/default/files/inline-files/Ochrona%20oznaczeń%20geograficznych%20-%20Ryszard%20Frelek.pdf> (dostęp: 15.01.2023 r.).

⁴⁰⁷ https://www.wipo.int/geo_indications/en/faq_geographicalindications.html (dostęp: 15.01.2023 r.).

⁴⁰⁸ E. Nowińska, M. du Vall, *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 1247 i in. [w:] E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne* [w:] E. Nowińska, U. Promińska, K. Szczepanowska – Kozłowska, *Własność przemysłowa i jej ochrona*, Warszawa 2014, s. 544.

W tym miejscu zasadne zdaje się wskazanie, na czym polega różnica pomiędzy oznaczeniami geograficznymi a znakami towarowymi. Znaki towarowe przede wszystkim indywidualizują konkretnego przedsiębiorcę, podczas gdy oznaczenia geograficzne informują o pochodzeniu z konkretnego miejsca geograficznego. Znaki towarowe przysługują przedsiębiorcy, a oznaczenia geograficzne mają charakter zbiorowy – są „wspólnym dobrem” wszystkich przedsiębiorców prowadzących działalność na danym obszarze, którzy na równi, oczywiście pod pewnymi warunkami, mogą z przedmiotowych oznaczeń korzystać⁴⁰⁹. Oznaczenia geograficzne są bowiem dziełem „zbiorowego intelektu”, są przypisane określonemu położeniu geograficznemu i nie mogą stać się niczyją wyłączną własnością⁴¹⁰. Co więcej, w przeciwieństwie do oznaczeń geograficznych, znaki towarowe nie muszą konkretnie informować o źródle pochodzenia produktu. Wystarczy bowiem, że konsument będzie miał świadomość, że produkty oznaczone danym znakiem towarowym pochodzą od danego producenta i wszystkie czynności związane z jego produkcją odbyły się pod kontrolą uprawnionego do znaku towarowego. Oznaczenia geograficzne natomiast przekazują konkretną informację o źródle pochodzenia – wskazują przykładowo, że wszystkie etapy produkcji odbywają się na określonym terytorium, bądź też informują, że czynności, które mają zasadniczy wpływ na jakość produktu lub też jego cechy charakterystyczne zostały na tym obszarze dokonane⁴¹¹.

Warto również zaznaczyć, że prawa do oznaczeń geograficznych nie są ograniczone w czasie, podczas gdy prawo ochronne do znaku towarowego może wygasnąć po upływie określonego terminu⁴¹². Znaki towarowe są zazwyczaj wytworami kreatywności twórców. Oznaczenia geograficzne natomiast nawiązują jedynie do rzeczywistego obszaru geograficznego, ludzka inwencja twórcza w odniesieniu do nich nie jest ważna⁴¹³.

Istotną, z perspektywy tematu niniejszej rozprawy, jest cecha odróżniająca oznaczenia geograficzne od znaków towarowych odnosząca się do tradycyjnej, prowadzonej na niewielką skalę produkcji. Producenci, którzy posługują się chronionymi oznaczeniami geograficznego pochodzenia zobowiązani są do przestrzegania tradycyjnych metod produkcji, co nie ma zastosowania do produktów opatrzonych znakami towarowymi,

⁴⁰⁹ E. Całka, E. Nowińska, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia ...* (elektr.).

⁴¹⁰ A. Kapała, *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych i środków spożywczych w prawie międzynarodowym*, Przegląd Prawa Rolnego, Nr 1, 2007, s. 157.

⁴¹¹ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 32-33.

⁴¹² Prawo ochronne na znak towarowy, zgodnie z art. 153 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 30 czerwca 2000 roku Prawo własności przemysłowej (Dz.U.2021.324), trwa 10 lat od daty zgłoszenia znaku towarowego w Urzędzie Patentowym, przy czym możliwe jest przedłużenie tego okresu o kolejne 10-letnie okresy.

⁴¹³ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 33.

zazwyczaj produkowanymi na masową skalę zgodnie z metodami ustalonymi przez producenta⁴¹⁴. Wierność tradycji i przestrzeganie ustalonych metod produkcji odgrywa zatem znaczącą rolę jedynie w odniesieniu do oznaczeń geograficznych⁴¹⁵. Wskazuje się, że to właśnie oznaczenia geograficzne są symbolem tożsamości narodowej lub regionalnej zakotwiczonej w wieloletniej tradycji i przyjętych metodach produkcji⁴¹⁶.

3.6. Ochrona oznaczeń geograficznych w prawie międzynarodowym

3.6.1 Rys historyczny

Pomimo tego, że świadomość na temat oznaczeń geograficznych wzrosła dopiero po uregulowaniu ich w porozumieniu TRIPS w 1994 roku, rodowód oznaczeń określających pochodzenie towarów z określonego miejsca sięga starożytności⁴¹⁷. Już bowiem starożytni Egipcjanie przykładali dużą wagę do jakości produktów pochodzących z ich kraju – m.in. cegieł użytych do budowy piramid, czy też papiirusu z doliny Nilu. Oznaczenia geograficzne były również znakiem jakości starożytnej Grecji i wpływały na ceny produktów – wino tasyjskie z wyspy Thassos, uważane do dzisiaj za najlepsze greckie wino, które osiągało zawrotną na tamte czasy cenę 1 drachmy za litr⁴¹⁸.

Najważniejszy krok w celu stworzenia unormowań chroniących produkty regionalne poczynili francuscy prawnicy, którzy w drugiej połowie XX wieku doprowadzili do powstania systemu certyfikacji *Appellation d'Origine Controllee* (AOC), opartego na koncepcji *terroir*⁴¹⁹. Co ciekawe, obecnie obowiązujący unijny system oznaczeń

⁴¹⁴ E. Całka, E. Nowińska, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia...* (elektr).

⁴¹⁵ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 34.

⁴¹⁶ D. Gervais, *Geographical Indications under TRIPS* [w:] D. S. Gangjee (ed.), *Research Handbook on Intellectual Property and Geographical Indications*, 2016, s. 144.

⁴¹⁷ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 9.

⁴¹⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_03_160 (dostęp: 10.08.2021 r.) Dla porównania - dzienny koszt utrzymania czteroosobowej rodziny w starożytnej Grecji wynosił niecałą drachmę -

https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/OIK129/Takesh_Amemiya_Economy_and_Economics_of_Ancient_%28BookZZ.org%29.pdf (dostęp: 29.03.2023 r.).

⁴¹⁹ Słowo *terroir* pochodzi od francuskiego słowa *terre*, czyli ziemia. *Terroir* stanowi kluczowy czynnik w rozróżnianiu głównie win poprzez wskazanie miejsca pochodzenia. Pojęcie to może być tłumaczone jako unikatowe połączenie gleby, topografii terenu i klimatu z czynnikiem ludzkim – przykładowo dwie cechy Szampana (*Champagne* – jedno z pierwszych win, które uzyskało certyfikat AOC w 1936 r. (Zob. szerzej: M. Taylor, *A Sase of Champagne: A Study of Geographical Indications*, 2013 https://www.researchgate.net/publication/309121104_A_Case_of_Champagne_A_Study_of_Geographical_Indications (dostęp: 29.03.2023 r.) mające pierwszorzędne znaczenie dla jego wyjątkowości to gleba i klimat w jakim rosną winogrona, z których jest wytwarzany oraz metoda produkcji wykwalifikowanego personelu. (D. Gangjee, *Relocating the Law of Geographical Indications*, Cambridge 2012, s. 83-84).

pochodzenia geograficznego produktów rolnych wzoruje się na wspomnianym systemie francuskim. System AOC początkowo dotyczył wyrobów winiarskich i był odpowiedzią na potrzebę objęcia ochroną kupców i właścicieli winnic z Bordeaux i Szampanii przed oszustwami i niedopuszczalnymi w ich opinii zmianami w produkcji. Później system rozszerzono o objęcie innych produktów pochodzących nie tylko ze wskazanych regionów, lecz z całej Francji⁴²⁰.

Oznaczenia geograficzne zostały wymienione wśród dóbr własności przemysłowej w *Konwencji Paryskiej o ochronie własności przemysłowej* z dnia 20 marca 1883 roku. Konwencja ta przewidywała rozróżnienie oznaczeń geograficznych na *indications de provenance* (oznaczenia pochodzenia) oraz *appellations d'origine* (nazwy pochodzenia). I chociaż nie zawiera definicji tychże pojęć, to, jak wskazała Izabela Barańczyk, „dała ona swego rodzaju początek upowszechnieniu terminologii oznaczeń pochodzenia geograficznego na arenie międzynarodowej”⁴²¹.

Kolejną umową międzynarodową odnoszącą się do ochrony oznaczeń geograficznych jest Porozumienie Madryckie *o zwalczaniu fałszywych i wprowadzających w błąd oznaczeń pochodzenia* z dnia 14 kwietnia 1891 r.⁴²². W tym akcie również nie znajdziemy definicji legalnej oznaczenia geograficznego, gdyż jego głównym celem było uszczegółowienie art. 10 Konwencji paryskiej w zakresie środków ochrony przed fałszywymi oznaczeniami pochodzenia i na tym skupiono się w zawartych tam uregulowaniach⁴²³.

Pierwszym natomiast aktem prawnym, który wprowadził definicję „nazwy pochodzenia” (*appellations d'origine*) było Porozumienie lizbońskie *o ochronie nazw pochodzenia i ich międzynarodowej rejestracji* z dnia 31 października 1958 r. Przewidziane w porozumieniu pojęcie ma jednakże stosunkowo wąski zakres, odnoszący się jedynie do produktów naturalnych, o czym będzie mowa w dalszej części dysertacji.

U schyłku XX wieku, gdy zaczęto zwracać uwagę na to, że produkty zawierające w swej nazwie geograficzne oznaczenie cieszą się popularnością i posiadają swego rodzaju renomę, podjęto kroki w celu ustanowienia międzynarodowej ochrony tychże nazw. Konsekwencją tego było wprowadzenie stosownej regulacji w tym zakresie – porozumienia

⁴²⁰ A. Stanziani, *French collective wine branding in the nineteenth-twentieth centuries* [w:] D.S. Gangjee (ed.), *Reserach handbook on Intellectual Property and Geographical Indications*, 2016, s. 13.

⁴²¹ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 12.

⁴²² Porozumienie madryckie z dnia 14 kwietnia 1891 r. dotyczące zwalczania fałszywych oznaczeń pochodzenia towarów, przejrzane w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r. i w Hadze dnia 6 listopada 1925 r. (zatwierdzone zgodnie z ustawą z dnia 28 stycznia 1932 r.) (Dz.U. 1932 nr 47 poz. 446).

⁴²³ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, Warszawa 2008, s. 12-13.

TRIPS, zawartego w 1994 roku, będącego załącznikiem do porozumienia z Marakeszu ustanawiającego Światową Organizację Handlu⁴²⁴ (WTO – *World Trade Organization*). Regulacje zawarte w Porozumieniu TRIPS są odzwierciedleniem kompromisu, jaki udało się uzyskać w trakcie negocjacji nad najbardziej wrażliwymi obszarami odnoszącymi się do oznaczeń geograficznych. Wrażliwość podjętej tematyki wynikała między innymi z faktu, że zjawisko to było w zasadzie nową kategorią własności intelektualnej dla większości krajów, podczas gdy w prawodawstwie europejskim (Francja, Portugalia), system ten miał już silnie zakorzenione podstawy. Problem pojawił się również w związku z różnorodnością systemów służących ich ochronie, a także w rozbieżności poglądów na temat tego, jaki system okazałby się najodpowiedniejszy⁴²⁵. Ostatecznie, udało się osiągnąć konsensus i uchwalić ogólne standardy ochrony przedmiotowej instytucji. Porozumienie TRIPS zdefiniowało pojęcie „oznaczenia geograficzne” (*geographical indications*) jako „oznaczenia, które identyfikują towar, jako pochodzący z terytorium kraju członkowskiego lub regionu, lub miejsca na tym terytorium, jeżeli pewna jakość, reputacja lub inna cecha towaru jest przypisywana zasadniczo pochodzeniu geograficznemu tego towaru” (art. 22).

3.6.2 Konwencja Związkowa Paryska z dnia 20 marca 1883 r. o ochronie własności przemysłowej⁴²⁶

Początkowo oznaczenia geograficzne chronione były jedynie za pomocą krajowych regulacji prawnych. W miarę rozwoju handlu i zwiększenia przepływu towarów między państwami, oczywistym stało się, że są one jednak niewystarczające i zachodzi potrzeba ustanowienia międzynarodowych unormowań odnoszących się do wspomnianej problematyki. Pierwsze unormowania w tym zakresie zostały zawarte w *Konwencji paryskiej* podpisanej w 1883 roku, która wprowadziła w stosunkach międzynarodowych minimalny poziom ich ochrony⁴²⁷. Konwencja ta była pierwszą wielostronną umową, która jako przedmiot ochrony własności przemysłowej, obok m.in. patentów, nazw handlowych, czy wzorów użytkowych, wskazała „oznaczenia pochodzenia lub nazwy pochodzenia”

⁴²⁴ Dz.U.1995.98.483 z dnia 1995.08.24.

⁴²⁵ D. Zografos, *Geographical Indications of India: Socio – Economic and Development Issues*, Working paper 3, 2008, s. 3.

⁴²⁶ Konwencja Związkowa Paryska z dnia 20 marca 1883 roku o ochronie własności przemysłowej, przejrzana w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 roku, w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 roku i w Hadze dnia 6 listopada 1925 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 17 marca 1931 roku, Dz.U. 1932 nr 2 poz. 8) – dalej *Konwencja paryska*.

⁴²⁷ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 36-37.

(art. 1 ust. 2)⁴²⁸, nie definiując jednakże wprost tych pojęć. Wyróżniono wyraźnie dwie kategorie oznaczeń geograficznych: „oznaczenia pochodzenia” oraz „nazwy pochodzenia”, początkowo traktując je jako oznaczenia równorzędne z uwagą na użycie łącznika „lub”. Z czasem uznano jednak, że „nazwy pochodzenia” stanowią podgrupę szerszego pojęcia „oznaczenie pochodzenia”⁴²⁹.

Jak wskazano w art. 10 Konwencji, „postanowienia poprzedniego artykułu będą stosowane do każdego wytworu, zaopatrzonego fałszywie, jako w oznaczenie pochodzenia, w nazwę pewnej określonej miejscowości lub kraju, jeżeli oznaczenie to będzie dodane do nazwy handlowej fikcyjnej lub zapożyczony w celu wprowadzenia w błąd”. Zakazano tym samym zarówno bezpośredniego, jak i pośredniego używania fałszywego oznaczenia produktów, pozostawiając jednak państwom, w którym zgodnie z zasadą terytorialności żąda się ochrony, swobodę podjęcia decyzji, czy takie oznaczenie jest fałszywe⁴³⁰. Zgodnie ze wspomnianą zasadą terytorialności, fałszywy charakter oznaczenia ocenia się zgodnie z prawodawstwem państwa, na którego terytorium ma zostać udzielona ochrona, a nie na podstawie prawa państwa pochodzenia⁴³¹. Wspomniany artykuł zawiera odwołanie do art. 9 Konwencji, który wskazuje, jakie sankcje prawne należy stosować w przypadku zastosowania fałszywego oznaczenia. Są to: zajęcie towaru przy wwozie do kraju, w którym oznaczenie korzysta z ochrony prawnej lub wewnątrz kraju, w którym nastąpiło bezprawne oznaczenie, jak również w kraju, do którego towar przywieziono. W sytuacji natomiast, gdy prawodawstwo danego państwa nie pozwala na zajęcie przy wwozie, ani na zakaz wwozu, czy też zajęcie wewnątrz kraju, do czasu wprowadzenia zmian w tymże prawodawstwie, sankcje te będą zastąpione przez skargi oraz środki, jakie zapewnia prawo danego kraju swoim obywatelom w podobnych przypadkach. Legitymacja czynna, zgodnie z art. 10 ust. 2, przysługuje zarówno osobie fizycznej, jak i prawnej, będącą wytwórcą, fabrykantem lub handlującym danym towarem (producentem lub kupcem) i osiedlonym w miejscowości fałszywie podanej jako miejsce pochodzenia, bądź w okolicy, w której miejscowość ta się znajduje albo w fałszywie podanym kraju. Krąg podmiotów, którym przysługuje ochrona na podstawie postanowień Konwencji jest niezwykle szeroki⁴³².

⁴²⁸ „Przedmiotem ochrony własności przemysłowej są patenty na wynalazki, wzory użytkowe, rysunki i modele przemysłowe, znaki fabryczne lub handlowe, nazwy handlowe i oznaczenia pochodzenia lub nazwy pochodzenia, jak również zwalczanie nieuczciwej konkurencji”.

⁴²⁹ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 12.

⁴³⁰ *Ibidem*, s. 34.

⁴³¹ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 40.

⁴³² I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 35.

Konwencja nie przewiduje jednakże żadnych unormowań odnoszących się do zjawiska przekształcania oznaczeń pochodzenia w nazwy rodzajowe, a także postanowień, które mogłyby zostać zastosowane przy rozwiązywaniu konfliktów powstałych na skutek rejestracji nazw geograficznych jako znaków towarowych⁴³³. Zgodnie z treścią art. 15, strony konwencji mogą zawrzeć między sobą specjalne umowy dotyczące ochrony własności przemysłowej. Na tej podstawie zawarte zostały dwie takie umowy mające istotne znaczenie dla międzynarodowej ochrony oznaczeń geograficznych, a mianowicie porozumienie madryckie z 1891 r. oraz porozumienie lizbońskie z 1958 r.⁴³⁴

3.6.3 Porozumienie madryckie z dnia 14 kwietnia 1891 r. dotyczące zwalczania fałszywych oznaczeń pochodzenia towarów

Porozumienie madryckie z 1891 r. uważane w literaturze za swego rodzaju komentarz do art. 10 Konwencji paryskiej⁴³⁵, było pierwszą umową wielostronną zawierającą szczegółowe zasady zwalczania fałszywych i oszukańczych oznaczeń pochodzenia⁴³⁶. Co ważne, porozumienie to dotyczy „oznaczeń pochodzenia” (*indications de provenance*), a także wskazanych w art. 4 „nazw regionalnych miejsc pochodzenia” odnoszących się do produktów winnych (*appellations regionales de provenance*). Zgodnie z art. 1 ust. 1 porozumienia madryckiego, „każdy produkt, opatrzony fałszywą oznaką pochodzenia, wskazującą bezpośrednio lub pośrednio jeden z umawiających się krajów lub miejscowość, leżącą w jednym z nich, jako kraj lub miejsce pochodzenia, podlega zajęciu przy wwozie do każdego z tych krajów”. Podobnie jak w konwencji paryskiej, niniejsze porozumienie nie zawiera definicji pojęcia „oznaczenia pochodzenia”. Treść przywołanego postanowienia prowadzi natomiast do wniosku, że celem wspomnianego porozumienia była nie tyle ochrona samego oznaczenia, lecz przede wszystkim ochrona odbiorców przed wprowadzeniem w błąd⁴³⁷.

Porozumienie wprowadza w art. 4 szczególną ochronę dla produktów winnych opatrzonych nazwami regionalnych miejsc pochodzenia (*appellations regionales de*

⁴³³ M. Poźniak-Niedzielska, *Ochrona nazw geograficznych ...*, s. 130.

⁴³⁴ Report on *Geographical indications and TRIPs: 10 Years Later... A roadmap for EU GI holders to get protection in other WTO Members*, s. 3 https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/june/tradoc_135088.pdf (dostęp: 03.06.2021 r.).

⁴³⁵ M. Poźniak-Niedzielska, *Ochrona nazw geograficznych ...*, s. 131.

⁴³⁶ Report on *Geographical indications and TRIPs: 10 Years Later...*, s. 3.

⁴³⁷ M. Poźniak-Niedzielska, *Ochrona nazw geograficznych ...*, s. 131.

provenance)⁴³⁸. Postanowienie to, chociaż nie definiuje tego pojęcia, jest niejako podłożem do wprowadzenia definicji „nazw pochodzenia”⁴³⁹. Według tego unormowania, sądy każdego kraju członkowskiego są upoważnione do decydowania o tym, jakie oznaczenia nie podlegają ochronie z uwagi na to, że stały się one nazwami rodzajowymi.

Środki ochrony na wypadek używania fałszywych oznaczeń pochodzenia, podobne do tych, przewidzianych w przepisach konwencji paryskiej, zostały wymienione w art. 1. Są to: zajęcie towaru oznaczonego fałszywym oznaczeniem pochodzenia przy wwozie do państwa, zajęcie towaru już wewnątrz kraju, w którym bezprawnie oznaczono towar lub w państwie, do którego wwieziono towar z fałszywym oznaczeniem. W sytuacji natomiast, gdy ustawodawstwo takiego kraju nie przewiduje zajęcia towaru przy wwozie, środkiem ochrony będzie zakaz wwozu. Jeśli natomiast nie przewiduje ono zajęcia towaru już wewnątrz kraju – stosowane będzie postępowanie i środki przewidziane przez ustawodawstwo tego kraju w podobnych przypadkach. Jeśli zaś nie będą istniały żadne szczególne sankcje zapewniające zwalczanie fałszywych oznaczeń pochodzenia, właściwe będą sankcje przewidziane przez odpowiednie postanowienia ustaw o znakach towarowych lub nazwach firmowych.

Porozumienie madryckie nie uregulowało kwestii związanych z ochroną nazw pochodzenia. W tym celu bowiem został podpisany odrębny akt prawa międzynarodowego – Porozumienie lizbońskie z 1958 roku, zawarte na mocy art. 19 Konwencji paryskiej⁴⁴⁰.

3.6.4 Porozumienie lizbońskie z dnia 31 października 1958 r. w sprawie ochrony nazw pochodzenia i ich międzynarodowej rejestracji

Porozumienie lizbońskie z 1958 roku jest traktatem, w którym przewidziano ochronę nazw pochodzenia oraz ich międzynarodową rejestrację⁴⁴¹. Jak już wspomniano, akt ten jako pierwszy wprowadził do międzynarodowego porządku prawnego definicję „nazw pochodzenia” (*appellations of origin*), definiując ją w art. 2 ust. 1. Zgodnie z jego treścią, są nimi „nazwy geograficzne kraju regionu lub miejscowości, które służą do wskazania pochodzących stamtąd produktów, których jakość i cechy wynikają wyłącznie lub

⁴³⁸ Art. 4: „Orzekanie o tem, jakie nazwy, z powodu swego rodzajowego charakteru, nie podlegają postanowieniom niniejszego porozumienia, należy do sądów każdego kraju; jednakże nazwy regionalne miejsca pochodzenia produktów winnych nie są objęte zastrzeżeniem, wymienionem w artykule niniejszym”.

⁴³⁹ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 43.

⁴⁴⁰ M. Kiebała, *Ochrona oznaczeń geograficznych wina w świetle Porozumienia TRIPS*, ZSKN WPiA UAM 2012, s. 89.

⁴⁴¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4423800> (dostęp: 29.03.2023 r.).

zasadniczo ze środowiska geograficznego, łącznie z jego czynnikami naturalnymi i ludzkimi”. Brak zatem któregokolwiek z tych czynników uniemożliwia uznanie danej nazwy za chronioną nazwę pochodzenia. Podstawowe znaczenie zgodnie z w/w postanowieniem ma niewątpliwie związek pomiędzy cechami produktu i rejonem geograficznym, z którego pochodzi⁴⁴². Pojęcie to ma jednakże stosunkowo wąski zakres, gdyż odnosi się właściwie tylko do produktów naturalnych, takich jak wina, czy sery⁴⁴³.

W ust. 2 omawianego Porozumienia wskazano ponadto, że „państwem pochodzenia” (*country of origin*) jest państwo, którego nazwa, bądź nazwa regionu lub miejscowości znajdujących się w tym państwie tworzy nazwę pochodzenia, jakiej produkt zawdzięcza swą renomę. Prowadzi to zatem do wniosku, że nazwą pochodzenia może być wyłącznie nazwa geograficzna kraju, regionu lub miejscowości.

Porozumienie zapewnia ochronę nazw pochodzenia przed wszelkimi przypadkami „uzurpacji” oraz „imitacji”, nawet w sytuacji, gdy wskazano prawdziwe pochodzenie produktu, a także, gdy używana jest nazwa przetłumaczona lub gdy wraz z nazwą wskazuje się określenia „typ”, „rodzaj”, „wyprodukowane”, „imitacja” lub podobne (art. 3). Zgodnie z postanowieniami porozumienia lizbońskiego, aby nazwa pochodzenia mogła uzyskać ochronę, powinna być chroniona jako taka w kraju pochodzenia, a także być zarejestrowana w Międzynarodowym Rejestrze WIPO⁴⁴⁴.

Warto podkreślić, że na podstawie art. 6 Porozumienia, nazwa, która uzyskała ochronę w jednym z państw – sygnatariuszy, nie może być w tym państwie uznana za nazwę rodzajową tak długo, jak jest ona chroniona jako nazwa pochodzenia w kraju pochodzenia. Przepis ten ma zatem na celu ochronę nazw pochodzenia przed ich degeneracją⁴⁴⁵. Ochrona przyznana na podstawie postanowień porozumienia lizbońskiego trwa natomiast tak długo, jak długo trwa ochrona danej nazwy pochodzenia w kraju jej pochodzenia.

Należy mieć na uwadze, że stronami porozumienia mogły być wyłącznie państwa, co uniemożliwiło przystąpienie do niego organizacji, przykładowo Unii Europejskiej. Dopiero przyjęcie w dniu 20 maja 2015 roku Aktu genewskiego porozumienia lizbońskiego⁴⁴⁶ dało możliwość dołączenia do grona stron wspomnianej umowy

⁴⁴² I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 14.

⁴⁴³ M. Poźniak-Niedzielska, *Ochrona nazw geograficznych ...*, s. 132.

⁴⁴⁴ Art. 1 ust. 2 porozumienia lizbońskiego: „wskazuje się, że wymogu takiego nie spełniają te państwa, w których do ochrony nazw pochodzenia stosuje się przepisy ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, czy też o ochronie konsumenta”.

⁴⁴⁵ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 45.

⁴⁴⁶ Akt genewski Porozumienia lizbońskiego z dnia 20 maja 2015 roku w sprawie nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych.

organizacjom międzynarodowym. Aktem tym rozszerzono także ochronę nazw pochodzenia na wszystkie oznaczenia geograficzne⁴⁴⁷.

W ramach aktu genewskiego, zdefiniowano pojęcia „nazw pochodzenia” oraz „oznaczeń geograficznych”, jako „nazwy, bądź oznaczenia składające się z nazwy obszaru geograficznego lub zawierającej ją, bądź z nazwy albo oznaczenia znanych jako odnoszące się do tego obszaru”. Różnica jednakże polega na tym, że w przypadku nazw pochodzenia, „jakość lub cechy wyrobu zależą wyłącznie lub głównie od środowiska geograficznego, obejmującego czynniki naturalne i czynniki ludzkie, a nazwa ta nadaje towarowi jego reputację”. Oznaczenie geograficzne, jak wskazano w art. 2 ust. 1, charakteryzuje się tym, że „jakość, renoma lub inna cecha charakterystyczna danego wyrobu wynika głównie z jego pochodzenia geograficznego”. Podstawowa różnica polega zatem na tym, że na produkt opatrzony nazwą pochodzenia muszą mieć wpływ zarówno czynniki naturalne, jak i ludzkie, podczas gdy wymóg ten nie został określony w odniesieniu do oznaczeń geograficznych.

Państwa będące stronami aktu genewskiego zobowiązują się do ochrony na swoim terytorium zarejestrowanych nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych w ramach własnego systemu oraz praktyki, lecz zgodnie z warunkami aktu genewskiego. Jak wskazano jednakże w art. 9, państwa, które w swoim ustawodawstwie nie posiadają rozróżnienia na nazwy pochodzenia oraz oznaczenia geograficzne, nie są zobowiązane do wprowadzenia takiego podziału.

Zgodnie z art. 11 ust. 1 a) (i) omawianej regulacji, ochroną objęto nazwy pochodzenia oraz oznaczenia geograficzne przed ich wykorzystaniem w odniesieniu zarówno do wyrobów tego samego rodzaju niepochodzących z geograficznego obszaru pochodzenia lub niezgodnych z wymogami stosowania tej nazwy lub oznaczenia, jak i wyrobów innego rodzaju. W tym drugim przypadku, przewidziano ochronę przed wykorzystaniem nazwy pochodzenia lub oznaczenia geograficznego wskazującym lub sugerującym związek między wyrobami lub usługami, a beneficjentem nazwy, czy też oznaczenia, co mogłoby zaszkodzić jego interesom. Z uwagi na renomę nazwy pochodzenia lub oznaczenia geograficznego, wykorzystanie takie mogłoby tę renomę w nieuczciwy sposób osłabić, zaszkodzić jej lub spowodować w związku z nią nienależną korzyść (art. 11 ust. 1 a) (ii). Co więcej, w art. 11 ust. 1 b) przewidziano również ochronę przed wszelkimi praktykami mogącymi wprowadzić konsumentów w błąd, co do prawdziwego

⁴⁴⁷ Więcej na temat celów, dla jakich przyjęto akt genewski oraz roli UE w tym zakresie w: Decyzja Rady (UE) 2019/1754 z dnia 7 października 2019 r. w sprawie przystąpienia Unii Europejskiej do Aktu genewskiego Porozumienia Lizbońskiego w sprawie nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych.

pochodzenia produktu, jego źródła lub charakteru. Na podstawie art. 11 ust. 2 aktu geneńskiego zabronione jest również wykorzystywanie nazwy pochodzenia oraz oznaczenia geograficznego polegającego na jego imitacji, nawet jeśli wskazane zostało prawdziwe pochodzenie produktu lub są one używane w tłumaczeniu lub towarzyszą im sformułowania takie, jak „typ”, „rodzaj”, „styl”.

Porozumienie lizbońskie było wielokrotnie krytykowane, jednakże bez wątplenia można je uznać za znaczący krok na przód, poczyniony w celu utworzenia wspólnego systemu ochrony oznaczeń geograficznych. Przez wiele lat, nawet wśród państw, które dużą wagę przywiązywały do ochrony produktów pochodzących z konkretnego miejsca i związanej z nimi tradycji, nie udało się znaleźć podstaw do stworzenia międzynarodowego systemu rejestracji nazw pochodzenia⁴⁴⁸.

Kolejną umową międzynarodową odnoszącą się do omawianej tematyki jest zawarta w 1951 roku konwencja streska⁴⁴⁹, obejmująca ochroną jedynie nazwy serów. Z uwagi jednakże na fakt, że postanowienia tejże konwencji nie mają większego znaczenia z perspektywy międzynarodowej ochrony oznaczeń geograficznych, ograniczono się jedynie do wskazania jej istnienia⁴⁵⁰.

3.6.5 Porozumienie TRIPS

Najważniejszym aktem prawnym odnoszącym się do ochrony oznaczeń geograficznych, zarówno z uwagi na ich kompleksową ochronę, jak i liczbę sygnatariuszy, jest zawarte w 1994 roku Porozumienie TRIPS⁴⁵¹. Istotnie, wcześniejsze międzynarodowe traktaty takie jak wspomniana konwencja paryska, porozumienie madryckie, czy też porozumienie lizbońskie przewidywały ochronę oznaczeń pochodzenia i nazw pochodzenia, jednakże ochrona ta okazała się nieadekwatna. Regulacje zawarte w konwencji paryskiej były bowiem zbyt ogólne, natomiast wspomniane porozumienia miały ograniczoną liczbę sygnatariuszy⁴⁵². Porozumienie TRIPS było pierwszym wielostronnym aktem proponującym szeroką definicję oznaczeń geograficznych podlegających ochronie. Jego

⁴⁴⁸ M. Geuze, *Geographical Indications under WIPO-administered treaties* [w:] D. S. Gangjee (ed.), *Research Handbook on Intellectual Property and Geographical Indications*, 2016, s. 114.

⁴⁴⁹ Konwencja streska z dnia 1 czerwca 1951 roku w sprawie używania nazw pochodzenia i oznaczeń serów.

⁴⁵⁰ Więcej o konwencji streskiej w: E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 46-48.

⁴⁵¹ A. Kapała, *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych ...*, s. 149.

⁴⁵² D. Zografos, *Geographical Indications of India ...*, s. 1.

postanowienia nie ograniczają się bowiem jedynie do nazw pochodzenia, jak to miało miejsce dotychczas⁴⁵³.

Oznaczeniom geograficznym została poświęcona w całości sekcja 3 części II Porozumienia (art. 22-24). Regulacje te nie zawierają raczej norm nadających się do bezpośredniego zastosowania, lecz, jak wskazała I. Barańczyk, „stanowią swego rodzaju zalecenie legislacyjne dla sygnatariuszy, nie przesądzając o modelu ochrony”⁴⁵⁴. Porozumienie wyznacza minimalny zakres ochrony, jaki Państwa będące członkami zobowiązane są wprowadzić w swoich porządkach prawnych⁴⁵⁵. Ratyfikując porozumienie ustanawiające WTO, a w konsekwencji porozumienie TRIPS, państwa – sygnatariusze musiały implementować szereg zobowiązań handlowych⁴⁵⁶ wraz z minimalną standardową ochroną praw własności intelektualnej, w tym oznaczeń geograficznych⁴⁵⁷.

Sekcję Porozumienia dotyczącą oznaczeń geograficznych można podzielić na cztery zasadnicze części. Pierwsza odnosi się do definicji „oznaczeń geograficznych”. Druga wskazuje na ogólne standardy ochrony wszystkich oznaczeń geograficznych. Trzecią część stanowią przepisy odnoszące się do dodatkowej ochrony, jaką należy udzielić oznaczeniom geograficznym win i wyrobom alkoholowym, natomiast czwartą – przepisy dotyczące przyszłych negocjacji, mających na celu zwiększenie ochrony oznaczeń geograficznych, a także wskazujące dopuszczalne wyjątki od ochrony przewidzianej w porozumieniu na zasadach ogólnych⁴⁵⁸.

Porozumienie TRIPS wprowadziło do prawa międzynarodowego wspólne dla wszystkich państw członkowskich WTO pojęcie „oznaczenia geograficzne”, definiując je w art. 22 ust. 1, zgodnie z którym „oznaczeniami geograficznymi są oznaczenia, które identyfikują towar jako pochodzący z terytorium Członka lub regionu, lub miejsca na tym terytorium, jeżeli pewna jakość, reputacja lub inna cecha towaru jest przypisywana zasadniczo pochodzeniu geograficznemu tego towaru”. Zgodnie z definicją, regulacje zawarte w TRIPS odnoszą się zatem wyłącznie do kwalifikowanych oznaczeń

⁴⁵³ S. Carls, *Brazilian GIs Landscape: From the TRIPS Commitments to the Real World, What Was Achieved, What Is Yet to be Faced?*, GRUR International, 69(9), 2020, s. 902.

⁴⁵⁴ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 33.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, s. 40.

⁴⁵⁶ Polska przystąpiła do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), w tym do Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS) w dniu 1 lipca 1994 r. <https://uprp.gov.pl/pl/o-urzedzie/kalendarium-historyczne/1975-1996> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁴⁵⁷ S. Carls, *Brazilian GIs Landscape...*, s. 902.

⁴⁵⁸ M. Geuze, *The Provisions on Geographical Indications in the TRIPS Agreement*, *The Estey Journal of International Law and Trade Policy*, Vol. 10, No.1, 2009 s. 53 https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/ECJIL_Geuze10-1.pdf (dostęp: 09.06.2021 r.).

geograficznych. Wskazano bowiem na konieczność istnienia związku pomiędzy jakością, reputacją, czy też inną cechą towaru, a jego geograficznym pochodzeniem.

Definicja nie ogranicza ochrony wyłącznie do środków spożywczych i produktów rolnych, lecz dotyczy wszystkich produktów. Obejmuje ponadto zarówno oznaczenia bezpośrednie, jak i pośrednie⁴⁵⁹. Co więcej, definicja ta rozszerza pojęcie nazwy pochodzenia zawartej w art. 2 porozumienia lizbońskiego do ochrony towarów, które z uwagi na miejsce pochodzenia cieszą się jedynie renomą, a nie muszą posiadać specyficznych cech, czy też być określonej jakości wynikającej z geograficznego pochodzenia⁴⁶⁰. Zgodnie z ustępem 2 w/w artykułu, państwa członkowskie stworzą zainteresowanym stronom środki prawne w celu zapobieżenia „stosowaniu jakichkolwiek środków dla oznaczenia lub przedstawienia towaru, które w sposób wprowadzający odbiorców w błąd co do pochodzenia geograficznego tego towaru wskazują lub sugerują, że towar ten pochodzi z obszaru geograficznego innego niż rzeczywiste miejsce pochodzenia”, a także „jakiemukolwiek używaniu, które jest aktem nieuczciwej konkurencji w rozumieniu art. 10bis Konwencji paryskiej”⁴⁶¹.

Jak już wskazano, pomimo tego, że państwa członkowskie są zobligowane do wprowadzenia ochrony oznaczeń geograficznych, mają one swobodę w wyborze najodpowiedniejszych metod, które pozwolą na osiągnięcie tego celu⁴⁶². Porozumienie nie narzuca zatem państwu przejścia konkretnego modelu ochrony⁴⁶³. Analiza prawodawstw wybranych krajów ukazuje, że państwa przyjęły różnorodne koncepcje w tym zakresie. Ochronę oznaczeń geograficznych zapewniają normy odnoszące się zarówno do zwalczania nieuczciwej konkurencji, chronionych nazw pochodzenia i zarejestrowanych oznaczeń geograficznych, jak i znaków zbiorczych i certyfikujących, a także administracyjnych schematów udzielanej ochrony⁴⁶⁴.

Co więcej, Porozumienie TRIPS wprowadza ochronę oznaczeń geograficznych przed wprowadzającymi w błąd znakami towarowymi. Zgodnie z treścią art. 22 ust. 3, „Członek odmówi z urzędu rejestracji, jeżeli pozwala na to jego ustawodawstwo lub na wnioszek zainteresowanej strony, lub unieważni rejestrację znaku towarowego, który zawiera

⁴⁵⁹ A. Kapała, *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych ...*, s. 154-155.

⁴⁶⁰ Report on *Geographical indications and TRIPs: 10 Years Later... A roadmap for EU GI holders to get protection in other WTO Members*, s. 6 https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/june/tradoc_135088.pdf (dostęp: 03.06.2021 r.).

⁴⁶¹ Artykuł 10bis Konwencji paryskiej: „Aktem konkurencji nieuczciwej będzie każdy akt konkurencji sprzeczny z uczciwymi zwyczajami przemysłowymi lub handlowymi”.

⁴⁶² Zob. art. 1 ust. 1 porozumienia TRIPS.

⁴⁶³ A. Kapała, *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych ...*, s. 156.

⁴⁶⁴ D. Zografos, *Geographical Indications of India...*, s. 3.

lub składa się z oznaczenia geograficznego, odnoszącego się do towarów pochodzących z obszaru wskazanego przez takie oznaczenie, jeżeli używanie oznaczenia w znaku towarowym dla takich towarów na terytorium Członka wprowadza w błąd odbiorców co do prawdziwego miejsca pochodzenia”. Rejestracja oznaczenia geograficznego jako znaku towarowego, w myśl przywołanego artykułu, jest niedopuszczalna jedynie w sytuacji, gdy istnieje niebezpieczeństwo wprowadzenia odbiorcy w błąd. Wobec tego, pojawia się wątpliwość, czy można, powołując się na to postanowienie, zarejestrować oznaczenie geograficzne jako znak towarowy, jeżeli na etykiecie znajdzie się informacja o rzeczywistym miejscu pochodzenia produktu lub zamieści się wyrażenie „w stylu”, „rodzaju”⁴⁶⁵.

Artykuł 22 ust. 4 natomiast odnosi się do prawdziwych, lecz wprowadzających w błąd oznaczeń geograficznych, wskazując, że taka sama ochrona, o jakiej mowa we wcześniejszych ustępach, będzie stosowana do oznaczeń geograficznych, które, aczkolwiek są prawdziwe, co do terytorium, regionu lub miejsca w nim położonego, z którego towar pochodzi, w sposób nieprawdziwy informują odbiorców, że towar ten pochodzi z innego terytorium. W tym przypadku chodzi o tzw. nazwy homonimiczne, gdy nazwa pewnego regionu, czy też miejscowości ma jednakowe brzmienie jak region, czy miejscowość innego kraju. Nazwy takie powstały na skutek migracji Europejczyków, którzy nowo zakładanym miejscowościom nadawali nazwy miast, czy też regionów istniejących w ich ojczyźnie⁴⁶⁶.

Artykuł 23 Porozumienia TRIPS wprowadza dodatkową, mocniejszą ochronę oznaczeń geograficznych dla win i wyrobów alkoholowych. Przewiduje on zakaz używania oznaczeń geograficznych identyfikujących wina dla tych, które nie pochodzą z miejsc wskazanych przez te oznaczenia geograficzne, którymi zostały oznaczone lub identyfikujących wyroby alkoholowe dla wyrobów alkoholowych, które nie pochodzą z miejsc wskazanych przez te oznaczenia geograficzne, którymi zostały oznaczone, nawet jeżeli prawdziwe pochodzenie tych towarów zostało wskazane lub oznaczenie geograficzne jest użyte w tłumaczeniu, lub gdy towarzyszy mu określenie takie jak "rodzaj", "typ", "gatunek", "imitacja" lub tym podobne (ust. 1).

W odróżnieniu od ochrony określonej w art. 22 ust. 3, w przypadku win i wyrobów alkoholowych, ustanowiony został całkowity zakaz rejestracji znaków towarowych dla win lub wyrobów alkoholowych, zawierającego oznaczenie geograficzne, w odniesieniu do win

⁴⁶⁵ A. Kapała, *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych ...*, s. 158.

⁴⁶⁶ *Ibidem*, s. 157.

lub wyrobów alkoholowych, które nie mają tego pochodzenia⁴⁶⁷. Porozumienie nie warunkuje przyznania ochrony od wystąpienia niebezpieczeństwa wprowadzenia odbiorców w błąd. Artykuł 23 ust. 3 i 4 natomiast odnosi się do oznaczeń geograficznych dla samych win. W ramach regulacji TRIPS podkreślono potrzebę objęcia ochroną każdego oznaczenia geograficznego dla win w przypadku oznaczeń homonimicznych⁴⁶⁸, a także ustanowienia wielostronnego systemu rejestracji oznaczeń geograficznych dla win kwalifikujących się do ochrony w jurysdykcjach członków uczestniczących w systemie⁴⁶⁹.

Porozumienie wprowadziło także inne wyjątki, które niewątpliwie osłabiają ochronę oznaczeń geograficznych. Przykładem może być art. 24 ust. 6, zgodnie z którym żadne z państw – sygnatariuszy nie jest zobowiązane do stosowania przepisów sekcji 3 porozumienia do oznaczeń geograficznych innego państwa – sygnatariusza w odniesieniu do towarów lub usług, których odpowiednie oznaczenie jest identyczne z określeniem zwyczajowo używanym w języku potocznym jako nazwa rodzajowa dla takich towarów lub usług na terytorium, tego państwa. Może zatem dojść do sytuacji, że dane oznaczenie będzie korzystało z ochrony w jednym państwie, natomiast w innym oznaczenie to będzie funkcjonowało jako nazwa rodzajowa⁴⁷⁰. Przykładem może być uznanie przez Kanadę win *Champagne*, *Bordeaux*, *Chianti* i innych za nazwy rodzajowe, co powodowało, że do momentu podpisania porozumienia z Unią Europejską w 2003 r.⁴⁷¹ mogły one być dowolnie stosowane. Ponadto, państwa nie są zobowiązane do objęcia ochroną oznaczeń geograficznych, tożsamych z nazwami odmian winorośli występujących na terytorium tego państwa⁴⁷². Co więcej, możliwe jest dalsze stosowanie oznaczeń geograficznych win i wyrobów alkoholowych w innym państwie, jeżeli były one używane w sposób ciągły przez

⁴⁶⁷ Artykuł 23 ust. 2: „Odmówi się rejestracji znaku towarowego dla win lub unieważni się ją z urzędu, jeżeli ustawodawstwo Członka na to pozwala, lub na żądanie zainteresowanej strony, jeżeli zawiera on lub składa się z oznaczenia geograficznego, identyfikującego wina, a w przypadku wyrobów alkoholowych, jeżeli zawiera lub składa się z oznaczenia geograficznego identyfikującego wyroby alkoholowe w odniesieniu do takich win lub wyrobów alkoholowych, które nie mają tego pochodzenia”.

⁴⁶⁸ Artykuł 23 ust. 3: „W przypadku homonimicznych oznaczeń geograficznych dla win ochrona powinna być przyznana każdemu oznaczeniu, z zastrzeżeniem postanowień ust. 4 Artykułu 22. Każdy Członek określi praktyczne warunki dla odróżnienia jednych homonimicznych oznaczeń geograficznych od innych, biorąc pod uwagę potrzebę zapewnienia sprawiedliwego traktowania producentów, których to dotyczy, a także zapobieżenia wprowadzaniu konsumentów w błąd”.

⁴⁶⁹ Artykuł 23 ust. 4: „W celu ułatwienia ochrony oznaczeń geograficznych dla win zostaną podjęte w Radzie TRIPS negocjacje dotyczące ustanowienia wielostronnego systemu notyfikacji i rejestracji oznaczeń geograficznych dla win, nadających się do ochrony w krajach będących Członkami, uczestniczących w tym systemie”.

⁴⁷⁰ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...* s. 58.

⁴⁷¹ *Agreement between the European Community and Canada on trade in wines and spirit drinks.*

⁴⁷² „Żadne z postanowień niniejszej Sekcji nie będzie stanowiło wymogu, aby Członek stosował jej postanowienia do oznaczenia geograficznego innego Członka w stosunku do produktów wytworzonych z winorośli, dla których odpowiednie oznaczenie jest identyczne ze zwyczajowo przyjętym określeniem odmiany winorośli, istniejącej na terytorium tego Członka w chwili wejścia w życie Porozumienia WTO”.

okres 10 lat przed datą 15 kwietnia 1994 r.⁴⁷³ Artykuł 24 ust. 5 wskazuje natomiast, że jeżeli znak towarowy został zarejestrowany w dobrej wierze i przed datą podpisania Porozumienia TRIPS lub zanim oznaczenie geograficzne uzyskało ochronę w kraju jego pochodzenia, „wówczas środki podjęte w celu wprowadzenia w życie niniejszej Sekcji nie będą szkodzić zdolności do, lub ważności, rejestracji znaku towarowego lub uprawnieniu do używania znaku towarowego, na tej podstawie, że znak towarowy jest identyczny lub podobny do oznaczenia geograficznego”. Unormowania te są odzwierciedleniem wspomnianej już zasady *first in time, first in right*, zgodnie z którą porozumienie przyznaje pierwszeństwo ochronie zdarzeń wcześniejszych, legalizując tym samym utrwalone praktyki niewłaściwego używania oznaczeń geograficznych⁴⁷⁴.

Niezależnie od konwencji wielostronnych, w prawie międzynarodowym istnieją również umowy dwustronne, zawarte w celu ochrony konkretnych, wskazanych w nich oznaczeń geograficznych. Z uwagi na ich obecne niewielkie praktyczne znaczenie⁴⁷⁵, zostaną one jedynie wymienione. W okresie międzywojennym Polska zawarła trzy umowy dwustronne: konwencję handlową między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką⁴⁷⁶, porozumienie między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Węgierskim⁴⁷⁷ oraz traktat handlowy i nawigacyjny między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Francuską⁴⁷⁸.

⁴⁷³ Artykuł 24 ust. 4: „Żadne z postanowień niniejszej Sekcji nie będzie stanowiło wymogu, aby Członek zapobiegał nieprzerwanemu i podobnemu używaniu określonego oznaczenia geograficznego należącego do innego Członka, identyfikującego wina i napoje alkoholowe w odniesieniu do towarów lub usług, przez osoby pochodzące z jego terytorium lub mające tam siedziby, które używały takiego oznaczenia geograficznego w sposób ciągły w odniesieniu do takich samych lub pochodnych towarów lub usług na terytorium tego Członka albo (a) przez co najmniej 10 lat poprzedzających datę 15 kwietnia 1994 roku lub (b) w dobrej wierze przed tą datą”.

⁴⁷⁴ A. Kapała, *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych ...*, s. 159.

⁴⁷⁵ M. Poźniak – Niedzielska, E. Całka [w:] *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, 5 wydanie, Warszawa 2019, s. 354.

⁴⁷⁶ Konwencja handlowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką z dnia 23 kwietnia 1925 r. (Dz.U. z 1926 r. Nr 111, poz. 648).

⁴⁷⁷ Porozumienie między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Węgierskim o ochronie nazw regionalnych i specjalnych nazw gatunków produktów winnych z dnia 4 listopada 1931 r. (Dz. U. z 1932 r. Nr 97, poz. 833)

⁴⁷⁸ Traktat handlowy i nawigacyjny między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Francuską z dnia 22 maja 1937 r. (Dz. U. z 1937 r. Nr 54, poz. 423 ze zm.).

3.7. Ochrona oznaczeń geograficznych w prawie Unii Europejskiej

3.7.1. Kształtowanie instytucji związanych z ochroną oznaczeń geograficznych w prawie Unii Europejskiej

Prawodawstwo unijne w zakresie oznaczeń geograficznych kształtowało się stopniowo, w miarę wzrostu zainteresowania konsumentów kwestiami jakości żywności. Prawo Unii Europejskiej obejmuje akty prawa pierwotnego – głównie *Traktat o Unii Europejskiej*⁴⁷⁹ (TUE), *Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską*⁴⁸⁰ (TWE) oraz *Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej*⁴⁸¹ (TWEA), a także traktaty akcesyjne oraz akty prawa wtórnego – głównie rozporządzenia, dyrektywy i decyzje. Chociaż prawo pierwotne nie odnosi się bezpośrednio do ochrony oznaczeń geograficznych⁴⁸², to na jego podstawie (głównie art. 28, 30 oraz 32-38 TWE) wydano prawo wtórne, które sytuację prawną oznaczeń geograficznych produktów rolnych i środków spożywczych już reguluje⁴⁸³.

Oznaczenia geograficzne znalazły miejsce w regulacjach normatywnych Unii Europejskiej – początkowo w Rozporządzeniu Rady nr 2081/92 *w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych*⁴⁸⁴, które wprowadziło do europejskiego prawa regulacje zawierające daleko idącą ochronę oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych⁴⁸⁵. Wcześniej żywność traktowana była jedynie jako przedmiot handlu, a nie produkt przeznaczony do spożycia przez ludzi. Sprowadzało się to do tego, że przede wszystkim produkty tradycyjne i lokalne nie były dostatecznie chronione, a obrót nimi regulowany był jedynie na podstawie przepisów prawa pierwotnego – przede wszystkim art. 28 i 30 TWE dotyczących swobody przepływu towarów. Doprowadziło to do sytuacji, w której tradycja, dziedzictwo kulinarne, specyfika środowiska naturalnego poszczególnych krajów nie miały znaczenia, gdyż w ramach harmonizacji i ujednolicania prawa żywnościowego wprowadzono jednolite zasady

⁴⁷⁹ Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 z późn. zm.

⁴⁸⁰ Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2 z późn. zm.

⁴⁸¹ Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/3 z późn. zm.

⁴⁸² Wyjątkiem są traktaty akcesyjne, które przyznają ochronę niektórym oznaczeniom geograficznym, np. czeska nazwa piwa *Budějovické pivo* została zarejestrowana jako oznaczenie geograficzne na mocy Traktatu Akcesyjnego z 2003 r. (E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 68). Zob. szerzej: <https://budweiserbudvar.com/pl/browar/> (dostęp: 1.06.2021 r.).

⁴⁸³ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 68.

⁴⁸⁴ Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2081/92 z dnia 14 lipca 1992 r. *w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych* (Dz.U. L 208 z 24.7.1992, str. 1).

⁴⁸⁵ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 74.

produkcji i wymogi jakościowe dla poszczególnych rodzajów produktów żywnościowych, zupełnie pomijając kwestie związane z ich geograficznym pochodzeniem⁴⁸⁶. Wobec tego, państwa członkowskie stosowały w odniesieniu do tych produktów regulacje krajowe, co wiązało się jednak z trudnościami w obrocie. Stało się zatem jasne, że konieczne jest wprowadzenie ogólnie obowiązujących zasad dotyczących obrotu żywnością⁴⁸⁷.

Stany Zjednoczone, Kanada oraz Australia zakwestionowały jednak zgodność rozporządzenia nr 2081/92 z postanowieniami Porozumienia TRIPS i wystąpiły o wszczęcie postępowania arbitrażowego na forum WTO. W dniu 15 marca 2005 roku Organ Rozstrzygania Sporów (*Dispute Settlement Body* – dalej zwane DSB) wydał raport końcowy⁴⁸⁸, w którym stwierdził, że system ochrony oznaczeń geograficznych Unii Europejskiej, jako niezgodny z postanowieniami TRIPS, wymaga zmiany. Raport potwierdził również możliwość równoczesnego stosowania chronionych oznaczeń geograficznych oraz znaków towarowych – Australia oraz USA zarzucały Unii Europejskiej niedostateczną ochronę znaków towarowych zarejestrowanych wcześniej, niż oznaczenie geograficzne, co w ich ocenie było niezgodne z określoną w Porozumieniu TRIPS zasadą *first in time, first in right*. Co więcej, DSB uznał art. 12 rozporządzenia 2081/92⁴⁸⁹ za naruszający zasadę traktowania narodowego (art. 3 ust. 1 TRIPS) oraz zasadę najwyższego uprzywilejowania (art. 4 TRIPS)⁴⁹⁰. Zgodnie z pierwszą z tych podstawowych zasad porozumienia, członkowie Światowej Organizacji Handlu zobowiązani są do traktowania podmiotów innych krajów członkowskich w sposób nie mniej korzystny niż własnych członków. Zasada najwyższego uprzywilejowania natomiast, zawarta w art. 4 porozumienia, nakłada obowiązek przyznania niezwłocznej i bezwarunkowej korzyści, jaka została przyznana podmiotom jakiegokolwiek innego kraju członkowskiego, nawet jeśli ma to

⁴⁸⁶ *Ibidem*, s. 75.

⁴⁸⁷ *Ibidem*, s.74.

⁴⁸⁸ Raport DSB: WT/DS290/R https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds290_e.htm (dostęp: 1.06.2021 r.).

⁴⁸⁹ 1. „Nie naruszając umów międzynarodowych niniejsze rozporządzenie może stosować się do produktów rolnych lub środków spożywczych pochodzących z państwa trzeciego pod warunkiem, że:

— państwo trzecie jest w stanie dać gwarancje identyczne lub równoważne z tymi, o których mowa w art. 4,
— zainteresowane państwo trzecie posiada rozwiązania kontrolne równoważne z rozwiązaniami określonymi w art. 10,

— zainteresowane państwo trzecie jest przygotowane do udzielenia ochrony równoważnej z ochroną istniejącą we Wspólnocie odpowiednim produktom rolnym lub środkiem spożywczym pochodzącym ze Wspólnoty.

2. Jeśli chroniona nazwa stosowana w państwie trzecim jest taka sama jak chroniona nazwa stosowana przez Wspólnotę, rejestracja nastąpi z należytym uwzględnieniem lokalnych i tradycyjnych zwyczajów oraz rzeczywistego ryzyka pomylenia ich.

Zezwoli się na stosowanie takich nazw jedynie wtedy, gdy kraj pochodzenia produktu jest w sposób wyraźny i widoczny zaznaczony na etykiecie”.

⁴⁹⁰ A. Kapała, *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych ...*, s. 161.

oznaczając traktowanie w sposób bardziej uprzywilejowany niż traktowane są podmioty tego członka⁴⁹¹.

W konsekwencji, dostosowując unijne regulacje do unormowań zawartych w Porozumieniu TRIPS, rozporządzenie nr 2081/92 zostało uchylone i zastąpione rozporządzeniem Rady (WE) nr 510/2006 w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych⁴⁹², które utraciło moc wraz z uchwaleniem Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych. Rozporządzenie nr 1151/2012 scaliło wcześniej obowiązujące rozporządzenie nr 510/2006, a także rozporządzenie Rady (WE) nr 509/2006 w sprawie produktów rolnych i środków spożywczych będących gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami⁴⁹³. Celem takiego ujednoczenia było „zapewnienie jasności i przejrzystości, w szczególności z uwagi na to, że system oznaczeń geograficznych dotyczący produktów rolnych i środków spożywczych oraz system gwarantowanych tradycyjnych specjalności mają pewne wspólne cele i przepisy”⁴⁹⁴. Od tego momentu oznaczenia geograficzne odnoszące się do produktów rolnych i środków spożywczych zostały ujęte w następujących aktach prawnych: rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, rozporządzeniu delegowanym Komisji (UE) nr 664/2014 z dnia 18 grudnia 2013 r. odnoszące się do ustanowienia unijnych symboli dotyczących chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności⁴⁹⁵ oraz rozporządzeniu wykonawczym Komisji (UE) nr 668/2014 z dnia 13 czerwca 2014 r. ustanawiającym zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych⁴⁹⁶. Autorka ma na uwadze okoliczność, iż przedmiotowa regulacja została uchylona, jednakże z uwagi na okoliczność, iż jej przepisy obowiązywały przez

⁴⁹¹ <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/wto-agreement-on-trade-related-aspects-of-intellectual-property.html> (dostęp: 9.01.2023 r.).

⁴⁹² Dz. U. UE. L. z 2006 r. Nr 93, str. 12 z późn. zm.

⁴⁹³ Dz. U. UE. L. z 2006 r. Nr 93, str. 1.

⁴⁹⁴ Zob. pkt 7-14 preambuły rozporządzenia nr 1151/2012.

⁴⁹⁵ Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 664/2014 z dnia 18 grudnia 2013 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w odniesieniu do ustanowienia symboli unijnych dotyczących chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz w odniesieniu do niektórych zasad dotyczących pochodzenia paszy i surowców, niektórych przepisów proceduralnych i niektórych dodatkowych przepisów przejściowych (Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 179, str. 17 z późn. zm.).

⁴⁹⁶ Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 179, str. 36 z późn. zm.

okres niemalże dwunastu lat i dzięki niemu dokonano swego rodzaju ujednoczenia przepisów odnoszących się do oznaczeń geograficznych produktów rolnych, autorka postanowiła przedstawić najważniejsze założenia tegoż rozporządzenia.

Zgodnie z treścią art. 1 ust. 1 rozporządzenie nr 1151/2012, celem wprowadzenia przedmiotowej regulacji było wspieranie producentów produktów rolnych i środków spożywczych w informowaniu konsumentów i kupujących o cechach danego produktu, a także związanej z nim produkcji rolnej. Miało to zapewnić uczciwą konkurencję, dostęp konsumentów do wiarygodnych informacji na temat danego produktu, przestrzeganie praw własności intelektualnej, a także integralność rynku wewnętrznego. Należy mieć na uwadze, że rozporządzenie to miało zastosowanie wyłącznie do produktów rolnych przeznaczonych do spożycia przez ludzi, a także innych produktów rolnych i środków spożywczych szczegółowo wymienionych w załączniku. Nie miało natomiast zastosowania w stosunku do napojów spirytusowych oraz produktów sektora wina, które zdefiniowane zostały w załączniku VII część II do Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. *ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylającego rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007*⁴⁹⁷, za wyjątkiem octów winnych (art. 2 ust. 1 i 2 analizowanej regulacji).

Omawiane rozporządzenie dokonało rozróżnienia na trzy kategorie nazw objętych ochroną: chronioną nazwę pochodzenia (ChNP)⁴⁹⁸, chronione oznaczenie geograficzne (ChOG)⁴⁹⁹ oraz niezaliczaną do grupy oznaczeń geograficznych, będących przedmiotem badań autorki, gwarantowaną tradycyjną specjalność (GTS)⁵⁰⁰. Z uwagi jednakże na przedmiot badawczy pracy, dotyczący kwestii związanych z ochroną wiedzy tradycyjnej, w sposób zwięzły zostanie przedstawione, czym charakteryzują się także produkty posiadające status GTS.

Chronione nazwy pochodzenia oraz oznaczenia geograficzne zostały zdefiniowane w art. 5 rozporządzenia 1151/2012. Zgodnie z treścią art. 5 ust. 1, „nazwą pochodzenia” określono „nazwę, która może być tradycyjnie używaną nazwą, którą określa się produkt pochodzący z określonego miejsca, regionu lub, w szczególnych przypadkach, kraju,

⁴⁹⁷ Dz. U. UE. L. z 2013 r. Nr 347, str. 671 z późn. zm.

⁴⁹⁸ W j. ang. *Protected Designation of Origin* – PDO, w j. wł. *Denominazione di Origine Protetta* – DOP, w j. fr. *appellation d'origine*, w j. niem. *Ursprungsbezeichnung*.

⁴⁹⁹ W j. ang. *Protected Geographical Indications* – PGI, w j. wł. *Indicazione Geografica Protetta* – IGP, w j. fr. *indication géographique*, w j. niem. *geographische Angabe*.

⁵⁰⁰ W j. ang. *Traditional Speciality Guaranteed* (TSG).

którego jakość lub cechy charakterystyczne są w istotnej lub wyłącznej mierze zasługą szczególnego środowiska geograficznego, na które składają się właściwe dla niego czynniki naturalne i ludzkie, oraz którego wszystkie etapy produkcji odbywają się na określonym obszarze geograficznym”. Rozporządzenie przewidywało jednak możliwość traktowania niektórych nazw jako nazwy pochodzenia w sytuacji, gdy surowce (wyłącznie żywe zwierzęta, mięso i mleko) do produktów pochodziły z obszaru geograficznego większego lub różniącego się od określanego obszaru geograficznego. Warunkiem jednakże takiego uznania było spełnienie następujących przesłanek: określenie obszaru wytwarzania tych surowców, istnienie specjalnych warunków wytwarzania tych surowców oraz funkcjonowanie systemu kontroli zapewniającego przestrzeganie specjalnych warunków wytwarzania surowców. Co więcej, dana nazwa pochodzenia musiała być uznawana za nazwę pochodzenia w kraju, z którego się wywodzi, przed dniem 1 maja 2004 r.⁵⁰¹ Przykładowo, produktami, które uzyskały status chronionej nazwy pochodzenia są: grecki ser Feta, włoska szynka *Prosciutto di Parma*, oraz włoski ser *Parmigiano Reggiano*⁵⁰². W świetle natomiast art. 5 ust.2, „oznaczenie geograficzne” zostało zdefiniowane jako „nazwa, w tym tradycyjnie używana nazwa, która określa produkt pochodzący z określonego miejsca, regionu lub kraju, którego określona jakość, renoma lub inna cecha charakterystyczna w głównej mierze wynika z jego pochodzenia geograficznego, oraz którego przynajmniej jeden etap produkcji odbywa się na określonym obszarze geograficznym”.

Jak zatem można zauważyć, różnice pomiędzy nazwami pochodzenia a oznaczeniami geograficznymi dotyczyły stopnia, w jakim produkt związany był z miejscem jego pochodzenia⁵⁰³. Chronione nazwy pochodzenia określały produkty bardzo silnie związane z określonym obszarem geograficznym. Zarówno bowiem produkcja surowców, jak i wszystkie etapy produkcji (przygotowanie, produkcja, przetwarzanie) musiały mieć miejsce na określonym terenie. Chronione oznaczenie geograficzne miało natomiast zastosowanie do produktu, który wytwarzany był w regionie, którego nazwę nosił,

⁵⁰¹ Zob. art. 5 ust.3 rozporządzenia 1151/2012.

⁵⁰² *Parmigiano Reggiano* jest twardym serem typu podpuszczkowego, dojrzewającym minimum 12 miesięcy. Uzyskał status Chronionej Nazwy Pochodzenia (ChNP/PDO) w 1996 r. Zgodnie z dokumentem rejestracyjnym, produkcja mleka, jego przetwarzanie na ser, dojrzewanie oraz pakowanie mogą się odbywać wyłącznie w prowincjach Parma, Reggio Emilia, Modena, Bologna na lewo od rzeki Reno i Mantua na prawo od rzeki Pad. Zob. szerzej: <https://www.parmigianoreggiano.com> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵⁰³ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 111.

lecz w tym przypadku wystarczyło, aby przynajmniej jeden z etapów produkcji odbywał się na tym obszarze⁵⁰⁴.

Na podstawie art. 12 ust. 1 rozporządzenia, każdy podmiot wprowadzający na rynek produkt zgodny ze specyfikacją, był uprawniony do korzystania z chronionej nazwy pochodzenia oraz chronionego oznaczenia geograficzne. W celu ich popularyzacji, art. 12 ust. 2 i 3 wprowadził unijne oznaczenia, które musiały znajdować się na etykietach i w materiałach reklamowych. Na etykietach produktu, wraz z zarejestrowaną nazwą produktu, mogły znaleźć się określenia „chroniona nazwa pochodzenia”, „chronione oznaczenie geograficzne”, bądź ich skrótami, odpowiednio: ChNP i ChOG. Stosownie do art. 2 Rozporządzenia nr 664/2014 z dnia 18 grudnia 2013 r., ustanowiono następujące unijne oznaczenia:

Grafika nr 5. Symbol unijny „Chroniona Nazwa Pochodzenia” (ChNP)

⁵⁰⁴ <https://uprp.gov.pl/pl/przedmioty-ochrony/oznaczenia-geograficzne/oznaczenia-geograficzne-w-systemie-wspolnotowym> (dostęp: 4.04.2023 r.).

Grafika nr 6. Symbol unijny „Chronione oznaczenie geograficzne” (ChOG)⁵⁰⁵

Rozporządzenie nr 1151/2012 regulowało kwestie związane również z nazwami rodzajowymi oraz oznaczeniami homonimicznymi. Nazwy rodzajowe, zgodnie z brzmieniem art. 6 ust. 1, nie mogły zostać zarejestrowane jako chronione oznaczenia geograficzne lub chronione nazwy pochodzenia. Co więcej, jak określono w ust. 2 przywołanego przepisu, jako nazwa pochodzenia lub oznaczenie geograficzne nie mogła zostać zarejestrowana nazwa kolidująca z nazwą odmiany roślin lub rasy zwierząt, jeśli spowodowałoby to wprowadzenie w błąd konsumentów co do prawdziwego pochodzenia produktu lub pomylenia produktów noszących zarejestrowaną nazwę z daną odmianą lub rasą. Terminami rodzajowymi, zgodnie z art. 3 pkt 6 rozporządzenia były „nazwy produktu, które – mimo iż dotyczą miejsca, regionu lub kraju, w którym dany produkt został pierwotnie wytworzony lub wprowadzony na rynek – zostały przyjęte jako nazwy zwyczajowe danego produktu w Unii”. Zdaje się jednakże, że przedmiotowa definicja była zbyt ogólna i może powodować pewne problemy przy uznawaniu danej nazwy za nazwę rodzajową. Ryszard Skubisz słusznie zauważył, że nie pozwalała ona na jednoznaczne stwierdzenie, czy określona nazwa spełnia warunki do złożenia wniosku o objęcie jej ochroną, czy też jest nazwą rodzajową, wyłączoną z rejestracji⁵⁰⁶. Warto również zaznaczyć, że zgodnie z treścią art. 13 ust. 2 rozporządzenia, ChNP oraz ChOG nie mogły stać się nazwami rodzajowymi.

⁵⁰⁵ Loga Chronionej Nazwy Pochodzenia (ChNP), Chronionego Oznaczenia Geograficznego (ChOG) oraz Gwarantowanej Tradycyjnej Specjalności (GTS) można pobrać ze strony internetowej Komisji Europejskiej - https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/quality-schemes-explained_en#logos (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵⁰⁶ R. Skubisz, *Ochrona geograficznych oznaczeń pochodzenia w prawie wspólnotowym i polskim*, Europejski Przegląd Sądowy 2006, 2/4, s. 9.

W przypadku natomiast homonimów, stosownie do treści art. 6 ust. 3, możliwa była rejestracja nazwy homonimicznej w stosunku do nazwy już zarejestrowanej jedynie w sytuacji, gdy między homonimem, a wpisaną już nazwą istniało wystarczające rozróżnienie zarówno w sferze lokalnej, jak i tradycyjnej praktyki, dotyczące warunków ich stosowania. W sytuacji takiej, należało uwzględnić jednak potrzebę równego traktowania producentów, a także zakaz wprowadzania konsumentów w błąd. Natomiast nazwa homonimiczna, która wprowadzała w błąd konsumenta poprzez stworzenie wyobrażenia, że produkt pochodzi z innego obszaru, nawet jeżeli ta nazwa odpowiadała rzeczywistemu terytorium, regionowi lub miejscu pochodzenia, nie mogła być zarejestrowana. Co więcej, zgodnie z art. 6 ust. 4, nie rejestrowano także nazw, które mogły wprowadzić konsumentów w błąd, co do prawdziwej tożsamości produktów, biorąc pod uwagę renomę znaku towarowego, jego powszechną znajomość a także czas, przez jaki jest on używany.

Rozporządzenie, treścią art. 13 ust. 1, wprowadziło ochronę zarejestrowanych nazw przed jakimkolwiek bezpośrednim lub pośrednim ich wykorzystaniem w celach komercyjnych przy produktach nieobjętych rejestracją, w sytuacji, gdy oba produkty, zarówno ten oznaczony zarejestrowaną nazwą, jak i produkt nią nieobjęty, są porównywalne lub jeśli stosowanie takiej nazwy stanowi wykorzystanie, osłabienie lub umniejszanie jej renomy. Miało to również odniesienie do sytuacji, gdy produkt taki wykorzystywany miał być jedynie jako składnik. Co więcej, przepis ten zapewniał ochronę przed imitacją, przywołaniem i niewłaściwym stosowaniem zarejestrowanej nazwy, nawet w przypadku, gdy podano prawdziwą informację o pochodzeniu produktu lub usług lub dokonano tłumaczenia jego nazwy. Zabronione było również używanie słów takich jak „typ”, „imitacja”, „zgodnie z metodą” i tym podobnym. Chroniona Nazwa Pochodzenia oraz Chronione Oznaczenie Geograficzne były ponadto, zgodnie z założeniami rozporządzenia, chronione przed wszelkimi praktykami, które mogą wprowadzić konsumentów w błąd, co do prawdziwego pochodzenia produktów, a także wszelkimi innymi fałszywymi i myłymi wskazaniem, które odnoszą się do pochodzenia, charakteru i podstawowych jego cech, podanych na opakowaniu, w reklamie lub dokumentach dotyczących takiego produktu.

Zgodnie z treścią art. 14 rozporządzenia, nie można zarejestrować znaku towarowego, odnoszącego się do tego samego rodzaju produktu, co zarejestrowane oznaczenie geograficzne lub nazwa pochodzenia, którego używanie byłoby sprzeczne z art. 13 ust. 1 w sytuacji, gdy wniosek o rejestrację takiego znaku towarowego został złożony po terminie złożenia wniosku o rejestrację nazwy pochodzenia lub oznaczenia geograficznego. Natomiast jeżeli taki znak został zarejestrowany, musiał być on

unieważniony. Wyjątek został przewidziany w ust. 2, który wskazywał, że w sytuacji, gdy wniosek o zarejestrowanie takiego znaku towarowego został złożony w dobrej wierze lub gdy jego rejestracja dokonana została w dobrej wierze, a także jeśli został on nabyty w drodze używania na terytorium Unii przed datą przedłożenia Komisji wniosku o rejestrację nazwy pochodzenia albo oznaczenia geograficznego. Warunkiem był brak istnienia podstaw do jego unieważnienia lub wygaśnięcia na mocy rozporządzenia nr 207/2009⁵⁰⁷ lub dyrektywy 2008/95/WE⁵⁰⁸. Przepis ten przewidywał zatem sytuację, w której dozwolone było stosowanie zarówno znaku towarowego, jak i ChOG i ChNP.

Wniosek o zarejestrowanie danej nazwy jako ChNP oraz ChOG mógł być złożony, przez „grupę pracującą z produktami, których nazwa ma być zarejestrowana”, organowi państwa członkowskiego, który następnie, po dokonaniu jego oceny, przekazuje go Komisji Europejskiej. W wyjątkowej sytuacji, za grupę taką mogła być uznana pojedyncza osoba fizyczna lub prawna, jeśli była ona jedynym producentem, który chciał złożyć wniosek o rejestrację, a zdefiniowany obszar geograficzny musiał posiadać cechy znacznie różniące się od tych, które posiadają obszary sąsiadujące lub też cechy danego produktu różnią się od cech produktów wywarzanych na obszarach sąsiednich (art. 49 ust. 1.). Po uznaniu, że wniosek spełnia wymogi określone w omawianym Rozporządzeniu, Komisja dokonywała rejestracji danej nazwy jako ChNP albo ChOG, co w konsekwencji oznaczało, że nazwa ta uzyskiwała bezterminową ochronę prawną⁵⁰⁹.

Rozporządzenie, jak wspomniano już powyżej, regulowało również kwestie związane z rejestracją nazw jako Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (dalej zwana GTS)⁵¹⁰, które jak już wcześniej wspomniano, nie wchodziły w zakres omawianych oznaczeń geograficznych, lecz mają z nimi pewne powiązania. Wcześniejsze regulacje dotyczące ochrony nazw gwarantowanej tradycyjnej specjalności zawarte były w Rozporządzeniu Rady (WE) nr 509/2006 w sprawie produktów rolnych i środków spożywczych będących

⁵⁰⁷ Rozporządzenie Rady (WE) nr 207/2009 z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie wspólnotowego znaku towarowego (Dz.U. L 78 z 24.3.2009, s. 1). Rozporządzenie zostało uchylone i zastąpione Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1001 w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej (Dz. U. UE. L. z 2017 r. Nr 154, str. 1).

⁵⁰⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/95/WE z dnia 22 października 2008 r. mająca na celu zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do znaków towarowych (Dz. U. UE. L. z 2008 r. Nr 299, str. 25). Dyrektywa została uchylona i zastąpiona Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2436 z dnia 16 grudnia 2015 r. mająca na celu zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do znaków towarowych (Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 336, str. 1 z późn. zm.).

⁵⁰⁹ U. Tetwejer, *Znaczenie systemu ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych oraz artykułów spożywczych w Unii Europejskiej*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 2010, T. 12, z. 1, s. 232.

⁵¹⁰ W j. ang. *Traditional Speciality Guaranteed* – TSG.

gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami. Celem wprowadzenia systemu gwarantowanych tradycyjnych specjalności, zgodnie z art. 17 omawianej regulacji, było objęcie ochroną tradycyjnych metod produkcji i przepisów kulinarnych poprzez udzielenie wsparcia producentom produktów tradycyjnych we wprowadzaniu ich na rynek oraz informowaniu konsumentów o cechach tradycyjnych przepisów kulinarnych i produktów stanowiących wartość dodaną. Różnica pomiędzy produktami zarejestrowanymi jako gwarantowana tradycyjna specjalność, a tymi odnoszącymi się do oznaczeń geograficznych jest taka, że te pierwsze nie wskazują na miejsce ich produkcji, lecz odwołują się do receptury opartej na tradycyjnych surowcach⁵¹¹. W przypadku Gwarantowanej Tradycyjnej Specjalności produkt nie musi być związany z regionem, tak jak ma to miejsce w przypadku Chronionej Nazwy Pochodzenia, czy też Chronionego Oznaczenia Geograficznego, lecz musi posiadać specjalny zespół cech oparty na tradycji⁵¹².

Jak wskazano w art. 18 ust. 1 rozporządzenia, nazwa mogła zostać zarejestrowana jako GTS, „jeżeli opisuje produkt lub środek spożywczy, który otrzymano z zastosowaniem sposobu produkcji, przetwarzania lub składu odpowiadającego tradycyjnej praktyce w odniesieniu do tego produktu lub środka spożywczego lub został wytworzony z surowców lub składników, które są tradycyjnie stosowane”. Istotne znaczenie ma w tej materii pojęcie „tradycyjny”. Zgodnie z art. 3 ust. 3 niniejszego rozporządzenia „tradycyjny” oznaczał „udokumentowany jako będący w użyciu na rynku krajowym przez okres umożliwiający przekaz z pokolenia na pokolenie, który wynosić ma co najmniej 30 lat”. Dla Gwarantowanej Tradycyjnej Specjalności ustanowiono następujący symbol unijny:

Grafika nr 7. „Gwarantowana tradycyjna specjalność” (GTS)

⁵¹¹ <https://agrowies.pl/chronione-oznaczenie-geograficzne-a-gts-wyjasniamy-roznice/> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵¹² <https://uprp.gov.pl/pl/przedmioty-ochrony/oznaczenia-geograficzne/oznaczenia-geograficzne-w-systemie-wspolnotowym> (dostęp: 5.04.2023 r.).

W dniu 13 maja 2024 roku weszło w życie Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1143 z dnia 11 kwietnia 2024 roku *w sprawie oznaczeń geograficznych w odniesieniu do wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności i określeń jakościowych stosowanych fakultatywnie w odniesieniu do produktów rolnych, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013, (UE) 2019/787 i (UE) 2019/1753 oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1151/2012*⁵¹³, które wzmocniło i ulepszyło istniejący dotychczas system oznaczeń geograficznych. Wprowadzenie nowej regulacji ma na celu ujednoczenie obowiązujących przepisów i stworzenie jednej skróconej procedury rejestracji dla trzech sektorów: wina, napojów spirytusowych i żywności⁵¹⁴.

3.7.2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/787 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania napojów spirytusowych, stosowania nazw napojów spirytusowych w prezentacji i etykietowaniu środków spożywczych, ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, wykorzystywania alkoholu etylowego i destylatów pochodzenia rolniczego⁵¹⁵

Na szczeblu unijnym obowiązuje system ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, regulowany na podstawie Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/787 z dnia 17 kwietnia 2019 r. W preambule zwrócono uwagę na tradycyjne metody produkcji oraz tradycyjne praktyki wskazując w jej pkt 4, że „przepisy mające zastosowanie do napojów spirytusowych stanowią przypadek szczególny w porównaniu z ogólnymi zasadami ustanowionymi w sektorze rolno-spożywczym i powinny uwzględniać tradycyjne metody produkcji stosowane w różnych państwach członkowskich”. Natomiast w punkcie 6 preambuły podkreślono, że w celu spełnienia oczekiwań konsumentów i zapewnieniu zgodności z tradycyjnymi praktykami, do produkcji napojów spirytusowych wykorzystywany powinien być wyłącznie alkohol etylowy i destylaty pochodzenia rolniczego. Co więcej, zgodnie z pkt 8 preambuły, tradycyjne praktyki powinny być uwzględniane przy definicjach i wymogach technicznych dotyczących napojów

⁵¹³ Dz. U. UE. L. z 2024 r. poz. 1143.

⁵¹⁴ https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_en#regulations-on-quality-schemes (dostęp: 30.05.2024 r.).

⁵¹⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/787 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania napojów spirytusowych, stosowania nazw napojów spirytusowych w prezentacji i etykietowaniu środków spożywczych, ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, wykorzystywania alkoholu etylowego i destylatów pochodzenia rolniczego, uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 110/2008 (Dz. Urz. UE L 130 z 17.05.2019, str. 1).

spirytusowych oraz przy przypisywaniu napojów spirytusowych do poszczególnych kategorii.

Oznaczeniem geograficznym napoju spirytusowego zgodnie z art. 3 ust. 4 omawianego rozporządzenia jest „oznaczenie wskazujące na pochodzenie napoju spirytusowego z terytorium danego państwa, regionu lub miejsca na tym terytorium w przypadku, gdy określona jakość, renoma lub inne cechy tego napoju spirytusowego zasadniczo wynikają z jego pochodzenia geograficznego”. Na podstawie rozporządzenia jako oznaczenia geograficzne zarejestrowanych zostało wiele znanych alkoholi spirytusowych, takich jak *Scotch Whisky*, *Cassis de Dijon*, czy też *Grappa*, a także dwa polskie oznaczenia geograficzne: „Polska Wódka” oraz wódka ziołowa z Niziny Północnopodlaskiej aromatyzowana ekstraktem z trawy żubrowej⁵¹⁶.

Należy zauważyć, iż omawiane rozporządzenie zostało zmienione nowo wprowadzoną regulacją unijną odnoszącą się do oznaczeń geograficznych, a mianowicie Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1143 z dnia 11 kwietnia 2024 roku, wprowadzając w rozporządzeniu nr 2019/787 nową kategorię napojów spirytusowych – „okowitę z ziemniaków/okowitę ziemniaczaną” (art. 85 ust. 9a rozporządzenia nr 2024/1143), co ma ogromne znaczenie dla produkcji tychże napojów spirytusowych w naszym kraju. W roku 2019 Komisja Europejska wskazała, że napoje spirytusowe wytworzone z destylatu ziemniaczanego mogą zostać sklasyfikowane jako okowity z owoców. Z uwagi jednak na ograniczenia w definicji okowity z owoców, klasyfikacja ta nie obejmowała wszystkich metod produkcji destylatów ziemniaczanych, jakie stosowane są w Polsce. Wprowadzenie wspomnianej kategorii napojów spirytusowych jest wynikiem działań podjętych z inicjatywy naszego kraju⁵¹⁷. Rozporządzenie nr 2024/1143 wprowadziło także inne nowe kategorie napojów spirytusowych, okowitę z chleba, okowitę z soku brzoźowego, okowitę z soku klonowego oraz okowitę z soku brzoźowego i soku klonowego (art. 85 ust. 9b rozporządzenia nr 2024/1143).

⁵¹⁶ Narzędziem służącym wyszukiwaniu europejskich oznaczeń geograficznych jest rejestr eAmbrosia dostępny pod adresem: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵¹⁷ <https://www.gov.pl/web/ijhars/zmiana-przepisow-ue-dotyczacych-nazw-napojow-spirytusowych> (dostęp: 30.05.2024 r.).

3.7.3. Rejestracja oznaczeń geograficznych w zakresie win

Odpowiedzią na potrzebę uaktualnienia przepisów dotyczących niektórych aromatyzowanych produktów sektora wina wynikającą z innowacji technologicznych, rozwoju rynków i zwiększających się oczekiwań konsumentów przy jednoczesnym uwzględnieniu tradycyjnych metod wyrobu (pkt 1 preambuły analizowanej regulacji) było przyjęcie Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 251/2014 z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych aromatyzowanych produktów sektora wina, uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 1601/91⁵¹⁸. Na podstawie niniejszego rozporządzenia zarejestrowano jednak ograniczoną liczbę oznaczeń geograficznych aromatyzowanych produktów sektora wina, a mianowicie: dwa wina aromatyzowane: *Vinjo Naranja del Condado de Huelva* (Hiszpania)⁵¹⁹ i *Vermut di Torino/Vermouth de Torino* (Włochy)⁵²⁰, a także trzy aromatyzowane napoje na bazie wina: *Thüringer Glühwein* (Niemcy)⁵²¹, *Samoborski bermet* (Chorwacja)⁵²² oraz *Nürnberg Glühwein* (Niemcy)⁵²³. Z tego względu, Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2117 z dnia 2 grudnia 2021 r. zmieniającym rozporządzenia (UE) nr 1308/2013 ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych, (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, (UE) nr 251/2014 w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych aromatyzowanych produktów sektora wina i (UE) nr 228/2013 ustanawiające szczególne środki w dziedzinie rolnictwa na rzecz regionów najbardziej oddalonych w Unii Europejskiej⁵²⁴ uchylono art. 2 pkt 3 rozporządzenia 251/2014 definiujący pojęcie oznaczenia geograficznego oraz rozdział III odnoszący się do tychże oznaczeń geograficznych. Jak wskazano w pkt 77 rozporządzenia 2021/2117, celem zmian jest uproszczenie ram prawnych dotyczących ochrony oznaczeń geograficznych aromatyzowanych produktów sektora wina i objęcie ich tym samym systemem prawnym

⁵¹⁸ Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 84, str. 14 z późn. zm.

⁵¹⁹ <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017291> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵²⁰ <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017290> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵²¹ <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017288> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵²² <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017289> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵²³ <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017287> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵²⁴ Dz. U. UE. L. z 2021 r. Nr 435, str. 262.

i procedurami, którym podlegają inne produkty rolne i środki spożywcze, poprzez rozszerzenie zakresu stosowania rozporządzenia nr 1151/2012 na te właśnie produkty. Rozszerzenie listy produktów rolnych i środków spożywczych, co do których stosowało się przepisy rozporządzenia 1151/2012 dotyczyło win aromatyzowanych zgodnie z definicją zawartą w art. 3 ust. 2 rozporządzenia nr 251/2014. Nie dotyczyło to jednak napojów spirytusowych oraz produktów sektora wina zdefiniowanych w załączniku VII część II rozporządzenia nr 1308/2013, z wyjątkiem octów winnych (art. 2 ust. 2 rozporządzenia 1151/2012).

Zgodnie z treścią art. 16a rozporządzenia nr 1151/2012, nazwy wpisane do rejestru na podstawie uchylonego art. 21 rozporządzenia nr 251/2014 były automatycznie wpisywane do rejestru chronionych nazw pochodzenia i chronionych oznaczeń geograficznych (określonego w art. 11 rozporządzenia 1151/2012) jako chronione oznaczenia geograficzne.

Odnośnie regulacji unijnych dotyczących rejestracji oznaczeń geograficznych w zakresie win należy wskazać, że Komisja Europejska przyjęła szereg rozporządzeń dotyczących wdrażania systemów jakości w tym sektorze⁵²⁵. Jednym z nich jest Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. *ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007*. Jak wskazano w ust. 92 preambuły wspomnianego rozporządzenia, pojęcie win gatunkowych opiera się w Unii również na specyfice związanej z geograficznym pochodzeniem danego wina, które mogą być identyfikowane przez konsumentów dzięki chronionym nazwom pochodzenia oraz chronionym oznaczeniom geograficznym. Wobec tego konieczne okazało się utworzenie systemu, w ramach którego wnioski o przyznanie nazw pochodzenia lub oznaczeń geograficznych rozpatrywało się zgodnie z systemem określonym w rozporządzeniu nr 1151/2012.

Zawarte w omawianej regulacji przepisy odnoszące się do oznaczeń geograficznych oraz nazw pochodzenia mają zastosowanie do produktów sektora wina, szczegółowo określonych w załączniku VII do rozporządzenia, części II pkt 1, 3-6, 8, 9, 11, 15 i 16 (art. 92 ust. 1). Są to następujące produkty: wino, wino likierowe, wino musujące, gatunkowe wino musujące, aromatyczne gatunkowe wino musujące, wino półmusujące, gazowane wino

⁵²⁵ Lista rozporządzeń dostępna na stronie: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/quality-schemes-explained/regulations-wine_en (ostatni dostęp: 10.01.2023 r.).

półmusujące, częściowo sfermentowany moszcz winogronowy, wino z suszonych winogron oraz wino z przejrzałych winogron.

Zgodnie z treścią art. 93 ust. 1 a), „nazwa pochodzenia” oznacza „nazwę, w tym tradycyjnie używaną nazwę, określającą produkt, o którym mowa w art. 92 ust. 1, gdy spełnione są następujące wymogi: 1) jakość lub cechy charakterystyczne takiego produktu są w istotnej lub wyłącznej mierze zasługą szczególnego środowiska geograficznego, na które wpływ mają zarówno czynniki naturalne, jak i ludzkie, 2) produkt pochodzi z określonego regionu, miejsca lub, w szczególnych przypadkach, państwa, 3) produkt jest wytwarzany z winogron pochodzących wyłącznie z tego obszaru geograficznego, 4) produkcja musi odbywać się na tym obszarze geograficznym, a 5) produkt jest otrzymywany z odmian winorośli należących do *Vitis vinifera*⁵²⁶ lub krzyżówki gatunki *Vitis vinifera* z innymi gatunkami rodzaju *Vitis*.

„Oznaczenie geograficzne” zostało natomiast zdefiniowane w zmienionym rozporządzeniu nr 2024/1143 art. 93 ust. 1 b) jako „nazwa, w tym tradycyjnie używana nazwa, określająca produkt, o którym mowa w art. 92 ust. 1”, co do którego zachodzą następujące wymogi: 1) jego szczególna jakość, reputacja i inne charakterystyczne cechy przypisywane są jego pochodzeniu geograficznemu, 2) produkt ten pochodzi z określonego miejsca, regionu lub państwa, 3) do jego produkcji używanych jest co najmniej 85% winogron, które pochodzą wyłącznie z tego obszaru geograficznego, 4) jego produkcja winna odbywać się na tym obszarze geograficznym, a 5) produkt otrzymywany jest z odmian winorośli należących do *Vitis vinifera* lub z krzyżówki gatunku *Vitis vinifera* z innymi gatunkami rodzaju *Vitis*. Maksymalnie 15% winogron, które pochodzą z innego obszaru geograficznego, niż produkt określany przez oznaczenie geograficzne, musi, na podstawie art. 93 ust. 5 pochodzić z państwa członkowskiego lub z państwa trzeciego, w którym położony jest ten obszar.

Omawiana regulacja wprowadza w art. 112 również definicję „określeń tradycyjnych”. Są to określenia produktów wskazanych w art. 92 ust. 1, tradycyjnie używane w państwach członkowskich do: 1) wskazania, że produkt posiada chronioną nazwę pochodzenia lub chronione oznaczenie geograficzne na podstawie prawa Unii lub krajowego prawa lub 2) wskazania produkcji, metody dojrzewania lub jakości, koloru, rodzaju miejsca lub szczególnego wydarzenia historycznego związanego z produktem o chronionej nazwie

⁵²⁶ „Winorośl właściwa”, „winorośl europejska”, jedna z najstarszych uprawianych przez człowieka roślin. Zajmuje ponad 90% wszystkich plantacji na świecie i na niej opiera się prawie cała produkcja wysokiej jakości win. Zob. więcej: http://www.winologia.pl/teksty_Vvinifera.htm (dostęp: 4.04.2023 r.).

pochodzenia lub chronionym oznaczeniu geograficznym. Przykładem może być francuskie określenie tradycyjne *Château*, które odnosi się do historycznego wyrażenia używanego do opisanie win pochodzących z posiadłości o takiej nazwie, czy też włoskie *Recioto* (słowo to miało zostać użyte po raz pierwszy już w piątym wieku) ściśle związane z chronionymi nazwami pochodzenia win produkowanych w regionie Wenecji Euganejskiej: *Valpolicella*, *Gambellara* i *Recioto di Soave*⁵²⁷.

Na podstawie regulacji zawartych w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013, jako chroniona nazwa pochodzenia zostały zarejestrowane m.in. następujące wina: *Dignač* (Chorwacja)⁵²⁸, *Champagne* (Francja)⁵²⁹ oraz *Porto* (Portugalia)⁵³⁰, a jako chronione oznaczenia geograficzne: *Xaviá* (Grecja)⁵³¹, *Terre Lariane* (Włochy)⁵³² i *Sierras de Las Estancias y Los Filabres* (Hiszpania)⁵³³.

3.7.4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1143 z dnia 11 kwietnia 2024 roku w sprawie oznaczeń geograficznych w odniesieniu do wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności i określeń jakościowych stosowanych fakultatywnie w odniesieniu do produktów rolnych, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013, (UE) 2019/787 i (UE) 2019/1753 oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1151/2012

W dniu 31 marca 2022 roku Komisja Europejska przedstawiła propozycję⁵³⁴ harmonizacji przepisów odnoszących się do unijnych oznaczeń geograficznych wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz systemów jakości produktów rolnych, które obecnie zawarte są w czterech rozporządzeniach (Rozporządzenie (UE) nr 1151/2012,

⁵²⁷ D. Gaeta, P. Corsinovi, *Traditional Terms and Appellation wines: debates insight of TTIP negotiation*, Parma, 2015, <https://iogt.org/wp-content/uploads/2015/03/D.-Gaeta-P.-Corsinovi-2015-Traditional-Terms-and-Appellation-Wines-Debates-in-Sight-of-TTIP-Negotiation.pdf> (ostatni dostęp: 11.01.2023 r.), s. 6.

⁵²⁸<https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000010724> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵²⁹<https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000002663> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵³⁰<https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000006172> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵³¹<https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000006864> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵³²<https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000005086> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵³³<https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000007128> (dostęp: 4.04.2023 r.).

⁵³⁴ *Proposal for a Regulation on European Union geographical indications for wine, spirit drinks and agricultural products, and quality schemes for agricultural products, amending Regulations (EU) No 1308/2013, (EU) 2017/1001 and (EU) 2019/787 and repealing Regulation (EU) No 1151/2012* <https://www.europeansources.info/record/proposal-for-a-regulation-on-european-union-geographical-indications-for-wine-spirit-drinks-and-agricultural-products-and-quality-schemes-for-agricultural-products-amending-regulations-eu-no-1308/> (dostęp: 11.12.2022 r.).

Rozporządzenie (UE) nr 1308/2013, Rozporządzenie (UE) nr 2017/1001 oraz Rozporządzenie (UE) nr 2019/787⁵³⁵. Celem było stworzenie ujednoczonego systemu europejskich oznaczeń geograficznych, który miałby zapewnić spójność i uczynić ten system bardziej zrozumiałym. Zwiększenie wykorzystania oznaczeń geograficznych w Unii Europejskiej miałyby korzystnie wpłynąć na gospodarkę wiejską, zapewnić skuteczną ich ochronę, a w rezultacie doprowadzić do sprawiedliwego wynagradzania producentów za podjęte przez nich wysiłki⁵³⁶. Dużo nacisk przy prowadzonych pracach położono także na konieczność przestrzegania praktyk z zakresu zrównoważonego rozwoju, które miałyby obejmować cele środowiskowe, społeczne i gospodarcze. Ostateczny efekt prac w postaci Rozporządzenia nr 2024/1143 został przyjęty w dniu 11 kwietnia. Regulacja ta weszła w życie w dniu 13 maja 2024 roku⁵³⁷.

W pierwszej kolejności wskazać należy na zakres przedmiotowy rozporządzenia. Zgodnie z art. 1, omawiana regulacja swoim zakresem obejmuje systemy jakości chronionych nazw pochodzenia i chronionych oznaczeń geograficznych wina i produktów rolnych, w tym środków spożywczych, ściśle określonych w art. 5 ust. 1 lit. c), a także do oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych. Tak jak w uchylonym rozporządzeniu nr 1151/2012, nowo przyjęta regulacja obejmuje swoim zakresem także systemy jakości gwarantowanych tradycyjnych specjalności. Podkreślenia wymaga w tym miejscu okoliczność, iż omawiane rozporządzenie zawiera definicje „oznaczeń geograficznych” oraz „nazw pochodzenia” produktów rolnych, które w znacznej mierze pokrywają się z tymi, zawartymi w uchylonym rozporządzeniu 1151/2012. Zgodnie z art. 46 ust. 1 rozporządzenia, „nazwa pochodzenia produktu rolnego to nazwa, którą określa się produkt pochodzący z określonego miejsca, regionu lub, w wyjątkowych przypadkach, kraju, którego jakość lub cechy charakterystyczne są w istotnej lub wyłącznej mierze pochodną szczególnego środowiska geograficznego, na które składają się czynniki naturalne i ludzkie oraz którego wszystkie etapy produkcji odbywają się na określonym obszarze geograficznym”⁵³⁸. Jak

⁵³⁵ [https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-revision-of-geographical-indications-\(refit\)](https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-revision-of-geographical-indications-(refit)) (ostatni dostęp: 26.03.2024 r.).

⁵³⁶ <https://www.moving-h2020.eu/the-revision-of-the-eu-geographical-indications-system/> (dostęp: 11.12.2022 r.).

⁵³⁷ Rozporządzenie stosowane jest od dnia 13 maja 2024 roku z wyjątkiem art. 10 ust. 4 i 5, art. 39 ust. 1 i art. 45, które stosowane będą od dnia 1 stycznia 2025 roku (art. 97).

⁵³⁸ W ust. 3 przewidziano wyjątek, gdy możliwe jest zarejestrowanie niektórych nazw jako „nazwy pochodzenia” w sytuacji, gdy surowce pochodzą z większego obszaru geograficznego lub różniącego się od określonego obszaru. Warunkiem jednak w tej sytuacji jest określenie obszaru wytwarzania tych surowców, istnienie specjalnych warunków wywarza tychże surowców oraz konieczność istnienia systemu kontroli zapewniającego przestrzeganie wspomnianych specjalnych warunków i były one przed dniem 1 maja 2004 roku uznawane za nazwy pochodzenia w kraju, z którego się wywodzą.

wskazano jednak w art. 46 ust. 3, możliwe jest zarejestrowanie nazwy jako nazwę pochodzenia nawet w sytuacji, gdy surowce (wyłącznie żywe zwierzęta, mięso i mleko) potrzebne do wytworzenia produktu pochodzą z obszaru geograficznego większego lub różniącego się od określanego obszaru geograficznego, pod warunkiem, że: „został określony obszar wytwarzania tych surowców, istnieją specjalne warunki wytwarzania tych surowców istnieje system kontroli zapewniający przestrzeganie tychże warunków, a dane nazwy pochodzenia były uznawane za nazwy pochodzenia w kraju, z którego się wywodzi, przed dniem 1 maja 2004 roku”. „Oznaczenia geograficzne” produktów rolnych odnoszą się natomiast zgodnie z treścią art. 46 ust. 2 do nazw, którymi określa się produkt pochodzący z określonego miejsca, regionu lub kraju, którego określona jakość, renoma lub inna cecha charakterystyczna w głównej mierze wynika z tego pochodzenia geograficznego, oraz którego przynajmniej jeden etap produkcji odbywa się na określonym obszarze geograficznym”.

Procedura rejestracji oznaczeń geograficznych zarówno dla wnioskodawców mających siedzibę w państwie członkowskim, jak i wnioskodawców z państw trzecich, została omówiona w rozdziale 2 omawianej regulacji. Przyjęte rozporządzenie przewiduje dwuetapową rejestrację oznaczeń geograficznych⁵³⁹: krajową oraz na szczeblu unijnym. Wnioski o rejestrację dotyczące produktów pochodzących z Unii mogą być składane na etapie krajowym wyłącznie przez grupę producentów, rozumianą zgodnie z art. 9 ust. 1 jako zrzeszenie, bez względu na jego formę prawną, które skupia producentów tego samego produktu, którego nazwa jest przedmiotem wniosku. W wyjątkowych przypadkach, za grupę producentów może być uznany jeden producent, jeżeli zostaną spełnione warunki, o których mowa w art. 9 ust. 3. Wniosek o rejestrację, wraz ze specyfikacją produktu, jednolitym dokumentem oraz „dokumentacją towarzyszącą” wymaganą przepisami rozporządzenia (m.in. informacje wyjaśniające proponowane ograniczenia stosowania oznaczenia geograficznego, nazwę i dane kontaktowe składającej wniosek grupy producentów, czy też wszelkie inne informacje uznane za stosowne)⁵⁴⁰ kierowany jest do organów państwa członkowskiego, z którego pochodzi dany produkt. Następnie jest on rozpatrywany przez te organy w zakresie spełnienia wymogów rejestracji określonych we właściwych przepisach

⁵³⁹ Autorka w dalszej części omawiania rozporządzenia nr 2024/1143 będzie posługiwać się zbiorczą nazwą „oznaczenia geograficzne”, zgodnie z treścią art. 1 regulacji, w którym wskazano, że „określenie „oznaczenia geograficzne” obejmuje chronione nazwy pochodzenia i chronione oznaczenia geograficzne wina, chronione nazwy pochodzenia i chronione oznaczenia geograficzne produktów rolnych, w tym środków spożywczych, o których mowa w art. 5 ust. 1 lit. c), oraz oznaczenia geograficzne napojów spirytusowych”.

⁵⁴⁰ Szczegóły na temat „dokumentacji towarzyszącej” opisano w art. 12 ust. 1.

(dotyczących wina, napojów spirytusowych, czy też produktów rolnych). Art. 10 ust. 4 i 5 przewiduje krajową procedurę sprzeciwu wskazując na minimum miesięczny okres możliwości złożenia sprzeciwu odnośnie wniosku o rejestrację od momentu publikacji tegoż wniosku. W sytuacji, gdy państwo członkowskie stwierdzi, że spełniono wszelkie wymogi omawianego rozporządzenia, może podjąć pozytywną decyzję i złożyć Komisji wniosek o rejestrację oznaczenia geograficznego na etapie unijnym. Od tego momentu, aż do wejścia w życie aktu wykonawczego zawierającego decyzję w sprawie wniosku o rejestrację bądź do momentu wycofania wniosku, państwo członkowskie może przyznać danej nazwie tymczasową ochronę krajową (art.11).

W sytuacji, gdy wniosek o rejestrację dotyczy obszaru geograficznego znajdującego się poza Unią Europejską, wnioskodawcą składającym wniosek Komisji (bezpośrednio lub za pośrednictwem organów państwa trzeciego) jest grupa producentów lub pojedynczy producent, spełniający warunki określone w treści art. 9 ust. 3. Wnioski o rejestrację rozpatrywane są w terminie nie dłuższym, niż sześć miesięcy od dnia ich otrzymania. Komisja może zobowiązać wnioskodawcę, zgodnie z treścią art. 15 ust. 2 do złożenia wszelkich dodatkowych informacji, bądź też nakazać mu zmodyfikowanie wniosku. Od momentu otrzymania odpowiedzi od wnioskodawcy Komisja ma pięć miesięcy na jego rozpatrzenie. Po spełnieniu szczegółowo wskazanych w rozporządzeniu warunków, jednolity dokument wraz z odesłaniem do publikacji specyfikacji produktu publikowane są w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej. Od tego momentu, każdy zainteresowany podmiot może w terminie trzech miesięcy wnieść sprzeciw do Komisji⁵⁴¹. Wszelkie rozporządzenia wykonawcze Komisji w zakresie rejestracji a także decyzje wykonawcze dotyczące odrzucenia publikowane są również w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej. Zarejestrowane oznaczenie geograficzne może być wykorzystywane przez jakikolwiek podmiot (zarówno osobę fizyczną jak i prawną), która wprowadza do obrotu produkt zgodny z odpowiednią specyfikacją produktu (art.36).

Omawiane rozporządzenie przewiduje również utworzenie unijnego rejestru oznaczeń geograficznym i przyznanie w tym zakresie szczególnych uprawnień Urzędowi Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej (EUIPO), którego zadaniem, zgodnie z art. 22 ust. 2, jest prowadzenie i aktualizowanie rejestru. Tak jak w podobnym zakresie przewidywało to uchylone rozporządzenie nr 1151/2012, omawiana regulacja wprowadza w art. 26 ochronę oznaczeń geograficznych wpisanych do unijnego rejestru przed

⁵⁴¹ Unijna procedura sprzeciwu została szczegółowo opisana w treści art. 17 omawianego rozporządzenia.

„bezpośrednim lub pośrednim wykorzystywaniem ich w celach handlowych w odniesieniu do produktów nieobjętych rejestracją, jeśli produkty te są porównywalne do produktów zarejestrowanych pod tą nazwą lub jeśli stosowanie tego oznaczenia geograficznego w odniesieniu do dowolnego produktu lub usługi stanowi wykorzystywanie, osłabianie lub umniejszanie renomy tej chronionej nazwy lub działa na szkodę tej renomy”. Ma to również odniesienie do sytuacji, gdy produkt taki wykorzystywany jest jedynie jako składnik. Co więcej, przepis ten zapewnia ochronę przed jakimkolwiek niewłaściwym stosowaniem, imitacją, przywołaniem, nawet w sytuacji, gdy podano prawdziwą informację o pochodzeniu produktu lub usługi lub dokonano tłumaczenia jego nazwy. Zabronione jest również używanie słów takich jak "w stylu", "typu", "zgodnie z metodą", "jak produkowane w" i tym podobnym. Oznaczenia geograficzne są chronione także przed „wszelkimi innymi fałszywymi lub wprowadzającymi w błąd określeniami odnoszącymi się do pochodzenia, charakteru lub podstawowych właściwości produktu”, podanymi m.in. na opakowaniu wewnętrznym lub zewnętrznym, czy też w materiale reklamowym, a także przez innymi praktykami mogącymi wprowadzić konsumenta w błąd, co do prawdziwego pochodzenia produktu. Przedmiotowe rozporządzenie wprowadziło także regulacje w zakresie braku możliwości zarejestrowania jako oznaczenia geograficzne terminów rodzajowych (art. 28), homonimicznych oznaczeń geograficznych (przy uznaniu odpowiednich warunków – art. 29), znaków towarowych w sytuacji, gdy rejestracja nazwy mogłaby wprowadzić konsumentów w błąd, co do prawdziwej tożsamości produktu (art. 30 i 31).

Prowadząc prace nad nową unijną regulacją odnoszącą się do oznaczeń geograficznych, zwrócono również uwagę na konieczność ochrony oznaczeń geograficznych w Internecie, przyznając w tym zakresie dodatkowe uprawnienia EUIPO. Komisja, zgodnie z treścią art. 35 ust 2 może powierzyć bowiem EUIPO ustanowienie systemu informacji i ostrzeżeń o nazwach domen i zarządzanie tym systemem. System taki miałby za zadanie dostarczanie wnioskodawcy informacji o dostępności oznaczenia geograficznego jako nazwy domeny oraz rejestracji nazwy domeny identycznej z oznaczeniem geograficznym wnioskodawcy, na zasadzie dobrowolności.

Jak już wspomniano, rozporządzenie nr 2024/1143 analogicznie do regulacji zawartych w uchylonym rozporządzeniu nr 1151/2012, wprowadza system gwarantowanych tradycyjnych specjalności (GTS), którego celem jest ochrona tradycyjnych metod produkcji i przepisów kulinarnych. Celem ustanowienia systemu jest wspieranie producentów we wprowadzaniu do obrotu produktów tradycyjnych i informowaniu konsumentów o cechach tradycyjnych przepisów kulinarnych, a także generowanie wartości dodanej „poprzez

przyczynianie się do uczciwej konkurencji w sieci dystrybucji, zagwarantowanie producentom godziwego dochodu i przyczynianie się do osiągnięcia celów polityki rozwoju obszarów wiejskich” (art. 52). Jako GTS może być zarejestrowana nazwa tradycyjnie stosowana w odniesieniu do danego produktu lub wskazująca na jego tradycyjny charakter (art. 53 ust. 2). Zasadnicze znaczenie dla określenia możliwości zarejestrowania nazwy jako GTS ma zdefiniowanie pojęcia „tradycyjny”. Jak wskazano w art. 2 ust. 3 omawianej regulacji, zwrot „tradycyjny” odnosi się do „udokumentowanego historycznie użycia nazwy przez producentów w danej społeczności przez okres umożliwiający przekazanie między pokoleniami”, wynoszący co najmniej 30 lat. Przekaz pomiędzy pokoleniami jak można zauważyć, wskazuje na silne powiązanie produktu z tradycją i przyjętymi w danej społeczności praktykami.

Podkreślenia wymaga, iż wprowadzenie omawianego rozporządzenia doprowadziło niewątpliwie do umocnienia istniejącego w ramach Unii Europejskiej systemu oznaczeń geograficznych poprzez przyjęcie jednolitej i spójnej regulacji odnoszącej się do produktów sektora rolno – spożywczego.

3.7.5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2411 z dnia 18 października 2023 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych oraz zmieniające rozporządzenia (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/1753

W dniu 13 kwietnia 2022 roku, Komisja Europejska przedstawiła propozycję pierwszych regulacji, których zadaniem miało być objęcie ochroną na terenie Unii Europejskiej oraz poza nią produktów rzemieślniczych oraz przemysłowych, a także ich *know-how*⁵⁴². Ramy tej ochrony miały za założenie objąć swoim zakresem między innymi

⁵⁴² *Proposal for a Regulation on geographical indication protection for craft and industrial products and amending Regulations (EU) 2017/1001 and (EU) 2019/1753 and Council Decision (EU) 2019/1754* <https://www.europeansources.info/record/proposal-for-a-regulation-on-geographical-indication-protection-for-craft-and-industrial-products-and-amending-regulations-eu-2017-1001-and-eu-2019-1753-and-council-decision-eu-2019-1754/> (dostęp: 24.03.2024 r.).

takie produkty, jak szkło *Murano*⁵⁴³, sztucce *Solingen*⁵⁴⁴, ceramikę z Bolesławca⁵⁴⁵, czy też porcelanę *de Limoges*⁵⁴⁶, które to produkty opierają się na oryginalności i autentyczności tradycyjnych praktyk regionów, w których są wytwarzane. W zaproponowanym przez Komisję systemie oparto się o dwupoziomowy proces składania wniosków o rejestrację oznaczeń geograficznych. Producenci mieliby składać wnioski wyznaczonym organom państw członkowskich. Po ich pozytywnym rozpatrzeniu, zgodnie z projektem, miałyby być przedkładane do EUIPO w celu dalszej oceny i zatwierdzenia⁵⁴⁷.

W dniu 27 października 2023 roku w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej opublikowano Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2411 z dnia 18 października 2023 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych oraz zmieniające rozporządzenia (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/1753 (Dz. U. UE. L. z 2023 r. poz. 2411). Wejście w życie rozporządzenia, co ostatecznie nastąpiło w dniu 16 listopada 2023 roku i długo oczekiwane objęcie ochroną na poziomie Unii Europejskiej produktów rzemieślniczych i przemysłowych bez wątpienia wpłynie na rozwój innowacyjności i inwestycję w rzemiosło, pomagając tym samym rzemieślnikom w promowaniu i ochronie ich tradycyjnych sposobów wytwarzania⁵⁴⁸. Omawiana regulacja będzie stosowana w całości od dnia 1 grudnia 2025 roku (art. 73).

W art. 4 omawianego rozporządzenia zdefiniowano pojęcie produktów przemysłowych i rzemieślniczych, jako produktów, które są całkowicie produkowane

⁵⁴³ Kolorowe szkło wytwarzane zgodnie z wieloletnimi tradycjami na weneckiej wyspie Murano. Historia produkcji szkła sięga XIII wieku, gdy na wyspie utworzono specjalny dystrykt rzemieślników specjalizujących się w produkcji szklanych przedmiotów. W XV wieku zaczęto wytwarzać różnobarwne szkło, tworząc jego równe odmiany i typy. Szkło murano może imitować kamienie szlachetne i półszlachetne, a także biel chińskiej porcelany. <https://home.morele.net/trendy/czym-jest-szklo-murano-zywe-kolory-z-malowniczej-wyspy/> (dostęp: 11.12.2022 r.).

⁵⁴⁴ Ostrza produkowane są w Solingen (Niemcy) od ośmiu wieków. Pierwotnie były to miecze i sztylety, obecnie miasto znane jest z wytwarzania sztuców, nożyc, noży kuchennych oraz przemysłowych przecinaków. Produkty te są znane i cenione na całym świecie z uwagi na ich wysoką jakość i doskonałe wykonanie. *Protection of the Brand Solingen*, Industrie- und Handelskammer Wuppertal-Solingen-Remscheid, s. 2 https://www.wipo.int/edocs/mdocs/geoind/en/wipo_ds_vrs_08/wipo_ds_vrs_08_www_102737.pdf (dostęp: 11.12.2022 r.).

⁵⁴⁵ Bolesławska ceramika charakteryzuje się ręcznie malowaną stylistyką i tradycyjnym, ludowym klimatem. <https://www.boleslawieckaceramika.pl> (dostęp: 11.12.2022 r.). Wytwarzana zgodnie z wielowiekową tradycją, której początki sięgają średniowiecza. Naczynia produkowane są z naturalnych glin kamionkowych, ręcznie formowane i zdobione unikalną metodą stempelkową. <https://www.garneczki.pl/marka/boleslawiec> (dostęp: 11.12.2022 r.).

⁵⁴⁶ Porcelana de Limoges to francuska ekskluzywna porcelana, której historia produkcji sięga XVIII wieku. Wytwarzana przez najznamienitsze manufaktury porcelany w regionie Limoges, trafiała do pałaców, zamków oraz dworów. <https://www.interno.com/pl/producer/Limoges-Francja/4> (dostęp: 11.12.2022 r.).

⁵⁴⁷ <https://business.ideaspowered.eu/news/eu-commission-prepares-new-regulation-gis-craft-and-industrial-products> (dostęp: 11.12.2022 r.).

⁵⁴⁸ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/01/geographical-indication-protection-for-craft-and-industrial-products-council-adopts-position/> (dostęp: 11.12.2023 r.).

ręcznie, bądź też przy użyciu narzędzi ręcznych, cyfrowych lub środków mechanicznych, jednakże wkład pracy ręcznej musi być w tym przypadku ważnym elementem produktu końcowego. Za takie produkty mogą być również uznane te, które są produkowane w sposób znormalizowany, również w ramach produkcji seryjnej i przy użyciu maszyn.

Wskazuje się trzy wymogi, które należy spełnić, aby możliwe było przyznanie ochrony nazwie produktu jako oznaczenia geograficznego (ust. 16 preambuły). Po pierwsze, produkt powinien być zakorzeniony w danym miejscu, regionie lub kraju, bądź też z niego pochodzić. Renoma, jakość, czy też inna charakterystyczna dla danego produktu cecha powinna zasadniczo wynikać z jego pochodzenia geograficznego, a przynajmniej jeden etap produkcji winien być realizowanym na tym właśnie obszarze geograficznym. W rozporządzeniu wskazano również na pojęcie „tradycyjny” związane z produktem pochodzącym z danego obszaru geograficznego i zdefiniowano je jako „udokumentowane historyczne stosowanie przez producentów w danej społeczności przez okres umożliwiający przekazywanie danego produktu kolejnym pokoleniom” (art.4 ust. 5). Z możliwości zarejestrowania jako oznaczenie geograficzne wyłączone zostały terminy rodzajowe, a także nazwy homonimiczne mogące wprowadzić konsumenta w błąd co do prawdziwej tożsamości produktu czy też jego geograficznego pochodzenia.

Rozporządzenie, tak jak zaproponowano to w projekcie, przewiduje dwuetapowy proces rejestracji oznaczeń geograficznych na produkty przemysłowe i rzemieślnicze: pierwszy – krajowy (który w drodze odstępstwa może zostać pominięty⁵⁴⁹) oraz drugi na poziomie Unii Europejskiej (art. 7 rozporządzenia). Wnioskodawcą, zgodnie z art. 8, co do zasady może być wyłącznie grupa producentów. Odstępstwem może być jednak złożenie wniosku przez pojedynczego producenta, pod warunkiem spełnienia przez niego warunków określonych w art. 8 ust. 2.

W omawianej regulacji przyznano także dodatkowe kompetencje EUIPO. Przede wszystkim, jak wskazano w art. 34, w ramach EUIPO utworzono Wydział Oznaczeń Geograficznych ds. produktów rzemieślniczych i przemysłowych, będący odpowiedzialnym za wydawanie decyzji w zakresie: 1) wniosku o rejestrację oznaczenia geograficznego, 2) wniosku o zmianę specyfikacji produktu, 3) sprzeciwu wobec wniosku lub wniosku

⁵⁴⁹ Zgodnie z art. 19 możliwe jest odstępstwo od krajowej procedury rejestracyjnej w sytuacji, gdy państwo członkowskie do dnia 30.11.2024 r. przedstawi Komisji dowody potwierdzające brak indywidualnej krajowej ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych, a także złoży wniosek o takie odstępstwo wraz z oceną wskazującą na to, że lokalne zainteresowanie taką ochroną jest niewielkie.

o zmianę specyfikacji produktu, 4) wpisów w rejestrze unijnym oraz 5) wniosku o unieważnienie rejestracji oznaczenia geograficznego (art. 34 ust. 1).

Omawiane rozporządzenie stanowi niewątpliwie odpowiedź na istniejącą od długiego czasu potrzebę objęcia ochroną produktów przemysłowych i rzemieślniczych w formule przyjętej dla produktów rolnych i spożywczych. W przypadku rejestracji, niniejszy akt prawny wprowadza szeroki zakres ochrony, szczegółowo wskazany w treści art. 40, będący odzwierciedleniem ochrony przewidzianej zarówno w uchylonym już rozporządzeniu nr 1151/2012, jak i nowej unijnej regulacji, a mianowicie rozporządzeniu nr 2024/2411.

3.7.6. Wybrane orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej mające za przedmiot oznaczenia geograficzne

Znaczącą rolę w ukształtowaniu pozycji oznaczeń geograficznych w unijnym systemie prawa odgrywa niewątpliwie orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE). Początkowo, Trybunał traktował ochronę geograficznych oznaczeń pochodzenia jako element ochrony przed nieuczciwą konkurencją, a także jako element ochrony konsumentów⁵⁵⁰. Jednak w związku z pojawieniem się spraw związanych z problematyką odnoszącą się do oznaczeń geograficznych, TSUE podjął się odpowiedzi na pytanie, jak używanie tych oznaczeń wpływa na swobodny przepływ towarów i czy go nie ogranicza oraz czy nie stanowi przeszkody dla wolności rynku wewnętrznego⁵⁵¹.

Problem oznaczeń geograficznych został poruszony po raz pierwszy przez TSUE w orzeczeniu z dnia 11 lipca 1974 r. w sprawie *Dassonville*⁵⁵², przy okazji postępowania w trybie prejudycjalnym dotyczącego wykładni dawnych postanowień traktatu EWG. Przedmiotem oceny w tej sprawie były przepisy, jakie obowiązywały wówczas w Belgii, zakazujące importu towarów zawierających oznaczenia pochodzenia, jeśli importer nie posiadał urzędowego poświadczenia pochodzenia towarów. Rząd belgijski wymagał bowiem oficjalnego dokumentu dla produktów opatrzonych oznaczeniem pochodzenia wydanego przez rząd państwa eksportującego, aby możliwa była jego sprzedaż na terenie kraju⁵⁵³. Przedsiębiorca działający pod nazwą *Dassonville* sprowadzał szkocką whisky

⁵⁵⁰ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 269.

⁵⁵¹ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 221.

⁵⁵² Wyrok z dnia 11 lipca 1974 r. w sprawie 8/74, *Procureur du Roi v. Dassonville*.

⁵⁵³ Zob. treść wyroku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:61974CJ0008&qid=1622489286167&from=EN> (dostęp: 4.04.2023 r.).

z Wielkiej Brytanii do Belgii przez francuskiego pośrednika, nie posiadając wspomnianego zaświadczenia. Na skutek naruszenia obowiązujących przepisów, wszczęto przeciwko Dassonville postępowanie karne, w trakcie którego zwrócono się z pytaniem prawnym do TSUE. Dotyczyło ono kwestii, „czy przepis prawa krajowego zakazujący przywozu towaru noszącego nazwę pochodzenia bez urzędowego dokumentu wydanego przez władze państwa wywozu potwierdzającego prawo do tej nazwy stanowi środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych w rozumieniu art. 30 traktatu”.

W odpowiedzi, Trybunał sformułował definicję środków o podobnym charakterze do ograniczeń ilościowych⁵⁵⁴. Jak stwierdził TSUE, stanowiło to środek o skutku równoważnym z ograniczeniem ilościowym⁵⁵⁵. Tak powstała jedna z najważniejszych zasad handlowych, nazwana „formułą Dassonville”, mówiąca, że „wszelkie przepisy państw członkowskich dotyczące obrotu handlowego mogące bezpośrednio lub pośrednio, rzeczywiście lub potencjalnie utrudnić wewnątrzspółnotową wymianę handlową należy uznać za środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych”. Trybunał orzekł ponadto, że w braku systemu wspólnotowego gwarantującego konsumentom autentyczność pochodzenia produktu, państwa członkowskie mogą przyjąć rozsądne środki, które nie będą stanowiły dyskryminacji bądź ograniczenia, a które przeciwdziałać będą nieuczciwym praktykom⁵⁵⁶.

Kolejnym, a zarazem jednym z najważniejszych orzeczeń w tematyce związanej z oznaczeniami geograficznymi jest orzeczenie z dnia 20 lutego 1975 roku w sprawie *Sekt/Weinbrandt*⁵⁵⁷, wydane w związku ze skargą Komisji Europejskiej wniesionej przeciwko Republice Federalnej Niemiec. Sprawa dotyczyła uregulowań zawartych w niemieckiej ustawie o winach oraz w przepisach wykonawczych o winach musujących i napojach spirytusowych z dnia 16 lipca 1971 r., a konkretnie – zastrzeżenia określeń *Sekt* oraz *Weinbrandt* wyłącznie dla win pochodzących z Niemiec i innych krajów niemieckojęzycznych oraz *Prädikatsekt* dla win *Sekt* zawierających co najmniej 60% niemieckich winogron. Dla produktów pochodzących natomiast z innych państw dozwolone było wykorzystywanie nazw *Schaumwein* lub *Branntwein aus Wein*. Zdaniem Komisji Europejskiej, wskazane nazwy były nazwami rodzajowymi, które Republika Federalna

⁵⁵⁴ T. Targosz, *Formuła Dassonville* [w:] *Prawo reklamy i promocji*, red. E. Traple, 2007, https://sip.lex.pl/#/monograph/369312512/396/traple-elzbieta-red-prawo-reklamy-i-promocji?keyword=formu%C5%82a%20dassonville&unitId=passage_1341 (ostatni dostęp: 14.01.2023 r.).

⁵⁵⁵ Zob. pkt 5 wyroku.

⁵⁵⁶ Zob. pkt 6 wyroku.

⁵⁵⁷ Wyrok nr 12/74 z 20.02.1975 r. (ECJ decision, 1977 GRUR Int. 25).

Niemiec próbowała przekształcić za pomocą krajowych regulacji w pośrednie oznaczenia geograficzne, co w jej ocenie było sprzeczne ze swobodą przepływu towarów. Trybunał uznał zasadność ochrony kwalifikowanych oznaczeń geograficznych. Nazwy *Sekt* oraz *Weinbrandt*, w ocenie TSUE, nie wskazywały bowiem na szczególnie obszar geograficzny, dzięki któremu produkty te zawdzięczałyby specyficzne cechy, czy też szczególną jakość, skoro mogły one być wytworzone z winogron nieokreślonego pochodzenia⁵⁵⁸. Jak wskazał Trybunał, „ochrona zapewniona przez oznaczenie pochodzenia jest zasadna wyłącznie wtedy, gdy dany produkt rzeczywiście posiada cechy, które odróżniają go ze względu na pochodzenie geograficzne. Wobec braku tego wymogu, nie można uzasadniać tej ochrony na podstawie opinii konsumentów⁵⁵⁹, która może wynikać z badań przeprowadzonych na podstawie kryteriów statystycznych”⁵⁶⁰.

Przełomowym orzeczeniem w zakresie prawa żywnościowego okazał się wyrok w sprawie *Cassis de Dijon*⁵⁶¹, w którym Trybunał Sprawiedliwości wprowadził zasadę wzajemnego uznawania standardów i wymusił na państwach członkowskich respektowanie tradycji pozostałych państw wchodzących w skład wspólnoty. Przedsiębiorca działający pod firmą Rewe Central A.G nie uzyskał zezwolenia na przywóz z Francji likieru z czarnych porzeczek *Cassis de Dijon* z uwagi na to, że napój zawierał jedynie 15-20% alkoholu i nie mógł być sprzedawany na terenie Niemiec jako likier (zgodnie z niemieckim prawem, likiery sprzedawane na terenie kraju powinny zawierać minimum 25% alkoholu). Skarżąca stwierdziła, że stanowi to środek o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych w przywozie, o którym była już mowa we wspomnianym wcześniej orzeczeniu, a tym samym jest ograniczeniem swobodnego przepływu towarów między państwami członkowskimi⁵⁶². Trybunał stanął na stanowisku, że „środki o skutku równoważnym do ograniczeń ilościowych w przywozie” należy rozumieć w ten sposób, że „ustanowiony w tym artykule zakaz obejmuje również ustalenie w przepisach państwa członkowskiego minimalnego progu stężenia alkoholu w napojach spirytusowych przeznaczonych do spożycia przez ludzi, w odniesieniu do przywozu napojów alkoholowych legalnie

⁵⁵⁸ Zob. treść wyroku: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61974CJ0012&from=EN> (dostęp: 5.04.2023 r.)

⁵⁵⁹ Rząd niemiecki podnosił w swojej argumentacji, że wyniki badań przeprowadzone wśród niemieckich konsumentów potwierdzają, że konsumenci kojarzą sporne nazwy wyłącznie z produktami pochodzącymi Niemiec, co uzasadnia ich krajową ochronę.

⁵⁶⁰ Zob. pkt 12 wyroku.

⁵⁶¹ Wyrok z dnia 20 lutego 1979 r. w sprawie 120/78 *Rewe – Zentral AG v. A/S Budesmonopolverwaltung für Branntwein* [1979], ECR 0649 https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-PL-ARRET-C-0120-1978-200406993-05_00.html (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵⁶² Zob. pkt 4 wyroku.

wyprodukowanych i wprowadzonych do obrotu w innym państwie członkowskim”⁵⁶³. Trybunał stwierdził jednakże, że import alkoholu legalnie wyprodukowanego i dopuszczonego do obrotu w innym państwie może być ograniczony ze względu na wymogi skutecznej kontroli podatkowej, ochronę zdrowia publicznego, rzetelność obrotu handlowego oraz ochronę konsumenta⁵⁶⁴.

Kolejne ważne orzeczenie wydane zostało w sprawie sera *Grana Padano*⁵⁶⁵, którego nazwa została zarejestrowana jako Chroniona nazwa pochodzenia (ChNP/PDO)⁵⁶⁶. Zgodnie ze specyfikacją, zarówno sama produkcja sera, jak i jego tarcie oraz pakowanie musi się odbywać we wskazanym regionie Niziny Padańskiej⁵⁶⁷. Natomiast ser był importowany w całości do Francji, gdzie przedsiębiorstwo Ravil Sarl tarło go, ponownie pakowało i sprzedawało pod oznaczeniem *Grana Padano râpé frais*⁵⁶⁸. Biraghi – przedsiębiorstwo produkujące *Grana Padano* we Włoszech, wszczęło postępowanie przed francuskim sądem domagając się zaprzestania używania zarejestrowanej nazwy pochodzenia z uwagi na nieprzestrzeganie przez pozwanego warunków specyfikacji⁵⁶⁹. Francuski sąd kasacyjny zawiesił postępowanie i skierował do TSUE pytanie prejudycjalne dotyczące wykładni art. 29 TWE, a mianowicie, czy artykuł ten może być interpretowany jako sprzeczny z krajowymi regulacjami, które zastrzegają chronioną nazwę pochodzenia *Grana Padano* dla sera tartego w tym samym regionie, w którym jest produkowany, skoro wymóg ten nie jest przecież niezbędny do zachowania szczególnych cech produktu⁵⁷⁰.

Trybunał stwierdził, że proces tarcia i pakowania jest ważnym czynnikiem i jeśli nie zostałyby przeprowadzone w odpowiednich warunkach, ser nie posiadałby swoich wyjątkowych cech, co mogłoby zaszkodzić jego jakości, a tym samym osłabić reputację nazwy pochodzenia⁵⁷¹. Jakość jest bowiem tym czynnikiem, na którym opiera się renoma chronionych nazw geograficznych⁵⁷². Jak zauważył Trybunał, kontrole przeprowadzane

⁵⁶³ Zob. pkt 15 wyroku.

⁵⁶⁴ Z. Brodecki, *Prawo integracji. Konstytucja dla Europy*, Warszawa 2011, s. 105.

⁵⁶⁵ Sprawa C-469/00, *Ravil SARL v. Bellon import SARL and Biraghi SpA (Grana Padano)*, [2003] I-05053.

⁵⁶⁶ <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000012993> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵⁶⁷ <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/api/v1/attachments/59603> (dostęp: 24.05.2021 r.).

⁵⁶⁸ Wyrok dostępny jest pod adresem:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=48308&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=24483457> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵⁶⁹ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 292.

⁵⁷⁰ I. Lidgard, *Geographical Indications: A result of European protectionism*, 2009, s. 34 <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1559567&fileId=1565027> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵⁷¹ I. Lidgard, *Geographical Indications ...*, s. 35.

⁵⁷² E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 294.

poza regionem produkcji dałyby mniejszą gwarancję jakości i autentyczności produktu, niż kontrole przeprowadzane w miejscu jego produkcji zgodnie z procedurą ustanowioną w specyfikacji produktu.

Analogiczny wyrok TSUE wydał w sprawie *Prosciutto di Parma*⁵⁷³, w której stan faktyczny przedstawiał się następująco. *Conorzio del Prosciutto di Parma* oraz *Salumificio S. Rita SpA* wszczęły przed brytyjskim sądem postępowanie przeciwko *Hygrade Foods Ltd* oraz *Asda Stores Ltd*. Tak jak w sprawie *Grana Padano*, problem dotyczył importowania szynki w całości i cięcia jej na terenie Wielkiej Brytanii bez zgody uprawnionego na plastry, które następnie były ponownie pakowane przez przedsiębiorstwo *Hygrade* i sprzedawane w sieci sklepów *Asda* pod nazwą *Parma ham*. Na etykiecie widniał napis „*Asda- A Taste of Italy – Szynka parmeńska – Oryginalna włoska szynka parmeńska*”. Ponadto, na etykiecie wyraźnie zaznaczono kraj produkcji, jak i miejsce pakowania produktu. Izba Lordów zawiesiła postępowanie i skierowała do ETS pytanie prejudycjalne, czy rozporządzenie nr 2081/92 rozpatrywane wraz z regulacjami zawartymi w rozporządzeniu 1107/96 oraz opisem chronionej nazwy pochodzenia *Prosciutto di Parma* tworzy obowiązujące prawo wspólnotowe, na które można powołać się bezpośrednio przed krajowym sądem państwa członkowskiego, polegające na zakazie sprzedaży oznaczonej jako „szynka parmeńska” szynki krojonej i pakowanej, którą prawidłowo uzyskano z szynki pochodzącej z Parmy, zgodnie z warunkami chronionej nazwy pochodzenia, lecz krojenie, pakowanie i oznaczenie etykietą nie zostały dokonane zgodnie z opisem produktu⁵⁷⁴. Powodowie podnosili głównie argument odnoszący się do tego, że krojenie i pakowanie szynki w regionie produkcji jest uzasadnione zagwarantowaniem autentyczności i jakości produktu. Trybunał stwierdził, że jeśli krojenie i pakowanie nie będą wykonywane w określony sposób, mogą przyczynić się do obniżenia jakości i autentyczności produktu⁵⁷⁵. Podkreślił, że wymóg cięcia na plastry i pakowania produktu w regionie jego produkcji pozwala na zachowanie pod kontrolą konkretnej postaci, pod jaką produkty te występują na rynku. Wymóg ten pozwala chronić jakość i autentyczność produktów, a w konsekwencji renomę chronionych nazw pochodzenia, za które osoby uprawnione do używania przedmiotowych nazw „ponoszą pełną i zbiorową odpowiedzialność”⁵⁷⁶.

⁵⁷³ Sprawa C-108/01, *Conorzio del Prosciutto di Parma and Salumificio S. Rita SpA v. Asda Stores Ltd and Hygrade Foods Ltd. (Prosciutto di Parma)*, [2003], ECR I-05121. Zob. wyrok: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62001CJ0108&from=EN> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵⁷⁴ Zob. pkt 31 wyroku.

⁵⁷⁵ Zob. pkt 80 wyroku.

⁵⁷⁶ Zob. pkt 65 wyroku.

Orzeczenia w przywołanych sprawach potwierdzają dążenie do wzmacniania ochrony geograficznych oznaczeń pochodzenia w prawie unijnym⁵⁷⁷. Odzwierciedlają one ponadto tendencję do podnoszenia jakości produktów, promując w ten sposób ich reputację⁵⁷⁸.

Biorąc pod uwagę temat dysertacji, warto pochylić się również nad wyrokiem Trybunału w sprawie *Republika Federalna Niemiec i Królestwo Danii przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich*⁵⁷⁹. W sprawie tej podkreślono rolę, jaką odgrywają ludzie w kształtowaniu naturalnego połączenia pomiędzy produktem a miejscem jego wytworzenia⁵⁸⁰. W pierwszej kolejności przedstawienia wymagają okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu. W dniu 12 czerwca 1996 r. Komisja wydała rozporządzenie (WE) nr 1107/96 w sprawie rejestracji oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia⁵⁸¹ zgodnie z procedurą określoną w art. 17 rozporządzenia Rady (EWG) nr 2081/92. Zgodnie z art. 1 akapit pierwszy tego rozporządzenia, nazwa „feta”⁵⁸², została zarejestrowana jako chroniona nazwa pochodzenia. Wyrokiem z dnia 16 marca 1999 r. w sprawach połączonych C-289/96, C-293/96 i C-299/96 Dania i in. przeciwko Komisji, Trybunał stwierdził nieważność rozporządzenia nr 1107/96 w zakresie rejestracji nazwy „feta” jako chronionej nazwy pochodzenia, podnosząc, że przy rejestracji przedmiotowej nazwy Komisja nie uwzględniła faktu że nazwa ta była od dawna używana nie tylko w Grecji lecz także w innych państwach członkowskich, a także nie wzięła pod uwagę ogółu czynników przy dokonywaniu analizy, czy nazwa ta jest nazwą rodzajową. W konsekwencji, nazwa „feta” została usunięta z rejestru chronionych nazw pochodzenia. Następnie, Komisja rozesłała do państw członkowskich kwestionariusz dotyczący produkcji i spożycia serów o nazwie „feta”, wraz z pytaniem, czy nazwa ta jest powszechnie znana wśród konsumentów. Odpowiedzi przedstawiono komitetowi naukowemu, który następnie wydał opinię, w której stwierdził jednogłośnie, że „feta” nie ma charakteru nazwy rodzajowej, na skutek czego „feta”, na

⁵⁷⁷ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 294.

⁵⁷⁸ I. Lidgard, *Geographical Indications ...*, s. 37.

⁵⁷⁹ Sprawy połączone C-465/02 I C-466/02. Zob. wyrok: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62002CJ0465&from=PL> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵⁸⁰ B. Sherman, L. Wiseman, *From terroir to pangkarra: Geographical Indications of origin and Indigenous knowledge* [w:] D. S. Gangjee (ed.), *Research Handbook on Intellectual Property and Geographical Indications*, 2016, s. 494.

⁵⁸¹ (Dz.U. L 148, str. 1).

⁵⁸² „Uznaje się nazwę „feta” za chronioną nazwę pochodzenia sera białego w solance tradycyjnie produkowanego w Grecji, a konkretnie (*syngekrimena*) w regionach wymienionych w ust. 2 niniejszego artykułu (Mleko używane do produkcji fety powinno pochodzić wyłącznie z regionów Macedonia, Tracja, Epir, Tesalia, Centralna Grecja, Peloponez oraz z departamentu (*Nomos*) Lesbos), z mleka owczego lub jego mieszanek z mlekiem kozim” - art. 1 greckiego rozporządzenia ministra nr 313 025 z dnia 11 stycznia 1994 r. w sprawie uznania chronionej nazwy pochodzenia sera feta.

mocy rozporządzenia Komisji (WE) nr 1829/2002 z dnia 14 października 2002 r.⁵⁸³, ponownie została zarejestrowana jako chroniona nazwa pochodzenia⁵⁸⁴.

Uzasadniając zasadność rejestracji nazwy „feta”, odwołano się do tradycyjnych metod jej produkcji, dzięki której ser ten zyskał międzynarodowe uznanie. Jak wskazano bowiem w motywie 35 rozporządzenia nr 1829/2002, „nazwa feta jest tradycyjną niegeograficzną nazwą w rozumieniu art. 2 ust. 3 rozporządzenia (EWG) nr 2081/92. Wymienione w tym ustępie określenia „region” i „miejsce” mogą być interpretowane tylko z punktu widzenia geomorfologicznego a nie administracyjnego, w przypadku, gdy czynniki naturalne i ludzkie nierozłącznie związane z danym produktem mogą wykraczać poza granice administracyjne. Jednakże zgodnie z zastosowaniem wspomnianego ustępu obszar geograficzny nierozłącznie związany z nazwą nie może obejmować całego kraju. W przypadku nazwy „feta”, wyodrębniony obszar geograficzny obejmuje wyłącznie terytorium Grecji kontynentalnej oraz departament Lesbos. Wszystkie pozostałe wyspy i archipelagi są z niego wyłączone, gdyż nie spełniają wymogów czynników naturalnych i/lub ludzkich. Ponadto administracyjne wyodrębnienie obszaru geograficznego zostało wyjaśnione i rozwinięte, gdyż w specyfikacji produktu przedstawionej przez władze greckie podane są wymogi bezwzględne i kumulatywne: w szczególności, obszar pochodzenia surowca jest zasadniczo ograniczony faktem, że mleko służące do wyrobu przedmiotowego sera „musi pochodzić od tradycyjnie hodowanych owiec i kóz lokalnych ras, których pożywienie musi być bezwzględnie oparte na roślinności występującej na obszarach wypasu wybieranych regionów”, jak wskazano w motywie 35 rozporządzenia nr 1829/2002. Jak wskazano natomiast w motywie 36 rozporządzenia, „ekstensywny wypas i wypas sezonowy, będące kamieniami węgielnymi hodowli owiec i kóz, które mają dostarczać surowca do produkcji „fety”, są owocem tradycji przodków pozwalającej na dostosowanie do zmian klimatu i ich oddziaływania na dostępną roślinność. Prowadzi to do rozwoju małych, bardzo wytrzymałych i odpornych ras owiec i kóz, zdolnych do przeżycia w środowisku oferującym niewiele pożywienia z punktu widzenia ilościowego, ale jakościowo posiadającym bardzo zróżnicowaną specyficzną roślinność, dającą docelowemu produktowi szczególny smak i aromat. Oddziaływanie wzajemne między szczególnymi czynnikami naturalnymi i ludzkimi, w szczególności tradycyjna metoda produkcji bezwzględnie

⁵⁸³ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1829/2002 z dnia 14 października 2002 r. zmieniające Załącznik do rozporządzenia (WE) nr 1107/96 w odniesieniu do nazwy „Feta” (Dz. U. UE. L. z 2002 r. Nr 277, str. 10).

⁵⁸⁴ Zob. pkt 11-19 wyroku.

wymagająca odprowadzenia wody bez ciśnienia, dała serowi „feta” duże międzynarodowe uznanie”.

Republika Federalna Niemiec oraz Królestwo Danii wniosły o stwierdzenie nieważności rozporządzenia nr 1829/2002. Zarówno rząd niemiecki, jak i rząd duński twierdził, że doszło do naruszenia art. 2 ust. 3 rozporządzenia nr 2081/92⁵⁸⁵. Wskazano, że nazwę „feta” stosowano nie tylko w Grecji, lecz także w innych państwach bałkańskich i bliskowschodnich na określenie sera w solance. Komisja, zamiast rozpatrywać, czy „feta” stała się oznaczeniem rodzajowym, winna była ustalić, że zyskał on geograficzne znaczenie, nieobejmujące przy tym całego terytorium państwa członkowskiego, skoro wyraz ten jest przede wszystkim pojęciem nie geograficznym. Rząd niemiecki podniósł, że wskazany przez rząd grecki we wniosku o rejestrację podregion został stworzony sztucznie i nie znajduje on potwierdzenia w tradycji, ani w powszechnym przekonaniu, a feta nie zawdzięcza swych właściwości wyłącznie środowisku geograficznemu. Nie ma ponadto zgodności pomiędzy ośrodkiem produkcji oraz ośrodkiem przygotowania, skoro Wspólnota udziela pomocy w produkcji „fety” na Wyspach Egejskich⁵⁸⁶. Rząd duński wskazał ponadto, że obszar geograficzny określony do celów rejestracji sera, a więc Grecja kontynentalna i departament Lesbos, obejmuje prawie całą Grecję, a nie wykazano, co odróżnia regiony, które zostały z niego wyłączone. Rząd duński zaznaczył przy tym, że szczególny związek, którego istnienie między serem feta i określonym we wniosku obszarem geograficznym jest wymagane, nie istnieje. Feta pochodzi bowiem nie tylko z Grecji, lecz z całych Bałkanów. Międzynarodowego uznania, jakim cieszy się feta, nie zawdzięcza bezpośrednio określonymu obszarowi geograficznemu. W ocenie duńskiego rządu wynika ono w znacznej mierze z rozmiaru produkcji i eksportu innych państw, w tym Danii⁵⁸⁷.

Po stronie rządu niemieckiego i duńskiego w charakterze interwenientów wystąpił rząd Zjednoczonego Królestwa oraz rząd francuski, który podniósł, że wyraz „feta” oznaczający w języku włoskim „plaster” nie jest nazwą geograficzną. Rząd Francji argumentował, że feta produkowana jest nie tylko w Grecji, lecz również we Francji,

⁵⁸⁵ „Niektóre tradycyjne geograficzne lub nie geograficzne nazwy określające produkt rolny lub środek spożywczy pochodzący z regionu lub konkretnego miejsca spełniające warunki, o których mowa w ust. 2 lit. a) myślą drugi (»nazwa pochodzenia« oznacza nazwę regionu, konkretne miejsce lub w wyjątkowych przypadkach kraj, używaną do opisu produktu rolnego lub środka spożywczego, którego jakość lub cechy charakterystyczne są głównie lub wyłącznie związane z tym szczególnym otoczeniem geograficznym i właściwymi dla niego czynnikami naturalnymi oraz ludzkimi i produkcja którego, przetwarzanie i przygotowywanie odbywa się na tym określonym obszarze geograficznym), są również uważane za nazwy pochodzenia”.

⁵⁸⁶ Zob. pkt 42 wyroku.

⁵⁸⁷ Zob. pkt 43 wyroku.

w warunkach porównywalnych do warunków panujących na terytorium Grecji. Francuskim wytwórniom serów udało się bowiem zaadaptować rzemieślnicze metody do produkcji przemysłowej. Tym samym zdaniem wskazanych rządów, okoliczności te stanowią przeszkodę w rejestracji nazwy „feta” jako chronionej nazwy pochodzenia⁵⁸⁸.

W zakresie powyższych zarzutów Trybunał stwierdził, że bezspornym jest, że „feta”, jako pojęcie przyjęte w języku greckim już w XVII wieku, nie jest nazwą regionu, miejsca ani kraju, w rozumieniu art. 2 ust. 2 lit. a) rozporządzenia 2081/92⁵⁸⁹. Wobec tego, mogła zostać zarejestrowana jedynie na podstawie art. 2 ust. 3⁵⁹⁰, który rozszerza definicję nazwy pochodzenia, w szczególności na niektóre tradycyjne nazwy nie geograficzne⁵⁹¹, i na tej właśnie podstawie „feta” otrzymała status chronionej nazwy pochodzenia. Jak podkreślił Trybunał, obszar produkcji sera „feta”, obejmujący wyłącznie część kontynentalną Grecji oraz departament Lesbos, charakteryzuje się jednolitymi czynnikami naturalnymi, które nie występują na obszarze wyłączonym z produkcji (wyspa Kreta oraz niektóre greckie archipelagi - Sporady, Cyklady, Dodekanez i Wyspy Jońskie), co świadczy o tym, że obszar ten nie został sztucznie wyodrębniony. Jest to górzyste ukształtowanie terenu, na którym występuje łagodna zima, upalne lato i długi okres nasłonecznienia. Co więcej, obszar produkcji sera został wyodrębniony również z uwagi na cechy botaniczne, a mianowicie roślinność typową dla średnich gór bałkańskich⁵⁹². Te czynniki wraz z sezonowym i ekstensywnym wypasem kóz i owiec, a więc zarówno czynniki naturalne, jak i ludzkie, potwierdzają, że cechy „fety” wynikają głównie ze środowiska geograficznego⁵⁹³.

Trybunał stwierdził ponadto, że „feta” nie jest nazwą rodzajową. Wskazuje na to chociażby fakt, że w innych niż Grecja państwach członkowskich jest ona sprzedawana z etykietami, na których znajdują się „odniesienia do greckich tradycji kulturowych i greckiej cywilizacji”. Prowadzi to do wniosku, że konsumenci w tych państwach

⁵⁸⁸ Pkt 44 wyroku.

⁵⁸⁹ „Nazwa pochodzenia” oznacza nazwę regionu, konkretne miejsce lub w wyjątkowych przypadkach kraj, używaną do opisu produktu rolnego lub środka spożywczego:

- pochodzącego z tego regionu, konkretnego miejsca lub kraju, oraz
- którego jakość lub cechy charakterystyczne są głównie lub wyłącznie związane z tym szczególnym otoczeniem geograficznym i właściwymi dla niego czynnikami naturalnymi oraz ludzkimi i produkcja którego, przetwarzanie i przygotowywanie odbywa się na tym określonym obszarze geograficznym.

⁵⁹⁰ Niektóre tradycyjne geograficzne lub niegeograficzne nazwy określające produkt rolny lub środek spożywczy pochodzący z regionu lub konkretnego miejsca spełniające warunki, o których mowa w ust. 2 lit. a) myślą drugi, są również uważane za nazwy pochodzenia”.

⁵⁹¹ Zob. pkt 46 wyroku.

⁵⁹² Zob. pkt 52-58 wyroku.

⁵⁹³ Zob. pkt 66-67 wyroku.

członkowskich postrzegają „fetę” jako ser kojarzący się z Grecji, choćby nawet „był on w rzeczywistości wyprodukowany w innym państwie członkowskim”⁵⁹⁴.

Ponadto, TSUE dostrzegł, że na właściwości produktu mają wpływ nie tylko czynniki naturalne, lecz także ludzkie, między innymi tradycyjny sposób produkcji, czy też metody uprawy i wypasu zwierząt. Trybunał podkreślił w omawianym wyroku również rolę tradycji kulturowych i to, że również one mogą pełnić decydującą rolę w uznaniu produktu za pochodzący z danego regionu. Wyrok ten ukazuje, że grecka tradycja i kultura produkcji sera feta umożliwiły zarejestrowanie przedmiotowej nazwy za grecką nazwę pochodzenia mimo, iż ser ten produkowany jest także w innych częściach świata. Orzeczenie to ma zatem istotne znaczenie dla stwierdzenia, że wiedza tradycyjna i oznaczenia geograficzne są ze sobą powiązane i mają na siebie wpływ.

3.8. Oznaczenia geograficzne w prawie polskim

3.8.1. Kształtowanie ochrony oznaczeń geograficznych w prawie polskim

Pomimo tego, że w Polsce świadomość ochrony produktów pochodzących z konkretnego regionu wzrosła dopiero w ostatnim czasie, gdy nastąpiła moda na lokalne, zdrowe jedzenie, co nastąpiło znacznie później, niż w innych państwach europejskich, to załączków ochrony oznaczeń geograficznych możemy dopatrywać się już na początku XX wieku. Polska przystąpiła do *Konwencji Paryskiej* w dniu 10 listopada 1919 roku, a osiem lat później stała się sygnatariuszem porozumienia madryckiego z dnia 14 kwietnia 1891 roku *dotyczącego zwalczania fałszywych oznaczeń pochodzenia*.

Oznaczeniom regionalnym przyznano szczególną ochronę na mocy art. 4 ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 roku *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*⁵⁹⁵. Zgodnie z jego treścią „jeżeli siła, przyciągająca klientelę do przedsiębiorstw, polega na tym, że wytwory, towary lub świadczenia pochodzą z pewnego okręgu geograficznego, albo że przedsiębiorcy należą do pewnego związku przedsiębiorców, a jakiś inny przedsiębiorca wprowadza w błąd swą klientelę, wywołując mniemanie, że ofiarowane przez niego wytwory, towary lub świadczenia pochodzą z owych okręgów geograficznych lub z przedsiębiorstw, do związku należących, albo jeżeli ktoś działa na szkodę owych przedsiębiorstw przez podawanie o nich

⁵⁹⁴ Zob. pkt 87 wyroku.

⁵⁹⁵ Dz.U. 1926 nr 96 poz. 559.

nieprawdziwych wiadomości, albo przez wyjawianie ich tajemnic technicznych, natenczas do powództwa uprawnieni są: każdy przedsiębiorca, produkujący tego samego rodzaju wytwory w danym okręgu geograficznym, wspólne przedstawicielstwa wymienionych powyżej przedsiębiorców, tudzież każdy przedsiębiorca, zajmujący się sprzedażą wymienionych wytworów”. Ustawa przewidziała również możliwość wydawania przez Radę Ministrów rozporządzeń określających warunki używania nazw regionalnych. Na tej podstawie wydano jednak wyłącznie jedno rozporządzenie odnoszące się do ochrony polskiego oznaczenia pochodzenia geograficznego „Piwo grodziskie”⁵⁹⁶, co potwierdza, że produkt ten cieszył się niezwykle wysokim statusem i popularnością w czasach II Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁹⁷. Pozostałe rozporządzenia wydane na podstawie ustawy odnoszące się do ochrony nazw regionalnych dotyczyły produktów zagranicznych⁵⁹⁸.

Polski system prawa nie posiada jednej ustawy, która w kompleksowy sposób regulowałaby wszelkie kwestie związane z ochroną oznaczeń geograficznych. Sprowadza się to do tego, że przepisów odnoszących się do tej materii należy poszukiwać w różnych aktach prawnych. Generalnie kwestie związane z rejestracją oznaczeń geograficznych w Polsce można podzielić na dwie grupy. Pierwszą, odnoszącą się do produktów przemysłowych, regulowaną przepisami ustawy z dnia 30 czerwca 2000 roku *Prawo własności przemysłowej*⁵⁹⁹ oraz drugą – mającą zastosowanie do produktów rolno – spożywczych, przewidzianą w ustawie z dnia 9 marca 2023 roku *o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych*⁶⁰⁰. Wcześniej obowiązującym aktem prawnym odnoszącym

⁵⁹⁶ „W handlu piwem na terytorium RP zastrzega się prawo używania nazwy regionalnej (terytorjalnej) „piwo grodziskie” wyłącznie dla tych producentów, którzy produkują lub produkować będą piwo na obszarze miasta Grodzisk Wielkopolski” – § 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 września 1929 r. w sprawie ochrony nazwy regionalnej „Piwo grodziskie”, Dz. U z 1929 nr 72 poz.548.

⁵⁹⁷ <https://browarparagraf.com/2018/07/o-historii-ochrony-piwa-grodziskiego/> (dostęp: 5.04.2023 r.). Zob. więcej: <http://notopopiwku.blogspot.com/2014/03/piwo-grodziskie-historia.html> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁵⁹⁸ Na mocy art. 4 ust. 3 ustawy, Rada Ministrów mogła wydawać w granicach zobowiązań zaciągniętych przez RP w umowach międzynarodowych, zakazy używania nazw terytorialnych przy oznaczaniu wytwarzanych w RP lub wprowadzanych do RP towarów. Warunkiem była notyfikacja tej nazwy przez rząd państwa, wobec którego RP zaciągnęła zobowiązanie oraz dostarczenie dowodu, że w owym państwie nazwa notyfikowana jest przedmiotem ochrony, jako nazwa terytorialna. Przykładowo: Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 stycznia 1933 r. o zakazie używania węgierskich nazw regionalnych (Dz. U. Nr 12, poz. 79), Rozporządzenie Rady Ministrów z 18 października 1938 r. o zakazie używania francuskiej nazwy regionalnej *Roquefort* dla serów (Dz. U. Nr 83, poz. 562), Rozporządzenie Rady Ministrów z 24 stycznia 1939 r. o zakazie używania francuskich nazw regionalnych dla produktów winnych (Dz. U. Nr 9, poz. 46). Ciekawostką jest, że na mocy dwóch pierwszych rozporządzeń ochronie podlegały zarówno nazwy w oryginalnej francuskiej pisowni, jak i inne, a w przypadku produktów winnych – również nazwy w tłumaczeniu.

⁵⁹⁹ T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 324 z późn. zm.

⁶⁰⁰ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 588.

się do ochrony produktów rolno – spożywczych była ustawa z dnia 17 grudnia 2004 roku *o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych*⁶⁰¹. Ponadto, ochrony geograficznych oznaczeń pochodzenia ubiegać się również można na podstawie przepisów zawartych w ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 roku *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*⁶⁰².

W pierwszych latach powojennych w całej Europie nastąpiło zwiększenie produkcji przemysłowej i rolniczej. Zmodernizowano rolnictwo, zintensyfikowano uprawy i hodowlę, aby zapewnić sobie samowystarczalność żywnościową. Po zakończeniu II wojny światowej wartość produktów związanych z konkretnym regionem geograficznym znacznie zmalała w Polsce. Z uwagi na funkcjonowanie systemu centralnie planowanej gospodarki socjalistycznej, gdy konkurencja na rynku praktycznie nie istniała, a zbyt towaru był i tak zapewniony, regionalne produkty znacząco straciły na znaczeniu⁶⁰³. Starano się ujednoczyć polską kuchnię, a co za tym idzie produkty regionalne. System funkcjonujący w owym czasie na terytorium RP doprowadził również do znaczących braków produktów żywnościowych, przypraw i dodatków, co przyczyniło się do niemożności przygotowania produktów lokalnych i w konsekwencji zapomnienia sposobów przyrządzania niektórych potraw. Popularne przed wojną przyprawy i produkty, takie jak oliwa czy kapary były niemożliwe do zdobycia. Kuchnia ziemiańska – mieszczańska nie cieszyła się uznaniem, a jedzenie nie miało być przyjemne, tylko pożywne⁶⁰⁴. I chociaż brak produktów spożywczych w sklepach doprowadził do zachowania pewnych zwyczajów, jak domowa produkcja wędlin, przetworów, czy wyrób ciast, to nawiązywanie do kulinarnych tradycji postrzegane było jako zacofanie i nienadążanie za postępem. W ten sposób zniszczono nie tylko różnorodność regionalnych dań, lecz przede wszystkim ich jakość⁶⁰⁵.

Wprowadzenie gospodarki wolnorynkowej w Polsce, polepszenie sytuacji finansowej obywateli, wzrost liczby producentów i większa świadomość konsumentów przywróciły sytuację, w której dużą wagę poświęca się towarom pochodzącym od lokalnych wytwórców i z określonego miejsca geograficznego, które nadaje produktom

⁶⁰¹ T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2268. Interesującym zagadnieniem związanym z ochroną oznaczeń geograficznych jest ochrona oznaczeń geograficznych wód mineralnych, źródłowych i stołowych. Zob. więcej: E. Całka, *Oznaczenia naturalnych wód mineralnych, wód źródłowych i wód stołowych. Studium z prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego*, Warszawa 2019.

⁶⁰² T.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1233.

⁶⁰³ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 17.

⁶⁰⁴ Więcej o tradycji kulinarnej w czasach PRL-u na stronie: <https://culture.pl/pl/artykul/kuchnia-prl-dla-niezaawansowanych> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁶⁰⁵ A. Sieczko, *Tworzenie rynku produktów tradycyjnych i regionalnych*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie - Problemy Rolnictwa Światowego, 2008, vol.4(19), s. 397.

niepowtarzalne wartości. Kupujący zaczęli zwracać większą uwagę na żywność wysokiej jakości, charakteryzującą się niepowtarzalnymi właściwościami organoleptycznymi⁶⁰⁶. Co więcej, konsumenci chcą mieć pewność, że żywność pochodzi z bezpiecznego źródła, a produkty zostały wyprodukowane w duchu „fair-trade”⁶⁰⁷. I w tym miejscu kluczową rolę odgrywają geograficzne oznaczenia pochodzenia. Początkowo chronione wyłącznie na podstawie ustawy *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, oznaczenia geograficzne mogły uzyskać ochronę na zasadach ogólnych również na podstawie przepisów ustawy *o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym* oraz ustawy *o ochronie konkurencji i konsumentów*.

Po przystąpieniu Polski w dniu 1 maja 2004 roku do Unii Europejskiej, ochrona oznaczeń geograficznych na terenie naszego kraju uległa istotnej zmianie – zaczął bowiem obowiązywać unijny system prawny, w tym omówione wyżej rozporządzenie nr 2081/92. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 roku *prawo własności przemysłowej*, która jako pierwsza wprowadziła przepisy regulujące ochronę oznaczeń geograficznych, musiała zostać znowelizowana i dostosowana do obowiązujących ówczesnie regulacji zawartych w rozporządzeniu nr 2081/92. Z przedmiotowej ustawy wyłączono również przepisy dotyczące oznaczeń geograficznych produktów rolnych i środków spożywczych, a kwestie te uregulowano w ustawie z dnia 17 grudnia 2004 roku *o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych*⁶⁰⁸, doprowadzając tym samym do dualizmu w zakresie tożsamej instytucji prawnej, regulowanej dwoma odrębnymi aktami prawnymi, w zależności od tego, czy mamy do czynienia z produktami przemysłowymi, czy też produktami rolno – spożywczymi. Wspomniana ustawa z dnia 17 grudnia 2004 roku została uchylona ustawą z dnia 9 marca 2023 roku *o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych*.

⁶⁰⁶ *Ibidem*, s. 398.

⁶⁰⁷ Kryzys spowodowany BSE (chorobą „szalonych krów”), epidemia ptasiej i świńskiej grypy były głównymi przyczynami, dla których utworzony został system śledzenia pochodzenia produktu/system identyfikacji (traceability system) – więcej o systemie w: M. Śmiechowska, *System identyfikacji w zapewnieniu tożsamości i bezpieczeństwa żywności*, *Annales Academiae Mideicae Gedanesis*, 2014, 44, s. 125-132.

⁶⁰⁸ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 82.

3.8.2. Ochrona oznaczeń geograficznych na podstawie ustawy z dnia 30 czerwca 2000 roku *Prawo własności przemysłowej*

Zgodnie z ustawą *Prawo własności przemysłowej* (dalej: p.w.p.), prawo z rejestracji jest skuteczne *erga omnes* na całym terytorium kraju od daty dokonania wpisu do rejestru prowadzonego przez Urząd Patentowy RP, a ochrona udzielana jest bezterminowo⁶⁰⁹. Stworzony omawianą ustawą system rejestracji oznaczeń geograficznych miał sprzyjać powstaniu organizacji producentów towarów wytwarzanych w danym regionie⁶¹⁰, co w konsekwencji prowadziło do rozwinięcia inicjatyw dotyczących ochrony oznaczeń geograficznych⁶¹¹.

Ustawa ta w art. 174 ust. 1 zawiera definicję „oznaczeń geograficznych”. Zgodnie z jej treścią, oznaczeniami geograficznymi są „oznaczenia słowne odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio do nazwy miejsca, miejscowości, regionu lub kraju (teren), które identyfikują towar jako pochodzący z tego terenu, jeżeli określona jakość, dobra opinia lub inne cechy towaru są przypisywane przede wszystkim pochodzeniu geograficznemu tego towaru”. Ochrona przewidziana w tym przepisie odnosi się zatem do kwalifikowanych oznaczeń geograficznych.

Jak można zauważyć, definicja zawarta we wspomnianym artykule w znacznej mierze pokrywa się z definicją oznaczeń geograficznych określoną w art. 22 ust. 1 porozumienia TRIPS. Prawo własności przemysłowej jednakże, w odróżnieniu od TRIPS, przewiduje, że oznaczeniami geograficznymi są wyłącznie oznaczenia słowne. Oznacza to, że nie jest możliwe zarejestrowanie oznaczeń graficznych, dźwiękowych, czy też przestrzennych⁶¹². Kolejną różnicą jest to, że oznaczenia geograficzne chronione na podstawie ustawy *Prawo własności przemysłowej* nie odnoszą się do usług i produktów rolno – spożywczych, wymienionych w załączniku I do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, a także w załącznikach do rozporządzenia nr 1151/2012. Wynika to wprost z art. 174 ust. 3⁶¹³. Omawiana ustawa reguluje zatem wymagania i procedurę

⁶⁰⁹ P. Kostański, K. Jasińska, *Oznaczenia geograficzne* [w:] J. Sieńczyło – Chlabicz (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 1043.

⁶¹⁰ Zgodnie z art. 176 ust. 2 p.w.p., „zgłoszenia może dokonać organizacja upoważniona do reprezentowania interesów producentów, działająca na danym terenie”. W razie braku takiej organizacji, „zgłoszenia może dokonać także organ administracji rządowej lub samorządu terytorialnego, właściwy ze względu na teren, do którego odnosi się oznaczenie geograficzne” (art. 176 ust. 4 p.w.p.).

⁶¹¹ M. Kępiński, *Oznaczenia geograficzne w prawie ...*, nr 12, s. 2.

⁶¹² H. Fedorowicz, *Oznaczenia geograficzne ...*, s. 692.

⁶¹³ „Ilekcroć w przepisach niniejszego działu jest mowa o towarach, nie dotyczy to usług, produktów rolnych przeznaczonych do spożycia przez ludzi, wymienionych w załączniku I do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, produktów rolnych i środków spożywczych wymienionych w załącznikach do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie

rejestracyjną dotyczącą wyłącznie tych oznaczeń geograficznych, które służą do oznaczania produktów przemysłowych⁶¹⁴. Zgodnie natomiast z ust. 2 przywoływanego przepisu, zagraniczne oznaczenia geograficzne mogą zostać zarejestrowane w Polsce tylko w sytuacji, gdy korzysta ono z ochrony w kraju swojego pochodzenia. Obowiązkiem zatem zgłaszającego jest przedstawienie dowodu potwierdzającego rejestrację oznaczenia geograficznego za granicą⁶¹⁵.

Artykuł 175 p.w.p. wprowadza podział oznaczeń geograficznych na „nazwy regionalne” oraz „oznaczenia pochodzenia”. Każde z tych oznaczeń służy do wyróżniania towarów, które pochodzą z określonego terenu, na którym następuje ich wytworzenie lub przetworzenie. Różnica pomiędzy nimi polega jednakże na tym, że w przypadku nazw regionalnych, szczególne właściwości towarów, które oznaczają zawdzięcza się wyłącznie lub w przeważającej mierze oddziaływaniu środowiska geograficznego, na które składają się czynniki zarówno naturalne, takie jak klimat, rodzaj gleby, ukształtowanie tereny, jak i ludzkie (doświadczenie, tradycyjne metody wyrobu, tradycyjne praktyki). W odniesieniu natomiast do oznaczeń pochodzenia, ustawodawca przewidział, że mogą one służyć oznaczaniu towarów, które zawdzięczają szczególne właściwości lub cechy jedynie ich pochodzeniu geograficznemu. Nie występuje zatem w tym przypadku wpływ czynnika ludzkiego. Doświadczenie, praktyka doskonalona przez lata oraz umiejętności ludzi są zatem dla opinii i jakości produktu obojętne⁶¹⁶. Rozróżnienie to ma znaczenie dla sytuacji określonej w art. 192 ust. 4 p.w.p., zgodnie z którym „używanie w obrocie nazwy regionalnej

systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych (Dz. Urz. UE L 343 z 14.12.2012, str. 1, z późn. zm.) oraz napojów spirytusowych, które podlegają wpisowi na krajową listę chronionych oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych zgodnie z przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 110/2008 z dnia 15 stycznia 2008 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych oraz uchylającego rozporządzenie Rady (EWG) nr 1576/89 (Dz. Urz. UE L 39 z 13.02.2008, str. 16, z późn. zm., produktów sektora wina określonych w załączniku VII w części II pkt 1, 3-6, 8, 9, 11, 15 i 16 do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylającego rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013, str. 671, z późn. zm.) oraz napojów spirytusowych w rozumieniu art. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/787 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji i etykietowania napojów spirytusowych, stosowania nazw napojów spirytusowych w prezentacji i etykietowaniu innych środków spożywczych, ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, wykorzystywania alkoholu etylowego i destylatów pochodzenia rolniczego w napojach alkoholowych, a także uchylającego rozporządzenie (WE) nr 110/2008 (Dz. Urz. UE L 130 z 17.05.2019, str. 1, z późn. zm. ”.

⁶¹⁴ H. Fedorowicz, *Oznaczenia geograficzne* [w:] *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, red. M. Kondrat, 2021, s. 693.

⁶¹⁵ *Ibidem*, s. 692.

⁶¹⁶ E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne* [w:] E. Nowińska, ..., s. 622; Należy jednakże mieć na uwadze, że odmiennie wskazał M. Kępiński, stwierdzając, że znaczenie czynnika ludzkiego przy oznaczeniach pochodzenia ma wpływ większy, niż samych warunków naturalnych (M. Kępiński, *Oznaczenia geograficzne w prawie ...*, s. 4).

jako nazwy rodzajowej dla podobnych towarów nie może stanowić przyczyny unieważnienia prawa z rejestracji tego oznaczenia ani stwierdzenia jego wygaśnięcia”. Nazwy regionalne nie mogą zatem stać się nazwami rodzajowymi, a degeneracji mogą ulec wyłącznie oznaczenia pochodzenia⁶¹⁷. Samo zjawisko degeneracji można opisać jako przekształcenie się oznaczenia geograficznego w tzw. termin rodzajowy. Dotyczy to sytuacji, w których w przekonaniu odbiorców pewne nazwy geograficzne stały się nazwami wskazującymi jedynie na naturę lub rodzaj określonego produktu⁶¹⁸. Innymi słowy, oznaczenie wskazujące początkowo na pochodzenie produktu traci pierwotne znaczenie i staje się określeniem wskazującym jedynie na rodzaj danego produktu, np. ser szwajcarski, czy też kielbasa krakowska⁶¹⁹.

Artykuł 175 ust. 2 przywołanej ustawy wskazuje, że oznaczeniami geograficznymi są również oznaczenia stosowane dla towarów wytworzonych z surowców lub półproduktów pochodzących z określonego terenu, który to teren jest większy, niż teren wytworzenia lub przetworzenia towaru. Warunkiem jednak uznania takiego oznaczenia za oznaczenie geograficzne jest przygotowywanie towarów w szczególnych warunkach oraz istnienie systemu kontroli przestrzegania tychże warunków. Regulacja ta rozluźnia zatem wymóg ścisłego związku cech towaru z obszarem geograficznym, na które wskazuje oznaczenie⁶²⁰.

Ustęp trzeci omawianego przepisu odnosi się natomiast do tradycji, co ma szczególne znaczenie w obliczu tematu niniejszej pracy. Na jego bowiem podstawie, możliwe jest uznanie za oznaczenie geograficzne, przy zachowaniu warunków określonych w poprzednim ustępie, określenia mającego charakter geograficzny, które nie odpowiada dosłownie terenowi, z którego pochodzi dany towar. Oznacza to, że dane oznaczenie geograficzne nie musi zawierać w swej nazwie nazwy geograficznej *sensu stricto*, lecz powinno wywoływać w świadomości odbiorcy skojarzenie z konkretnym miejscem,

⁶¹⁷ P. Kostański (w:) P. Kostański (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, 2014, za: Tylec G. [w:] T. Demendecki, A. Niewęglowski, J. Sitko, J. Szczotka, G. Tylec, *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2015, art. 192, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587676249/473689/demendecki-tomasz-i-in-prawo-wlasnosci-przemyslowej-komentarz?cm=URELATIONS> (dostęp: 2023-01-16 22:01) (ostatni dostęp: 16.01.2023 r.).

⁶¹⁸ M. Poźniak-Niedzielska, *Ochrona nazw geograficznych służących oznaczaniu pochodzenia towarów*, RPEiS 1984/1, s. 120.

⁶¹⁹ <https://mojafirma.infor.pl/mala-firma/prawo-konkurencji/242491,Jakie-znaczenie-ma-oznaczenie-geograficzne-produktow.html> (dostęp: 16.01.2023 r.).

⁶²⁰ G. Tylec [w:] T. Demendecki, A. Niewęglowski, J. Sitko, J. Szczotka, G. Tylec, *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2015, art. 175 (<https://sip.lex.pl/#/commentary/587676231/473671/demendecki-tomasz-i-in-prawo-wlasnosci-przemyslowej-komentarz?cm=URELATIONS> (ostatni dostęp: 22.06.2021)).

z którego pochodzi (np. Kolumna Zygmunta, czy też Pałac Kultury)⁶²¹. Należy mieć na uwadze, że w tym przypadku ustawodawca, w przeciwieństwie do wcześniej użytego słowa „oznaczenie” w przedmiotowym artykule posługuje się pojęciem „określenie”. Może to prowadzić do wniosku, że intencją ustawodawcy było to, że chronionym oznaczeniem może być każde słowo określające dany teren, identyfikujące go geograficznie, np. Czarci Jar⁶²².

W dalszej części ustawodawca wskazał, że za oznaczenie geograficzne może być uznane także określenie używane tradycyjnie, jeżeli jest ono stosowane dla towarów pochodzących z danego terenu. Jak wskazała Ewa Nowińska, przepis ten ma „trudną do interpretacji stylistykę”, która pozwala na przyjęcie dwójakiej interpretacji. Pierwsza prowadzi do konkluzji, że towar jest wytworzony na obszarze większym, niż wskazuje określenie. Zgodnie natomiast z drugą koncepcją, przepis ten dopuszcza sytuację, w której towar nie musi być wytworzony lub przetworzony na terenie, na który wskazuje jego oznaczenie, lecz przez to określenie być z nim związany jedynie tradycyjnie⁶²³. Izabela Barańczyk oceniła jednakże taką interpretację jako mogącą prowadzić do rozszerzenia pojęcia, trudnego do zaakceptowania „w świetle konkretyzowania definicji znaczeń kwalifikowanych”, proponując odrębną interpretację. Przepis ten nawiązuje do wcześniejszego paragrafu i dotyczy tylko tych oznaczeń, których „określenie” nie stanowi nazwy geograficznej terenu, tak jak przykładowo wskazany ser *Stilton*⁶²⁴, lub wówczas, gdy określenie używane jest tradycyjnie, co stanowi przykłady pośrednich oznaczeń⁶²⁵.

Przepis powyższy niewątpliwie ukazuje, że możliwe jest objęcie ochroną przewidzianą dla oznaczeń geograficznych określeń, które tradycyjnie identyfikują dany towar geograficznie, jednakże jego nieostry charakter i rozbieżności w interpretacji prowadzą do wniosku, że konieczna byłaby jego nowelizacja i dookreślenie przez ustawodawcę, jakie konkretnie określenia mogłyby skorzystać z przewidzianej w przedmiotowym przepisie ochrony. Co więcej, jak wskazała Ewa Nowińska, omawiana ustawa w zakresie ochrony oznaczeń geograficznych właściwie nie ma znaczenia z uwagi na to, że dotyczy ona jedynie produktów przemysłowych, wobec czego wątpliwa jest dalsza

⁶²¹ *Ibidem*.

⁶²² E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne ...*, s. 625.

⁶²³ *Ibidem*, s. 624-625.

⁶²⁴ Angielski, pleśniowy ser, swoją nazwą nawiązujący do miasteczka Silton położonego w hrabstwie Cambridgeshire. Nazwa została zarejestrowana przez Komisję Europejską jako Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP/PDO). Zgodnie z określonymi warunkami, ser ten może być produkowany wyłącznie w hrabstwach Derbyshire, Leicestershire oraz Nottinghamshire, a więc nie w hrabstwie, w którym leży miejscowość o analogicznej nazwie. Więcej na temat sera *Stilton* w jego specyfikacji: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fd3677c8fa8f54d564af06b/pfn-stilton-cheese.pdf> (dostęp: 5.04.2023 r.).

⁶²⁵ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 94.

jej przydatność⁶²⁶. Należy w pełni podzielić powyższe stanowisko, w szczególności z uwagi na fakt, że dotychczas udało się zarejestrować tylko jedno przemysłowe oznaczenie geograficzne na podstawie ustawy prawo własności przemysłowej⁶²⁷. Prawo z rejestracji oznaczenia geograficznego o nazwie „koronka koniakowska”⁶²⁸ zostało udzielone przez Urząd Patentowy w maju 2022 roku, a więc po ponad dwudziestu latach od obowiązywania omawianej ustawy. Prowadzi to zatem do wniosku, że pomimo tego, że możliwe byłoby w pewnym sensie objęcie ochroną przewidzianą dla oznaczeń geograficznego pochodzenia przez przedmiotową ustawę towarów, które odnoszą się do tradycji, to w rzeczywistości przepisy te przez długi okres czasu były praktycznie nieużyteczne i wymagają odświeżenia i przystosowania ich do obecnych realiów tak, aby możliwe było ich użycie w stosunku do oznaczeń odnoszących się do produktów przemysłowych w większym zakresie.

Prawo własności przemysłowej wyłącza udzielenie prawa z rejestracji na oznaczenie naruszające prawo ochronne na znak towarowy (art. 177 p.w.p.⁶²⁹), na oznaczenia homonimiczne (art. 178 p.w.p.⁶³⁰) oraz nazwy rodzajowe (art. 179 p.w.p.⁶³¹). W przypadku znaków towarowych, dopuszczalne jest udzielenie prawa ochronnego na oznaczenie geograficzne, którego używanie naruszałoby prawo ochronne na znak towarowy, lecz jedynie w sytuacji, gdy uprawniony z prawa ochronnego zrzecnie się go (art. 177 ust. 1). Ustęp 2 przywołanego przepisu przewiduje również sytuację, w której uprawniony do znaku towarowego wyraża zgodę na dokonanie rejestracji oznaczenia geograficznego, przy czym on sam będzie uprawniony do używania tego oznaczenia. W takim przypadku nie jest wymagane zrzeczenie się prawa do znaku towarowego. Warunkiem jest jednak to, że utrzymanie w mocy prawa do znaku towarowego nie ograniczy nadmiernie możliwości

⁶²⁶ E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne ...*, s. 621.

⁶²⁷ <https://ewyszukiwarka.pue.uprp.gov.pl/search/search-results/337b4f29-1bd2-45c2-8936-a66d1cfa369f?lng=pl> (dostęp: 4.04.2024 r.).

⁶²⁸ Koronki koniakowskie produkowane są ręczną techniką szydełkowania przez mieszkańców tzw. Trójwsi leżącej w Beskidzie Śląskim. Najbardziej znane z koronek koniakowskich serwety koniakowskie składają się z przekazywanych z pokolenia na pokolenie różnych motywów, najczęściej kwiatowych, do których każda koronczarka dokłada swój własny, niepowtarzalny motyw. Koronki powstają bez wcześniejszego projektu i nie są rozrysowywane przez koronczarkę przed wykonaniem pracy. Więcej na temat koronek koniakowskich: <https://eprofil.pue.uprp.gov.pl/public/registry/view/G.0006?lng=pl> (dostęp: 4.04.2024 r.).

⁶²⁹ „Chyba że uprawniony z prawa ochronnego na znak towarowy zrzecnie się swojego prawa (ust. 1). Zrzeczenie to nie jest wymagane, jeśli dokonano zgłoszenia do rejestracji w uzgodnieniu z uprawnionym do znaku towarowego i obejmuje go jako osobę, która może używać tego oznaczenia, a utrzymanie w mocy tego prawa nadmiernie nie ograniczy możliwości używania oznaczenia geograficznego przez innych uprawnionych” (ust. 2).

⁶³⁰ „Wyjątkowo ochrona może być przyznana, jeśli Urząd Patentowy wezwie zgłaszającego, który później dokonał zgłoszenia, do dokonania w oznaczeniu odpowiednich zmian, które pozwolą na odróżnienie go od zarejestrowanego, bądź wcześniej zgłoszonego oznaczenia” (ust. 1 zd. 2).

⁶³¹ „Ochrona może być wyjątkowo przyznana, jeśli przemawia za tym interes publiczny bądź ochrona oznaczenia wynika z umowy międzynarodowej”.

używania oznaczenia geograficznego przez innych uprawnionych. W praktyce oznacza to zatem, że uprawniony do znaku towarowego nie będzie mógł zabronić używania oznaczenia geograficznego przez innych przedsiębiorców w sytuacji, gdy będzie ono używane w innej formie, niż zastrzeżony znak towarowy⁶³².

Nie udziela się również prawa z rejestracji na oznaczenie homonimiczne. W tym przypadku chodzi o sytuacje, gdy tak samo brzmiące nazwy geograficzne używane są dla różnych obszarów w tym samym kraju, czy też w różnych państwach, np. Włochy pod Warszawą⁶³³. Homonimiczne oznaczenia geograficzne są oznaczeniami, które pomimo tego, że odnoszą się do produktów pochodzących z różnych miejsc, są tak samo zapisywane lub wymawiane (Paryż jako stolica Francji i miejscowość Paryż w województwie małopolskim). Chodzi zatem o takie sytuacje, gdy słynna nazwa geograficzna występuje także na terenie np. innego kraju, lecz tam nie ma takiego charakteru⁶³⁴. Takie oznaczenie, które mogłoby wprowadzić w błąd nabywców, że towar pochodzi z innego terenu, słynącego z danych wyrobów nie może uzyskać z prawa z rejestracji, zgodnie z art. 178 ust. 1 omawianej ustawy. Wyjątkowo ochrona taka może być przyznana z zastrzeżeniem, że zgłaszający zostanie wezwany przez Urząd Patentowy do dokonania odpowiednich zmian w oznaczeniu, które pozwolą na odróżnienie go od oznaczenia zarejestrowanego lub wcześniej zgłoszonego. Artykuł 178 ust. 1 ma odpowiednio zastosowanie do oznaczeń geograficznych zarejestrowanych w trybie art. 4 lub wpisanych na krajową listę chronionych oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych zgodnie z przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 110/2018.

Prawo z rejestracji nie może być także udzielone na oznaczenia, które stały się nazwami rodzajowymi na skutek ich powszechnego używania dla oznaczenia rodzaju towarów, o czym mowa w art. 179 wspomnianej ustawy. Przykładem nazwy rodzajowej może być *eau de cologne* (woda kolońska), która odnosi się do określonego rodzaju perfum bez względu na to, czy produkowane są w niemieckiej Kolonii⁶³⁵. Wyjątkowo prawo z rejestracji może być udzielone, jeżeli przemawia za tym interes publiczny, a także w sytuacji, gdy ochrona oznaczenia wynika z umowy międzynarodowej. Z uwagi na to, że pojęcie „interes publiczny” nie zostało doprecyzowane w powyższym przepisie, założyć należy, że chodzi o szeroko rozumiany interes o charakterze gospodarczym⁶³⁶.

⁶³² H. Fedorowicz, *Oznaczenia geograficzne ...*, s. 703.

⁶³³ E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne ...*, s. 624.

⁶³⁴ H. Fedorowicz, *Oznaczenia geograficzne ...*, s. 704.

⁶³⁵ *Ibidem*.

⁶³⁶ E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne ...*, s.624.

Ustawa *prawo własności przemysłowej*, jak już wcześniej wskazano, w zakresie ochrony oznaczeń geograficznych ma obecnie znikome znaczenie. Regulacje w niej zawarte dotyczą bowiem jedynie produktów przemysłowych, a do obecnej chwili zarejestrowano dopiero jedno oznaczenie odnoszące się właśnie do takich produktów⁶³⁷. Potrzeba znowelizowania omówionej ustawy znalazła odzwierciedlenie w przedstawionym do konsultacji publicznych projekcie jej zmiany, zawierającym szereg nowych rozwiązań odnoszących się również do kwestii związanych z ochroną oznaczeń geograficznych.

3.8.2.1. Projekt zmiany ustawy *Prawo własności przemysłowej*⁶³⁸

W kwietniu 2022 roku przekazano do konsultacji publicznych projekt nowej ustawy Prawo własności przemysłowej⁶³⁹. Obecnie obowiązująca ustawa Prawo własności przemysłowej z 30 czerwca 2000 roku była nowelizowana ponad dwudziestokrotnie, stając się tym samym nieczytelną dla odbiorców⁶⁴⁰. Wobec tego, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom zgłaszanym przez użytkowników systemu ochrony własności intelektualnej (przedsiębiorców, przedstawicieli instytucji otoczenia biznesu, środowiska naukowego), zaproponowano szereg nowych rozwiązań mających na celu ochronę praw wyłącznych oraz uproszczenie i skrócenie postępowań⁶⁴¹.

Proponowane zmiany dotyczą również systemu oznaczeń geograficznych i znacznie różnią się od obecnie obowiązującego stanu prawnego. W uwagi na wspomnianą wcześniej okoliczność braku jakiegokolwiek oznaczenia geograficznego zarejestrowanego na podstawie obecnej ustawy, zaproponowano rozwiązania, których celem jest „poprawa otoczenia prawnego, w jakim funkcjonują podmioty, które wytwarzają towary nierolne i są potencjalnie zainteresowane ochroną oznaczeń geograficznych przez ich rejestrację w Urzędzie Patentowym”⁶⁴². Przedstawiono nową definicję oznaczeń geograficznych, a także zmieniono samą procedurę rejestracji. Zgodnie z proponowaną definicją zawartą w art. 254, oznaczeniem geograficznym jest „nazwa, którą określa się towar: 1. pochodzący z danego terenu, w szczególności miejsca, regionu lub państwa (pochodzenie geograficzne)

⁶³⁷ Informacja uzyskana z Departamentu Znaków Towarowych Urzędu Patentowego RP w dniu 21.06.2021 r.

⁶³⁸ Numer projektu UD263.

⁶³⁹ Projekt ustawy – Prawo własności przemysłowej,
<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12359055/12874004/12874005/dokument552321.pdf> (dostęp: 9.12.2022 r.).

⁶⁴⁰ <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-prawo-wlasnosci-przemyslowej2> (dostęp: 9.12.2022 r.).

⁶⁴¹ Uzasadnienie projektu, s. 1,
<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12359055/12874010/12874011/dokument552331.pdf> (dostęp: 9.12.2022 r.).

⁶⁴² Uzasadnienie projektu, s. 48.

oraz 2. którego jakość, renoma lub inne cechy są przypisywane przede wszystkim pochodzeniu geograficznemu, oraz 3. którego przynajmniej jeden etap produkcji odbywa się na wskazanym terenie”.

Definicja ta opiera się o definicję zawartą w porozumieniu TRIPS (art. 22 ust. 1) oraz zawartą w art. 5 ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych. Pomimo tego, że w dalszym ciągu przepisy dotyczące systemu oznaczeń geograficznych odnoszą się jedynie do produktów nierolnych (proponowany art. 254 ust.2), ich konstrukcja została oparta o unijne unormowania dotyczących produktów rolnych.

Zgodnie z proponowanymi przepisami, najważniejszym elementem zgłoszenia oznaczenia geograficznego w celu uzyskania prawa z rejestracji jest specyfikacja towaru. Zawiera ona informacje techniczne określone przez wytwórców, które niezbędne są do „opisania towaru, metody jego produkcji i określonego terenu związanego z pochodzeniem geograficznym towaru”⁶⁴³. Zgodnie z omawianym projektem, Urząd Patentowy w terminie 2 miesięcy od daty zgłoszenia, podaje do publicznej wiadomości najważniejsze informacje o zgłoszonym oznaczeniu geograficznym oraz o zgłaszającym (art. 258). Aż do momentu wydania decyzji w sprawie, osoby trzecie będą mogły zgłaszać uwagi, co do okoliczności uzasadniających wydanie decyzji o odmowie udzielenia prawa z rejestracji oznaczenia geograficznego (art. 259).

W projekcie wymieniono również przeszkody w udzieleniu prawa z rejestracji oznaczenia geograficznego. Decyzję odmowną wydaje się w sytuacji, gdy: „1. zgłoszone oznaczenie geograficzne nie informuje albo informuje w sposób nieprawdziwy o pochodzeniu geograficznym towaru, 2. zgłoszenie dotyczy więcej niż jednego oznaczenia geograficznego lub więcej, niż jednego towaru, 3. zgłoszone oznaczenie nie spełnia warunków, o których mowa w art. 254 projektu” (art. 261), a także gdy oznaczenie geograficzne „1. w następstwie jego powszechnego używania dla oznaczenia rodzaju towaru stało się nazwą rodzajową, 2. prawdziwe w sensie dosłownym co do terenu, z którego towar pochodzi, mogłoby wprowadzić nabywcę w błąd, że towar pochodzi z innego, słynącego z danych wyrobów terenu” (art. 262).

W projekcie zachowano większość obecnie obowiązujących regulacji odnoszących się do zakresu prawa z rejestracji oraz dotyczących zmiany, unieważnienia i wygaśnięcia prawa z rejestracji. Dodano jednakże możliwość zmiany prawa z rejestracji oznaczenia

⁶⁴³ Uzasadnienie projektu, s. 50.

geograficznego w zakresie warunków określonych w specyfikacji produktu (art. 274). Nowością jest również utworzenie Rady do Spraw Regionalnych Nazw Produktów Nierolnych jako organu opiniodawczo-doradczego w zakresie zmiany prawa z rejestracji oraz unieważnienia tego prawa (art. 462, 463).

Jak wskazuje się w uzasadnieniu projektu ustawy, proponowane zmiany mają poprawić sytuację podmiotów wytwarzających produkty nierolne, dostosowując krajowe regulacje do specyfikacji tych produktów, upraszczając samą procedurę tej rejestracji i usprawniając ją⁶⁴⁴. Wspomniane zmiany są niewątpliwie bardzo potrzebne, biorąc pod uwagę okoliczność, że dotychczas zarejestrowano na jej podstawie wyłącznie jedno oznaczenie geograficzne. Należy jednak mieć na uwadze okoliczność, że z uwagi na wejście w życie rozporządzenia nr 2023/2411 w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych powinno się wziąć pod uwagę wymogi zawarte w tym rozporządzeniu przy nowelizacji ustawy *Prawo własności przemysłowej*⁶⁴⁵.

3.8.3. Regulacje odnoszące się do oznaczeń geograficznych zawarte w ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 roku o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji

Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, w art. 8, przewiduje ochronę zwykłych oznaczeń geograficznych, a więc takich, które nie wskazują na szczególną cechę, czy też jakość towarów, lecz wyłącznie na miejsce ich pochodzenia⁶⁴⁶. Przykładem może być oznaczenie „chleb warszawski” informujące jedynie o tym, że chleb został wyprodukowany w Warszawie⁶⁴⁷. Zgodnie bowiem z treścią przywołanego przepisu, „czynem nieuczciwej konkurencji jest opatrywanie towarów lub usług fałszywym lub oszukańczym oznaczeniem geograficznym wskazującym bezpośrednio albo pośrednio na kraj, region lub miejscowość ich pochodzenia albo używanie takiego oznaczenia w działalności handlowej, reklamie, listach handlowych, rachunkach lub innych dokumentach”. Wskazuje się zatem na fałszywe oraz oszukańcze oznaczenia geograficzne. Te pierwsze są po prostu oznaczeniami nieprawdziwymi. Oznaczenia oszukańcze natomiast, wskazują na prawdziwe miejsce pochodzenia towaru, lecz mogą u odbiorcy wywołać mylne

⁶⁴⁴ Uzasadnienie projektu, s. 48.

⁶⁴⁵ <https://www.prawo.pl/biznes/nowe-unijne-regulacje-o-oznaczeniach-geograficznych-skutki,523979.html> (dostęp: 29.05.2024 r.).

⁶⁴⁶ H. Fedorowicz, *Oznaczenia geograficzne ...*, s. 700.

⁶⁴⁷ M. Poźniak – Niedzielska, E. Całka [w:] *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, 5 wydanie, Warszawa 2019, s. 327.

wyobrażenie o ich pochodzeniu i niezgodne z prawdą skojarzenia⁶⁴⁸, na przykład towar pochodzący z polskiej wsi Rzym, położonej w województwie kujawsko - pomorskim. Warunkiem uznania takiego oznaczenia za mylące jest sama okoliczność użycia go w celu wskazania, że produkt pochodzi z określonego miejsca⁶⁴⁹. Wspomniany przepis chroni przed fałszywym lub oszukańczym wskazaniem miejsca pochodzenia towarów zarówno nabywców, jak i producentów⁶⁵⁰.

Natomiast art. 9 omawianej ustawy odnosi się do oznaczeń kwalifikowanych, które przekazują nie tylko informację o geograficznym pochodzeniu towaru, lecz wskazują także na związek pomiędzy renomą, jakością i innymi cechami, a tym właśnie pochodzeniem⁶⁵¹. Zgodnie z ust. 1, „jeżeli towar lub usługa w miejscu pochodzenia korzysta z ochrony, a z pochodzeniem z określonego regionu lub miejscowości są związane ich szczególne cechy lub właściwości, czynem nieuczciwej konkurencji jest fałszywe lub oszukańcze używanie takich chronionych oznaczeń geograficznych i chronionych nazw pochodzenia”. Jak można zauważyć, przepis ten dokonuje podziału na „chronione oznaczenia geograficzne” oraz „chronione nazwy pochodzenia” nie definiując tych pojęć. Pojęcia te nie są jednakże tożsame z identycznie brzmiącymi, zawartymi w omawianym wcześniej rozporządzeniu nr 1151/2012, a także uchylającym je rozporządzeniu nr 2024/1143. Wynika to przede wszystkim z faktu, że „chronione nazwy pochodzenia” oraz „chronione oznaczenia geograficzne” korzystają z wyłącznej ochrony przewidzianej we wspomnianym rozporządzeniu i nie podlegają ochronie na podstawie przepisów prawa krajowego państw członkowskich⁶⁵². Tożsamość pojęć prowadziłaby do kolizji przepisów unijnych z unormowaniem zawartym w komentowanym przepisie⁶⁵³. Co więcej, rozporządzenie nr 2024/1143 ma zastosowanie jedynie w stosunku do określonych produktów rolnych i środków spożywczych, win i napojów spirytusowych natomiast zakres przedmiotowy art. 9 ustawy *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji* obejmuje produkty przemysłowe oraz

⁶⁴⁸ M. Poźniak – Niedzielska, E. Całka [w:] *Ustawa...*, s. 328.

⁶⁴⁹ E. Nowińska [w:] K. Szczepanowska-Kozłowska, E. Nowińska, *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, Warszawa 2018, art. 8 <https://sip.lex.pl/#/commentary/587750753/548193/nowinska-ewa-szczepanowska-kozłowska-krystyna-ustawa-o-zwalczaniu-nieuczciwej-konkurencji-komentarz?cm=URELATIONS> (dostęp: 22.06.2021 r.).

⁶⁵⁰ E. Nowińska, art. 8 [w:] K. Szczepanowska-Kozłowska, E. Nowińska, *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, wyd. II, 2022, s. 186.

⁶⁵¹ M. Poźniak – Niedzielska, E. Całka [w:] *Ustawa...*, s. 345.

⁶⁵² *Ibidem*, s. 344.

⁶⁵³ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium...*, s. 334.

usługi⁶⁵⁴. Mając na uwadze powyższe, pojęcia użyte w przedmiotowym przepisie należy zatem interpretować raczej w rozumieniu przyjętym w art. 22 ust. 1 porozumienia TRIPS⁶⁵⁵.

Przesłanką objęcia ochroną na podstawie omawianego przepisu jest po pierwsze korzystanie z ochrony w miejscu pochodzenia, która może wynikać zarówno z przepisów krajowych, odpowiednich decyzji sądowych i administracyjnych, jak i umów międzynarodowych⁶⁵⁶. Po drugie, towar lub usługa muszą posiadać szczególne właściwości związane z miejscem ich pochodzenia. Przepis ten chroni zatem nie tylko funkcję oznaczenia pochodzenia, gwarantowaną na podstawie art. 8 omawianej ustawy, lecz także funkcję jakościową⁶⁵⁷.

Artykuł 9 ust. 2 ustawy *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji* obejmuje ochroną oznaczenia geograficzne przed ich degeneracją, zakazując używania oznaczeń wskazanych w ust. 1 z dodatkami takimi, jak „rodzaj”, „typ”, czy też „metoda”. Celem przedmiotowej regulacji jest zapobieżenie przede wszystkim przekształceniu się oznaczenia w nazwę rodzajową⁶⁵⁸, co miało miejsce w przypadku serów *brie*, czy *camembert*⁶⁵⁹ i pasożytniczemu działaniu objawiającym się w korzystaniu z renomy chronionych oznaczeń geograficznych do wypromowania własnego produktu⁶⁶⁰. Zazwyczaj do degeneracji oznaczeń geograficznych dochodzi na skutek niepodjęcia w porę odpowiednich działań ochronnych przez uprawnione podmioty. Stosowanie określonego oznaczenia tak dalece się rozpowszechnia, że nie spełnia ono już funkcji informacyjnej, co do miejsca pochodzenia produktu, lecz wskazuje na jego rodzaj⁶⁶¹.

W sprawie nazw rodzajowych wypowiedział się Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w przytoczonych wcześniej orzeczeniach dotyczących sera Feta, a także w sprawie używania określenia „parmezan” dla sera⁶⁶². W sprawie *Parmigiano Reggiano*, Republika Federalna Niemiec, której władze miały podjąć działania mające na celu zakończenie procesu sprzedaży na terenie Niemiec produktów oznaczonych nazwą „parmesan” nieodpowiadającym warunkom określonym w opisie przewidzianym dla Chronionej Nazwy Pochodzenia (ChNP/PDO) *Parmigiano Reggiano*. W ocenie Komisji,

⁶⁵⁴ M. Poźniak – Niedzielska, E. Całka [w:] *Ustawa ...*, s. 344.

⁶⁵⁵ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 335.

⁶⁵⁶ E. Nowińska [w:] K. Szczepanowska-Kozłowska, E. Nowińska, *Ustawa ... (elektr.)*.

⁶⁵⁷ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 337.

⁶⁵⁸ I. Barańczyk, *Ochrona prawna ...*, s. 171.

⁶⁵⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_96_153 (dostęp: 8.04.2023 r.).

⁶⁶⁰ M. Poźniak – Niedzielska, E. Całka [w:] *Ustawa ...*, s. 346.

⁶⁶¹ E. Nowińska, *art.9* [w:] K. Szczepanowska-Kozłowska, E. Nowińska, *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz, wyd. II, 2022*, s. 205.

⁶⁶² Sprawa C- 132/05, *Komisja Wspólnot Europejskich v. Republika Federalna Niemiec*, wyrok Trybunału z dnia 26.02.2008 r.

„parmesan” jest tłumaczeniem nazwy *Parmigiano Reggiano* i ma silny historyczny związek między geograficznym regionem Włoch, z którego ser pochodzi, a tymże określeniem, wobec czego sprzedaż tych produktów stanowi naruszenie art. 13 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 2081/92. Władze Niemiec odpowiedziały Komisji, że o ile faktycznie nazwa „parmesan” historycznie wywodzi się z regionu Parmy, to stała się ona nazwą rodzajową, używaną do oznaczenia twardej serów o różnym pochodzeniu geograficznym i różni się ona od PDO *Parmigiano Reggiano*. Trybunał stwierdził jednakże, że Republika Federalna Niemiec nie przedstawiła wystarczających dowodów do uznania, że nazwa ta faktycznie stała się nazwą rodzajową. Wskazał ponadto, że niektórzy niemieccy wytwórcy sera o nazwie „parmesan” sprzedają go opatrzone w etykiety na których znajdują się symbole i odniesienia do włoskiego pejzażu i włoskiej kultury, co prowadzi do wniosku, że konsumenci w tym kraju kojarzą ser o nazwie „parmesan” jako pochodzący z Włoch, nawet jeśli został on wyprodukowany w innym państwie⁶⁶³. Przekształcenie kwalifikowanych nazw geograficznych w nazwy rodzajowe, z uwagi na obowiązywanie art. 9 ust. 2 u.z.n.k., zdarza się jednakże stosunkowo rzadko, co prowadzi do wniosku, że przepis ten ma na celu nie tyle ochronę konsumenta, co ochronę interesów producentów⁶⁶⁴.

3.8.4. Ustawa z dnia 9 marca 2023 roku o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych

Dnia 29 listopada 2022 roku skierowano do Sejmu projekt ustawy o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach rolnych⁶⁶⁵. Sejm uchwalił ustawę w dniu 9 stycznia 2023 roku, a w dniu 9 marca 2023 roku przyjął poprawki Senatu. W dniu 14 marca 2023 roku Prezydent podpisał ustawę⁶⁶⁶, która weszła w życie w dniu 28 kwietnia 2023 roku i uchyliła ustawę z dnia 17 grudnia 2004 roku o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych oraz ustawę z dnia 12 maja 2011 roku

⁶⁶³ Pełen tekst wyroku w sprawie C-132/05 pod adresem: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0132&from=PL> (dostęp: 8.04.2023 r.).

⁶⁶⁴ M. Poźniak – Niedzielska, E. Całka [w:] *Ustawa ...*, s. 348.

⁶⁶⁵ Rządowy projekt ustawy o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-1086-2022/\\$file/9-020-1086-2022.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-1086-2022/$file/9-020-1086-2022.pdf) (ostatni dostęp: 10.12.2022 r.).

⁶⁶⁶ <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2844> (dostęp: 8.04.2023 r.)

o oznaczeniach geograficznych win oraz aromatyzowanych produktów sektora wina. Celem wspomnianego aktu było ujednoczenie przepisów odnoszących się do krajowej procedury rejestracji oraz kontroli i ochrony wskazanych w tytule ustawy sektorów. Jak wskazano w uzasadnieniu projektu, istniejące wcześniej rozdrobnienie przepisów stanowiło bowiem nie tylko ciężar administracyjny, lecz także utrudnienie dla samych producentów. Poprzez stworzenie jednego aktu prawnego zawierającego spójne zasady zapewniona ma zostać lepsza kontrola i egzekwowanie ochrony, jaka przysługuje nazwom zarejestrowanym w Unii Europejskiej⁶⁶⁷.

W pierwszej kolejności podkreślenia wymaga dostosowanie definicji „oznaczeń geograficznych” oraz „nazw pochodzenia” do zawartych w unijnych rozporządzeniach. Zgodnie z art. 2 ust. 6, „nazwą pochodzenia jest: a) nazwa pochodzenia produktu rolnego i środka spożywczego w rozumieniu art. 5 ust. 1 rozporządzenia nr 1151/2012, b) wina w rozumieniu art. 93 ust. 1 lit. a rozporządzenia nr 1308/2013”. Oznaczenie geograficzne, na podstawie art. 2 ust. 8, definiuje się jako: „a) oznaczenie geograficzne produktu rolnego i środka spożywczego w rozumieniu art. 5 ust. 2 rozporządzenia nr 1151/2012, b) wina w rozumieniu art. 93 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1308/2013, c) napoju spirytusowego w rozumieniu art. 3 pkt 4 rozporządzenia 2019/787”. W tym miejscu wskazać należy, że zdefiniowanie wspomnianych pojęć jest swego rodzaju nowością. We wcześniej obowiązującej bowiem ustawie z dnia 17 grudnia 2004 *o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych*, która została uchylona omawianym aktem prawnym, nie wprowadziła definicji pojęć „chroniona nazwa pochodzenia”, „chronione oznaczenie geograficzne” oraz „gwarantowana tradycyjna specjalność”, gdyż w polskim porządku prawnym obowiązywały one na podstawie Rozporządzenia nr 1151/2012⁶⁶⁸. W tym miejscu podkreślić należy szczególne znaczenie uchylonej ustawy w zakresie tematyki omawianej w niniejszej rozprawie. Przedmiotowa ustawa wprowadziła bowiem krajowe regulacje związane z rejestracją nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, o których mowa w rozporządzeniu nr 1151/2012⁶⁶⁹ oraz

⁶⁶⁷ Uzasadnienie projektu, s.1, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12356457/12854691/12854692/dokument543165.pdf> (ostatni dostęp: 10.12.2022 r.).

⁶⁶⁸ E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium ...*, s. 302.

⁶⁶⁹ Rozporządzenie 1151/2012 wprowadza postępowanie rejestracyjne na dwóch szczeblach: krajowym i unijnym. Wobec tego, konieczne było wprowadzenie krajowych regulacji mających na celu ustalenie zasad postępowania umożliwiających ich rejestrację w ramach wspólnoty (E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne* [w:] E. Nowińska, ..., s. 654).

uregulowała warunki ich tymczasowej ochrony na terytorium Polski⁶⁷⁰, a także określiła zasady prowadzenia listy produktów tradycyjnych⁶⁷¹. Co więcej, unormowania tejże ustawy określały zasady i tryb kontroli oraz właściwość organów i jednostek organizacyjnych i zadania w zakresie kontroli i certyfikacji produktów rolnych i środków spożywczych, które posiadają chronione oznaczenie geograficzne, chronioną nazwę pochodzenia albo będące gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami.

Nowa ustawa zaś, zgodnie z art. 1, reguluje kwestie dotyczące właściwości organów w zakresie wykonywania zadań określonych w unijnych rozporządzeniach odnoszących się do oznaczeń geograficznych, zasad i trybu postępowania w sprawach rejestracji nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz w sprawie rejestracji międzynarodowej oznaczeń geograficznych. Ponadto reguluje zasady oraz tryb kontroli i rejestracji wskazanych w art. 1 ust. 4 produktów. Określa także warunki ich ochrony na terytorium Polski, a także zasady prowadzenia listy produktów tradycyjnych oraz tryb postępowania w sprawach uzyskania wpisu na tę listę.

Zgodnie z przepisami zawartymi w rozdziale drugim, powołana została Rada do Spraw Oznaczeń Geograficznych i Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności, będąca organem opiniodawczo-doradczym ministra właściwego do spraw rynków rolnych. Zgodnie z art. 5 ust. 1, zadaniem rady jest opiniowanie wniosków o rejestrację oraz cofnięcie rejestracji, wniosków o zatwierdzenie zmiany, krajowych sprzeciwów, ściśle określonych w art. 10 ust. 1, sprzeciwów do wniosku o cofnięcie rejestracji, a także sprzeciwów do wniosków o zatwierdzenie zmiany. W skład Rady, na podstawie art. 5 ust. 4, wchodzi przewodniczący (przedstawiciel ministra właściwego do spraw rynków rolnych) oraz dziesięciu członków (osoby wyróżniające się wiedzą o produktach regionalnych i tradycyjnych).

Na podstawie nowej ustawy, organem właściwym w sprawie rejestracji i ochrony nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności i określeń tradycyjnych (zgodnie z art. 2 ust. 7 są nimi określenia tradycyjne wina w rozumieniu art. 112 Rozporządzenia nr 1308/2013) oraz rejestracji międzynarodowej oznaczeń geograficznych jest Minister właściwy do spraw rynków rolnych, a więc Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Wykonuje on w tym zakresie obowiązki i uprawnienia państwa

⁶⁷⁰ Tymczasowa ochrona krajowa trwa od momentu złożenia Komisji Europejskiej wniosku o rejestrację oznaczenia geograficznego bądź nazwy pochodzenia do dnia wpisu dokonanego w rejestrze europejskim albo wycofania wniosku – art. 9 rozporządzenia 1151/2012.

⁶⁷¹ Art. 1 ustawy.

członkowskiego Unii Europejskiej określone we wskazanych w treści art. rozporządzeniach i przepisach wydanych na ich podstawie (art. 3 ust. 1). Obowiązki i uprawnienia państwa członkowskiego Unii Europejskiej w sprawach wskazanych w art. 3 ust. 2 wykonywane są natomiast przez Głównego Inspektora Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Zgodnie z treścią art. 32 ust. 1, organ ten sprawuje także nadzór nad działalnością jednostek certyfikujących oraz nad wytwarzaniem produktu opatrzonego nazwą pochodzenia, oznaczeniem geograficznym lub produktu będącego gwarantowaną tradycyjną specjalnością.

Nie ulega wątpliwości, że w dzisiejszych czasach, gdy świadomość konsumenta na temat zdrowej, regionalnej żywności, wytworzonej zgodnie z tradycyjną recepturą stale wzrasta, produkty te cieszą się niezwykłą popularnością, co wpływa również na promocję regionu, z którego pochodzą. Konsekwencją tego jest większe zainteresowanie regionem, a co za tym idzie - przyciąganie turystów oraz dodatkowych dochodów dla lokalnych producentów. W ustawie wskazano, jak należy rozumieć pojęcie „tradycyjne”. Nowa ustawa, w ten sam sposób, jak przepisy ustawy z dnia 17 grudnia 2004 roku *o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych* definiuje pojęcie tradycyjnych metod produkcji, uznając, że muszą to być metody wykorzystywane od co najmniej 25 lat (art. 46 ust. 2). Zgodnie z art. 46 ust. 1 komentowanej ustawy, produkty rolno – spożywcze oraz napoje spirytusowe, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, będące nie tylko elementem tożsamości społeczności lokalnej, lecz stanowiące także element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane mogą zostać wpisane na listę produktów tradycyjnych. Atrakcyjność takich produktów polega na miejscowym, regionalnym zakorzenieniu, którego elementy stanowią zarówno czynniki naturalne, takie jak warunki klimatyczne, jak i czynniki ludzkie, przejawiające się w metodach produkcji, hodowli, uprawy i przetwarzania⁶⁷². Na podstawie art. 46 ust. 3 ustawy, tak jak w uprzednio obowiązującej, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi prowadzi „Listę Produktów Tradycyjnych”⁶⁷³. Lista ta ma niewątpliwie ogromne znaczenie dla zapewnienia istnienia produktów wytwarzanych zgodnie z tradycyjną recepturą. Utworzenie jej ma na celu rozpowszechnienie informacji o produktach, wytwarzanych metodami tradycyjnymi

⁶⁷² E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne* [w:] E. Nowińska, ..., s. 656.

⁶⁷³ Lista dostępna pod adresem: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12> (dostęp: 17.09.2023 r.).

i historycznie ugruntowanymi⁶⁷⁴. Jej zadaniem ma być także identyfikacja i promocja produktów o wspomnianym charakterze⁶⁷⁵.

„Lista Produktów Tradycyjnych” została podzielona na kategorie, odnoszących się do produktów: mlecznych⁶⁷⁶, mięsnych⁶⁷⁷, rybołówstwa⁶⁷⁸, warzyw i owoców (również orzechy, nasiona i zboża)⁶⁷⁹, wyrobów piekarniczych i cukierniczych⁶⁸⁰, olei i tłuszczów⁶⁸¹, miodów⁶⁸², gotowych dan i potraw⁶⁸³, napojów⁶⁸⁴ oraz innych produktów⁶⁸⁵. Co ciekawe, mogą zostać na niej umieszczone produkty, które oznaczane są nazwą rodzajową⁶⁸⁶. Ilość produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych, na dzień 10 kwietnia 2024 roku w danym województwie kształtuje się następująco:

1. województwo dolnośląskie – 52 produkty;
2. województwo kujawsko-pomorskie – 101 produktów;
3. województwo lubelskie – 268 produkty;
4. województwo lubuskie – 84 produkty;
5. województwo łódzkie – 154 produkty;
6. województwo małopolskie – 232 produktów;
7. województwo mazowieckie – 168 produktów;
8. województwo opolskie – 80 produktów;
9. województwo podkarpackie – 254 produkty;
10. województwo podlaskie – 86 produktów;
11. województwo pomorskie – 186 produktów;
12. województwo śląskie – 146 produktów;
13. województwo świętokrzyskie – 96 produktów;
14. województwo warmińsko-mazurskie – 47 produktów;

⁶⁷⁴ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/przepisy-polskie-produkty-regionalne-i-tradycyjne> (dostęp: 17.09.2023 r.).

⁶⁷⁵ E. Nowińska, *Geograficzne oznaczenia w prawie polskim* [w:] R. Skubisz (red.), *Prawo własności przemysłowej, Tom 14c*, Warszawa 2017, s. 145.

⁶⁷⁶ Przykładowo z woj. podlaskiego: Klinek z Łap, Ser Koryciński „Swojski”, Twaróg hajnowski.

⁶⁷⁷ Przykładowo z woj. kujawsko – pomorskiego: Leberka gęsia, Owijunki, Świąteczna szynka kujawska z kością.

⁶⁷⁸ Przykładowo z woj. zachodniopomorskiego: Paprykarz szczeciński.

⁶⁷⁹ Przykładowo z woj. mazowieckiego: Truskawka zwoleńska, Mazowieckie powidła śliwkowe.

⁶⁸⁰ Przykładowo z woj. małopolskiego: Krówka regulicka, Bajgiel z Kazimierza, Kołacz jurajski.

⁶⁸¹ Przykładowo z woj. wielkopolskiego: Mało wielkopolskie, Olej z pestek dyni wielkopolski.

⁶⁸² Przykładowo z woj. warmińsko-mazurskiego: Miody Ziemi Oleckiej.

⁶⁸³ Przykładowo z woj. pomorskiego: Czernina kaszubska (Czörnina), Kaszubska jajecznica na węgorku, Kociewski salceson z grzybów, Sztuka mięsa z Gdańska w cieście francuzkiem.

⁶⁸⁴ Przykładowo z woj. śląskiego: Miodula, Piwo raciborskie, Cieszyńska herbata przeciw kaszlowi.

⁶⁸⁵ Przykładowo z woj. podkarpackiego: Galicyjski ocet jabłkowy.

⁶⁸⁶ E. Nowińska, *Geograficzne oznaczenia w prawie polskim* [w:] R. Skubisz (red.), *Prawo własności przemysłowej, Tom 14c*, Warszawa 2017, s. 145.

15. województwo wielkopolskie – 98 produktów;
16. województwo zachodniopomorskie – 58 produktów⁶⁸⁷.

3.8.5. Konsekwencje naruszenia praw do oznaczenia geograficznego

Mając na uwadze okoliczność, że wskazane uprzednio rozporządzenia nr 2024/1143 (również obowiązujące wcześniej rozporządzenie nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych) oraz nr 2023/2411 nie zawierają regulacji wskazując wprost na sankcje, jakie wiążą się z naruszeniem praw uprawnionego do oznaczenia geograficznego⁶⁸⁸, konieczne jest poszukiwanie takiej ochrony na podstawie przepisów prawa krajowego⁶⁸⁹. Przykładowo, we Francji sankcje za uchybienie przepisom dotyczącym zarejestrowanych nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych uregulowane zostały w kodeksie konsumentów i kodeksie rolnym⁶⁹⁰.

W Polsce konsekwencje naruszenia norm związanych z oznaczeniami geograficznymi uregulowane zostały w rozdziale 12 ustawy z dnia 9 marca 2023 roku o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych, która w takiej sytuacji przewiduje kary pieniężne. W sytuacji naruszenia prawa z rejestracji oznaczeń geograficznych zastosowanie znajduje również art. 18 ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Uprawniony, w przypadku naruszenia jego prawa, może żądać zaniechania niedozwolonych działań, usunięcia ich skutków, złożenia jednokrotnego lub wielokrotnego oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie, naprawienia wyrządzonej szkody na zasadach ogólnych, wydania bezpodstawnie uzyskanych korzyści na zasadach ogólnych, zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na określony cel społeczny. Co więcej, na wniosek uprawnionego, sąd może także orzec o wyrobach, ich opakowaniach, materiałach

⁶⁸⁷ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=1&size=10> (ostatni dostęp: 30.05.2024 r.).

⁶⁸⁸ W rozporządzeniu nr 2023/2411 w art. 61 wskazano, że „Państwa członkowskie ustanawiają przepisy dotyczące kar mających zastosowanie w przypadku naruszeń przepisów niniejszego rozporządzenia oraz przyjmują wszelkie środki niezbędne do zapewnienia ich wykonywania. Przewidziane kary muszą być skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające. Państwa członkowskie powiadamiają Komisję o tych przepisach i środkach do dnia 1 grudnia 2025 r., a także powiadamiają ją niezwłocznie o wszelkich późniejszych zmianach, które ich dotyczą.”.

⁶⁸⁹ Na konieczność stosowania przepisów krajowych wskazuje wprost art. 34 rozporządzenia: „Państwa członkowskie w oparciu o analizę ryzyka przeprowadzają kontrole, aby zapewnić przestrzeganie wymogów niniejszego tytułu, zaś w przypadku naruszania przepisów stosują odpowiednie sankcje administracyjne”.

⁶⁹⁰ R. Skubisz, *Ochrona geograficznych oznaczeń pochodzenia w prawie wspólnotowym i polskim...*, s. 9.

reklamowych i innych przedmiotach bezpośrednio związanych z naruszeniem prawa z rejestracji, w szczególności orzec o ich zniszczeniu lub zaliczeniu na poczet odszkodowania.

W ustawie *Prawo własności przemysłowej* przewidziano również roszczenia, jakie przysługują uprawnionemu w przypadku naruszenia jego prawa. I tak, zgodnie z jej art. 302, osobie uprawnionej z tytułu rejestracji przysługują roszczenia wskazane w art. 296 – 298. Są to przede wszystkim roszczenia o zaniechanie naruszenia, wydanie bezpodstawnie uzyskanych korzyści, a w razie zawinionego naruszenia – roszczenie o naprawienie wyrządzonej szkody na zasadach ogólnych albo poprzez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Co więcej, uprawnionemu przysługują roszczenia o zaniechanie używania danej nazwy, umieszczania jej na opakowaniach, etykietach itp. i wprowadzania produktów opatrzonymi takimi opakowaniami i etykietami do obrotu oraz zakazanie dalszego jej używania. Przepis ten wskazuje jednak na wyjątek, kiedy roszczenia nie mogą być podnoszone przeciwko osobie wskazanej w art. 186 niniejszej ustawy, a więc przeciwko tzw. „używaczowi uprzedniemu”. „Używaczem uprzednim” jest osoba, która wcześniej w dobrej wierze używała na danym terenie oznaczenia geograficznego, a jej towary nie spełniają warunków będących podstawą do udzielenia prawa z rejestracji. Zgodnie z przepisami ustawy, może on nadal używać oznaczenia geograficznego, jednakże nie dłużej niż rok od momentu udzielenia prawa z rejestracji⁶⁹¹. Legitymację do wytoczenia powództwa zgodnie z art. 302 ust. 2 ma uprawniony z tytułu prawa z rejestracji oznaczenia geograficznego, a także osoba wskazana w rejestrze jako uprawniona do jego używania.

Naruszenie prawa do oznaczenia geograficznego może również powodować odpowiedzialność karną. Zgodnie bowiem z treścią art. 307 ust. 1 *Prawo własności przemysłowej*, karze grzywny lub aresztu podlega osoba, która w celu wprowadzenia do obrotu, oznacza przedmioty napisami lub rysunkami o rzekomej ochronie oznaczeniem geograficznym, co ma wywołać mylne wyobrażenie, że przedmioty te korzystają z takiej ochrony.

3.9. Podsumowanie

Przeprowadzone w niniejszym rozdziale rozważania na temat ochrony oznaczeń geograficznych prowadzą do następujących wniosków. Kontrowersyjny charakter ma

⁶⁹¹ J. Stefańczyk-Kaczmarzyk [w:] *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, red. M. Kondrat, Warszawa 2021, s. 1088.

niejednoznaczny desygnat pojęcia „oznaczenia geograficznego”, które w piśmiennictwie bywa używane naprzemiennie z terminem „geograficzne oznaczenia pochodzenia”. Należy bowiem zauważyć, że „oznaczenie geograficzne” może być stosowane w znaczeniu szerokim i odnoszącym się zarówno do zwykłych, jak i kwalifikowanych oznaczeń, a także jako pojęcie odnoszące się wyłącznie do nazw kwalifikowanych, tak, jak ujmuje to porozumienie TRIPS. Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto za właściwe posłużenie się desygnatem pojęciowym „oznaczenia geograficznego” w jego szerokim znaczeniu, oczywiście zaznaczając tam, gdzie to konieczne, że dana regulacja, posługując się przedmiotową nazwą, odnosi się do oznaczeń kwalifikowanych.

Wypada ponadto odnotować, że w aktach prawnych dotyczących ochrony oznaczeń geograficznych nie występuje jednolite nazewnictwo. W płaszczyźnie międzynarodowej, europejskiej oraz polskiej, spotkać można się z odmiennym definiowaniem tychże oznaczeń. W ustawodawstwie krajowym posłużono się różnorodną terminologią („oznaczenia geograficzne”, „nazwy pochodzenia”, „nazwy regionalne”, „oznaczenia pochodzenia”), co jak trafnie ujęła to E. Całka, „wprowadza poważny chaos terminologiczny” i „utrudnia właściwą wykładnię przepisów” regulujących polskie prawo geograficznych oznaczeń pochodzenia⁶⁹². Prowadzi to nieodparcie do wniosku, że polski system prawny w tym zakresie potrzebuje niewątpliwie ujednoczenia nazewnictwa związanego z omawianą tematyką. Mając na uwadze członkostwo Polski w Unii Europejskiej oraz obecnie obowiązujące rozporządzenie 2024/1143, najtrafniejszym rozwiązaniem byłoby dostosowanie terminologii użytej w polskich ustawach odnoszących się do ochrony oznaczeń geograficznych, a mianowicie: ustawy z dnia 30 czerwca 2000 roku *Prawo własności przemysłowej* oraz ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 roku *o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji* do wskazanych we wspomnianym rozporządzeniu pojęć, a więc „oznaczeń geograficznych” oraz „nazw pochodzenia”. Pozwoliłoby to na uporządkowanie i usystematyzowanie terminologii odnoszącej się do omawianej materii. Odpowiedzią na taką potrzebę i krokiem w kierunku ujednoczenia przepisów zdaje się być nowa ustawa z dnia 9 marca 2023 roku *o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych*, w którym oznaczenia geograficzne oraz nazwy pochodzenia zdefiniowano zgodnie z terminologią przedstawioną w unijnych rozporządzeniach, co należy ocenić pozytywnie.

⁶⁹² E. Całka, *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium...*, Warszawa 2008, s. 348.

Co więcej, brak kompleksowej regulacji krajowej, która normowałaby kwestie związane z ochroną oznaczeń geograficznych prowadzi do sytuacji, w której uprawniony musi poszukiwać podstaw ochrony w kilku aktach prawnych, a tym samym wiedzieć, w oparciu o który akt prawny może dochodzić ochrony przed naruszeniem danego oznaczenia, w zależności czy zostało zarejestrowane, czy też jest oznaczeniem zwykłym, nieuwzględnionym w żadnym rejestrze. Niewątpliwie ukazuje to konieczność unifikacji polskich regulacji w tym zakresie i stworzenia jednej kompleksowej ustawy, scalającej „porozrzucane” po różnych aktach prawnych normy odnoszące się do ochrony oznaczeń geograficznych. W pełni należy zatem zaaprobować przepisy nowej ustawy z dnia 9 marca 2023 roku *o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych*, mające na celu harmonizację przepisów odnoszących się do unijnych oznaczeń geograficznych wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz systemów jakości produktów rolnych. Stworzenie jednego spójnego systemu zamiast instytucji uregulowanych w kilku aktach prawnych i uczynienie tego systemu prostym stworzy możliwość lepszego wykorzystania go przez producentów. Jedynym mankamentem wspomnianej ustawy jest jednakże okoliczność, że swoim zakresem nadal obejmuje ona jedynie produkty rolne i środki spożywcze (oraz wina i napoje spirytusowe). Tymczasem nowa regulacja powinna odnosić się zarówno do produktów spożywczych i rolnych oraz produktów o charakterze przemysłowym, co spowodowałoby zwiększenie zainteresowania regionami, w których są one produkowane.

Podobne wnioski nasuwają się po dokonaniu analizy unijnych przepisów odnoszących się do oznaczeń geograficznych. Harmonizacja unormowań odnoszących się do ochrony oznaczeń geograficznych rozproszonych dotychczas w kilku rozporządzeniach i stworzenie ujednoliczonego systemu unijnych oznaczeń geograficznych sprawi, że system ten będzie bardziej przejrzysty i zrozumiały, a co za tym idzie – łatwiejszy do wykorzystania przez producentów. Należy wskazać, że rozporządzenie nr 2024/1143 obejmuje swoim zasięgiem jedynie produkty spożywcze i produkty rolne (oraz wina i napoje spirytusowe). Oczywiście należy w pełni zaaprobować wprowadzenie w życie nowej regulacji odnoszącej się do rejestracji nazw geograficznych produktów przemysłowych i rzemieślniczych, gdyż dotychczas wytwarzane w sposób tradycyjny produkty nie były właściwie objęte ochroną, a producenci nie posiadali skutecznych narzędzi prawnych służących ich zachowaniu. Producent taki zmuszony był bowiem do złożenia wniosku o rejestrację w każdym państwie, w którym chciał uzyskać ochronę, na podstawie przepisów obowiązujących w

poszczególnych krajach. Rozciągnięcie ochrony na produkty przemysłowe niewątpliwie ma ogromne znaczenie dla lokalnych społeczności, które tradycyjnie trudnią się wytwarzaniem takich produktów, wykorzystując przy tym przekazywaną z pokolenia na pokolenie specjalistyczną wiedzę. Może to z całą pewnością spowodować większe zainteresowanie takimi produktami, a w konsekwencji przynieść znaczne korzyści finansowe dla regionów zamieszkiwanych przez takie grupy. Nowe rozporządzenie stanowi również narzędzie ochronne dla samych konsumentów, którzy dokonując zakupu takiego produktu byłiby zapewnieni o jego autentyczności i jakości. Dlatego pozytywnie należy ocenić prace Komisji Europejskiej dotyczące objęcia ochroną europejskich produktów rzemieślniczych i przemysłowych, które znalazły wyraz w rozporządzeniu nr 2023/2411. Z drugiej strony, wciąż pozostaje problem braku jednolitej unijnej regulacji, która w sposób kompleksowy normowałaby kwestie związane z ochroną oznaczeń geograficznych zarówno produktów przemysłowych i rzemieślniczych, jak i produktów rolnych i spożywczych.

Dokładna analiza unormowań odnoszących się do oznaczeń geograficznych prowadzi do stwierdzenia, że mają one zbiorowy charakter. Z zarejestrowanego prawa mogą bowiem korzystać wszyscy przedsiębiorcy, spełniający określone warunki, a nie jak w przypadku znaków towarowych – jedynie ściśle określony podmiot, na rzecz którego dokonuje się rejestracji. Co więcej, z tytułu naruszenia prawa do oznaczeń geograficznych osoba może ponosić odpowiedzialność nie tylko cywilną, lecz również karną. Świadczy to niewątpliwie o tym, że oznaczenia geograficzne mają istotne znaczenie i jako takie, podlegają szczególnej ochronie przed ich niewłaściwym zastosowaniem.

Na podstawie omówionych w niniejszym rozdziale instytucji można dojść do wniosku, że w pewnym stopniu oznaczenia geograficzne mogłyby stanowić narzędzie służące ochronie tradycji i tradycyjnych metod wytwarzania. Regulacje w tym zakresie są jednakże bardzo niejednoznaczne i rozproszone, nie wskazują wprost, że ich celem jest ochrona wiedzy tradycyjnej i społeczności lokalnych. Wobec tego, należy stwierdzić, że w obecnym stanie prawnym oznaczenia geograficzne nie stanowią skutecznego i efektywnego narzędzia służącego ochronie wiedzy tradycyjnej.

ROZDZIAŁ IV

Skuteczność regulacji z zakresu oznaczeń geograficznych w ochronie wiedzy tradycyjnej

4.1. Ochrona wiedzy tradycyjnej za pomocą oznaczeń geograficznych na przykładzie wybranych państw

4.1.1. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Indiach

Już od starożytności Indie przyciągały na teren swojego kraju kupców z całego świata, oferując im niepowtarzalne produkty o wyjątkowej jakości. Kaszmir⁶⁹³, *Chanderi saree*⁶⁹⁴, *Pochampalli Ikkat*⁶⁹⁵, czy też jedwabne sari *Kanchipuram*⁶⁹⁶ są materiałami o niespotykanych w innych krajach właściwościach i wzorach i jako takie, postrzegane są jako swoiste dobro narodowe. Towary te, wiążące się bezpośrednio z tradycją i kulturą Indii, korzystają z ochrony przewidzianej dla oznaczeń geograficznych⁶⁹⁷. Indie to jednak nie tylko przemysł tekstylny. Wiedza przekazywana z pokolenia na pokolenie służy

⁶⁹³ Kaszmir, region podzielony pomiędzy Indie i Pakistan, jest znany nie tylko ze swego piękna, lecz również z tego, że uważany jest za skarb wiedzy tradycyjnej. To stąd pochodzi najczystsza forma kaszmiru (tkaniny wytwarzanej z koziej wełny, niezwykle miękkiej i cieplej) – *pashmina*, której produkcję rozpoczęto już w starożytności. *Pashmina* uzyskała status oznaczenia geograficznego w 2008 r. (K. Sing, *Geographical Indication as a Tool for Protection of Traditional Knowledge with Special reference to Protection of "Cashmere" in Kashmir*, 2012, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115257 (dostęp: 9.04.2023 r.), <http://ipindiaservices.gov.in/GIRPublic/Application/Details/46> (dostęp: 23.04.2021 r.).

⁶⁹⁴ Tradycyjne jedwabne sari produkowane w mieście Chanderi w stanie Madhya Pradesh, od wieków uwielbiane przez rodzinę królewską i uznawane za ich symbol. W 1910 roku królewska rodzina z dynastii Scindia objęła *Chanderi sari* swoim patronatem. Zostało zarejestrowane jako oznaczenie geograficzne w 2005 r. Zob. szerzej: <https://samacharline.com/?p=197239> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁶⁹⁵ Sari pochodzące miasta Bhodan Pochampally w prowincji Yadadri Bhuvanagiri z tradycyjnymi geometrycznymi wzorami „chowkra” przypominającymi diamenty wewnątrz kwadratu, barwionymi techniką *ikat* (barwienie przędzy przed farbowaniem i tkaniem). W Pochampally, będący skupiskiem ponad stu wiosek, mieszka ponad dziesięć tysięcy tkackich rodzin, które wytwarza sari głównie na tradycyjnych, wiekowych krosnach. *Pochampally Ikkat* uzyskało status oznaczenia geograficznego w 2005 r. Znalazło się również na Wstępnej Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO. Zob. szerzej: <https://www.mandakini.online/blogs/interweaving-traditions/pochampally-sarees-history-influence-and-making> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁶⁹⁶ Jedwabne sari produkowane w regionie miasta Kanchipuram, ubierane z okazji ślubu bądź innych ważnych uroczystości. Zgodnie z legendą, tkacze z Kanchipuram są potomkami mędrca Markandy, Mistrza Tkacza Bogów. Chronione jako oznaczenie geograficzne od 2005 r. Zob. szerzej: <https://archive.ph/20130411215318/http://tamilnadu.com/fashion/kanchipuram-sari.html#selection-489.0-493.1> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁶⁹⁷ Lista oznaczeń geograficznych zarejestrowanych w Indiach: https://ipindia.gov.in/writereaddata/Portal/Images/pdf/GI_Application_Register_10-09-2019.pdf (dostęp: 4.04.2024 r.).

wytwarzaniu wielu niespotykanych w innych regionach świata produktów, takich jak *Dharwad Pedha*⁶⁹⁸, *Odisha Rasagola*⁶⁹⁹, czy też uprawie ryżu *Navara*⁷⁰⁰.

Grafika nr 8. *Dharwad Pedha*⁷⁰¹

Grafika nr 9. *Odisha Rasagola*⁷⁰²

⁶⁹⁸ Słodki przysmak, wytwarzany z bawolego mleka i cukru, którego historia sięga końcówki XVIII wieku, kiedy Ram Ratan Singh Thakur, uciekając przed panującą w Indiach zarazą, przybył do miasta Dharwad w stanie Karnataka. Przez ponad 200 lat, zgodnie z tradycją jego produkcją zajmowała się rodzina Thakur. W roku 2008 uzyskało status oznaczenia geograficznego i od tego momentu *Dharwad Pedha* może być produkowane przez innych producentów z terytorium Dharwad, zgodnie z tradycyjną metodą rodziny Thakur. (A. Niranjana, S.K. Jha, S. Maiti, *Geographical Indications for Dairy Products of India – A Glimpse*, Food and Scientific Reports, Feb 2021, Vol. 2, Issue: 1, p. 14).

⁶⁹⁹ Zarejestrowane w 2019 r. jako oznaczenie geograficzne, *Odisha Rasagola* jest słodkim przysmakiem przygotowywanym z serka wiejskiego (chhena) gotowanego w syropie cukrowym. Zapiski na temat tego deseru można odnaleźć w wierszu Damodara Pattanayaka z 1893 r. zatytułowanym „*Bali Jatra*”. <https://www.thehindu.com/news/national/its-official-odisha-is-the-organ-of-rasagola/article28751130.ece> (dostęp: 9.04.2023 r.), A. Niranjana, S.K. Jha, S. Maiti, *Geographical Indications ...*, p. 14-15).

⁷⁰⁰ Jedną z tradycyjnych odmian ryżu uprawianą w południowych Indiach w stanie Kerala. Znany ze swych medycznych właściwości, używany w ajurwedzie (tradycyjnej medycynie indyjskiej) jako lekarstwo na problemy związane z drogami moczowymi, wrzody żołądka oraz polio. Olej uzyskiwany z ryżu wykorzystywany jest również jako składnik ajurwedyjskiej mieszanki olejów stosowanej w przypadku odrętwień, zapaleniach stawów kręgosłupa oraz bólów ciała. Ryż Navara został zarejestrowany jako oznaczenie geograficzne w 2007 r. (R. Pant, *Protecting and promoting traditional knowledge in India. What role for geographical indications?*, IIED Working Paper, London 2015, s. 21).

⁷⁰¹ <https://hebbarskitchen.com/dharwad-peda-recipe-dharwad-peda/> (dostęp: 30.01.2023 r.).

⁷⁰² <https://www.businesstoday.in/latest/trends/story/odisha-rasagola-receives-gi-tag-two-years-after-west-bengal-216294-2019-07-29> (dostęp: 30.01.2023 r.).

Celem niniejszego podrozdziału będzie syntetyczne przedstawienie indyjskiego systemu ochrony oznaczeń geograficznych, a także wskazanie, w jaki sposób chroniona jest w tym kraju wiedza tradycyjna. Podsumowując rozważania, podjęta zostanie próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy w Indiach możliwe jest objęcie ochroną wiedzy tradycyjnej za pomocą oznaczeń geograficznych, a jeśli tak, czy ochrona ta jest efektywna.

Wiedza tradycyjna, innowacje i praktyki mają ogromne znaczenie praktycznie we wszystkich aspektach życia indyjskiej ludności wiejskiej, począwszy od rolnictwa i żywności, poprzez lecznictwo, sztukę, rękodzieło i tekstylia. Co więcej, jest ona nierozłączną częścią dziedzictwa biokulturowego ludności rdzennej i społeczności lokalnych zamieszkujących terytorium Indii⁷⁰³. Wiedza tradycyjna odgrywa bowiem ważną rolę w ochronie i zastosowaniu różnorodności biologicznej. Ludność plemienna od wieków dzieliła się wiedzą na temat wykorzystania roślin i nasion, technik produkcji, zbioru i przechowywania, a także praktyk ich wykorzystania w celach leczniczych. Od różnorodności zasobów biologicznych i wiedzy tradycyjnej uzależniona jest między innymi ajurweda (medycyna indyjska), będąca oficjalnie częścią indyjskiego systemu ochrony zdrowia. W Indiach wiedza tradycyjna wykorzystywana jest w wielu sektorach, często bez zgody i uznania jej posiadaczy wyłącznie w celu komercyjnym, co prowadzi do sprzeniewierzenia praktyk i tradycji chronionych przez wieki przez lokalne społeczności⁷⁰⁴.

Podobnie jak w innych państwach, Indie nie wypracowały szczególnego unormowania prawnego regulującego wprost kwestie związane z ochroną wiedzy tradycyjnej. Unormowań odnoszących się do jej ochrony należy zatem szukać w ustawie patentowej z 1970 r.⁷⁰⁵ w ust. 25 pkt 1 (k) oraz w ust. 64, które jako podstawę unieważnienia prawa patentowego wskazują właśnie odwołanie się do wiedzy tradycyjnej. Ruchi Pant wskazuje jednak, że ochrona patentowa nie daje możliwości ochrony wiedzy tradycyjnej w takim stopniu, jak byłoby to wymagane. Dzieje się tak przede wszystkim z uwagi na to, że patenty chronią wiedzę nową, innowacyjną, a nie istniejącą dziesiątki czy setki lat. Ponadto, w przypadku produktów powstałych na skutek wykorzystania tradycyjnych metod, nie jest możliwe udowodnienie wynalazczego charakteru – wiedza tradycyjna jest bowiem

⁷⁰³ *Ibidem*, s. 7.

⁷⁰⁴ B. Garikapati, S.R. Pandey, *New horizons of biological diversity and traditional knowledge – a study with special reference to India and third world countries*, 2009 https://www.researchgate.net/publication/200821900_NEW_HORIZONS_OF_BIOLOGICAL_DIVERSITY_AND_TRADITIONAL_KNOWLEDGE_-_A_STUDY_WITH_SPECIAL_REFERENCE_TO_INDIA_THIRD_WORLD_COUNTRIES (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁰⁵ The Patents Act, 1970 <https://ipindia.gov.in/writereaddata/Portal/ev/sections-index.html> (dostęp: 23.04.2021 r.).

częścią domeny publicznej i jako taka nie kwalifikuje się do objęcia jej ochroną na podstawie ustawy patentowej. Co więcej, udzielenie patentu wiąże się ściśle z osiągnięciem korzyści materialnej dla jego posiadacza, nie skupiając się ściśle na wsparciu tradycyjnych wartości i praktyk⁷⁰⁶.

Kolejnym aktem prawnym, który może wpłynąć na zachowanie wiedzy tradycyjnej jest *Ustawa o ochronie odmian roślin i praw rolników z 2001 r.*⁷⁰⁷ Nie ulega wątpliwości, że rolnicy, zajmując się przez wiele lat uprawą, selekcją i konserwacją, zdobyli obszerną wiedzę na temat wielu gatunków roślin (począwszy od czasu dojrzewania, gleby potrzebnej do wzrostu, poprzez odporności na choroby i szkodniki, na jakości danej rośliny kończąc). Dostęp do tej wiedzy jest niezwykle cenny, a sam wkład rolników w różnorodność genetyczną roślin jest równie ważny, co wkład naukowców opracowujących nowe odmiany⁷⁰⁸. Ustawa ta jednak doprowadziła do pośpiechu międzynarodowych koncernów prześcigających się w opracowywaniu i opatentowaniu technik identyfikowania najlepszych genów roślin uprawnych co skutecznie zamyka drogę do rejestracji nowych gatunków przez rolników, którzy prowadzą swoje uprawy zgodnie z tradycją i przekazywaną im wiedzą⁷⁰⁹.

Wiedza tradycyjna może być również chroniona w drodze przepisów ustawy o różnorodności biologicznej z 2002 r.⁷¹⁰, wprowadzającej mechanizmy służące ochronie różnorodności biologicznej Indii, sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tradycyjnych zasobów biologicznych oraz wiedzy tradycyjnej. Ustawa została uchwalona w celu wypełnienia zobowiązań wynikających z *Konwencji o Różnorodności Biologicznej z 1992 r.*⁷¹¹. Akt ten stanowi ważny krok w dążeniu do zapewnienia suwerennych praw ludności Indii i domagania się udziału w korzyściach płynących z komercyjnego wykorzystania tychże zasobów, w tym z wykorzystania wiedzy ludności rdzennej, nawet jeśli znajduje się ona w domenie publicznej, czy też stanowi część tradycji przekazywanej ustnie⁷¹². Jej celem jest walka w biopiractwem i zablokowanie swobodnego dostępu do zasobów, a tym samym, ograniczenie dostępu do wiedzy

⁷⁰⁶ R. Pant, *Protecting and promoting ...*, s. 11.

⁷⁰⁷ The India's Protection for Plant Varieties and Farmers' Rights Act, 2001 https://www.indiacode.nic.in/handle/123456789/1909?sam_handle=123456789/1362 (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁰⁸ K. Venkataraman, S.S. Latha, *Intellectual Property Rights, Traditional Knowledge and Biodiversity of India*, Journal of Intellectual Property Rights Vol. 13, July 2008, s. 332.

⁷⁰⁹ *Ibidem*, s. 330.

⁷¹⁰ *The Biological Diversity Act, 2002* <https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/2046/1/200318.pdf> (dostęp: 23.04.2021 r.).

⁷¹¹ Convention on Biological Diversity, 1992.

⁷¹² M. Gadgil, *India's Biological Diversity Act 2002: An act for the new millennium*, Journal of Biosciences, March 2003, s. 145.

tradycyjnej⁷¹³. I chociaż przepisy te, odnoszące się do ochrony i promocji wiedzy tradycyjnej, mają niewątpliwie innowacyjny charakter, to dotychczas nie miały one jeszcze przełożenia na realne korzyści dla lokalnych społeczności, które są w posiadaniu takiej wiedzy⁷¹⁴.

Na marginesie należy zauważyć, że pomimo tego, że Indie są stroną międzynarodowych porozumień, m.in. wspomnianej *Konwencji o Różnorodności Biologicznej*, nie uchroniło to tego państwa przed przypadkami biopiractwa związanego z roślinami uprawianymi w Indiach, przede wszystkim o właściwościach leczniczych⁷¹⁵. Przykładem może być sprawa dotycząca indyjskiej kurkumy, zioła występującego we wschodniej części kraju, używanego jako produkt leczniczy (środek przeciw pasożytniczy, przeciwzapalny), przyprawę oraz barwnik⁷¹⁶. W 1995 r. Centrum Medyczne Uniwersytetu Mississippi uzyskało patent na kurkumę w zakresie użycia jej w gojeniu ran⁷¹⁷, otrzymując tym samym wyłączne prawo do sprzedaży i dystrybucji. Indyjska Rada ds. Badań Naukowych i Przemysłowych⁷¹⁸ złożyła sprzeciw wskazując, że przy rejestracji patentu nie wykazano pierwszeństwa i innowacyjności, przedstawiając odpowiednią dokumentację w tym zakresie. Jej zgromadzenie było jednakże nie lada wyzwaniem – stosowanie od wieków kurkumy w niemalże każdym gospodarstwie domowym w Indiach jest faktem powszechnie znanym, lecz znalezienie pisemnych dowodów na stosowanie jej jako środka przyspieszającego gojenie się ran wymagało wielu lat doświadczeń. Dzięki szeroko zakrojonym badaniom odnaleziono 32 źródła stosowania kurkumy w gojeniu ran w różnych językach używanych w Indiach (m.in. w hindi, sanskrycie, czy urdu). Na tej podstawie, USPTO (*United States Patent and Trademark Office*) unieważniło przyznany patent⁷¹⁹. Decyzję tę należy uznać za zwycięstwo indyjskiej ochrony wiedzy tradycyjnej przed jej bezprawnym wykorzystywaniem w celach komercyjnych.

Brak powszechnie dostępnej dokumentacji na temat wykorzystywania wiedzy tradycyjnej w Indiach oraz zwiększenie świadomości w zakresie jej ochrony doprowadziły do utworzenia w 2001 roku Cyfrowej Biblioteki Wiedzy Tradycyjnej (*Traditional*

⁷¹³ S.K. Chakraborty, *Protection of Traditional Knowledge and Plant Intellectual Property Rights: Emerging Challenges and Issues in India*, Amity International Journal of Juridical Sciences (Vol-3) 2017, s. 7.

⁷¹⁴ R. Pant, *Protecting and promoting ...*, s. 12.

⁷¹⁵ *Ibidem*.

⁷¹⁶ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3038276/> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷¹⁷ US Patent nr 5,401,504

<https://patentimages.storage.googleapis.com/c5/4a/0f/bd0d3ab5478eaa/US5401504.pdf> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷¹⁸ The Indian Council for Scientific and Industrial Research (CSIR).

⁷¹⁹ <https://www.mondaq.com/india/patent/586384/traditional-knowledge-and-patent-issues-an-overview-of-turmeric-basmati-neem-cases> (dostęp: 9.04.2023 r.).

Knowledge Digital Library – TKDL) – bazy zawierającej trzydzieści cztery miliony stron informacji. W 2014 roku, dzięki tej bazie udało się zapobiec niesłusznemu przyznaniu patentu w dwudziestu czterech sprawach⁷²⁰. Baza ta obejmuje dokumentację tradycyjnej wiedzy w literaturze związanej z ajurwedą, siddha, unani i jogą w pięciu językach międzynarodowych (angielskim, niemieckim, francuskim, japońskim i hiszpańskim)⁷²¹. Dzięki niej, Indie są w stanie chronić około 226 tysięcy preparatów leczniczych bez ponoszenia dodatkowych kosztów⁷²².

Mając na uwadze powyższe, poszukuje się innych narzędzi, za pomocą których możliwe będzie zabezpieczenie wiedzy tradycyjnej przed jej bezprawnym wykorzystaniem. W Indiach, aż do roku 1999 nie istniał żaden system gwarantujący ochronę produktów o określonym pochodzeniu, reputacji i jakości. Dopiero w 1999 roku, indyjski rząd przyjął Ustawę o oznaczeniach geograficznych towarów (rejestracja i ochrona)⁷²³, która razem z *The Geographical Indications of Goods (Registration and Protection) Rules, 2002* weszła w życie w 2003 roku⁷²⁴. Przepisy zawarte w ustawie są zgodne ze zobowiązaniami w ramach porozumienia TRIPS, którego Indie są sygnatariuszem⁷²⁵. Na mocy ustawy ustanowiony został Rejestr Oznaczeń Geograficznej z siedzibą w Chennai podlegający jurysdykcji całych Indii, w którym producenci szukający ochrony swoich produktów mogą wnosić o zarejestrowanie ich jako oznaczenia geograficzne⁷²⁶.

Ustawa jest swego rodzaju „zbroją” dla tradycji i kultury Indii oraz tradycyjnej formy wyrazu, z której znany jest chroniony produkt. Jej celem jest ochrona różnorodnego kulturowo bogactwa Indii. Daje to nie tylko większe możliwości zarobkowe producentom, lecz także promuje turystykę oraz tradycyjne rzemiosło istniejące na konkretnym terenie⁷²⁷.

⁷²⁰ S.K. Chakraborty, *Protection of ...*, s. 8.

⁷²¹ R. Pant, *Protecting and promoting traditional knowledge in India. What role for geographical indications?*, IIED Working Paper, London 2015, s. 12-13.

⁷²² https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2011/03/article_0002.html (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷²³ *The Geographical Indications of Goods (Registration and Protection) Act, 1999, No. 48 of 1999* https://web.archive.org/web/20160304120039/http://ipindia.nic.in/ipr/gi/gi_act.pdf (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷²⁴ Pierwszym produktem, zarejestrowanym na podstawie przepisów przywołanej ustawy w 2004 r. była herbata *Darjeeling*. Indie są największym producentem, a zarazem i konsumentem herbaty na świecie. Herbata *Darjeeling* swoją nazwę zawdzięcza prowincji, w której jest uprawiana. Potrzeba udzielenia ochrony *Darjeeling tea* powstała na skutek używania nazwy przez producentów herbat produkowanych w Kenii, na Sri Lance, czy też Nepalu. Pierwszym krokiem do przeciwdziałania używaniu tejże nazwy było zastrzeżenie znaku towarowego w 1983 r. Następnie, po przyjęciu ustawy o oznaczeniach geograficznych towarów, *Tea Board of India* wystąpiło w 2003 r. z wnioskiem o zarejestrowanie herbaty jako oznaczenie geograficzne. Zob. szerzej: <https://www.altacit.com/resources/gi/the-protection-of-geographical-indication-in-india/> (dostęp: 21.04.2021 r.).

⁷²⁵ A. Niranjana, S.K. Jha, S. Maiti, *Geographical Indications for Dairy Products of India – A Glimpse*, Food and Scientific Reports, Feb 2021, Vol. 2, Issue: 1, p.12.

⁷²⁶ <https://web.archive.org/web/20130826183844/http://ipindia.nic.in/girindia/> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷²⁷ <https://www.intepat.com/pl/blog/geographical-indication/geographical-indication-protection/> (dostęp: 22.04.2021 r.).

Zgodnie z ustępem 2 (e) ustawy, oznaczenie geograficzne, w odniesieniu do towarów, oznacza oznaczenie, które identyfikuje towary, takie jak towary rolne, naturalne lub towary przemysłowe, jako pochodzące lub wyprodukowane na terytorium kraju, regionu lub miejscowości na tym terytorium; w przypadku gdy dana jakość, renoma lub inna cecha takich towarów jest zasadniczo przypisywana ich pochodzeniu geograficznemu, a w przypadku gdy takie towary są towarami wytworzonymi, jedno z działań, czy to produkcja, czy przetwarzanie, czy też przygotowanie danego towaru powinno mieć miejsce na takim właśnie terytorium, w regionie lub miejscowości, w zależności od przypadku. Co ciekawe, w odróżnieniu do europejskiego systemu ochrony oznaczeń geograficznych, produkty zarejestrowane przez indyjski Rejestr uzyskują ochronę prawną na okres dziesięciu lat, który może być odpowiednio przedłużany po uiszczeniu opłaty (ust. 18 GI Act 1999).

Przepisy zawarte w ustawie dotyczącej oznaczeń geograficznych mogą w pewnym stopniu stanowić narzędzie ochrony wiedzy tradycyjnej ludności zamieszkującej dane tereny Indii. W 2006 roku Indie posiadały 28 produktów zarejestrowanych jako oznaczenia geograficzne⁷²⁸, z czego większość stanowiła tradycyjne formy wyrazu, takie jak rękodzieła czy tkaniny tradycyjne⁷²⁹. Obecnie, liczba zarejestrowanych w Indiach oznaczeń geograficznych wynosi 370 produktów⁷³⁰. Co ciekawe, indyjski system prawa, w porównaniu do systemów innych państw, obejmuje ochroną większą liczbę rękodzieł, aniżeli artykułów spożywczych i produktów rolnych⁷³¹. Taki przykład stanowi ustęp 11 ustawy, który ułatwia ochronę praw kolektywnych społeczności rdzennych. Zgodnie z jego treścią, każde stowarzyszenie osób lub producentów albo każda organizacja lub organ ustanowiony na mocy obowiązującego prawa, reprezentujący interesy producentów danych towarów mogą złożyć wniosek o zarejestrowanie danego produktu jako oznaczenie geograficzne⁷³². Pomocny w zakresie ochrony wiedzy tradycyjnej może okazać się również ustęp 24 oraz ustęp 25 ustawy. Pierwszy z nich gwarantuje, że prawo do zarejestrowanego oznaczenia geograficznego, a tym samym do wiedzy, użytej do jego produkcji, nie zostanie przekazane osobom, które takiej wiedzy nie posiadają⁷³³. Zgodnie natomiast z ustępem 25,

⁷²⁸ <https://factly.in/how-many-geographical-indications-are-registered-in-india/> (dostęp 9.04.2023 r.).

⁷²⁹ D. Zografos, *Geographical Indications of India...*, s. 8.

⁷³⁰ https://ipindia.gov.in/writereaddata/Portal/Images/pdf/GI_Application_Register_10-09-2019.pdf (dostęp: 4.04.2024 r.).

⁷³¹ A. Zappalaglio, F. Guerrieri, S. Carls, *Sui Generis Geographical Indications for the Protection of Non-Agricultural Products in the EU: Can the Quality Schemes Fulfill the Task?*, IIC (2020) 51:31-69, s. 32 <https://doi.org/10.1007/s40319-019-00890-1> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷³² Przykładem takiej instytucji może być *Textile Committee of India*, czy wspomniana wcześniej *Tea Board India*.

⁷³³ Bez względu na jakiegokolwiek przepisy aktualnie obowiązującego prawa, żadne prawo do zarejestrowanego oznaczenia geograficznego nie będzie przedmiotem cesji, transmisji, licencji, zastawu, hipoteki ani żadnej

znaki towarowe, które w swojej nazwie zawierają oznaczenie geograficzne, wskazujące nazwę miejsca, z którego w rzeczywistości nie pochodzi produkt, co tym samym wprowadza odbiorców w błąd, co do miejsca ich faktycznego pochodzenia, nie mogą zostać zarejestrowane. Natomiast te, które już uzyskały ochronę prawną – powinny zostać unieważnione. Przepis ten może być uznany jako ochrona dziedzictwa pewnej grupy i własności publicznej, a nie jedynie prywatnej własności jednostki⁷³⁴.

Natomiast należy mieć na uwadze, że pomimo korzyści wspomnianych powyżej, indyjski system ochrony oznaczeń geograficznych jest niewystarczający. I chociaż niewątpliwie wspomniana ustawa wprowadziła regulacje, dzięki którym chronione jest tradycyjne rzemiosło Indii, to zawiera ona szereg niedociągnięć, które powodują, że system ten nie jest w pełni satysfakcjonujący.

W pierwszej kolejności zaznaczenia wymaga, że w Indiach nie przykłada się większej wagi do samego procesu, w jakim powstają produkty. W Europie przestrzega się określonych standardów na każdym etapie produkcji, aż do momentu, gdy produkt trafi na rynek. W Indiach natomiast nie istnieje mechanizm pozwalający na skontrolowanie każdego szczebla produkcji⁷³⁵. Może to powodować, że o ile istotnie do wytworzenia towaru będzie potrzebna specjalna wiedza, którą posiada wyłącznie określona grupa ludzi, to na skutek tego, że sam proces nie jest kontrolowany, dojść może do naruszenia tradycji, zgodnie z którą wytwarzany jest produkt w celu wytworzenia towaru tańszego, a tym samym gorszego jakościowo jedynie w celu osiągnięcia zysku. Co więcej, odnosząc się ściśle do ochrony za jego pomocą wiedzy tradycyjnej ludności zamieszkującej Indie wskazać należy, że system ten pozwala chronić jedynie dobra materialne, wobec czego sama wiedza potrzebna do wytworzenia towaru nie jest chroniona i pozostaje w domenie publicznej, a tym samym może zostać nieodpowiednio użyta, a nawet sprzeniewierzona przez osoby trzecie⁷³⁶.

Tradycja bowiem nie odnosi się wyłącznie do nazwy wskazującej miejsce, z którego pochodzi towar. Jest ściśle powiązana z procesem produkcji oraz jakością, jaka z tego

innej takiej umowy. Z zastrzeżeniem, że z chwilą śmierci upoważnionego użytkownika jego prawo do zarejestrowanego oznaczenia geograficznego przechodzi na jego następcę prawnego na mocy obowiązującego prawa.

⁷³⁴ K. Sing, *Geographical Indication as a Tool for Protection of Traditional Knowledge with Special reference to Protection of "Cashmere" in Kashmir*, 2012 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115257 (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷³⁵ <https://www.intepat.com/pl/blog/geographical-indication/geographical-indication-protection/> (dostęp: 21.04.2021 r.).

⁷³⁶ D. Zografos, *Geographical Indications of India...*, s. 9.

procesu wynika. Przykładem może być zatem *pashmina*⁷³⁷ – sam produkt jest chronionym oznaczeniem geograficznym, jednakże już proces, w jakim powstaje, ściśle oparty na wiedzy przenoszonej z pokolenia na pokolenie, ochrony takiej nie posiada⁷³⁸. Może to prowadzić do wniosku, że ochronie podlega jedynie nazwa, a nie sam proces produkcji. Niewątpliwie, zarejestrowanie przedmiotowych towarów jako oznaczenie geograficzne jest promocją danej społeczności, przynosi jej zyski, rozwój i popularność, a także podkreśla znaczenie wiedzy tradycyjnej, dzięki której produkt powstał. Wiedza tradycyjna znajduje się jednakże w domenie publicznej, ma do niej dostęp każdy zainteresowany i przez to może być sprzeniewierzona⁷³⁹. Uzyskanie statusu oznaczenia geograficznego przez produkt zapobiega przywłaszczeniu nazwy i związanej z nią reputacji, ale nie chroni wiedzy tradycyjnej wykorzystywanej przy produkcji⁷⁴⁰. Wobec tego, nie można uznać, że oznaczenia geograficzne stanowią wystarczające narzędzie ochrony wiedzy tradycyjnej lokalnych społeczności i rdzennej ludności Indii.

4.1.2. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Brazylii

Brazylia - kraj, który swoją powierzchnią zajmuje prawie połowę terytorium Ameryki Południowej, z żyzną i urodzajną glebą, jest domem dla wielu kultur, tradycji i wartości⁷⁴¹. I właśnie te wartości, a także tradycje wpływają na jakość brazylijskich produktów oferowanych na rynku. W ostatnich latach klienci oczekują czegoś więcej niż po prostu towaru. Wraz z nim chcą otrzymać także pewne doświadczenie, cząstkę kultury i historii⁷⁴². Brazylijskie dziedzictwo niematerialne, osadzone w codziennym życiu społeczności, związane z terytorium, na którym żyją lokalne społeczności, jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i stale odtwarzane jako ważny element ich tożsamości⁷⁴³. Należy mieć na uwadze, że oprócz ogromnej różnorodności biologicznej, Brazylia posiada liczne produkty regionalne, produkty osadników, produkty rdzennych mieszkańców Brazylii, czy też produkty pochodzące z gospodarstw rodzinnych. Strategia

⁷³⁷ Zob. przypis 720.

⁷³⁸ K. Sing, *Geographical Indication as a Tool ...* (elektr.).

⁷³⁹ *Ibidem*.

⁷⁴⁰ R. Gopalan, S. Sivakumar, *Keeping Kashmere in Kashmir – The Interface Between GI and TK*, *Journal of Intellectual Property Rights*, Vol 12, November 2007, s. 584.

⁷⁴¹ S. Carls, *Brazilian GIs Landscape: From the TRIPS Commitments to the Real World, What Was Achieved, What Is Yet to be Faced?*, *GRUR International*, 69(9), 2020, s.907.

⁷⁴² https://www.gov.br/inpi/pt-br/backup/arquivos/catalogo_IG_vinho.pdf (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁴³ R. Lopes Bastos, C. Derani, J. Teixeira Lino, A. C. Pandolfo, J. Alberti Giaretta, *Cultural heritage and traditional knowledge: some reflexions about indigenous rights in Brazil*, *Brazilian Journal of Development*, Curitiba 2021, s. 12032.

zachęcająca do ochrony takich produktów, a tym samym wiedzy tradycyjnej społeczności żyjących na terenie Brazylii, za pomocą oznaczeń geograficznych niewątpliwie może być sposobem na stymulowanie i wzmocnienie społecznej organizacji tych grup i zachowania wiedzy, jaką przekazują sobie z pokolenia na pokolenie⁷⁴⁴. Oznaczenia geograficzne mają bowiem zdolność do połączenia takich cech, jak tradycyjne metody produkcji i przetwarzania, znane określonej społeczności, z unikatowymi, specjalnymi właściwościami surowca, z którego wytworzony został produkt⁷⁴⁵.

Konstytucja Federalna Brazylii z 1988 r.⁷⁴⁶ stanowi, że brazylijskie dziedzictwo kulturowe składa się z dóbr o charakterze materialnym i niematerialnym, w tym ze sposobów wyrabiania, tworzenia i sposobu życia grup tworzących społeczeństwo brazylijskie. Zagadnieniom dotyczącym ochrony kultury brazylijskiej poświęcona została sekcja II Konstytucji (art. 215 – 216A). Zasoby kulturowe o niematerialnym charakterze dotyczą tych dziedzin i praktyk życia społecznego, które przejawiają się w wiedzy, rzemiośle, a także muzycznych formach wyrażenia, uroczystościach oraz w miejscach, takich jak targi czy sanktuaria, w których odbywają się zbiorowe praktyki kulturowe⁷⁴⁷. W Brazylii za dziedzictwo narodowe uważa się praktyki związane również z wyrobem niektórych potraw, czy też artykułów spożywczych. Przykładem może być ser z Minas Gerais⁷⁴⁸. Praktyki i wiedza związana z tradycyjnym wyrobem sera są uznawane za niematerialne dziedzictwo kultury przez takie organizacje jak Slow Food International, czy też Instytut Narodowego Dziedzictwa Historycznego i Artystycznego (*Instituto do Patrimônio Histórico e Artístico Nacional* – IPHAN)⁷⁴⁹.

Brazylia jako jedno z pierwszych państw na świecie wprowadziła również system prawny ochrony *sui generis* wiedzy tradycyjnej związanej z różnorodnością biologiczną,

⁷⁴⁴ B. D. Ramos, L. R. Rangel de Moraes Valente Fernandes, C. Gomes de Souza, *An Overview of Geographical Indications in Brazil*, Journal of Intellectual Property Rights Vol 17, March 2012, s. 134.

⁷⁴⁵ S. Carls, *Thinking outside the box: the legal and non-legal objectives of geographical indications* https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/colloquium_papers_e/2017/chapter_1_2017_e.pdf (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁴⁶ Constituição da República Federativa Do Brasil de 1988 http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/Constituicao/Constituicao.htm (dostęp: 9.04.2023 r.). Tekst w j.angielskim: http://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo/brazil_federal_constitution.pdf (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁴⁷ R. Lopes Bastos, C. Derani, J. Teixeira Lino, A. C. Pandolfo, J. Alberti Giaretta, *Cultural heritage and traditional knowledge ...*, s. 12032.

⁷⁴⁸ *Queijo Minas* unzany w 2008 roku za “niematerialne dziedzictwo kulturowe Brazylii” <https://brazilianexperience.com/brazil-z-queijo-cheese/> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁴⁹ P. Niederle, J. Wilkinson and G. Mascarenhas, *The multilevel, multi-actor and multifunctional system of geographical indications in Brazil* [w:] A. Bonanno, K. Sekine, H. N. Feuer (ed.), *Geographical Indication and Global Agri-Food. Development and Democratization*, Nowy Jork 2020, s. 164.

który został omówiony w rozdziale II. Z uwagi na jego wady, a w szczególności okoliczność, że akt ten obejmuje ochroną jedynie wiedzę tradycyjną związaną z brazylijskim dziedzictwem biologicznym, w dalszym ciągu poszukuje się innych narzędzi, które skutecznie mogłyby odnieść się do ochrony wiedzy tradycyjnej w całym jej zakresie.

W Brazylii, pomimo tego, że nie ma takiego wymogu prawnego, za regułę uznaje się składanie wniosków związanych z rejestracją własności intelektualnej w zakresie produktów, które są związane z lokalną kulturą i tradycją⁷⁵⁰. Jednym ze służących temu narzędzi jest *Registry of Cultural Assets of Immaterial Nature*⁷⁵¹, utworzony dekretem 3551/00, którego zadaniem jest zachowanie, uznanie i docenienie brazylijskiego niematerialnego dziedzictwa kulturowego, składającego się z tych dóbr, które przyczyniły się do ukształtowania brazylijskiego społeczeństwa. Rejestr umożliwia zebranie i utrwalenie wiedzy o niematerialnych dobrach kulturowych we wszystkich jego istotnych aspektach⁷⁵². Jest niewątpliwie ważnym krokiem w kierunku uznania wiedzy tradycyjnej rdzennych mieszkańców Brazylii i innych tradycyjnych społeczności⁷⁵³. Został on podzielony na cztery części odnoszące się odpowiednio do uroczystości, miejsc, form wyrażenia oraz wiedzy (a ściślej do wiedzy, praktyk i technik, które dane grupy uznają za integralną część swojego dziedzictwa)⁷⁵⁴.

Należy bowiem zauważyć, że w Brazylii, najczęściej używanym narzędziem do ochrony dóbr kultury jest ich rejestracja. Umieszczenie w odpowiedniej księdze zapisu na temat danej praktyki czy wiedzy zapobiega jej zniszczeniu i zapomnieniu⁷⁵⁵. Jej status, w porównaniu z innymi formami ochrony, jest jednak niewystarczający, wobec czego stale poszukuje się nowych narzędzi służących ochronie i zachowaniu wiedzy tradycyjnej. Kluczową rolę odgrywają tutaj oznaczenia geograficzne. W tym miejscu należy

⁷⁵⁰ K. L. Bruch, A. C. Pinto Vieira, L. C. Moura Gaspar, C. F. da Silva, M. V. Araujo, *Technical norms for Geographical Indications and their reflexes for the wine sector*, CIO Web of Conferences 9, 03007 (2017) https://www.researchgate.net/publication/318291328_Technical_norms_for_Geographical_Indications_and_their_reflexes_for_the_wine_sector (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁵¹ Rejest Dóbr Kultury o Charakterze Niematerialnym <http://www.lacult.unesco.org/docc/LeyBrasil.pdf> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁵² R. Lopes Bastos, C. Derani, J. Teixeira Lino, A. C. Pandolfo, J. Alberti Giaretta, *Cultural heritage and traditional knowledge ...*, s.12032.

⁷⁵³ *Ibidem*, s.12032 – 12033.

⁷⁵⁴ V. O. Batista, C. L. Macedo, *Cultural heritage in Brazilian legislation and areas of protection of cultural environment in Rio de Janeiro*, 2011, s.14 https://www.academia.edu/11720915/CULTURAL_HERITAGE_IN_BRAZILIAN_LEGISLATION_AND_AREAS_OF_PROTECTION_OF_CULTURAL_ENVIRONMENT_IN_RIO_DE_JANEIRO (dostęp: 03.05.2021 r.).

⁷⁵⁵ *Ibidem*.

sformułować pytanie, czy brazylijski system oznaczeń geograficznych chroni tradycje lokalnych społeczności, czy raczej służy i generuje korzyści jedynie dużym producentom?

Brazylia posiada system *sui generis*, który pozwala na rejestrację oznaczeń geograficznych. Zagadnieniu temu poświęcono siedem paragrafów (art.176-182) w ustawie *prawo własności przemysłowej* z 19 maja 1996 r.⁷⁵⁶ Ustawa nie definiuje wprost oznaczenia geograficznego, lecz jak wskazano w jej art. 176, na pojęcie to składają się oznaczenie pochodzenia⁷⁵⁷ i nazwa pochodzenia⁷⁵⁸. Brazylijski system oznaczeń geograficznych oparty jest na rejestracji, która ma skutek deklaratoryjny i zapewnia ten sam poziom ochrony zarówno dla oznaczenia pochodzenia, jak i dla nazwy pochodzenia⁷⁵⁹. Oznaczenie pochodzenia, zgodnie z art. 176 ustawy, oznacza geograficzną nazwę kraju, miasta, regionu lub miejscowości na jego terytorium, która stała się znana jako ośrodek wydobycia, produkcji lub wytworzenia danego produktu lub świadczenia danej usługi. Przykładem mogą być ananasy z Novo Remanso w stanie Amazonas⁷⁶⁰, produkty z owoców jabuticaba (likier, sosy, dżemy) produkowane w mieście Sabará w stanie Minas Gerais⁷⁶¹, czy też kawa z regionu Norte Pioneiro do Paraná⁷⁶². Region Norte Pioneiro w stanie Paraná

⁷⁵⁶ Lei de propriedade industrial (Lei Nº 9.279, de 14 de maio de 1996 <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/sustentabilidade/tecnologia-agropecuaria/arquivos-de-legislacoes-de-tecnologias/lei-no-9-279-de-14-de-maio-de-1996.pdf/view> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁵⁷ W j. port. *Indicação de procedência (IP)*.

⁷⁵⁸ W j.port. *Denominação de origem (DO)*.

⁷⁵⁹ S. Carls, *Brazilian GIs Landscape...*, s. 903.

⁷⁶⁰ Działalność związana z uprawą ananasów rozwijała się od ponad pięćdziesięciu lat na obszarze kilku miast położonych w stanie Amazonas, w szczególności na obszarze Novo Remanso, gdzie do dzisiaj stosuje się tradycyjną ręczną metodę przy ich uprawie. <https://www.patcorp.com.br/anexo/newsletters/NEWSLETTER-MAIO-JUNHO-2020-ing.pdf> (dostęp: 9.04.2023 r.). Ananasy pochodzące z tego regionu uważane są za najśłodsze ananasy na świecie z uwagi na wysoką zawartość cukru i niską kwasowość. <https://www.gov.br/suframa/pt-br/publicacoes/noticias/novo-remanso-recebe-selo-de-indicacao-geografica-como-produtor-de-abacaxi> (dostęp: 9.04.2023 r.). Ananasy z Novo Remanso uzyskały status IP w dniu 9.06.2020 r. https://www.gov.br/inpi/pt-br/servicos/indicacoes-geograficas/arquivos/certificados-de-ig/assinado_certificado_br402017000004-0_novo-remanso.pdf (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁶¹ Jabuticaba to roślina występująca w Brazylii, posiadające smaczne owoce, które mogą być jedzone na surowo. Z uwagi jednakże na ich nietrwały charakter, przerabiane są na przetwory, m.in. dżemy, galaretki. <https://www.meteoprog.pl/pl/news/60126-jabuticaba-najdziwniejsze-drzewo-na-swiecie.html> (dostęp: 9.04.2023 r.). Miasto Sabará znane jest w całej Brazylii z robionych ręcznie przetworów z jabuticaby, produkowanych na podstawie tradycyjnych receptur, przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Taka forma produkcji uważana jest za silny element manifestacji kulturowej gminy, angażujący lokalną społeczność w utrwalanie wiedzy tradycyjnej. W mieście co roku, od prawie trzydziestu lat, odbywa się Festival de Jabuticaba. Status oznaczenia pochodzenia przyznano w dniu 23 października 2018 r. Zob. szerzej: <https://www.gov.br/inpi/pt-br/assuntos/noticias/inpi-concede-ip-sabara-para-derivados-de-jabuticaba> (dostęp: 01.05.2021 r.).

⁷⁶² Kawa pochodząca z tego regionu cechuje się wyjątkową słodyczą, gładkością, przyjemną kwaskowatością o aromacie oscylującym pomiędzy czekoladą i karmelem, a owocami i karmelem. Zob. szerzej: <https://www.sna.agr.br/indicacao-geografica-norte-pioneiro-do-parana-cafe-com-identidade-propria/> (dostęp: 9.04.2023 r.). Uzyskało status oznaczenia pochodzenia w dniu 25.09.2012 r. <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/sustentabilidade/indicacao-geografica/listaigs> (dostęp 9.04.2023 r.).

obejmuje 46 gmin i 7500 plantatorów kawy, którzy produkują ponad dwa miliony worków kawy rocznie. Uprawie kawy w tym regionie sprzyjają warunki klimatyczne i gleba. Region ten położony jest na wysokości 500-900 m.n.p.m. Średnie roczne temperatury wynoszą 19- 22 °C, a występujące tam opady pozwalają na uprawę bez irygacji czy nawadniania uzupełniającego. W produkcję kawy zaangażowane są rodziny o ponad stuletniej historii związanej z jej uprawą.

Grafika nr 10. Plantacje kawy w regionie Norte Pioneiro do Paraná⁷⁶³

Nazwa pochodzenia została natomiast zdefiniowana jako nazwa geograficzna kraju, miasta, regionu lub miejscowości na jego terytorium, która oznacza produkt lub usługę, posiadające określone cechy charakterystyczne ze względu na środowisko geograficzne, w tym czynniki naturalne i ludzkie⁷⁶⁴. Status „nazwy pochodzenia” uzyskały m.in. banany z regionu Corupá w stanie Santa Catarina⁷⁶⁵, zielony propolis produkowany w stanie Minas

⁷⁶³ <https://www.jornaldocafe.com.br/tag/norte-pioneiro-do-parana/> (dostęp: 30.01.2023 r.).

⁷⁶⁴ Art. 178 ustawy.

⁷⁶⁵ Ze względu na charakterystykę gleby, rzeźby terenu oraz klimatu (charakterystyczne zimne okresy, które sprzyjają rozwojowi bananów), a także sposób, w jaki prowadzi się uprawy, banany pochodzące z północnej części stanu Santa Catarina są najśłodszyimi banany w Brazylii. <https://g1.globo.com/sc/santa-catarina/noticia/2018/09/01/banana-mais-doce-do-pais-e-cultivada-em-corupa-e-regiao-diz-inpi.ghtml> (dostęp: 9.04.2023 r.). Zarejestrowano jako DO w dniu 28.08.2018 r. <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/sustentabilidade/indicacao-geografica/listaigs> (dostęp 9.04.2023 r.).

Gerais⁷⁶⁶ oraz skała z regionu Pedra Carijo Rio de Janeiro⁷⁶⁷. Jak można zatem zauważyć, nazwa pochodzenia musi mieć powiązanie z czynnikami naturalnymi i ludzkimi, występującymi na danym terenie, co nie jest wymagane dla produktów zarejestrowanych jako oznaczenie pochodzenia, które są ściśle związane z renomą obszaru geograficznego⁷⁶⁸. Oznaczenie pochodzenia przenosi informacje na temat miejsca produkcji danego towaru. Nie informuje natomiast konsumenta o tym, że produkt posiada jakieś szczególne właściwości lub cechy, czy też podlega określonym zasadom produkcji⁷⁶⁹.

Zakres ochrony zgodnie z brazylijskim porządkiem prawnym jak widać na podanych przykładach jest niezwykle szeroki i obejmuje nie tylko artykuły rolne i spożywcze, lecz także wyroby rzemieślnicze, towary przemysłowe, a nawet, co ciekawe - usługi⁷⁷⁰. Możliwość zarejestrowania usług jako oznaczenia geograficznego oprócz Brazylii występuje m.in. w Peru i Maroku, Lichtensteinie i Szwajcarii, a w krajach Unii Europejskiej, gdzie ochrona raczej ogranicza się do produktów rolno - spożywczych – na Łotwie⁷⁷¹.

Organem właściwym w sprawie rejestracji oznaczeń geograficznych, a także w sprawie ustalenia warunków ich rejestracji, zgodnie z art. 182 omawianej ustawy, jest Brazylijski Urząd Własności Intelektualnej⁷⁷². Warunki rejestracji oraz wymagania stawiane wnioskodawcom zawarte są natomiast w Instrukcji Normatywnej nr 95/2018⁷⁷³. Zgodnie z Instrukcją, wraz z wnioskiem o rejestrację oznaczenia pochodzenia należy przedłożyć dokumenty potwierdzające, że nazwa geograficzna stała się znana jako ośrodek wydobycia, produkcji lub wytwarzania towaru lub świadczenia usługi⁷⁷⁴. Taki dowód może stanowić

⁷⁶⁶ Zielony propolis produkowany w stanie Minas Gerais jest znany na całym świecie ze swoich leczniczych właściwości. Na jego wyjątkowe cechy mają wpływ specyficzne warunki klimatyczne (dobrze określone pory roku z suchą zimą i deszczowym latem), położenie regionu na wysokości 900-1500 m.n.p.m., kwaśna gleba z wysoką zawartością żelaza. Zarejestrowano w dniu 06.09.2016 r. <https://datasebrae.com.br/ig-regiao-da-propolis-verde/> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁶⁷ Wydobycie skały jest tradycyjnie związane z północno – zachodnią częścią stanu Rio de Janeiro: gminą Santo Antonio de Pádua, Cambuci i Natividade. Wydobycie Pedra Carijo odbywa się przy zachowaniu tej samej tradycyjnej metody od początku jego eksploatacji, czyli końca lat pięćdziesiątych XX wieku. <https://datasebrae.com.br/ig-regiao-pedra-carijo/> (dostęp: 9.04.2023 r.). Zarejestrowano jako DO w dniu 22.05.2012 r. <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/sustentabilidade/indicacao-geografica/listaigs> (dostęp 9.04.2023 r.).

⁷⁶⁸ S. Carls, *Brazilian GIS Landscape...*, s. 903.

⁷⁶⁹ A. F. R. de Almeida, *Denominação de Origem e Marca*, Coimbra Editora 1999 [w:] S. Carls, *Brazilian GIS Landscape: From the TRIPS Commitments to the Real World, What Was Achieved, What Is Yet to be Faced?*, GRUR International, 69(9), 2020, s. 902.

⁷⁷⁰ Porto Digital dla usług technologicznych i cyfrowych zarejestrowane jako IP 11.12.2012 r. Zob. szerzej: <https://www.portodigital.org/parque/o-que-e-o-porto-digital> (dostęp: 01.05.2021 r.).

⁷⁷¹ S. Carls, *Brazilian GIS Landscape...*, s. 903-904.

⁷⁷² Instituto Nacional da Propriedade Industrial (INPI).

⁷⁷³ Instrução Normativa PR No 95 2018.

https://www.gov.br/inpi/en/services/geographical-indications/archives/NormativeInstruction95_2018.pdf (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁷⁴ Art. 7 pkt VI Instrukcji Normatywnej nr 95/2018.

odniesienie się do literatury, w tym książek i czasopism, a także do opowiadań starszyny, szanowanej przez określoną społeczność⁷⁷⁵.

Biorąc pod uwagę, jak wielką powierzchnię zajmuje Brazylia, a także jak wiele różnych społeczności lokalnych, potomków kolonizatorów oraz rdzennych mieszkańców zamieszkuje jej teren, liczba produktów zarejestrowanych jako oznaczenia geograficzne jest wciąż niewielka⁷⁷⁶. Można zatem stwierdzić z całą pewnością, że Brazylii brakuje doświadczenia, by móc potwierdzić wykorzystanie oznaczeń geograficznych jako instytucji służącej rozwojowi regionalnemu i zachowaniu wiedzy tradycyjnej lokalnych grup społecznych⁷⁷⁷. Jeśli wniosek dotyczy natomiast nazwy pochodzenia, należy przedstawić dokumenty potwierdzające wpływ środowiska geograficznego na jakość lub właściwości towaru lub usługi, zawierające elementy opisowe środowiska geograficznego, w tym czynników ludzkich i naturalnych, cech i jakości produktu oraz związku pomiędzy tymi elementami⁷⁷⁸.

Oznaczenia geograficzne mogą przynieść wiele korzyści brazylijskiemu dziedzictwu kulturowemu będąc swego rodzaju narzędziem służącym zachowaniu tradycyjnej wiedzy i tradycyjnych kulturowych wyrażen, a także wzmocnieniu pozycji małych lokalnych społeczności. Z jednej strony, pozwolą na utrzymanie i przekazywanie tradycji, a z drugiej – wzmocnią pozycję na rynku producentów. Wyroby zarejestrowane jako oznaczenia geograficzne są niezwykle cenione w szczególności z uwagi na ich wyjątkowość, a także dlatego, że postrzegane są jako forma uznania dla lokalnej tożsamości⁷⁷⁹. W dalszej kolejności należy podkreślić, że przyznanie produktom statusu oznaczeń geograficznych stanowi niewątpliwie silny bodziec do inwestowania w danej miejscowości. Przyczynia się to do uznania działalności gospodarczej przez lokalną społeczność, tworzenia nowych miejsc pracy, uzyskania większych dochodów. W pewnym stopniu może też sprzyjać rozwinięciu się turystyki w określonym regionie⁷⁸⁰. Mimo, że oznaczenia geograficzne koncentrują się na jednym produkcie, na przykład winie⁷⁸¹, to pozytywne efekty widoczne

⁷⁷⁵ S. Carls, *Brazilian GIs Landscape...*, s. 904.

⁷⁷⁶ Lista dostępna pod adresem: <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/sustentabilidade/indicacao-geografica/listaigs> (dostęp: 9.04.2023 r.).

⁷⁷⁷ B. D. Ramos, L. R. Rangel de Moraes Valente Fernandes, C. Gomes de Souza, *An Overview ...*, s. 134.

⁷⁷⁸ Art. 7 pkt VII Instrukcji Normatywnej nr 95/2018.

⁷⁷⁹ E. F. da Silva, P. Pereira Peralta, *Collective Marks and Geographical Indications - Competitive Strategy of Differentiation and Appropriation of Intangible Heritage*, *Journal of Intellectual Property Rights* Vol 16, May 2011, s. 254.

⁷⁸⁰ *Ibidem*, s. 248.

⁷⁸¹ Przyznanie statusu oznaczenia geograficznego winom było w Brazylii strategią mającą na celu zwiększenie zdolności przedsiębiorstw krajowych konkurujących z importowanymi winami. W 2002 r., kiedy *Vale dos Vinhedos*, pierwsze brazylijskie oznaczenie geograficzne zostało zarejestrowane, wina importowane stanowiły

są w innych sektorach, takich jak hotele czy restauracje. Taki rozwój widoczny jest w regionie Serra Gaúcha, w którym odbywa się 85% krajowej produkcji wina i gdzie zarejestrowanych jest jako oznaczenia geograficzne aż pięć obszarów winiarskich (*Vale dos Vinhedos, Pinto Bandeira, Monte Bello, Farroupilha* oraz *Altos Montes*). Serra Gaúcha jest historycznym regionem kolonizacji europejskiej i to właśnie kultura włoskich imigrantów, oprócz oczywiście samych winorośli, odgrywa równie ważną rolę dla jakości i reputacji wytwarzanego tam wina⁷⁸².

Rejestracja oznaczenia geograficznego jest również sposobem na umożliwienie producentom o małej skali produkcji udziału w rynku w krajowym, a także międzynarodowym. Rodzinne gospodarstwa rolne, składające się z małych i średnich producentów, reprezentują zdecydowaną większość producentów wiejskich w Brazylii i odgrywają kluczową rolę w gospodarce małych miast. Zwiększona konkurencyjność dzięki oznaczeniom geograficznym może poprawić jakość życia lokalnych społeczności, dając szanse na zatrudnienie, a co za tym idzie – większe dochody, co jest niezwykle istotne dla brazylijskiego społeczeństwa⁷⁸³.

Należy natomiast zauważyć, że rosnąca popularność produktów z oznaczeniami geograficznymi w sposób zaporowy podniosła koszty alternatywne dla wielu mniejszych producentów i przetwórców. Widząc zyski z inwestycji w rejony, z których pochodzą wysokiej jakości produkty, gospodarstwa rolne, prowadzone od pokoleń zastępowane są apartamentami i ekskluzywnymi hotelami. Również producenci winogron, którzy nie są zaangażowani w żadną strategię wytwarzania produktów o wysokiej wartości, w obliczu rosnącego spadku zysków, zachęceni są do sprzedaży swojej ziemi i migracji na inne tereny. W ten sposób zarówno uprawa winorośli, jak i integralność krajobrazu, a przede wszystkim kultura danego terytorium jest niezwykle zagrożona⁷⁸⁴. Co więcej, mając na uwadze korzyści, jakie dla określonego terytorium przynoszą produkty z oznaczeniami geograficznymi, podmioty uprawnione do używania przedmiotowych oznaczeń często znajdują się pod presją innych przedsiębiorców, aby zwiększyć uprzednio wyznaczony

aż 48% rynku krajowego (P. Niederle, J. Wilkinson and G. Mascarenhas, *The multilevel, multi-actor and multifunctional system of geographical indications in Brazil* [w:] A. Bonanno, K. Sekine, H. N. Feuer (ed.), *Geographical Indication and Global Agri-Food. Development and Democratization*, Nowy Jork 2020, s. 169).

⁷⁸² P. Niederle, J. Wilkinson and G. Mascarenhas, *The multilevel, multi-actor and multifunctional system of geographical indications in Brazil* [w:] A. Bonanno, K. Sekine, H. N. Feuer (ed.), *Geographical Indication and Global Agri-Food. Development and Democratization*, Nowy Jork 2020, s. 160.

⁷⁸³ B. D. Ramos, L. R. Rangel de Moraes Valente Fernandes, C. Gomes de Souza, *An Overview ...*, s. 134.

⁷⁸⁴ P. Niederle, J. Wilkinson and G. Mascarenhas, *The multilevel, multi-actor and multifunctional system of geographical indications in Brazil* [w:] A. Bonanno, K. Sekine, H. N. Feuer (ed.), *Geographical Indication and Global Agri-Food. Development and Democratization*, Nowy Jork 2020, s. 162.

obszar chroniony przez te oznaczenia. Konsekwencją takich działań może być osłabienie reputacji zbudowanej w ramach oznaczenia geograficznego, w szczególności, jeśli na rozszerzonym obszarze nie występują cechy identyczne z obszarem pierwotnym, a w dalszym zakresie – utracenie zdolności przyciągania konsumentów⁷⁸⁵.

Powyższe rozważania prowadzą zatem do wniosku, że chociaż z założenia oznaczenia geograficzne mają stanowić efektywne narzędzie służące zachowaniu brazylijskiej kultury i wiedzy, to system ten zdaje się nie do końca spełniać swoją rolę. Wynikać to może zarówno z braku wiedzy na temat stosownych regulacji prawnych społeczności lokalnych, braku odpowiedniego wsparcia, jak i obaw lokalnych producentów. Jak wskazano wcześniej, przyznanie statusu oznaczenia geograficznego produktowi wytwarzanemu przy użyciu wiedzy tradycyjnej może doprowadzić do jego skomercjalizowania i zamiast ochrony tejże wiedzy, głównym celem stanie się osiągnięcie dużych zysów z jego sprzedaży, a w najgorszym scenariuszu – migracji społeczności z terenów zamieszkiwanych przez nie od setek lat.

4.1.3. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Kenii

Kenia, podobnie jak większość afrykańskich państw, może poszczycić się bogatym dziedzictwem kulturowym. Kraj ten zamieszkuje wiele społeczności lokalnych, będących posiadaczami wiedzy tradycyjnej⁷⁸⁶. Dla większości kenijskich społeczności i plemion, wiedza tradycyjna stanowi podstawę ich codziennego stylu życia, będąc nierozdzielnie związana ze środowiskiem, zasobami naturalnymi, wartościami kulturowymi, wierzeniami i zwyczajowymi systemami prawnymi⁷⁸⁷. Elementy kultury Masajów⁷⁸⁸, sama nazwa i ich wizerunek, są wykorzystywane przez wielkie koncerny na całym świecie do promocji swoich produktów – od samochodów po sprzęt do ćwiczeń. Szacuje się, że naruszeń własności Masajów dopuściło się ponad tysiąc przedsiębiorstw, w tym ekskluzywne marki

⁷⁸⁵ E. F. da Silva, P. Pereira Peralta, *Collective Marks ...*, s. 248.

⁷⁸⁶ M. Ouma, *Protection of Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions in Kenya*, WIPO – WTO Colloquium Papers, Vol. 5 (2014), s. 77.

⁷⁸⁷ F. Otswang'o, *Protecting Traditional Knowledge and Associated Genetic Resources in Kenya: What a Community Needs to Know*, Trade Notes, Institute of Economic Affairs, Issue 31, January 2011, s. 1.

⁷⁸⁸ Masajowie to plemienny lud, liczący około 3 milionów ludzi, zamieszkujących tereny północnej, środkowej i południowej Kenii oraz Tanzanii. Jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych afrykańskich plemion. Miernikiem bogactwa Masajów jest bydło, a ich codzienność opiera się o tradycyjną kulturę męskiej dominacji. Członkowie plemienia posługują się tradycyjnym masajskim językiem *maa*, *suhili* i angielskim. <https://maasaiintellectualpropertyinitiative.org/#about> (dostęp: 12.12.2022 r.).

odzieżowe⁷⁸⁹ oraz producenci luksusowych samochodów⁷⁹⁰. Przedstawiciele tego najbardziej znanego afrykańskiego plemienia nie otrzymali z tego tytułu żadnego wynagrodzenia ani rekompensaty. W związku z nieustannym bezprawnym wykorzystywaniem elementów ich kultury w 2009 roku grupa starszych przywódców postanowiła zjednoczyć Masajów i przejąć kontrolę nad bezprawnym wykorzystywaniem elementów ich kultury⁷⁹¹. Tak powstała organizacja *Maasai Intellectual Property Initiative*⁷⁹².

Poza Masajami, Kenię zamieszkuje wiele innych plemion, które trudnią się pasterstwem czy łowiectwem. Można wyróżnić rdzenną ludność *Ogiek*, *Sengwar*, *Yaaku Waata*, *Samburu* i *Turkana*⁷⁹³. Zarówno rdzenne, jak i współczesne społeczności zamieszkujące Kenię polegają na zasobach roślinnych, a flora jest wyznacznikiem ich kultury i często stanowi podstawę prowadzonej działalności gospodarczej. Na terenach wiejskich, opieka zdrowotna opiera się głównie na tradycyjnym leczeniu roślinami⁷⁹⁴. Ponad siedemdziesiąt procent podstawowych zabiegów zdrowotnych wykonywanych jest w Kenii w oparciu o medycynę tradycyjną⁷⁹⁵. Z uwagi na życie w bliskim kontakcie z naturą, tubylcze społeczności Kenii opierają swoje codzienne czynności o wiedzę tradycyjną, przekazywaną ustnie kolejnym pokoleniom⁷⁹⁶.

Kenia jest członkiem zarówno Światowej Organizacji Handlu (WTO)⁷⁹⁷, jak i Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO)⁷⁹⁸, wobec czego zobowiązana

⁷⁸⁹ Tradycyjne stroje Masajów (*shuka*) zostały wykorzystane w kolekcji Louis Vuitton i zaprezentowane podczas pokazu męskiej kolekcji wiosna/lato 2012 (K. Grzybczyk, *Skradziona kultura. Jak zachód wykorzystuje cudzą własność intelektualną*, Warszawa 2021, s. 102).

⁷⁹⁰ <https://ipkitten.blogspot.com/2018/01/protection-of-traditional-knowledge-and.html> (dostęp: 3.01.2023 r.).

⁷⁹¹ K. Grzybczyk, *Skradziona kultura. Jak zachód wykorzystuje cudzą własność intelektualną*, Warszawa 2021, s. 101.

⁷⁹² W skład organizacji *Maasai Intellectual Property Initiative* wchodzi jej przewodniczący (obecnie jest nim Isaac de Tiaolo) oraz dwunastu członków reprezentujących dwanaście dystryktów Masajów w Kenii i Tanzanii. Podstawowym celem organizacji jest ochrona praw Masajów na arenie międzynarodowej – wzmocnienie i uzyskanie kontroli nad masajską własnością intelektualną i w konsekwencji zwiększenie szacunku dla ich kultury i osiągnięcie zrównoważonego, rozsądnego dochodu dla plemienia. Zob. szerzej: <https://maasaiintellectualpropertyinitiative.org> (dostęp: 12.12.2022 r.).

⁷⁹³ <https://www.iwgia.org/en/kenya.html> (dostęp: 4.01.2023 r.).

⁷⁹⁴ V. Kathambi, F. Munyao Mutie, P. Cheptoo Rono, N. Wei, J. Ndunge Munyao, P. Kamau, R. Wahiti Gituru, Guang-Wan Hu, Qing-Feng Wang, *Traditional knowledge, use and conservation of plants by the communities of Tharaka-Nithi County, Kenya*, *Plant Diversity* 42, 2020, s. 480.

⁷⁹⁵ R. M. Mwobobia, *Traditional knowledge on use of medicinal plants in Kitui County, Kenya*, *International Journal of Ethnobiology & Ethnomedicine*, Vol. 4, Issue 1, 2017, s. 1.

⁷⁹⁶ P. Ongugo, D. Mutta, M. Pakia, P. Munyi, *Protecting Traditional Health Knowledge in Kenya: The Role of Customary Laws and Practices*, 2012, s. 22 <https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G03443.pdf> (dostęp: 4.01.2023 r.).

⁷⁹⁷ Kenia stała się członkiem WTO z dniem 1 stycznia 1995 roku. https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/kenya_e.htm (dostęp: 12.12.2022 r.).

⁷⁹⁸ Kenia przystąpiła do WIPO w 1971 roku. https://www.wipo.int/directory/en/details.jsp?country_code=KE (dostęp: 12.12.2022 r.).

była do uchwalenia szeregu aktów prawnych odnoszących się do ochrony praw własności intelektualnej. Jest również sygnatariuszem *Konwencji o różnorodności biologicznej* oraz Protokołu z Nagoi. Co więcej, Kenia ustanowiła krajowe przepisy dotyczące wiedzy tradycyjnej⁷⁹⁹. Przykładowo, wyraźne przepisy traktujące o wiedzy tradycyjnej zostały zawarte w kenijskiej Konstytucji⁸⁰⁰. Zgodnie z brzmieniem art. 11 (1), „Konstytucja uznaje kulturę za podstawę narodu i za skumulowaną cywilizację kenijskich obywateli i narodu”. Na podstawie omawianego aktu państwo zobowiązane jest do promowania „wszelkich form wyrażen narodowych i kulturowych poprzez literaturę, sztukę, tradycyjne obchody, naukę, komunikację, informację, środki masowego przekazu, publikacje, biblioteki i inne dziedzictwo kulturowe”, praw własności intelektualnej Kenijczyków oraz uznawania roli nauki i rodzimych technologii w rozwoju narodu (art. 11 (2)). Co więcej, zgodnie z ust. 3 wspomnianego przepisu, rząd Kenii zobowiązany jest do uchwalania przepisów, których celem jest zapewnienie, aby określone społeczności dostawały wynagrodzenie lub rekompensatę za korzystanie z ich kultury oraz ich dziedzictwa kulturowego oraz regulacji, które będą uznawać i chronić własność rdzennych nasion i odmian roślin, ich cechy genetyczne, a także wykorzystywaniu przez kenijskie społeczności. Konstytucja nakłada również zobowiązania związane z poszanowaniem środowiska, odwołując się bezpośrednio do „rdzennej wiedzy” w art. 69 (1) (c) wskazując, że „państwo powinno chronić i wzmocnić własność intelektualną oraz rdzenną wiedzę o różnorodności biologicznej i zasobach genetycznych społeczności”. Chociaż postanowienia kenijskiej Konstytucji są niewątpliwie istotne dla ochrony wiedzy tradycyjnej, wskazuje się, że minusem tych regulacji jest rozpatrywanie wiedzy tradycyjnej w kategoriach własności intelektualnej⁸⁰¹.

Kolejnym aktem prawnymi obejmującym ochroną kenijską wiedzę tradycyjną jest *krajowa polityka w zakresie wiedzy tradycyjnej, zasobów genetycznych i tradycyjnych wyrażen kulturowych z 2009 roku*⁸⁰². Jak wskazano w preambule, wiedza tradycyjna, zasoby genetyczne oraz folklor/tradycyjne wyrażenia kulturowe są ze sobą ściśle powiązane, w związku z czym powinny być łącznie rozpatrywane. Wpływ na to mają łączące je cechy,

⁷⁹⁹ F. Kariuki, *Protecting Traditional Knowledge in Kenya: Traditional Justice Systems as Appropriate Sui Generis Systems*, SSRN Electronic Journal, 2020, s. 94 <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=329118103099081101087082000019071091039031062032035087025120091010085126004122125106000100028032061060029011066089020008124120109012029061028087109070102007079007065070036080066070020025094005117088093003088077088084011092095126096002106104001000027127&EXT=pdf&INDEX=TRUE> (dostęp: 12.12.2022 r.).

⁸⁰⁰ *The Constitution of Kenya, 2010*.

⁸⁰¹ F. Kariuki, *Protecting Traditional ...* s. 94.

⁸⁰² *The National Policy on Traditional Knowledge, Genetic Resources and Traditional Cultural Expressions (2009)*.

wspólne problemy, jakich dotyczą oraz prawa własności intelektualnej wykorzystywane do ich ochrony. Dlatego właśnie, jak wskazano w akcie, przyjmuje się, że zasoby genetyczne oraz folklor są aspektami wiedzy tradycyjnej. Celem regulacji jest opracowanie systemu, który nie tylko dokumentuje i zachowuje wiedzę stworzoną w przeszłości, która jest na granicy zapomnienia, lecz także przyczynia się do jej promocji i „rozpowszechniania korzystania z innowacji opartych na ciągłym korzystaniu z tradycji”. Wiedza tradycyjna, jak i tradycyjne formy wyrazu kulturowego, jak zaznaczono w art. 1.1.3., mają charakter holistyczny, są z natury dynamiczne i na skutek eksperymentów i innowacji, świeżemu spojrzeniu oraz bodźcom zewnętrznym stale ewoluują. W konsekwencji, działania takie mają przyczynić się do rozwoju kraju. Wstęp omawianego aktu zawiera szeroki opis dotyczący istnienia wiedzy tradycyjnej i roli, jaką pełni w kenijskich społecznościach. Wskazano w art. 1.1.1., że wiedza tradycyjna i tradycyjne wyrażenia kulturowe stanowią źródło wiedzy niezbędne do codziennego życia lokalnych społeczności. Omawiana polityka ma za zadanie zapewnić „krajowe ramy uznania, zachowania ochrony i promocji zrównoważonego wykorzystywania wiedzy tradycyjnej, zasobów genetycznych i tradycyjnych form wyrażenia kulturowych (art. 1.1.10.). Jak przywołano w jej treści, prawa własności intelektualnej służą ochronie własności prywatnej i korporacyjnej, a nie zbiorowej mądrości przeszłych, obecnych i przyszłych pokoleń lokalnych społeczności. Znaczna część tradycyjnej wiedzy nie jest jednakże identyfikowalna z określoną osobą, społecznością lub obszarem geograficznym i nie kwalifikuje się do ochrony patentowej”. Zwrócono zatem uwagę na konieczność utworzenia systemu *sui generis* skutecznie chroniącego wiedzę tradycyjną (art. 4.5.1.).

Odpowiedzią na to może być regulacja wprowadzona na podstawie art. 11 Konstytucji Kenii - ustawie o ochronie wiedzy tradycyjnej i form wyrazu kulturowego z 2016 roku⁸⁰³. Ustawa ta definiuje w art. 2 wiedzę tradycyjną jako „jakąkolwiek wiedzę, a) pochodzącą od jednostki, społeczności lokalnej lub tradycyjnej, będącą wynikiem aktywności intelektualnej i spostrzeżeń w tradycyjnym kontekście, w tym *know-how*, umiejętności, innowacje, praktyki i sposoby uczenia się, zawarte w tradycyjnym stylu życia społeczności lub b) zawarte w skodyfikowanych systemach wiedzy przekazywanych z pokolenia na pokolenie, w tym wiedzy rolniczej, środowiskowej lub medycznej, wiedzy związanej z zasobami genetycznymi lub innymi składnikami różnorodności biologicznej oraz *know-how* w zakresie tradycyjnej architektury, technologii budowlanych, projektów,

⁸⁰³ *Protection of Traditional Knowledge and Cultural Expressions Act, 2016 (No. 33 of 2016) (Kenya).*

znaków i oznaczeń”. Jej właścicielem jest natomiast „społeczność lokalna i tradycyjna oraz uznane osoby lub organizacje działające w ramach takiej społeczności, którym powierzono pieczę lub ochronę wiedzy tradycyjnej lub form wyrazu kulturowego zgodnie z prawem zwyczajowym i praktykami tej społeczności”.

Zgodnie z art. 7 (1), „ochrona wiedzy tradycyjnej nie podlega żadnym formalnościom”. Ochrona ta przyznawana jest na podstawie art. 6 wiedzy tradycyjnej, „która jest: a) generowana, zachowywana i przekazywana z pokolenia na pokolenie w ramach społeczności dla celów gospodarczych, rytualnych, narracyjnych, dekoracyjnych lub rekreacyjnych; b) generowana indywidualnie lub zbiorowo; c) wyraźnie związana ze społecznością lub do niej należąca oraz d) integralną częścią tożsamości kulturowej społeczności, która jest uznawana za posiadającą wiedzę w formie opieki, kurateli lub zbiorowej i kulturowej własności lub odpowiedzialności, ustanowionej formalnie lub nieformalnie przez zwyczajowe praktyki, prawa lub protokoły”.

Organy zarówno działające na szczeblu krajowym, jak i hrabstw, zobowiązane są do prowadzenia baz danych, rejestrowania wiedzy tradycyjnej i form wyrażen kulturowych, a także do przechowywania oraz aktualizowania dotyczących ich informacji (art. 4 i 5 omawianej ustawy).

Ustawa odnosi się również do oznaczeń geograficznych, wskazując w art. 20, że oznaczenie geograficzne, które istnieje w związku z dziełem pochodnym przysługuje twórcy dzieła zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa własności intelektualnej.

Oprócz ochrony przewidzianej w przywołanych ustawach, w Kenii działa szereg instytucji podejmujących działania mające na celu ochronę wiedzy tradycyjnej społeczności żyjących na terenie tego kraju. Przykładem może być *Kenya Industrial Property Institute* (KIPI)⁸⁰⁴, administrujące znakami towarowymi, patentami, wzorami użytkowymi i wzorami przemysłowymi, *Kenya Copyright Board* (KECOBO)⁸⁰⁵, zajmujące się wiedzą tradycyjną i sprawami z zakresu praw autorskich i praw pokrewnych, czy też *Kenya Plant Health Inspectorate Service* (KEPHIS)⁸⁰⁶, zarządzające ochroną roślin, nasionami i prawami hodowców roślin⁸⁰⁷. Ponadto, w ramach Kenijskiego Instytutu Własności Intelektualnej⁸⁰⁸ w 2009 roku utworzono Jednostkę wiedzy Tradycyjnej i Zasobów Genetycznych (*TK&GR UNIT*), której celem jest zajęcie się kwestiami praw własności intelektualnej odnoszących

⁸⁰⁴ <https://www.kipi.go.ke> (dostęp: 13.12.2022 r.).

⁸⁰⁵ <https://copyright.go.ke> (dostęp: 13.12.2022 r.).

⁸⁰⁶ <https://www.kephis.org> (dostęp: 13.12.2022 r.).

⁸⁰⁷ F. Kariuki, *Protecting Traditional ...*, s. 93.

⁸⁰⁸ *Kenyan Intellectual Property Institute* (KIPI).

się do wiedzy tradycyjnej związanej z zasobami genetycznymi tubylczych i lokalnych społeczności praktykujących tradycyjny styl życia⁸⁰⁹.

W przypadku Kenii, trudno jest mówić o skutecznej ochronie wiedzy tradycyjnej przy użyciu oznaczeń geograficznych, co wynika przede wszystkim z faktu, że kraj ten nie posiada odnoszącej się do nich ustawy *sui generis*. Kenia od 2001 roku prowadzi prace nad stworzeniem projektu ustawy o oznaczeniach geograficznych (*Bill on the Protection of Geographical indications*)⁸¹⁰. Pomimo podjętych wysiłków, po ponad dwudziestu latach nadal pozostaje ona w fazie przygotowań. Ochrona oznaczeń geograficznych w Kenii oparta jest zatem o przepisy odnoszące się do znaków towarowych, obejmujących znaki certyfikujące, w tym nazwy geograficzne⁸¹¹. Regulacje prawne na ten temat zawarte zostały w ustawie o znakach towarowych z 1956 roku, zmienionej w 2022 roku⁸¹² oraz w przepisach dotyczących znaków towarowych⁸¹³. Jak wskazano w treści art. 12 (1) (d), znak towarowy bezpośrednio odnoszący się do nazwy geograficznej nie posiada cech odróżniających i tym samym nie może zostać zarejestrowany. Wobec tego, w celu ochrony nazwy geograficznej używa się znaków certyfikujących (*certification marks*) oraz znaków wspólnych (*collective marks*)⁸¹⁴. Zgodnie z art. 40 ustawy o znakach towarowych, znakiem certyfikującym jest „znak zaadoptowany w odniesieniu do każdego rodzaju towarów do odróżnienia w obrocie handlowym towaru certyfikowanego przez jakąkolwiek osobę, co do pochodzenia, materiału, sposobu wykonania, jakości, dokładności lub innej właściwości towaru od towarów, które nie są certyfikowane”. Znak wspólny został natomiast zdefiniowany w art. 40A(1) jako „znak umożliwiający odróżnienie w obrocie handlowym towarów lub usług osób należących do określonego zrzeszenia od towarów i usług osób niebędących członkami takiego zrzeszenia”. „Nazwy geograficzne lub inne oznaczenia geograficzne pochodzenia mogą być zarejestrowane jako wspólne znaki towarowe lub znaki usługowe” (art. 40A(5)). Natomiast ochrona udzielana jest na okres dziesięciu lat z możliwością jej przedłużenia o kolejny dziesięcioletni okres (art.23).

Do przykładów zarejestrowanych znaków certyfikujących i znaków wspólnych należą: znak certyfikujący *Coffee Kenya – So Rich o Kenyan* (kenijska kawa), *The Finest Kenyan*

⁸⁰⁹ <https://www.kipi.go.ke/index.php/traditional-knowledge> (dostęp: 3.01.2023 r.).

⁸¹⁰ *Study on the potential of marketing of Kenyan Coffee as Geographical Indication*, December 2013, s. 19 https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2019-12/ext-study-gic-acp-countries-case-study-coffee-kenya_2013_en_0.pdf (dostęp: 2.01.2023 r.).

⁸¹¹ https://www.origin-gi.com/web_articles/gi-protection-in-africa-en-gb-4/ (dostęp: 28.12.2022 r.).

⁸¹² *Trademarks Act*, chapter 506, No.51 of 1956 amended in the year 2002.

⁸¹³ *Trademarks rules*, L.N.575/1956, as amended in 1994 and 2002.

⁸¹⁴ *Study on the potential ...*, s. 19.

Tea (kenijska herbata), a także *Maasai/Masai* używany dla produktów wywodzących się z kultury Masajów⁸¹⁵.

Grafika nr 11. Znak certyfikujący *Coffee Kenya – So Rich o Kenyan*⁸¹⁶

Wszystkie te nazwy odnoszą się do produktów pochodzących ze ściśle określonych miejsc geograficznych, przy których produkcji wykorzystuje się wiedzę przekazywaną z pokolenia na pokolenie⁸¹⁷. Kenijska herbata wyróżnia się jakością i niepowtarzalnym smakiem nie tylko z uwagi na rejon, gdzie jest uprawiana – wpływ na jakość ma również sam sposób jej produkcji, ponieważ do zrywania liści (minimum dwa listki i pączki) rolnicy używają długich kijów. Następnie liście herbaty umieszczane są w tradycyjnie plecionych koszykach oraz wykonanych z szału workach, których zadaniem jest zwiększenie napowietrzenia i uniknięciu ich przypalenia⁸¹⁸.

Kolejnym przykładem jest *Echuchuka*, zarejestrowana jako znak wspólny, będąca produktem na bazie aloesu, wytwarzanym przez społeczność żyjącą w rejonie nad jeziorem

⁸¹⁵ T. Adebola, *The legal construction of geographical indications in Africa*, The Journal of World Intellectual Property, Early View, s. 18 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jwip.12255> (dostęp: 3.01.2023 r.).

⁸¹⁶ <https://ipkenya.wordpress.com/2015/01/15/registration-of-the-coffee-kenya-certification-mark-by-the-government/> (dostęp: 30.01.2023 r.).

⁸¹⁷ B. Kipkoech, V. Ilie Isaire, *Adoption of Protected geographical Indication (PGI) for Kenyan Tea*, International Journal of English Literature and Social Sciences, Vo. 7, Issue 1, Jan-Feb, 2022, s. 4.

⁸¹⁸ S. Kamunya, S. Ochanda, E. Cheramgoi, R. Chalo, K. Sitienci, O. Muku, W. Kirui, J. K. Bore, *Tea Growers Guide*, 2019 (https://kalro.org/sites/default/files/Tea_Growers_Guide_for_Mobile_App_TRI_28_Feb_2019_SK_ed_LW.pdf - dostęp: 3.01.2023 r.), za: B. Kipkoech, V. Ilie Isaire, *Adoption of Protected geographical Indication (PGI) for Kenyan Tea*, International Journal of English Literature and Social Sciences, Vo. 7, Issue 1, Jan-Feb, 2022, s. 4.

Turkana⁸¹⁹. Szczególne znaczenie dla uprawy rośliny ma niewątpliwie wiedza społeczności. Turkana należy do kenijskich mniejszości etnicznych, zajmujących się przede wszystkim pasterstwem. Społeczność ta, zamieszkująca surowe pustynne tereny, jest mocno zakorzeniona w swojej tradycyjnej kulturze i wykorzystuje posiadaną wiedzę w codziennych czynnościach⁸²⁰.

Pomimo wielkiego potencjału kenijskich oznaczeń geograficznych, istniejący w Kenii system ochrony oznaczeń geograficznych za pomocą znaków certyfikujących i znaków wspólnych jest niewystarczający i nieadekwatny. Opóźnienia w przyjęciu ustawy o oznaczeniach geograficznych stanowią główny czynnik braku ich rejestracji i tym samym braku jakiegokolwiek ochrony prawnej⁸²¹. Wobec tego, z całą pewnością można stwierdzić, że oznaczenia geograficzne w Kenii nie spełniają swojej roli jako skuteczne narzędzie do ochrony wiedzy tradycyjnej. Utworzenie kenijskiego systemu oznaczeń geograficznych i regulującej je ustawy *sui generis* jest potrzebne nie tylko po to, aby pomóc małym producentom, lecz przede wszystkim w celu ochrony rodzimych produktów, mających więź z określonymi regionami i społecznościami i co do których pojawiło się ryzyko, że mogą zniknąć na skutek skomercjalizowanych produktów je imitujących⁸²²

4.1.4. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Indonezji

Indonezja jest państwem o wielu kulturach, co wynika przede wszystkim z tego, że kraj ten składa się z wielu wysp⁸²³ zamieszkałych przez różne plemiona i grupy etniczne⁸²⁴. Szczególne geograficzne położenie tego kraju na równiku, na styku płyt tektonicznych, w obrębie Pacyficznego Pierścienia Ognia, spowodowało, że jest on niezwykle bogaty w zasoby naturalne (żelazo, złoto, nikiel, cyna)⁸²⁵. W Indonezji żyje największa populacja

⁸¹⁹ I. D. Tavares, *Worldwide: Protection and Use of Certification Trademarks in Africa*, 2020 <https://www.mondaq.com/southafrica/trademark/979684/protection-and-use-of-certification-trademarks-in-africa> (dostęp: 2.01.2023 r.).

⁸²⁰ J. T. Ng'asike, B. Blue Swadener, *Turkana Indigenous Knowledge* [w:] E. S. Huaman, B. Sriraman, *Indigenous Innovation. Universalities and Peculiarities*, Rotterdam, 2015, s. 107.

⁸²¹ O. Chinedu, T. Mayise, R. Moruzzo, *Protected Geographical Indication in Sub-Saharan Africa: Issues and Implications*, *African Journal of Intellectual Property*, Vol. 1, No. 2, June 2017, s. 90.

⁸²² B. Kipkoeh, V. Ilie Isaire, *Adoption of Protected Geographical Indication (PGI) for Kenyan Tea*, *International Journal of English Literature and Social Sciences*, Vo. 7, Issue 1, Jan-Feb, 2022, s. 1-2.

⁸²³ Indonezja jest największym archipelagiem na świecie, obejmującym swoim terytorium ponad 17 000 wysp (*Indonesian Pottery. Uniquely Beautiful*, Ministry of Trade of the Republic of Indonesia, <https://kemlu.go.id/download/L1NoYXJZCUyMERvY3VtZW50cy9Qb3R0ZXJ5LnBkZg==> (dostęp: 29.11.2022 r.).

⁸²⁴ D. I. Susanti, R. Susrijani, R. T. Sudhiarsa, *Traditional Cultural Expressions and Intellectual Property Rights in Indonesia*, *Yuridika*, Vol. 35 No 2, May, 2020, s. 258.

⁸²⁵ *Indonesian Pottery. Uniquely ...* (elektr.).

muzułmanów na świecie. Jest ona również domem dla mniejszości protestanckich, hinduskich, katolickich, buddystycznych i konfucjańskich⁸²⁶. Terytorium kraju zamieszkiwane jest przez tysiąc sto dwadzieścia osiem plemion, posługujących się ponad trzystoma dialektami⁸²⁷. Indonezja jest zatem niewątpliwie krajem o bogatej kulturze ukształtowanej przez wieloletnie przenikanie się tradycyjnych zwyczajów rdzennej ludności z wpływami z innych zakątków świata⁸²⁸. W poszczególnych rejonach rozwinęło się rzemiosło, stając się potencjałem do rozwoju obszarów, na których jest wykonywane. Przykładem mogą być ośrodki rzemieślnicze Pleret w Prowincji Jawa Zachodnia, Dinoyo w Malang, czy też Cawas w Klaten oraz najśłynniejszy indonezyjski Ośrodek Rękodzieła Garncarskiego znajdujący się w wiosce Kasongan⁸²⁹. Indonezja należy do grupy krajów produkujących największą liczbę i najwięcej rodzajów rękodzieł na świecie⁸³⁰.

Indonezja jest także państwem bogatym w roślinność, wykorzystywaną od wieków do przygotowywania tradycyjnych środków leczniczych. Uważa się, że kraj ten posiada drugą największą na świecie bioróżnorodność z 40 000 endemicznymi gatunkami roślin, w tym 6 000 roślin leczniczych⁸³¹. Indonezyjskie lekarstwa, zazwyczaj spożywane w postaci ziołowych naparów, będących mieszanką indonezyjskich ziół i przypraw, są bardzo popularne wśród mieszkańców tego kraju i szeroko stosowane w zapobieganiu i leczeniu chorób⁸³². Tradycyjna indonezyjska medycyna ziołowa, znana jako *jamu*⁸³³, jest praktykowana od wieków i przekazywana ustnie z pokolenia na pokolenie, uważana jest przez dużą część społeczeństwa za bezpieczniejszą od chemicznych środków leczniczych⁸³⁴.

⁸²⁶ L. V. Aragon, *Copyrighting Culture for the Nation? Intangible Property Nationalism and the Regional Arts of Indonesia*, *International Journal of Cultural Property* (2012) 19, s. 273.

⁸²⁷ V. F. Armadhany, A. Sri Ciptorukmi, *The Protection for Traditional Cultural Expression in Indonesian Constitution and National Law System*, *International Journal of Business, Economic and Law*, Vol. 26, Issue 2 (April), 2022, s. 44.

⁸²⁸ *Indonesian Pottery. Uniquely ...* (elektr.).

⁸²⁹ D. P. B. Asri, E. Sriyono, M. A. Hapsari, S. A. Syahrin, *Valuing local heritage: Issue and challenges of geographical indication protection for local artisans in Indonesia Kasongan village heritage*, *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 25, Issue 1, March 2022, s. 72.

⁸³⁰ *Indonesian Pottery. Uniquely ...* (elektr.).

⁸³¹ A. S. Nugraha, P. A. Keller, *Revealing Indigenous Indonesian Traditional Medicine: Anti-infective Agents*, *Natural Product Communications*, Vol. 6, No. 12, 2011, s. 1953.

⁸³² W. Sumarni, S. Sudarmin, S. S. Sumari, S. Kadarwati, *Indigenous knowledge of Indonesian traditional medicines in science teaching and learning using a science-technology-engineering-mathematics (STEM) approach*, *Cultural Studies of Science Education*, 17, 2022, https://www.researchgate.net/publication/353504157_Indigenous_knowledge_of_Indonesian_traditional_medicines_in_science_teaching_and_learning_using_a_science-technology-engineering-mathematics_STEM_approach (dostęp: 26.11.2022 r.).

⁸³³ *Jamu w jawajskim języku plemiennym oznacza „tradycyjna roślinna medycyna”* (S. Riswan, H. Sangat – Roemantyo, *Jamu as Traditional Medicine in Java, Indonesia*, *South Pacific Study*, Vol. 23, No. 1, 2002, s. 1).

⁸³⁴ W. Sumarni, S. Sudarmin, S. S. Sumarti, *The scientification of jamu; a study of Indonesian's traditional medicine*, *Journal of Physics: Conference Series*, 1321 (2019), s. 1-2.

Rdzenni mieszkańcy Indonezji, będący właścicielami tradycyjnej wiedzy, nie mają jednak odpowiednich narzędzi prawnych do jej ochrony. Kraj bowiem nie tylko nie posiada konkretnych przepisów chroniących tradycyjną wiedzę jego rdzennych mieszkańców⁸³⁵, ale problemem jest również samo podejście przedstawicieli rdzennych społeczności. Przypadki zawłaszczeń przejawów indonezyjskiej kultury, w tym słynne konflikty z Malezją⁸³⁶, skłoniły rząd do podjęcia odpowiednich kroków mających na celu zapewnienie prawnej ochrony indonezyjskiej kultury. Przeszkodą jest jednak to, że wielu indonezyjskich artystów i twórców nie chce korzystać z praw własności intelektualnej do ochrony swoich dzieł. Wynika to przede wszystkim z faktu, że postrzegają oni swoje dzieła jako należące do całej społeczności, a nie do konkretnej osoby. Co więcej, pozostają oni w przekonaniu, że wkład w wytworzenie dzieła mają członkowie grup, z których się wywodzą⁸³⁷. Jeszcze większym problemem zdaje się być podejście przedstawicieli niektórych społeczności, którzy nie zauważają niczego nieodpowiedniego w wykorzystywaniu ich kultury przez osoby niebędące ich członkami. Przykładem może być słynny spór o tradycyjny epos Sulawesi⁸³⁸ *La Galigo*⁸³⁹. *La Galigo* uznawany jest za główne dzieło literackie ludu *Bugis* i ich kulturową encyklopedię. Amerykański artysta Robert Wilson wyreżyserował trzygodzinną sceniczną wersję jednego z wątków, jaki opisany został w eposie. Indonezyjscy urzędnicy protestowali, wskazując, że produkcja ta stanowi „erozję i zniekształcenie” indonezyjskiego narodowego skarbu literackiego i religijnego. Rzecznik własności intelektualnej w Biurze

⁸³⁵ A. U. Wijaya, E. Prasetyawati, *The Principles of Traditional Knowledge Protectin in the Perspective of Indonesian National Law*, Journal of Law, Policy and Globalization, Vol 103 (2020), s. 13.

⁸³⁶ Sąsiadujące ze sobą Indonezja i Malezja dzielą nie tylko wspólną historię, lecz także posiadają wspólne dziedzictwo kulturowe. Z uwagi na to, pomiędzy państwami dochodzi do sporów dotyczących własności danego przejawu kultury (J. W. Chong, „*Mine, Yours or Ours?*”: *The Indonesia-Malaysia Disputes over Shared Cultural Heritge*, Journal of Social Issues in Southeast Asia, Vol. 27, No. 1 (2012), s. 1). Przykładem może być słynny konflikt o święty balijski taniec *pendet* oraz o ludową pieśń *Rasa Sayange*. W 2007 roku, pieśń ta została wykorzystana jako przewodnia melodia malezyjskiej kampanii turystycznej *Malaysia: Truly Asia*. Wywołało to gniew indonezyjskiej ludności z uwagi na to, że pieśń ta uważana jest za narodowe dziedzictwo Indonezji i śpiewana przez Indonezyjczyków od wieków. Do podobnej sytuacji doszło w 2009 roku, w ramach malezyjskiej kampanii promocyjnej wyemitowany został program *Enigmatic Malaysia*, w którym omyłkowo przedstawiono balijski tanien *pendet* jako taniec malezyjski. Doprowadziło to do wielu protestów, a media i indonezyjskie społeczeństwo oskarżyli Malezję o kradzież ich dziedzictwa kulturowego. Malezyjski Minister Turystyki przeprosił Indonezję za ową pomyłkę. Przeprosiny te nie zostały jednak przyjęte (L. Yew Meng, Y. Karulus, *The Indonesia-Malaysia Cultural Heritage Disputes: A Case of the Pendet Dance and Rasa Sayange Folk Song*, Manu Bil. 29, 2019 (Jun), s. 147).

⁸³⁷ D. I. Susanti, R. Susrijani, R. T. Sudhiarsa, *Traditional Cultural Expresions ...*, s. 259.

⁸³⁸ Sulawesi to indonezyjska wyspa, zwana niegdyś Celebes, zamieszkała m.in. przez lud Toraja słynący z kultu zmarłych przeprowadzania szczególnych obchodów pogrzebowych oraz lud Bugis, których jednym z głównych elementów ich religii jest wiara w istnienie pięciu płci. <https://memories.pl/program-podrozy/47/zwiedzanie-tana-toraja-na-wyspie-sulawesi> (dostęp: 27.11.2022 r.).

⁸³⁹ *La Galigo* (*Sureq Galigo*) to indonezyjski epos stworzenia. Manuskrypt spisany specyficznym językiem ludu Bugis datowany jest na XIV wiek, a jego postać wywodzący się z tradycji ustnych. Uznawany jest za najobszerniejsze dzieło literackie na świecie (obejmuje około 6000 stron folio). <https://en.unesco.org/memoryoftheworld/registry/467> (dostęp: 27.11.2022 r.).

wiceprezydenta Indonezji, Henry Soelistiyo Budi twierdził, że Robert Wilson nie zwrócił się o odpowiednie pozwolenie rządu na wykorzystanie dzieła, jakie wymagane jest zgodnie z wymogami indonezyjskiej ustawy o prawie autorskim z 2002 roku⁸⁴⁰. Co ciekawe, przedstawiciele ludu *Bugis* nie tylko nie widzieli problemu w wykorzystywaniu dzieła przez zagranicznego artystę, lecz byli wręcz wdzięczni mu za wypromowanie ich kultury. Na skutek bowiem występów, wzrosło zainteresowanie ową społecznością⁸⁴¹. Wynika to przede wszystkim z koncepcji zbiorowej własności w tradycyjnym indonezyjskim społeczeństwie. Dzieła tworzone są w oparciu o wiedzę tradycyjną przez grupy ludzi, wobec czego praca i wiedza są nakładem wielu osób⁸⁴². Jak widać, tradycyjnym indonezyjskim społecznościom bardziej zależy zatem na utrzymaniu swojej kultury niż na zapewnieniu jej prawnej ochrony. Dlatego narzędzia przewidziane przez prawo własności intelektualnej mogą być w przypadku Indonezji niewystarczające⁸⁴³.

Innym przykładem zawłaszczenia indonezyjskiej kultury jest sprawa balijskiej srebrnej biżuterii z kamiennym motywem. Motyw został zarejestrowany w Indonezyjskim Urzędzie Własności Intelektualnej przez John Hardy International Ltd. pod nazwą *Batu Kali* (rzeczny kamień). Balijskiemu artyście Ketut Deni Aryasa, pracującemu uprzednio w John Hardy International Ltd., zarzucono splagiatowanie biżuterii, której wzór został zastrzeżony przez spółkę. Artysta bronił się argumentując, że wykorzystany przez niego motyw jest znany w społeczności balijskiej od długiego czasu jako *Kulit Buaya*⁸⁴⁴ (motyw skóry krokodyla⁸⁴⁵). Co więcej, motyw ten często wykorzystywany jest jako zdobienie wejść do świątyń i budynków na Bali, a także spotykany w wielu tradycyjnych balijskich dziełach sztuki. W trakcie procesu okazało się, że John Hardy zarejestrował w Indonezji oraz w Stanach Zjednoczonych około 800 tradycyjnych indonezyjskich motywów. Sąd Okręgowy w Denpasar nie uznał winy Deniego Aryasę wskazując, że wykonany przez niego motyw różni się od motywów Johna Hardy'ego kształtem i fakturą⁸⁴⁶.

⁸⁴⁰ L. V. Aragon, *Copyrighting Culture for the Nation? ...*, s. 286.

⁸⁴¹ D. I. Susanti, R. Susrijani, R. T. Sudhiarsa, *Traditional Cultural Expressions ...*, s. 266.

⁸⁴² C. Irawan, *Protection of traditional knowledge: A perspective on Intellectual Property Law in Indonesia*, *The Journal of World Intellectual Property*, 2017, 20, s. 59.

⁸⁴³ D. I. Susanti, R. Susrijani, R. T. Sudhiarsa, *Traditional Cultural Expressions ...*, s. 257.

⁸⁴⁴ D. T. Kurnilasari, A. Yahanan, R. A. Rahim, *Indonesia's Traditional Knowledge Documentation in Intellectual Property Rights' Perspective*, *Sriwijaya Law Review* 2(1):110, January 2018, s. 112.

⁸⁴⁵ V. F. Armadhany, A. Sri Ciptorukmi N, *The Protection for Traditional Cultural Expression in Indonesian Constitution and National Law System*, *International Journal of Business, Economic and Law*, Vol. 26, Issue 2 (April), 2022, s. 44.

⁸⁴⁶ Wyrok Sądu Okręgowego w Denpasar z 6.10.2008 r. 302/Pid.B/2008/Pn.Dps za: C. Irawan, *Protection of traditional knowledge...*, s. 60.

Sprawa *La Galigo* bez wątpienia przyczyniła się do podjęcia prac nad ustawą mającą na celu ochronę kultury społeczności zamieszkujących Indonezję. Opracowano projekt ustawy *sui generis* obejmujący własność kulturową, mający za przedmiot włączenie wiedzy tradycyjnej do praw własności intelektualnej⁸⁴⁷, projekt ten pozostał jednak jedynie na etapie prac. Obecnie zatem podejmuje się próby ochrony indonezyjskiej wiedzy tradycyjnej za pomocą istniejących narzędzi prawa własności intelektualnej. Jednym z nich jest art. 38 indonezyjskiej ustawy o prawie autorskim⁸⁴⁸. Zgodnie z jego treścią, prawa autorskie do tradycyjnych przejawów kultury przysługują państwu, które zobowiązane jest do ich inwentaryzacji, ochrony oraz zachowania. Kolejnym indonezyjskim aktem prawnym, traktującym o ochronie wiedzy tradycyjnej jest ustawa o ochronie nowych odmian roślin⁸⁴⁹. Na podstawie art. 7 ust. 1, *lokalne odmiany będące własnością społeczności znajdują się pod kontrolą państwa*. Medyczna wiedza tradycyjna może także korzystać z ochrony przewidzianej w ustawie o ochronie zasobów biologicznych i ich ekosystemów⁸⁵⁰. Zawarte w niej artykuły 21-22 odnoszą się do zakazu przekazywania chronionych roślin oraz ich żywych i martwych części z określonego miejsca w Indonezji do innego miejsca, wewnątrz lub poza Indonezję, z wyjątkiem badań, działań naukowych oraz w celu ratowania fauny i flory⁸⁵¹. Natomiast ustawa o prawie patentowym⁸⁵² wskazuje w art. 26, że jeżeli wynalazek dotyczy lub wywodzi się z zasobów genetycznych lub z wiedzy tradycyjnej, powinno być to wyraźnie zaznaczone i podane w opisie zgłoszenia patentowego (ujawnienie pochodzenia)⁸⁵³.

Wypada podkreślić, że ochrony indonezyjskiej wiedzy tradycyjnej poszukuje się także w oznaczeniach geograficznych. Indonezyjskie prawo odnoszące się do ochrony oznaczeń geograficznych, a konkretnie ustawa o znakach towarowych i oznaczeniach geograficznych⁸⁵⁴, definiuje oznaczenia geograficzne jako „każde oznaczenie identyfikujące towary i/lub produkty jako pochodzące z określonego regionu, którego geograficzne czynniki środowiskowe, w tym czynniki naturalne, czynniki ludzkie lub połączenie obu tych czynników nadaje wytwarzanym produktom i/lub towarom określoną reputację, jakość i właściwości” (art. 1 (6)). Indonezyjskie oznaczenia geograficzne wymagają ich rejestracji

⁸⁴⁷ D. I. Susanti, R. Susrijani, R. T. Sudhiarsa, *Traditional Cultural Expressions ...*, s. 260.

⁸⁴⁸ *Law of the Republic of Indonesia No. 28 of 2014 on Copyright*.

⁸⁴⁹ *Law of the Republic of Indonesia No. 29 of 2000 on Plant Variety Protection*.

⁸⁵⁰ *Law of the Republic of Indonesia No. 5 of 1990 on Conservation of Biological Natural Resources and their Ecosystems*.

⁸⁵¹ C. Irawan, *Protection of traditional knowledge...*, s. 63.

⁸⁵² *Law of the Republic of Indonesia No. 13 of 2016 on Patents Law*.

⁸⁵³ C. Irawan, *Protection of traditional knowledge ...*, s. 63-64.

⁸⁵⁴ *Law of the Republic of Indonesia No. 20 of 2016 on Trademarks and Geographical Indications*.

(jak wskazuje art. 1 (7), „prawo do oznaczeń geograficznych oznacza wyłączne prawo przyznane przez państwo właścicielowi zarejestrowanych oznaczeń geograficznych, pod warunkiem, że ich reputacja, jakość i właściwości stanowią podstawę do przyznania ochrony oznaczeniu geograficznemu”). Ochrona oznaczeń geograficznych trwa tak długo, jak długo istnieje ich reputacja, jakość i właściwości, stanowiące podstawę do ich rejestracji (art. 61 (1)). Rejestracja wiąże się jednakże ze skomplikowaną procedurą, która jest kosztowna i czasochłonna⁸⁵⁵, co przekłada się na wciąż niewielką liczbę, biorąc pod uwagę potencjał omawianego kraju, liczbę zarejestrowanych oznaczeń geograficznych. Jest ich bowiem jedynie dziewięćdziesiąt dwa (większość stanowią produkty indonezyjskie⁸⁵⁶).

Podmiotem uprawnionym do złożenia wniosku o objęcie ochroną jest „instytucja reprezentująca społeczność na określonym obszarze geograficznym, a także władze prowincji lub miasta. Przykładem wspomnianych instytucji może być Agencja Rozwoju i Marketingu *Muntok White Pepper*⁸⁵⁷, Wyspy Bangka i Belitung⁸⁵⁸.

Pomimo tego, ochrona oznaczeń geograficznych w Indonezji, podobnie jak w innych państwach rozwijających się, jest niewystarczająca. Liczba certyfikatów oznaczeń geograficznych pozostaje wciąż niewielka w porównaniu do potencjału, jaki posiada ten kraj⁸⁵⁹. Wynika to między innymi z faktu, że często społeczność żyjąca na danym obszarze nie zdaje sobie sprawy z tego, że rejestracja wytwarzanych przez nich produktów jako oznaczenia geograficznego może nadać im ekonomiczną wartość i przyczynić się do

⁸⁵⁵ M. Rahman, *The Protection of “Batik” Craft under Geographical Indication: The Strategy for Developing Creative Industry in Indonesia*, WIPO-WTO Colloquium Paper: “Research Paper from the WIPO-colloquium for teachers of Intellectual Property Law, 2016, s. 35.

⁸⁵⁶ Zgodnie z art. 54 (2) indonezyjskiej ustawy o znakach towarowych i oznaczeniach geograficznych, zagraniczne oznaczenia geograficzne mogą zostać zarejestrowane na terenie Indonezji tylko w sytuacji, gdy zostały one uznane przez rząd danego kraju i zarejestrowane zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa kraju pochodzenia. Zagranicznymi oznaczeniami geograficznymi zarejestrowanymi w Indonezji są: *Champagne* (Francja), *Pisco* (Peru), *Parmigiano Reggiano* (Włochy), *Lamphun Brocade Thai Silk* (Tajlandia), *Tequila* (Meksyk), *Grana Padano* (Włochy), *Scotch Whisky* (Szkocja), *Modena/di Modena* (Włochy), *Cognac* (Francja) http://www.asean-gidatabase.org/gidatabase/gi-search-2?field_jurisdiction_tid=3&field_date_value%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&field_gi_name_value=&field_right_holder_value= (dostęp: 5.12.2022 r.).

⁸⁵⁷ Biały pieprz z Muntok zawiera najwyższy poziom piperyny na świecie. Ma korzystny wpływ na zdrowie, w tym oddychanie i zapobieganie zaburzeniom pracy żołądka. Wytwarzany jest tradycyjnymi metodami (system obierania, suszenia) w celu uzyskania charakterystycznego smaku rodzimych indonezyjskich przypraw <https://www.muntokwhitepepper.com/#about> (dostęp: 6.12.2022 r.). Zarejestrowane jako oznaczenie geograficzne w dniu 28 kwietnia 2010 roku <http://www.asean-gidatabase.org/gidatabase/sites/default/files/gidocs/IDGI000000000004.pdf> (dostęp: 6.12.2022 r.).

⁸⁵⁸ https://www.wipo.int/edocs/mdocs/geoind/en/wipo_geo_yty_17/wipo_geo_yty_17_21.pdf (dostęp: 6.12.2022 r.).

⁸⁵⁹ D. P. B. Asri, E. Sriyono, M. A. Hapsari, S. A. Syahrin, *Valuing local heritage: Issue and challenges of geographical indication protection for local artisans in Indonesia Kasongan village heritage*, *Journal of World Intellectual Property*, Vol. 25, Issue 1, March 2022, s. 74.

rozwoju regionu⁸⁶⁰. Nie bez znaczenia pozostaje zatem treść art. 70 (1) ustawy o znakach towarowych i oznaczeniach geograficznych, zgodnie z którym „promowanie oznaczeń geograficznych realizowane jest przez rząd centralny i/lub samorząd lokalny, zgodnie ze swoimi uprawnieniami”. Natomiast stosownie do art. 70 (2) omawianej ustawy, promowanie polega m.in. na upowszechnianiu i uświadamianiu w zakresie ochrony oznaczeń geograficznych, ułatwianiu rozwoju, przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów zarejestrowanych jako oznaczenia geograficzne, prawnej ochronie, a także mapowaniu i inwentaryzacji potencjalnych oznaczeń geograficznych. Ostatnie działanie nie jest jednak efektywnie wykonywane. Co prawda, większość miast rozpoczęła mapowanie produktów, które potencjalnie mogą zostać zarejestrowane jako oznaczenia geograficzne, jednak nie zostało to przeprowadzone optymalnie. Wynika to przede wszystkim z faktu, że własność intelektualna, w tym oznaczenia geograficzne nie jest włączana do prac działów prawnych działających w ramach prac powiatów i miast, koncentrujących się głównie na udzielaniu pomocy prawnej, składaniu skarg prawnych, a także rozstrzyganiu sporów prawnych związanych z zasadniczymi pracami samorządu terytorialnego. Niektóre z lokalnych władz i powiązanych z nimi agencji, nie mają nawet świadomości na temat możliwości objęcia lokalnych produktów oznaczeniem geograficznym⁸⁶¹.

Nieefektywna ochrona wynika niekiedy również z zaniedbań władz lokalnych. Przykładem może być sprawa „węzowego owocu”⁸⁶² *Salak Pondoh* ze Sleman, Specjalnego Regionu Yogyakarta. Wskazuje się, że owoc ten ma niezwykle charakterystyczne cechy jakościowe, odróżniające go od podobnych odmian uprawianych w innych regionach⁸⁶³.

⁸⁶⁰ D. Darwance, R. Sari, T. Ramadhani, *Mapping of the Potential Geographical Products as Intellectual Property Rights in Bangka Belitung Islands*, 2022, <https://eudl.eu/pdf/10.4108/eai.8-6-2021.2314370> (dostęp: 6.12.2022 r.).

⁸⁶¹ *Ibidem*.

⁸⁶² Owoc ten ma szorstką, łuszczącą się skórkę wyglądem przypominającą skórę węża. Jego słodko-kwaśny smak opisywany jest jako połączenie smaku banana, jabłka i ananasa. <https://dietetycy.org.pl/salak-snake-fruit/> (dostęp: 7.12.2022 r.).

⁸⁶³ R. B. Nuary, A.C. Sukartiko, M. M. Machfoedz, *Towards sustainable Salak Pondoh Sleman (Salacca edulis CV Reinw) farming system: a socio-economic perspective*, IOP Conference Series Earth and Environmental Science 355(1), Nov 2019, s. 1.

Grafika nr 12. *Salak Pondoh* ze Sleman⁸⁶⁴

Salak Pondoh Sleman Jogja zostało zarejestrowane jako oznaczenie geograficzne w dniu 21 czerwca 2013 roku⁸⁶⁵. Certyfikacja ta nie przynosi jednakże lokalnym rolnikom spodziewanych korzyści ekonomicznych z uwagi na istnienie na rynku wielu fałszywych *Salak Pondoh Sleman*. W porównaniu do oryginalnego produktu, pochodzącego z obszaru Sleman, małego owocu, mającego chrupiącą konsystencję i słodko-kwaśny smak, „podróbki” są większe, miękkie i bardziej słodkie. I w tym przypadku zawiodły zatem organy centralne lokalne, które zgodnie z art. 70 (2) h ustawy o znakach towarowych i oznaczeniach geograficznych mają ustawowy obowiązek prawnej ochrony oznaczeń geograficznych. Brak odpowiednich działań, na skutek których istnieją na rynku produkty bezprawnie korzystające z zarejestrowanego oznaczenia, doprowadziły do ogromnych strat ekonomicznych dla rolników z regencji Sleman⁸⁶⁶.

Indonezyjski system oznaczeń geograficznych jest przydatny w zapewnianiu ochrony produktom wykorzystującym niektóre zasoby genetyczne i materialne formy wyrażen kultury, ale nie spełnia takiej roli w przypadku wiedzy tradycyjnej *per se*⁸⁶⁷. System ten nie chroni bowiem niematerialnych form wyrazu kulturalnego, takich jak tradycyjne tańce, święte ceremonie i rytuały, czy też tradycyjne pieśni i muzykę. Co więcej, działania podejmowane przez centralne i lokalne organy państwa, które mają ustawowy obowiązek promowania i czuwania nad prawną ochroną oznaczeń geograficznych, nie są odpowiednie

⁸⁶⁴ <https://news.detik.com/berita-jawa-tengah/d-3556942/salak-pondoh-sleman-tak-semanis-lagi-harganya> (dostęp: 30.01.2023 r.).

⁸⁶⁵ <http://www.asean-gidatabase.org/gidatabase/sites/default/files/gidocs/IDGI000000000020.pdf> (dostęp: 7.12.2022 r.).

⁸⁶⁶ D. P. B. Asri, E. Sriyono, M. A. Hapsari, S. A. Syahrin, *Valuing local heritage...*, s. 82.

⁸⁶⁷ M. R. Ayu Palar, D. Epi Sukarsa, A. M. Ramli, *Indonesian System of Geographical Indications to Protect Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*, Journal of Intellectual Property Rights, Vol 23, July-September 2018, s. 187.

i wystarczające, aby wykorzystać potencjał, jaki dla rozwoju regionów niosą oznaczenia geograficzne. Ochrona i promowanie oznaczeń geograficznych nie stanowią priorytetu w pracach tych organów⁸⁶⁸. Skoro zatem sam system oznaczeń geograficznych nie jest efektywnie chroniony, a winne są temu organy państwowe i lokalne, to nie może być mowy o skutecznej ochronie wiedzy tradycyjnej za pomocą tego narzędzia prawnego.

4.1.5. Oznaczenia geograficzne a wiedza tradycyjna w Polsce

Dokonując analizy użycia geograficznych oznaczeń w celu ochrony wiedzy tradycyjnej w odniesieniu do Polski, w pierwszej kolejności należy odpowiedzieć na pytanie, czy w Polsce występuje wiedza tradycyjna. Kwestie te rozpatrywała I. B. Mika, która doszła do wniosku, że „występowanie w Polsce wiedzy tradycyjnej pojmowanej w sensie ścisłym, rozumianej w ten sposób, że wiedza ta mogłaby być zaliczona do własności przemysłowej, jest dyskusyjne, głównie z powodu trudności w znalezieniu w Polsce wspólnoty autochtonicznej lub takiej wspólnoty lokalnej, która wiedzie tradycyjny tryb życia”. W związku z tym, stwierdziła również, że co prawda „nie budzi wątpliwości istnienie i potrzeba ochrony folkloru w Polsce”, lecz „wprowadzenie nowych krajowych instrumentów prawnych zapewniających ochronę polskiej wiedzy tradycyjnej nie wydaje się pilne”⁸⁶⁹. Trudno uznać ten pogląd za niebudzący wątpliwości. W Polsce znaleźć można przejawy folkloru, zaliczanego przecież do wiedzy tradycyjnej w jej szerokim znaczeniu, które bez wątplenia wymagają szczególnej ochrony, a obecne systemy nie są w stanie efektywnie spełniać tego zadania. Tradycje kultury kaszubskiej, takie jak haft, czy też ludowe instrumenty charakterystyczne tylko dla tego regionu: burczypas i diabelskie skrzypce, tradycyjne tańce ludowe: kujawiak, czy krakowiak niewątpliwie zasługują na uznanie ich za przejawy wiedzy tradycyjnej i jako takie, zasługują na szczególną ochronę. Jak podkreślił John Alty, Prezes Urzędu Własności Intelektualnej Wielkiej Brytanii, „Polska ma bardzo silną tradycję ochrony i promocji muzyki folklorystycznej, macie piękne kolorowe stroje ludowe, wspaniałe festyny i inne zwyczaje”⁸⁷⁰.

⁸⁶⁸ D. Darwance, R. Sari, T. Ramadhani, *Mapping ...* (elektr.).

⁸⁶⁹ I. B. Mika, *Ochrona wiedzy tradycyjnej w Polsce – moda ...*, s. 95.

⁸⁷⁰ J. Alty, *Folklor powinien żyć i inspirować do innowacji. Wystąpienie podczas konferencji UP RP*, Kwartalnik UP RP Nr 2/201, s. 39.

Grafika nr 13. Burczypas⁸⁷¹

Grafika nr 14. Diabelskie skrzypce⁸⁷²

Ludowe praktyki i zwyczaje są również nierzadko ściśle związane z określonym terenem Polski. Przykładem tradycji pielęgnowanej do dzisiaj jest sposób, w jaki powstaje miód drahimski, pochodzący z pojezierza drawskiego. Tradycja wyrobu tego miodu sięga XVI wieku i jest ściśle związana z historią tego regionu⁸⁷³. Należy zwrócić szczególną uwagę na ustawę z dnia 9 marca 2023 roku *o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych*, która odnosi się wprost do produktów tradycyjnych, których jakość lub

⁸⁷¹ <https://ludowe.instrumenty.edu.pl/pl/instruments/show/instrument/4644> (dostęp: 28.01.2023 r.).

⁸⁷² <http://www.tubawejherowa.pl/aktualnosc/czytaj/6512/DIABELSKIE-SKRZYPCE> (dostęp: 28.01.2023 r.).

⁸⁷³ Zarejestrowany w 2011 roku jako Chronione Oznaczenie Geograficzne. Zob. szerzej: <https://www.polskasmakuje.pl/europejski-system-oznaczen/chog/miod-drahimski/> (dostęp: 10.04.2023 r.).

wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji. Koronkarstwo oraz hafty są również polskim rzemiosłem ludowym ściśle związanym z danym regionem i z żyjącą tam społecznością. Przykładowo, koronki koniakowskie z Koniakowa z ponad stuletnią tradycją⁸⁷⁴, koronka klockowa ze wsi Bobowa⁸⁷⁵, czy też wspomniany już haft kaszubski.

Oczywiście na terytorium naszego państwa trudno doszukiwać się społeczności autochtonicznych w wymiarze, jak ma to miejsce przykładowo w Stanach Zjednoczonych, czy też Nowej Zelandii. Jednak pogląd, że brak w naszym kraju wspólnot autochtonicznych przemawia za brakiem istnienia w Polsce wiedzy tradycyjnej⁸⁷⁶ również zdaje się być dyskusyjny. Kaszubi, autochtoniczny lud zamieszkujący Pomorze⁸⁷⁷, posługujący się własnym językiem kaszubskim, posiadający silnie zakorzenione tradycje kultury, sztuki i folkloru, są typowym przykładem na istnienie na terytorium naszego państwa wiedzy tradycyjnej.

Z całą pewnością nie można się także zgodzić ze stanowiskiem, że brak obecnie silnie wyodrębnionych społeczności lokalnych powoduje, że istnienie wiedzy tradycyjnej w jej ścisłym znaczeniu jest dyskusyjne. Większość funkcji, które w przeszłości pełnione były przez wspólnoty, jest realizowana obecnie przez agendy państwa. Wynika to przede wszystkim z faktu, że wraz ze wzrostem znaczenia państwa, malało znaczenie wspólnot lokalnych⁸⁷⁸. Również czasy komunizmu sprawiły, że wpływ wspólnot lokalnych na własne sprawy był niewielki⁸⁷⁹. Natomiast reforma samorządowa z roku 1990 w Polsce stanowiła radykalny przykład decentralizacji i upodmiotowienia wspólnot lokalnych⁸⁸⁰. Nie wyklucza to jednak istnienia na określonych terytoriach państwa wiedzy, mogącej być uznana za wiedzę tradycyjną. Obecnie powraca bowiem zainteresowanie wiedzą dawnych społeczności zamieszkujących nasz kraj. Co więcej, pomimo historycznych zmian, które miały wpływ na osłabienie pozycji społeczności lokalnych, wiedza ta niejednokrotnie przekazywana była następnym pokoleniom. W ocenie autorki, daje to podstawy do

⁸⁷⁴ <https://centrumkoronkikoniakowskiej.pl> (dostęp: 10.04.2023 r.).

⁸⁷⁵ <http://szlakrzemiosla.pl/koronkarstwo.html> (dostęp: 10.04.2023 r.).

⁸⁷⁶ I. B. Mika, *Ochrona wiedzy tradycyjnej w Polsce – moda ...*, s. 41.

⁸⁷⁷ N. Dołowy – Rybińska, *Kaszubski Dyskurs Narodowościowy – Spojrzenie Antropologiczne*, s. 120 http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_11649_sn_2013_021/c/sn.2013.021-873.pdf (dostęp: 10.04.2023 r.).

⁸⁷⁸ P. Matczak, M. Koziarek, *Współpraca organizacji pozarządowych i administracji samorządowej w tworzeniu polityk publicznych. Przypadek przygotowywania polityk społecznych oraz dotyczących ochrony środowiska* [w:] *Społeczności Lokalne. Konteksty Przemian i Innowacje*, T. Herudziński, P. Swacha (red.), Warszawa 2018, s. 40.

⁸⁷⁹ *Ibidem*, s. 44.

⁸⁸⁰ *Ibidem*, s. 102.

stwierdzenia, że również w Polsce istnieje potrzeba ochrony tej wiedzy, a jednym z narzędzi mogą być właśnie przewidziane w prawie przemysłowym oznaczenia geograficzne.

Polska sztuka ludowa jest zazwyczaj chroniona na podstawie przepisów *ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Zgodnie bowiem z treścią art. 85 ust. 1 „każde artystyczne wykonanie utworu lub dzieła sztuki ludowej pozostaje pod ochroną niezależnie od jego wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia”. Polska jest również sygnatariuszem *Konwencji o różnorodności biologicznej*, ratyfikowanej w 1996 roku, która może być wykorzystywana w przypadkach naruszeń polskiej wiedzy tradycyjnej związanej z różnorodnością biologiczną. Narzędzia służące ochronie polskich tradycji zostały także przewidziane we wspomnianej już ustawie z dnia 9 marca 2023 roku *o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych*, a także w ustawie *Prawo własności przemysłowej* (patenty, znaki towarowe, oznaczenia geograficzne).

Powyższe regulacje, w szczególności prawo autorskie, prawo patentowe oraz prawo znaków towarowych zdają się jednak nie spełniać swojej roli efektywnie, co było już przedmiotem analizy w rozdziale poprzedzającym. Wobec tego, rozważyć należy ewentualną skuteczność ochrony wiedzy tradycyjnej na terytorium Polski za pośrednictwem oznaczeń geograficznych.

Uchylone już rozporządzenie nr 1151/2012, które obowiązywało niemalże przez okres dwunastu lat, pozwoliło na zarejestrowanie wielu produktów spożywczych ściśle związanych z tradycją ich wytwarzania na określonym terenie jako chronione nazwy pochodzenia oraz jako chronione oznaczenia geograficzne. Ukazuje to potrzebę istnienia takiego systemu i w pewnym sensie jego efektywność. Dzięki rejestracji określonych nazw, regiony, w których wytwarzane są towary nimi opatrzone, zostały wypromowane, co wiąże się z uzyskanymi z tego tytułu korzyściami ekonomicznymi. Co więcej, pielęgnowana jest również dzięki temu tradycja, jaka towarzyszy ich wytwarzaniu, gdyż tylko produkt, który spełnia określone kryteria, a więc również odwołujące się do określonych zwyczajów i praktyk, może korzystać z zarejestrowanej nazwy.

Podsumowując powyższe, wskazać należy, że w Polsce brak jest aktu prawnego, który w sposób kompleksowy regulowałby kwestie związane z ochroną oznaczeń geograficznych i mógł wpłynąć na przyznanie większego znaczenia i promocji wiedzy tradycyjnej, która dotyczyłaby produktów każdej kategorii, nie tylko rolnych. Jak bowiem wskazano wcześniej, dotychczas udało się zarejestrować jako oznaczenie geograficzne

w Polsce tylko jeden produkt o charakterze przemysłowym, co świadczy o nieefektywności istniejącego systemu i konieczności stworzenia skutecznych narzędzi, które w sposób skuteczny pozwoliłyby objąć ochroną również takie towary.

4.2. Wpływ pandemii COVID-19 na wiedzę tradycyjną i oznaczenia geograficzne

W dniu 31 grudnia 2019 roku, chińskie biuro regionalne Światowej Organizacji Zdrowia (*World Health Organization* – WHO) otrzymało pierwszą informację na temat nietypowych przypadków „wirusowego zapalenia płuc”, jakie odnotowano w Chińskiej Republice Ludowej. Dziewięć dni później, 9 stycznia 2020 roku ogłoszono, że zachorowania, do jakich doszło w mieście Wuhan, spowodowane zostały zakażeniem nierozpoznanym dotąd wirusem. Dnia 30 stycznia 2022 roku Dyrektor Generalny WHO ogłosił epidemię nowego koronawirusa, nazwanego niecałe dwa tygodnie później COVID-19. W dniu 11 marca 2020 roku epidemia przerodziła się w pandemię, obejmując swoim zasięgiem cały świat⁸⁸¹. Do końca października 2022 roku potwierdzono ponad 600 milionów przypadków zakażeń koronawirusem, z czego śmierć poniosło 6,5 miliona osób⁸⁸².

Leczenie w przypadku zakażenia koronawirusem ma głównie charakter wspomagający⁸⁸³, a z uwagi na nieistnienie początkowo szczepionki przeciwko nowemu wirusowi, a także brak lekarstwa przeznaczonego ściśle do walki z COVID-19, ludzie szukali sposobów leczenia w medycynie tradycyjnej. Powrócono do tradycyjnych metod wzmacniania układu odpornościowego – jedzenia czosnku, imbiru, cebuli, dodawaniu kurkumy do potraw, które miały pomóc organizmowi zwalczać ewentualną chorobę⁸⁸⁴. W przypadku zmagania z koronawirusem, istotne znaczenie odegrała przede wszystkim chińska, irańska oraz indyjska medycyna tradycyjna, za pomocą których podejmowano próby zwalczania (zarówno zapobiegania, jak i leczenia oraz rehabilitacji) wirusa za pomocą ziół leczniczych⁸⁸⁵. Użytkownicy mediów społecznościowych przekazywali przepisy na gorące mikstury zrobione z czosnku, imbiru, cytryny, czarnego pieprzu oraz kurkumy

⁸⁸¹ <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline#!> (dostęp: 25.10.2022 r.).

⁸⁸² <https://covid19.who.int/table> (dostęp: 25.10.2022 r.).

⁸⁸³ A. Mirzaie, M. Halaji, F. S. Dehkardi, R. Ranjbar, H. Noorbazargan, *A narrative literature review on traditional medicine options for treatment of corona virus disease 2019 (COVID-19)*, *Complementary Therapies in Clinical Practice* 40 (2020) 101 214, s. 1.

⁸⁸⁴ K. Ola, *Role of traditional knowledge in the COVID-19 battle*, *The Journal of World Intellectual Property* 2022;25, s. 280.

⁸⁸⁵ A. Mirzaie, M. Halaji, F. S. Dehkardi, R. Ranjbar, H. Noorbazargan, *A narrative literature ...*, s. 1.

mające rzekomo anty-koronawirusowe działanie⁸⁸⁶. Rządy Chin, Korei Południowej oraz Indii wydały nawet szereg wytycznych wspierających tradycyjną medycynę w walce z COVID-19⁸⁸⁷.

Medycyna tradycyjna to połączenie wiedzy tradycyjnej, praktyk i umiejętności opartych na wiedzy i doświadczeniu określonych społeczności, wykorzystywane w profilaktyce i leczeniu chorób⁸⁸⁸. Medycyna tradycyjna wywodzi się z wiedzy tradycyjnej⁸⁸⁹ i stosowana była już w starożytnym Egipcie – wyjaśnianie i leczenie chorób w tamtym czasie opierało się o wierzenia duchowe. Terapia chorych pacjentów polegała na odprawianiu modlitw, magicznych praktyk i stosowaniu ziołowych mikstur⁸⁹⁰. Jak wskazuje WHO, szacuje się, że około 80 procent światowej populacji korzysta z medycyny tradycyjnej⁸⁹¹. Już podczas epidemii SARS (lata 2002-2004) zauważono, że tradycyjne chińskie ziołolecznictwo może skutecznie zapobiegać i leczyć chorobę. Po zanotowaniu pierwszych przypadków zarażenia koronawirusem, Państwowa Administracja Tradycyjnej Medycyny Chińskiej w Chinach utworzyła zespół, którego zadaniem było opracowanie programu leczenia za pomocą tradycyjnych chińskich ziół. Już od samego początku epidemii, stosowanie tradycyjnej medycyny chińskiej była zalecane w diagnostyce i leczeniu COVID-19⁸⁹². W dniu 24 stycznia 2020 roku w Pekinie zgłoszono pierwszy przypadek pacjenta, który po zastosowaniu wobec niego tradycyjnego chińskiego ziołolecznictwa, został wyleczony i wypisany ze szpitala⁸⁹³.

Indyjskie systemy medycyny tradycyjnej⁸⁹⁴ również wystosowały własne zalecenia w walce z epidemią. Przykładowo, przedstawiciele ajurwedy, za pośrednictwem rządu,

⁸⁸⁶ K. Ola, *Role of traditional knowledge ...*, s. 282.

⁸⁸⁷ Y. Xiong, M. Gao, B. van Duijn, H. Choi, F. van Horseen, M. Wang, *International policies and challenges on the legalization of traditional medicine/herbal medicines in the fight against COVID-19*, *Pharmacological Research* 166 (2021) 105472, s. 1.

⁸⁸⁸ D. Wang, J. Huang, A. Wai Kan Yeung, N. T. Tzvetkov, J. Horbańczuk, H. Willschke, Z. Gai, A. G. Atanasov, *The Significance of Natural Product Derivatives and Traditional Medicine for COVID-19*, *Processes* 2020, 8, 937, s. 3.

⁸⁸⁹ K. Ola, *Role of traditional knowledge ...*, s. 282.

⁸⁹⁰ N. Lemonnier, G-Biao Zhou, B. Prasher, M. Mukejri, Z. Chen, S. K. Brahmachari, D. Noble, Ch. Auffray, M. Sagner, *Traditional Knowledge-based Medicine: A Review of History, Principles and Relevance in the Present Context of P4 Systems Medicine*, *Progress in Preventing Medicine* 2017 (2), s. 1.

⁸⁹¹ <https://www.who.int/news/item/25-03-2022-who-establishes-the-global-centre-for-traditional-medicine-in-india> (dostęp: 29.10.2022 r.).

⁸⁹² Y. Xiong, M. Gao, B. van Duijn, H. Choi, F. van Horseen, M. Wang, *International policies and challenges ...*, s. 3.

⁸⁹³ Y. Li, X. Liu, L. Guo, J. Li, D. Zhong, Y. Zhang, M. Clarke, R. Jin, *Traditional Chinese herbal medicine for treating novel coronavirus (COVID-19) pneumonia: protocol for a systematic review and meta-analysis*, *Systematic Reviews* (2020) 9:75, s. 2.

⁸⁹⁴ Ajurweda, Joga i Naturopatia, Unani, Siddha, Sowa Rigpa i Homeopatia (AYUSH) są uznanymi przez indyjski rząd systemami tradycyjnymi, regulowanymi przez niezależne Ministerstwo AYUSH (S. Chaturvedi,

przedstawili dziesięć sposobów, które w ich ocenie mogą wzmocnić odporność, tym samym przyczyniając się do zapobiegania zakażeniu koronawirusem. Są to między innymi: picie ciepłej wody i ziołowych wywarów, płukanie jamy ustnej olejem oraz wykonywanie parowej inhalacji, stosowanej w ajurwedzie przy chorobach układu oddechowego⁸⁹⁵. Oficjalnie jednak zapobieganie i leczenie COVID-19 w Indiach zostało oparte o nowoczesną medycynę, która jest proponowana pacjentom, pomimo tego, że to pacjent ma prawo wybrać, który sposób leczenia, czy metodą tradycyjną, czy też medyną nowoczesną, zostanie wobec niego zastosowany⁸⁹⁶.

Niższe koszty terapii oraz potwierdzone przypadki wyzdrowień spowodowały, że leczenie COVID-19 ziołami, opartymi o tradycyjne receptury stało się opłacalną alternatywną strategią w walce z tą chorobą w wielu regionach świata⁸⁹⁷. Podczas prowadzonych badań zauważono, że tradycyjne ekstrakty ziołowe mogą wchodzić w interakcje z białkami związanymi z wirulencją koronawirusa⁸⁹⁸ i tym samym przyczyniać się do skutecznej walki z chorobą. Należy mieć jednak na uwadze okoliczność, że o ile w państwach azjatyckich publicznie wskazywano na możliwe pozytywne działanie medycyny tradycyjnej w walce z koronawirusem, to przedstawiciele państw europejskich oraz państw Ameryki Północnej milczeli na ten temat, odwołując się wręcz do możliwych działań niepożądanych na skutek stosowania takich praktyk⁸⁹⁹. O ile bowiem medycyna tradycyjna skupia się nie tylko na ciele, ale również na umyśle pacjenta w leczeniu, diagnozowaniu i zapobieganiu chorobom, to zachodnia medycyna koncentruje się na łagodzeniu objawów choroby w określonych częściach ciała. Brak akceptacji i wiary w medycynę tradycyjną wynika przede wszystkim z braku przełomowych dowodów naukowych, które potwierdzałyby jej skuteczność⁹⁰⁰.

Pomimo tego, że skuteczność tradycyjnej medycyny w walce z COVID-19 pozostaje na dzień dzisiejszy niezwyfikowana na szeroką skalę, to z uwagi na brak powszechnego

N. Kumar, G. Tillu, S. Deshpande, B. Patwardhan, *AYUSH, modern medicine and the Covid-19 pandemic*, Indian Journal of Medical Ethics Vol V No 3 July-September 2020, s.192.).

⁸⁹⁵ Y. Xiong, M. Gao, B. van Duijn, H. Choi, F. van Horseen, M. Wang, *International policies and challenges* ..., s. 4.

⁸⁹⁶ S. Chaturvedi, N. Kumar, G. Tillu, S. Deshpande, B. Patwardhan, *AYUSH, modern medicine and the Covid-19 pandemic*, Indian Journal of Medical Ethics Vol V No 3 July-September 2020, s. 192.

⁸⁹⁷ Y. Xiong, M. Gao, B. van Duijn, H. Choi, F. van Horseen, M. Wang, *International policies and challenges*, s. 2.

⁸⁹⁸ A. Mirzaie, M. Halaji, F. S. Dehkardi, R. Ranjbar, H. Noorbazargan, *A narrative literature*, s. 1.

⁸⁹⁹ Y. Xiong, M. Gao, B. van Duijn, H. Choi, F. van Horseen, M. Wang, *International policies and challenges*, s. 1.

⁹⁰⁰ N. Lemonnier, G-Biao Zhou, B. Prasher, M. Mukejri, Z. Chen, S. K. Brahmachari, D. Noble, Ch. Auffray, M. Sagner, *Traditional Knowledge-based Medicine: A Review of History, Principles and Relevance in the Present Context of P4 Systems Medicine*, Progress in Preventing Medicine 2017 (2), s. 1.

dostępu do leków na chorobę wywołaną przez koronawirusa⁹⁰¹, może ona odegrać swoją rolę w walce z pandemią. Co więcej, produkty medycyny tradycyjnej mogą stać się źródłem odkrycia nowych produktów leczniczych⁹⁰². Połączenie medycyny tradycyjnej z konwencjonalnymi metodami leczenia może więc stanowić podstawy do sposobu leczenia COVID-19 w przyszłości⁹⁰³. Dlatego podnosi się, że społeczność naukowa powinna uznać znaczącą rolę medycyny tradycyjnej w walce z koronawirusem i nie może jej ignorować jedynie z uwagi na uprzedzenia i sceptycyzm⁹⁰⁴.

Pandemia COVID-19 spowodowała bez wątpienia jeden z największych kryzysów społecznych, ekonomicznych i zdrowotnych. Aby zapobiec rozprzestrzenianiu się wirusa w większości państw na świecie wprowadzony został *lockdown* połączony niejednokrotnie z rygorystycznymi restrykcjami⁹⁰⁵. Nie działały restauracje, zamknięte zostały hotele. Pandemia i spowodowany nią *lockdown* nie pozostały również bez znaczenia dla prawa oznaczeń geograficznych⁹⁰⁶. Tak, jak inni producenci, również europejscy producenci towarów zarejestrowanych jako oznaczenia geograficzne zmierzali się z ciężkimi konsekwencjami zaistniałej sytuacji. Francuscy, hiszpańscy i włoscy rolnicy⁹⁰⁷, z uwagi na wprowadzone obostrzenia, zmuszeni byli do zmiany tradycyjnych metod produkcji towarów opatrzonych oznaczeniami geograficznymi⁹⁰⁸. Powstało bowiem ryzyko, że na skutek *lockdownu* i związanymi z nim brakami siły roboczej oraz wstrzymanymi dostawami produktów⁹⁰⁹, nie będą w stanie spełnić wymogów, określonych w specyfikacjach produktu

⁹⁰¹ Produkty lecznicze takie jak np. Paxlovid zmniejszają zdolność wirusa SARS-CoV-2 do namnażania się w organizmie. Z uwagi na wysoką cenę są jednakże trudno dostępne dla pacjentów z wielu państw (również takich jak Polska).

⁹⁰² D. Wang, J. Huang, A. Wai Kan Yeung, N. T. Tzvetkov, J. Horbańczuk, H. Willschke, Z. Gai, A. G. Atanasov, *The Significance of Natural Product Derivatives and Traditional Medicine for COVID-19*, *Processes* 2020, 8, 937, s. 1.

⁹⁰³ L. Ang, H. Won Lee, J. Yong Choi, J. Zhang, M. Soo Lee, *Herbal medicine and pattern identification for treating COVID-19: a rapid review of guidelines*, *Integrative Medicine Research* 9 (2020) 100407, s. 13.

⁹⁰⁴ K. Ola, *Role of traditional knowledge*, s. 286.

⁹⁰⁵ D. Rahmani, Z. Kallas, Y. Morcillo Ripoll, D. Colomer Bosch, J. M. Gil Roig, *How COVID-19 affected consumers' preferences and attitudes toward foods with Protected Designation of Origin (PDO)*, *Worldwide Perspectives on Geographical Indications*, July 2022, Montpellier, France, s. 2 <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03791980/document> (dostęp: 3.11.2022 r.).

⁹⁰⁶ A. Krylyneko, *COVID-19 and Geographical Indications: Is the Promise of "Quality" in "Quality Schemes" Undermined?*, s. 2 <https://aiippi.org/wp-content/uploads/2020/10/Student-Prize-Winner-2020.pdf> (dostęp: 3.11.2022 r.).

⁹⁰⁷ Francja, Włochy i Hiszpania to państwa najbardziej dotknięte przez restrykcje wprowadzone na skutek pandemii koronawirusa, a także kraje, które są najbardziej aktywne na europejskim rynku, jeśli chodzi o Chronione Oznaczenia Geograficzne oraz Chronione Nazwy Pochodzenia (A. Krylyneko, *COVID-19 and Geographical Indications...*, s. 7).

⁹⁰⁸ A. Krylyneko, *COVID-19 and Geographical Indications...*, s. 2-3.

⁹⁰⁹ R. Anderson-Smith, *Temporary modification of production conditions for PGIs and PDOs will help farmers struggling to deal with coronavirus (COVID-19)*, <https://www.mewburn.com/news-insights/temporary-modification-of-production-conditions-for-pgis-and-pdos-will-help-farmers-struggling-to-deal-with-coronavirus-covid-19> (dostęp: 8.11.2022 r.).

danego oznaczenia geograficznego, na przykład posadzenia nasion w określonym terminie, czy też dokonywania fermentacji mlecznego produktu przez określony czas⁹¹⁰.

Zgodnie z art. 53 rozporządzenia nr 1151/2012, w brzmieniu obowiązującym do dnia 7 grudnia 2021 roku⁹¹¹, możliwe było złożenie wniosku o dokonanie zmiany w specyfikacji. Jeśli zmiana ta była nieznaczna⁹¹², nie było potrzeby przeprowadzania specjalnej procedury rejestracji, jedynie Komisja zatwierdzała lub odrzucała złożony wniosek⁹¹³. Wobec tego, niektóre państwa zaczęły składać wnioski o wprowadzanie do wyrobu takich produktów tymczasowych zmian, które miały pozwolić na spełnienie kryteriów określonych w specyfikacji i tym samym na zachowanie danego oznaczenia geograficznego. Przykładem może być francuska cebula Roscoff⁹¹⁴, zarejestrowana jako chroniona nazwa pochodzenia. Złożony został wniosek o przesunięcie terminu sadzenia nasion z 10 kwietnia do 20 kwietnia. Tymczasowe zmiany zostały również wprowadzone w produkcji sera *Fourme de Montbrison*. Przed zmianą, okres przechowywania mleka w gospodarstwie wynosił maksymalnie 48 godzin od wydojenia. Od dnia 25 marca 2020 roku do dwóch tygodni po zakończeniu *lockdownu*, czas ten został wydłużony do 60 godzin⁹¹⁵. Tymczasowe zmiany zostały również wprowadzone w produkcji sera *Emmental*⁹¹⁶. Od dnia 17 marca 2020 roku do 14 dni po zniesieniu restrykcji, możliwe było pobieranie mleka potrzebnego do produkcji sera co pięć wydojeń, a nie jak przed pandemią – co drugi dzień⁹¹⁷.

⁹¹⁰ A. Kyrylenko, *PDOs/PGIs from France and Italy are amending their product specifications to cope with the lockdown*, <https://ipkitten.blogspot.com/2020/04/pdospgis-from-france-and-italy-are.html> (dostęp: 2.11.2022 r.).

⁹¹¹ Art. 53 został zmieniony przez art. 2 pkt 19 lit. a rozporządzenia nr 2021/2117 z dnia 2 grudnia 2021 r. (Dz. U. UE. L. z 2021 r. Nr 435, str. 262). Zgodnie z obecnie obowiązującym brzmieniem, istnieją dwie kategorie zmian w specyfikacji produktu: zmiany na poziomie Unii Europejskiej, wymagające przeprowadzenia procedury sprzeciwu (zmiany zatwierdza Komisja, a procedura zatwierdzenia opiera się na procedurze określonej w art. 49-52), a także zmiany standardowe – zmiany niebędące zmianami na terenie UE, które wprowadzane są na poziomie państwa członkowskiego lub państwa trzeciego. Zmiany standardowe zostają zatwierdzone i podane do publicznej wiadomości oraz zgłoszone do Komisji przez państwo członkowskie, na którego terytorium znajduje się obszar geograficzny produktu. W przypadku zmian wprowadzanych na poziomie państwa trzeciego – zmiany standardowe zatwierdzane są zgodnie z prawem mającym zastosowanie w tym państwie, a następnie zgłaszane Komisji. Rozporządzeniem zmieniającym wprowadzono również pojęcie „zmian tymczasowych”. Oznaczają one zmiany standardowe dotyczące tymczasowej zmiany w specyfikacji produktu wynikającej z nałożenia obowiązkowych środków sanitarnych i fitosanitarnych przez organy publiczne lub zmiany tymczasowe konieczne z uwagi na klęskę żywiołową lub niekorzystne warunki pogodowe formalnie uznane przez właściwe organy (art. 53 ust. 2).

⁹¹² Art. 53 ust. 2 określa warunki, jakie musi spełniać zmiana, aby mogła zostać uznana za nieznaczną, m.in. zmiana ta nie może odnosić się do istotnych cech danego produktu oraz wpływać na określenie obszaru geograficznego.

⁹¹³ art. 53 ust.2 Rozporządzenia nr 1151/2012.

⁹¹⁴ *Oignon de Roscoff*.

⁹¹⁵ A. Kyrylenko, *PDOs/PGIs from France and Italy ...* (elektr.).

⁹¹⁶ *Emmental français est-central* – Chronione /oznaczenie Geograficzne.

⁹¹⁷ R. Anderson-Smith, *Temporary modification ...*(elektr.).

W zakresie włoskich produktów również dokonano nieznacznych zmian, dzięki którym możliwe jest zachowanie warunków określonych w ich specyfikacji. Czas wydoju mleka potrzebnego do produkcji słynnego *Parmigiano Reggiano* został wydłużony z 7 do 14 godzin. Również jego rozbijanie i gotowanie może być przeprowadzane przez cały dzień, a nie jak wcześniej tylko w godzinach porannych⁹¹⁸. W przypadku natomiast *mozzarella di bufala Campana* dozwolone było użycie mrożonego mleka zamiast świeżego⁹¹⁹.

W tym miejscu pojawia się pytanie, czy skoro tradycyjne metody produkcji tych towarów zostały zastąpione w sposób, jaki możliwy był do uzyskania w czasie pandemii, to czy gwarantowana oznaczeniem geograficznym jakość tych produktów została zachowana? W pierwszej kolejności podkreślenia wymaga, że już przed pandemią zgłaszane były tymczasowe zmiany w procesie produkcji. Przykładem może być włoska oliwa z oliwek *Colline Teatine*, zarejestrowana jako Chroniona Nazwa Pochodzenia. Z uwagi na szczególne warunki pogodowe, które spowodowały przyspieszenie fazy dojrzewania oliwek wykorzystywanych przy produkcji oliwy zarówno w 2016 roku, jak i 2019 roku, wprowadzono zmiany dat rozpoczęcia zbioru oliwek z 20 października na 5 października (2016 r.)⁹²⁰ oraz 1 października w 2019 roku⁹²¹. Skoro zatem wprowadzone zmiany nie są znaczne, a produkty chronione jako oznaczenia geograficzne i nazwy pochodzenia wytwarzane są nadal na pierwotnie określonych obszarach geograficznych, nie powinno być zagrożenia dla jakości tych produktów⁹²².

Przeprowadzone badania wskazują ponadto, że pomimo globalnego kryzysu, jaki wywołany został przez pandemię COVID-19, wzrost bezrobocia, obniżenie wynagrodzeń i podwyżki cen w sklepach⁹²³, zwiększyło się zainteresowanie lokalnymi produktami, a tym samym produktami zarejestrowanymi jako oznaczenia geograficzne⁹²⁴. Wprowadzone natomiast do niektórych produktów zmiany, wymuszone *de facto* sytuacją, jaka nastąpiła na skutek pandemii COVID-19, ukazały, że możliwe jest zachowanie wysokiej jakości

⁹¹⁸ A. Kyrylenko, *PDOs/PGIs from France and Italy ...* (elektr.).

⁹¹⁹ A. Krylyneko, *COVID-19 and Geographical Indications...*, s. 3.

⁹²⁰ <https://ec.europa.eu/geographical-indications-register/eambrosia-public-api/api/v1/attachments/59240> (dostęp: 12.11.2022 r.).

⁹²¹ <https://ec.europa.eu/geographical-indications-register/eambrosia-public-api/api/v1/attachments/59370> (dostęp: 12.11.2022 r.).

⁹²² A. Kyrylenko, *Will the COVID-19 crisis cripple the geographical indications' law?*, <https://covidblogsocialsciences.wordpress.com/2020/11/27/will-the-covid-19-crisis-cripple-the-geographical-indications-law/> (dostęp: 8.11.2022 r.).

⁹²³ D. Rahmani, Z. Kallas, Y. Morcillo Ripoll, D. Colomer Bosch, J. M. Gil Roig, *How COVID-19 affected...*, s. 2.

⁹²⁴ Przeprowadzone ankiety wskazały, że zainteresowanie hiszpańskimi produktami zarejestrowanymi jako Chroniona Nazwa Pochodzenia takimi jak orzechy laskowe z Reus czy ser z l'Alt Urgell – Cerdanya na skutek pandemii znacznie wzrosło. *Ibidem*, s. 3.

produktów przy odstąpieniu od stosowania rygorystycznych metod produkcji. Jak się okazuje, niewielkie zmiany przyjętych uprzednio metod produkcji nie mają większego wpływu na końcową jakość produktu. Narzucone jednakże w specyfikacjach rygorystyczne warunki produkcji blokują niejednokrotnie wielu lokalnych producentów przed dołączeniem do grona przedsiębiorców wytwarzających produkty zarejestrowane jako chronione nazwy pochodzenia i chronione oznaczenia geograficzne⁹²⁵. Nie można jednak stwierdzić, że pandemia koronawirusa miała wpływ na efektywność objęcia ochroną wiedzy tradycyjnej za pomocą oznaczeń geograficznych. Nie ulega wątpliwości, że kluczowe znaczenie w walce z chorobą miała medycyna tradycyjna, wykorzystująca wiedzę tradycyjną dotyczącą roślin, niezwiązaną z systemem oznaczeń geograficznych. Zwiększenie natomiast w tym okresie zainteresowania chronionymi nazwami pochodzenia oraz chronionymi oznaczeniami geograficznymi wiąże się z potrzebą konsumentów dokonywania zakupów produktów, co do których mają pewność, że są one wysokiej jakości, a także że pochodzą ze sprawdzonego źródła. Okoliczność wytwarzania ich przy użyciu tradycyjnych metod zdawała się nie mieć istotnego znaczenia dla kupujących. Wobec tego należy dojść do wniosku, że pandemia koronawirusa nie doprowadziła do sytuacji, w której oznaczenia geograficzne zaczęły być wykorzystywane w celu ochrony wiedzy tradycyjnej.

4.3. Ocena efektywności ochrony wiedzy tradycyjnej za pomocą mechanizmów przewidzianych dla oznaczeń geograficznych

Zarówno w państwach rozwijających się, jak i rozwiniętych, takich jak Nowa Zelandia, czy też Australia, oznaczenia geograficzne uważa się za narzędzie, mogące służyć ochronie wiedzy tradycyjnej żyjących w nich społeczności lokalnych i tubylczych⁹²⁶. Ochrona lokalnych produktów prowadzi do zachowania zróżnicowanych lokalnych ekosystemów na różnych jego poziomach: od zwierząt, poprzez rośliny, aż po systemy mikrobiologiczne. Jest to również sposób na utrzymanie wiedzy i praktyk wykorzystywanych przez lokalne społeczności⁹²⁷. Sam Międzynarodowy Komitet

⁹²⁵ A. Kyrylenko, *Will the COVID-19 crisis ...* (elektr.).

⁹²⁶ S. Frankel, *Trademarks and Traditional Knowledge ...*, s. 2.

⁹²⁷ L. Bérard, P. Marchenay, *Local products and geographical indications: taking account of local knowledge and biodiversity*, *International Social Science Journal* 58(187), March 2006, s. 115.

ds. Własności Intelektualnej i Zasobów Genetycznych, Tradycyjnej Wiedzy i Folkloru WIPO zauważył potencjał użycia tego narzędzia w ochronie wiedzy tradycyjnej⁹²⁸.

W odróżnieniu od innych kategorii własności intelektualnej, istnieją pewne podobieństwa strukturalne i funkcjonalne pomiędzy oznaczeniami geograficznymi, a wiedzą tradycyjną⁹²⁹. Oznaczenia geograficzne jako jedyny mechanizm przewidziany w systemie własności intelektualnej, mają za zadanie objęcie ochroną działań podejmowanych nie przez konkretną jednostkę, lecz społeczność zbiorową. Przypominając rozważania zawarte w rozdziale III dysertacji, podkreślenia wymaga, że oznaczenia geograficzne mają charakter zbiorowy i stanowią swego rodzaju „dobro wspólne” wielu producentów prowadzących działalność na określonym terytorium. Nie przyznają zatem praw konkretnemu podmiotowi, lecz wszystkim tym, którzy spełnią warunki posługiwania się zarejestrowanym oznaczeniem. W odróżnieniu więc od innych systemów, oznaczenia geograficzne nie przyznają monopolu na korzystanie z wiedzy konkretnemu podmiotowi. Zarówno ochrona wiedzy tradycyjnej, jak i oznaczeń geograficznych skupia się na zachowaniu praw zbiorowych⁹³⁰. Z wiedzy tej może zatem korzystać cała społeczność, która ją pielęgnowała i przekazywała kolejnym pokoleniom⁹³¹. Oznaczenia geograficzne zdają się być najodpowiedniejszym, wśród instrumentów własności intelektualnej, narzędziem służącym zachowaniu wiedzy tradycyjnej, gdyż same w sobie opierają się na zbiorowych tradycjach. Chronią i uznają je, jednocześnie pozwalając na ich ewolucję. Stanowią także swego rodzaju wyróżnienie dla producentów zachowujących tradycyjny wysoki standard jakości produktów wytwarzanych na określonym terytorium⁹³².

W odniesieniu do oznaczeń geograficznych, w odróżnieniu od innych praw własności intelektualnej, nie istnieje wymóg spełnienia kryteriów nowości i kreatywności. Określają one bowiem produkty wytwarzane na danym terytorium zazwyczaj od wielu lat i zgodnie z praktykami przyjętymi w danej społeczności, uznając tradycyjne metody produkcji. Patenty przykładowo są ściśle związane z postępem i ochroną pewnych nowości i innowacji, podczas gdy oznaczenia geograficzne skupiają się bardziej na zachowaniu

⁹²⁸ WIPO, *Consolidated Analysis of the Legal Protection of Traditional Cultural Expressions/Expressions of Folklore*, 2003 https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/785/wipo_pub_785.pdf (dostęp: 10.04.2023 r.).

⁹²⁹ T. W. Dagne, *Intellectual Property and Traditional Knowledge ...*, s. 44.

⁹³⁰ M. L. Blakeney, *Protection of Traditional Knowledge ...*, s. 370.

⁹³¹ S. Sahai, I. Barpujari, *Are Geographical Indications Better Suited to Protect Indigenous Knowledge? A Developing Country Perspective*, s. 3, https://genecampaign.org/wp-content/uploads/2014/07/Are_Geographical_Indications_Better_Suited.pdf (dostęp: 10.04.2023 r.).

⁹³² S. Singhal, *Geographical indications and traditional knowledge*, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2008, Vol. 3, No. 11, s. 733.

i utrzymaniu lokalnych tradycyjnych praktyk⁹³³. Wskazuje to zatem silny związek pomiędzy wiedzą tradycyjną, a oznaczeniami geograficznymi.

Kolejnym argumentem przemawiającym za tym, że wśród mechanizmów przewidzianych przez prawo własności intelektualnej, to oznaczenia geograficzne wydają się być najbardziej odpowiednie do objęcia ochroną wiedzy tradycyjnej, jest to, że ochrona przyznana na mocy zarejestrowanego oznaczenia nie jest ograniczona w czasie (z wyjątkiem sytuacji, kiedy oznaczenie stanie się nazwą rodzajową). Nie ma możliwości przeniesienia prawa do zarejestrowanego oznaczenia geograficznego na podmiot działający poza terytorium, którego ono dotyczy. Może to zapobiec sytuacji, w której wiedza znajdzie się w rękach podmiotu niebędącego jej posiadaczem⁹³⁴. Umożliwia to także pełną kontrolę społeczności nad posiadaną przez nich wiedzą i praktykami, którymi się posługują⁹³⁵.

Mianownikiem łączącym wiedzę tradycyjną i oznaczenia geograficzne jest silny związek ze ściśle określonym miejscem. W przypadku oznaczeń geograficznych chodzi o wspomniane już w rozdziale III *terroir*⁹³⁶. W odniesieniu natomiast do społeczności będących posiadaczami wiedzy tradycyjnej ziemia, z której pochodzą ma niezwykle istotne znaczenie i stanowi część ich tożsamości⁹³⁷. Wspomniane pojęcie *terroir* obejmuje bowiem również praktyki kulturowe i rolnicze, utrzymujące różnorodność biologiczną i krajobraz przez wieki⁹³⁸. W konsekwencji, czynnikiem łączącym oznaczenia geograficzne z wiedzą tradycyjną jest również ochrona tych terenów, a także ochrona środowiska⁹³⁹. Towary wytwarzane za pomocą tradycyjnych metod są zazwyczaj wolne od zanieczyszczeń, np. pestycydów. Oznaczenia geograficzne dają natomiast konsumentom gwarancję najwyższej jakości produktów, a tym samym czystości środowiska, w którym powstają, odgrywając tym samym ważną rolę w rozwoju obszarów wiejskich⁹⁴⁰. Co więcej, oznaczenia geograficzne mogą chronić różnorodność biologiczną, wykorzystywaną w codziennym życiu przez rdzenne społeczności, w sposób bezpośredni, poprzez wykorzystanie danego zasobu genetycznego oraz w sposób pośredni, przykładowo w drodze

⁹³³ B. Sherman, L. Wiseman, *From terroir to pangkarra...*, s. 488.

⁹³⁴ S. Sahai, I. Barpujari, *Are Geographical Indications ...*, s. 3.

⁹³⁵ B. Sherman, L. Wiseman, *From terroir to pangkarra: ...*, s. 490.

⁹³⁶ Koncepcja *terroir* jest mocno zbliżona do tubylczego związku z danym miejscem, ukazując powiązania pomiędzy człowiekiem, środowiskiem i ziemią (D. Downes, *How Intellectual Property Could be a Tool to Protect Traditional Knowledge*, 25 Columbia Journal of Environmental Law 253, 2000, s.269 [w:] B. Sherman, L. Wiseman, *From terroir to pangkarra ...*, s. 491).

⁹³⁷ S. Frankel, *The mismatch ...*, s. 253.

⁹³⁸ M. Blakeney, *Geographical indications and environmental protection*, *Frontiers of Law in China*, 12 (2), June 2017, s. 723.

⁹³⁹ B. Sherman, L. Wiseman, *From terroir to pangkarra ...*, s. 489.

⁹⁴⁰ M. Blakeney, *Geographical indications ...*, *Frontiers of Law in China*, 12 (2), June 2017, s. 162.

wykorzystania go w produkcji⁹⁴¹. Znaczący wpływ oznaczeń geograficznych na ekosystem potwierdza uprawa ryżu w hiszpańskiej lagunie Albufera. Posługiwanie się chronioną nazwą pochodzenia dla ryżu *Arròs de València*⁹⁴² wpływa na jakość jego produkcji, a tym samym wspiera ochronę flory i fauny w tym regionie⁹⁴³. Potrzeba zatem zachowania właściwości *terroir* towarów z uwagi na posługiwanie się oznaczeniem geograficznym w stosunku do niego wymaga zatem przyjęcia zrównoważonych środowiskowo praktyk użytkowania terenów, z których on pochodzi⁹⁴⁴.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że oznaczenia geograficzne jako jedyna instytucja wykształcona w ramach systemu własności intelektualnej mogą stanowić narzędzie ochrony wiedzy tradycyjnej, a instytucje te mają wspólne cechy. Nie jest to jednak system w pełni realizujący postawione przed nim zadania, o czym świadczą następujące argumenty. Po pierwsze, ze względu na pewne ograniczenia, ochrona przyznana za pomocą oznaczeń geograficznych nie wydaje się pełna. Ma to w szczególności odniesienie do państw niezamożnych takich, jak Indie, Pakistan, czy też Sri Lanka. Oznaczenia geograficzne są bowiem w przeważającej mierze używane w odniesieniu do środków spożywczych oraz win i alkoholi spirytusowych. Samo porozumienie TRIPS przyznaje mocniejszą ochronę właśnie winom oraz napojom spirytusowym. Dla małych społeczności państw ubogich, które wytwarzają tradycyjne produkty wysokiej jakości, takie jak tkaniny, porcelana, czy też papier artystyczny, ochrona ta ma znikome znaczenie⁹⁴⁵.

Dodatkowo, oznaczenia geograficzne nie chronią wiedzy jako takiej, a raczej nazwę produktu powstałego przy jej użyciu⁹⁴⁶. Sama nazwa może być częścią i ważnym aspektem wiedzy tradycyjnej⁹⁴⁷, wobec czego w tym zakresie oznaczenia geograficzne mogą spełniać swoje zadanie jako narzędzie służące ochronie tej wiedzy. Jednak argumentem przemawiającym za nieskutecznością ochrony w ramach omawianego systemu jest to, że

⁹⁴¹ J. Larson, *The Relevance of Geographical Indications and Designations of Origin for the Sustainable Use of Genetic Resources*, January 2007, s. 10.

⁹⁴² <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI0000013597> (dostęp: 26.01.2023 r.).

⁹⁴³ N. R. Dominte, *Can geographical indications bring value to environmental protection?*, The IUCN AEL Journal of Environmental Law, Issue 6, 2015, s. 108 oraz M. Riccheri, *Report for Case Study "Arroz de Valencia"*, https://kipdf.com/report-for-case-study-arroz-de-valencia-mariano-riccheri-universidad-de-alicante_5aec2a2e7f8b9a932b8b45bc.html (dostęp: 26.01.2023 r.).

⁹⁴⁴ M. Blakeney, *Geographical indications ...*, *Frontiers of Law in China*, 12 (2), June 2017, s. 173.

⁹⁴⁵ S. Sahai, I. Barpujari, *Are Geographical Indications ...* (elektr.).

⁹⁴⁶ Przykładem może być wspomniane już wcześniej chronione oznaczenie geograficzne *pashmina* odnoszące się do najczystszej formy kaszmiru, tkaniny, której proces produkcji oparty jest na wieloletniej tradycji przekazywanej z pokolenia na pokolenie. Oznaczenie to nie chroni zatem samego procesu wytwarzania *pashminy*, w którym zawarta jest wiedza tradycyjna, lecz jedynie zapobiega sprzeniewierzeniu jej nazwy.

⁹⁴⁷ S. Frankel, *The mismatch ...*, s. 257.

wiedza wykorzystywana przy produkcji towarów opatrzonych chronionym oznaczeniem pozostaje w domenie publicznej i jako taka, może być dowolnie wykorzystywana przez inne podmioty⁹⁴⁸. W dalszej kolejności należy zauważyć, że oznaczenia geograficzne używane są w celu oznaczenia towarów i służą określeniu ich pochodzenia z danego miejsca. Wobec tego, oznaczenia geograficzne identyfikują materialne dobro. Wyłącza to zatem ich użycie w stosunku do niematerialnych form wiedzy tradycyjnej, takich jak metody leczenia, sposób wytwarzania danej tkaniny czy muzyka i tańce ludowe⁹⁴⁹.

Kolejnym argumentem przemawiającym za niestabilnością użycia systemu oznaczeń geograficznych do ochrony wiedzy tradycyjnej jest obowiązek powiązania produktu z konkretnie określonym miejscem geograficznym. W sytuacji bowiem, gdy dana społeczność zmieni terytorium zamieszkiwania⁹⁵⁰ i nadal będzie wytwarzać produkty w oparciu o tradycyjne techniki, produkt ten nie będzie mógł dalej korzystać z ochrony przyznanej przez oznaczenie geograficzne⁹⁵¹. Może jednak dojść również do sytuacji, że osoba nienależąca do danej społeczności zacznie wytwarzać produkty, które spełniają kryteria do oznaczania ich oznaczeniem geograficznym. Wobec tego, korzyści nie będą czerpane przez tę społeczność, lecz przez indywidualną jednostkę, która swoim działaniem nie będzie zmierzała do zachowania i utrzymania określonej tradycji, lecz kierować się będzie wyłącznie chęcią osiągnięcia zysku z tytułu wykorzystania wiedzy tradycyjnej⁹⁵².

Kolektywny charakter ma inny wymiar zarówno w odniesieniu do wiedzy tradycyjnej, jak i do oznaczeń geograficznych. Pomimo tego, że oznaczenia geograficzne mają zbiorowy charakter, a także jak wcześniej wskazano, nie przyznają monopolu na ich używanie indywidualnemu podmiotowi, to jednak uprawnieni do oznaczania swoich produktów danym oznaczeniem są wszyscy producenci, którzy spełniają określone warunki. Można zatem powiedzieć, że pojedyncze podmioty uzyskują prawo do pewnej zbiorowości⁹⁵³. W odniesieniu natomiast do wiedzy tradycyjnej, nie istnieje prawo jednostki do zbiorczej wiedzy. Wiedza tradycyjna jest dobrem całej społeczności, która stoi na czele jej zachowania i przekazywania oraz rozwijania jej dla przyszłych pokoleń⁹⁵⁴.

⁹⁴⁸ K. Sing, *Geographical Indication as a Tool for Protection of Traditional Knowledge with Special reference to Protection of "Cashmere" in Kashmir*, 2012 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115257 (dostęp: 10.04.2023 r.).

⁹⁴⁹ S. Singhal, *Geographical indications* ..., s. 733.

⁹⁵⁰ Wiele społeczności tubylczych zostało przymusowo przesiedlonych i nie ma dostępu do pierwotnie zamieszkiwanych przez siebie terenów (Frankel S., *The mismatch* ..., s. 259).

⁹⁵¹ S. Singhal, *Geographical indications* ..., s. 736.

⁹⁵² *Ibidem*.

⁹⁵³ Frankel S., *The mismatch* ..., s. 259.

⁹⁵⁴ *Ibidem*, s. 259.

Susy Frankel, krytykując możliwość objęcia ochroną wiedzy tradycyjnej przy użyciu oznaczeń geograficznych stwierdza, że jest to niemożliwe z uwagi na to, iż oznaczenia geograficzne i wiedza tradycyjna w znacznej mierze fundamentalnie różnią się od siebie, a natura i cel każdego z nich nie jest tożsamy. Jak wskazuje S. Frankel, oznaczenia geograficzne „są europejskie”⁹⁵⁵. O ile mogą one skutecznie przyczynić się do rozwoju gospodarstw zachodnich rolników, niekoniecznie muszą stanowić efektywną strategię dla rolników z krajów rozwijających się czy ludności tubylczych. Wiąże się to przede wszystkim z tym, że europejskie oznaczenia geograficzne zawdzięczają swój sukces produktom „z wyższej półki”⁹⁵⁶, sprzedawanym zamożnym klientom w krajach najbogatszych⁹⁵⁷. Taki sukces jest niemalże niemożliwy w państwach rozwijających się. Jak wskazują Brad Sherman oraz Leanne Wiseman, „wydaje się, że oznaczenia geograficzne, pomimo wielu podobieństw i powiązań, nie oferują panaceum, na które wiele osób liczyło”⁹⁵⁸.

Należy podzielić stanowisko przedstawione w poprzedzającym akapicie. O ile istnieje możliwość objęcia chociaż częściowo ochroną wiedzy tradycyjnej przy użyciu narzędzia w postaci chronionych oznaczeń geograficznych, ma to odniesienie jedynie do państw bogatych, wysoko rozwiniętych, których produkty uzyskały już odpowiednią reputację, zanim ich nazwa została zarejestrowana. W przypadku natomiast małych społeczności pochodzących z państw rozwijających się, nieznanymi w innych częściach świata, szansa powodzenia jest zazwyczaj niewielka. Oprócz bowiem nakładów poczynionych na dokonanie samej rejestracji oznaczenia geograficznego, które już dla wielu grup ludności są uciążliwe, należałoby przeznaczyć znaczne środki na ich promocję. Oczywiście, biorąc pod uwagę sytuację materialną takich społeczności, najczęściej nie jest to możliwe.

Mimo, że oznaczenia geograficzne łączy z wiedzą tradycyjną szereg omówionych wcześniej podobieństw, to pogłębiona analiza prowadzi zatem do konkluzji, że oznaczenia geograficzne w swej istocie nie służą społecznościom, lecz raczej producentom, którzy wykorzystując posiadaną przez ludność wiedzę mogą czerpać korzyści finansowe, niekoniecznie dzieląc się nimi z tymi społecznościami.

⁹⁵⁵ *Ibidem*, s. 263.

⁹⁵⁶ Przykładowo szampan (*champagne*) lub ser *Roquefort*.

⁹⁵⁷ S. Frankel, *Branding Indigenous ...* (elektr.).

⁹⁵⁸ B. Sherman, L. Wiseman, *From terroir to pangkarra ...*, s. 507.

4.4. Podsumowanie

Analiza wykorzystania oznaczeń geograficznych jako narzędzia służącego ochronie wiedzy tradycyjnej prowadzi do następujących wniosków.

Po pierwsze, pomiędzy wiedzą tradycyjną a oznaczeniami geograficznymi istnieje wiele podobieństw, które stwarzają możliwość objęcia ochroną wspomnianej wiedzy za pomocą takich oznaczeń. Jednak w ocenie autorki nie jest to rozwiązanie odpowiednio skuteczne i wiąże się z możliwością uzyskania korzyści przede wszystkim przez producentów i duże przedsiębiorstwa, a nie lokalne i rdzenne społeczności. Przedstawione w rozprawie przykłady państw ukazują, że chociaż oznaczenia geograficzne zdają się być odpowiednim narzędziem służącym ochronie wiedzy ludności tubylczej i lokalnej, to jednak ochrona ta w dalszym ciągu pozostaje nieefektywna i wymaga dalszych kompleksowych zmian.

Po drugie, dyskusyjne jest poszukiwanie systemu ochrony wiedzy tradycyjnej w Polsce z uwagi na fakt, że terytorium naszego państwa nie jest zamieszkiwane przez tak silnie wyodrębnione grupy tubylcze lub lokalne, jak ma to miejsce w innych państwach. Należy jednak przyjąć, że sam fakt zamieszkiwania Polski przez Kaszubów, którzy stanowią autochtoniczną społeczność Pomorza, a także kultywowanie wytwarzania określonych produktów związanych ściśle z danym terenem (np. produkcja miodu drahimskiego), jest wystarczającym powodem, aby uznać, że istnieje polska wiedza tradycyjna, która wymaga odpowiedniej ochrony.

Należy także ponownie podkreślić, że polskie regulacje odnoszące się do oznaczeń geograficznych, które mogłyby objąć ochroną polskie tradycyjne produkty, są nieefektywne w szczególności w odniesieniu do towarów o charakterze nierolnym. Odpowiedzią na taką sytuację zdaje się być unijne rozporządzenie nr 2023/2411, które doprowadzi do harmonizacji przepisów odnoszących się do ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych. Unormowań dotyczących omawianej instytucji należy obecnie szukać w różnych aktach prawnych, co prowadzi niewątpliwie do chaosu prawnego.

Z uwagi na daleko idące konsekwencje, jakie przyniosła pandemia COVID-19, wskazane okazało się również przeanalizowanie, jaki wpływ wywarła ona na ochronę wiedzy tradycyjnej oraz oznaczeń geograficznych. Przede wszystkim, na skutek niedoborów odpowiednich produktów leczniczych oraz szczepionek, w wielu państwach powrócono do tradycyjnych metod leczenia wykorzystujących wiedzę na temat ziołolecznictwa i roślin. Nie ulega zatem wątpliwości, że wiedza tradycyjna w tym zakresie odegrała niemałą rolę

w walce z chorobą. Wprowadzony na skutek pandemii *lockdown* spowodował także konieczność zmiany systemu oznaczeń geograficznych, a także wpłynął na zwiększone zainteresowanie produktami opatrzonymi znakami chronionych nazw pochodzenia oraz chronionych oznaczeń geograficznych. Brak jest jednak argumentów przemawiających za tym, że pandemia COVID-19 doprowadziła do skutecznej ochrony wiedzy tradycyjnej przy użyciu oznaczeń geograficznych.

Podsumowując powyższe rozważania można jednak stwierdzić, że system ochrony oznaczeń geograficznych z uwagi na możliwość objęcia ochroną wiedzy tradycyjnej, która nie posiada cechy nowości i która ewoluje wobec zmian, jakie zachodzą w danych społecznościach, a także wobec wielu podobieństw jakie istnieją pomiędzy omawianymi zjawiskami, może stanowić solidną podstawę utworzenia specjalnego uniwersalnego systemu *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej. Powinien to być jednak system uwzględniający wskazane w niniejszej rozprawie postulaty *de lege ferenda*, szczegółowo omówione we wnioskach rozprawy.

Wnioski

Celem niniejszej pracy było znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy oznaczenia geograficzne mogą stanowić skuteczne narzędzie służące ochronie wiedzy tradycyjnej. W pierwszej kolejności konieczne zatem było omówienie kwestii związanych z ochroną wiedzy tradycyjnej, stanowiącej integralną część życia społeczności tubylczych i lokalnych, która wykorzystywana jest przez te grupy w medycynie tradycyjnej, w uprawie roślin i zwierząt, produkcji żywności, a także w wytwarzaniu produktów codziennego użytku. Wiedza ta, przekazywana z pokolenia na pokolenie, zazwyczaj w formie ustnej, niejednokrotnie służy wielkim koncernom, upatrującym w niej źródła znaczących dochodów. Przedstawione przypadki nieuprawnionego wykorzystania wiedzy tradycyjnej ukazują, że wiedza ta wykorzystywana jest bez zgody społeczności, która jest jej posiadaczem, a często nawet przy jej całkowitej nieświadomości. Co więcej, przedsiębiorcy uzyskujący znaczne zyski ze sprzedaży produktów opartych na wiedzy tradycyjnej nie dzielą się uzyskanymi korzyściami ze społecznościami tubylczymi i lokalnymi, mimo że większość aktów prawnych, odnoszących się do wiedzy tradycyjnej, zawiera taki obowiązek.

Prowadzi to do wniosku, że pomimo istnienia szeregu regulacji dotyczących kwestii związanych z ochroną wiedzy tradycyjnej, są one nieefektywne. *Konwencja o różnorodności biologicznej*, najważniejszy akt przewidujący ochronę wiedzy tradycyjnej, swoimi postanowieniami obejmuje jedynie wiedzę, która związana jest z zasobami genetycznymi, co niewątpliwie stanowi jej istotną wadę. Wiedza tradycyjna bowiem, jak przedstawiono to w pierwszych dwóch rozdziałach pracy, nie wiąże się jedynie z różnorodnością biologiczną, lecz wykorzystywana jest w innych kategoriach aktywności, które pozostają poza zakresem ochrony. Sytuacji tej starały się zaradzić państwa, które w krajowych regulacjach stworzyły systemy *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej. Również te mechanizmy okazały się jednakże nieskuteczne, a niektóre z nich, takie jak *modelowe prawo Afryki*, mogą być postrzegane jako lista niewiążących propozycji, które warto byłoby spełnić. Nie kreują one bowiem ściśle określonych obowiązków. Dodatkowo regulacje krajowe nie są w stanie zapewnić skutecznej ochrony przed wykorzystywaniem wiedzy tradycyjnej w innych państwach. Przykładem może być wspomniane we wcześniejszej części dysertacji zjawisko bezprawnego używania wzorów rdzennych ludności przez znanych projektantów. Dopiero regulacje o uniwersalnym zakresie oddziaływania mają zatem szanse być narzędziem w pełni efektywnym.

Narzędzi ochrony wiedzy tradycyjnej poszukuje się również w mechanizmach przewidzianych w prawie własności intelektualnej, przede wszystkim w prawie patentowym, prawie autorskim, czy regulacjach odnoszących się do ochrony znaków towarowych. Trudności w skutecznym ich wykorzystaniu wynikają jednak przede wszystkim z samej natury wiedzy tradycyjnej. Nie jest bowiem możliwe spełnienie warunków nowości i innowacyjności przy wiedzy, która w danej społeczności istnieje od dziesięcio- a nawet stuleci. Co więcej, systemy te wiążą się z czasochłonnym i często kosztownym procesem rejestracji, na który nie mogą sobie pozwolić społeczności tubylcze i rdzenne, w szczególności zamieszkujące państwa rozwijające się. Wobec tego, jedynym systemem kładącym nacisk na zwiążanie produktu z terytorium, na którym powstaje, a więc wykazującym podobieństwo do wiedzy tradycyjnej, są oznaczenia geograficzne.

W konsekwencji w pracy dokonano analizy obowiązujących aktów prawnych, zarówno o charakterze międzynarodowym, jak i regionalnym oraz ustaw na szczeblu krajowym, które regulują kwestie związane z oznaczeniami geograficznymi. W dysertacji podjęto również problematykę związaną z samym nazewnictwem odnoszącym się do tej materii i na jej potrzeby przyjęto desygnat pojęciowy „oznaczenia geograficznego” w jego szerokim znaczeniu, obejmującym zarówno oznaczenia zwykłe, jak i kwalifikowane. Dokonana analiza pozwoliła na stwierdzenie, że oznaczenia geograficzne, podobnie jak wiedza tradycyjna, mają zbiorowy charakter i jako jedyne z mechanizmów przewidzianych w prawie własności intelektualnej, mogą służyć ochronie wiedzy tradycyjnej, chociaż żaden z aktów prawnych omówionych w rozdziale III nie wskazuje wprost, że celem regulacji odnoszących się do oznaczeń geograficznych jest ochrona tej wiedzy. Jak wykazano, również ten system nie jest jednak efektywny. Przytoczone przykłady ukazują, że prawa własności intelektualnej, a więc także system oznaczeń geograficznych, przynoszą więcej korzyści producentom, aniżeli społecznościom, których wiedza wykorzystywana jest w objętych ochroną produktach. Należy również zauważyć, że jeszcze nieco ponad pół roku temu nie obowiązywał na poziomie unijnym żaden akt prawny regulujący kwestie związane z rejestracją przemysłowych i rzemieślniczych oznaczeń geograficznych. Do momentu wejścia w życie rozporządzenia nr 2023/2411, regulacja zawarta w rozporządzeniu 1151/2012 nie była kompletna, skoro odnosiła się jedynie do możliwości zarejestrowania chronionych oznaczeń geograficznych na produkty rolne. Prowadziło to do sytuacji, w której towary przemysłowe, wytwarzane również z wykorzystaniem wiedzy tradycyjnej, pozostawały poza unijną ochroną i konieczne było korzystanie z ustaw krajowych. Polska jest przykładem tego, że unormowania, z których można było skorzystać w zakresie

rejestracji oznaczeń geograficznych na produkty nierolne i niebędące artykułami spożywczymi nie miały większego znaczenia, skoro przez ponad dwadzieścia lat obowiązywania ustawy *Prawo własności przemysłowej* udało się zarejestrować wyłącznie jedno przemysłowe oznaczenie geograficzne na podstawie przewidzianych w niej przepisów.

Skoro zatem prawo własności intelektualnej nie wydaje się właściwe do osiągnięcia wspomnianego celu, odpowiednim rozwiązaniem byłoby stworzenie na forum powszechnym – na przykład w ramach WIPO - międzynarodowego uniwersalnego systemu *sui generis* ochrony wiedzy tradycyjnej, opartego o mechanizmy wskazane w regulacjach odnoszących się do oznaczeń geograficznych, a więc pozwalające na rejestrację nazwy odnoszącej się do takiego produktu. Autorka postuluje *de lege ferenda*, aby międzynarodowy akt prawny opierał się na regulacjach odnoszących się do Chronionych Oznaczeń Geograficznych oraz Chronionych Nazw Pochodzenia, przewidzianych w unijnym rozporządzeniu 1151/2012 oraz nowo przyjętym rozporządzeniu 2024/1143 z elementami przewidzianymi dla instytucji Gwarantowanej Tradycyjnej Specjalności, a więc odnoszącymi się bezpośrednio do konieczności istnienia tradycyjnych form produkcji. Chodzi przede wszystkim o sformułowanie zawarte we wspomnianym rozporządzeniu, wskazujące, że „tradycyjny” odnosi się do takiego sposobu, który zostanie udokumentowany w użyciu przez czas, który umożliwi przekaz z pokolenie na pokolenie. Proponuje się jednak, aby był to dłuższy niż przewidziany w rozporządzeniu okres trzydziestu lat. Biorąc pod uwagę rozważania na temat samego pojęcia wiedzy tradycyjnej, okres ten powinien być bowiem znacznie dłuższy i wynosić co najmniej sto lat. Tylko wówczas istnieje gwarancja, że wiedza będzie przekazywana przez co najmniej trzy pokolenia.

Proponowana regulacja powinna dotyczyć wiedzy tradycyjnej w całym jej wymiarze, nie tylko odnoszącym się do zasobów genetycznych, lecz także innych dziedzin. Co więcej, ochrona przyznawana na jej podstawie powinna obejmować zarówno produkty rolnicze, spożywcze, jak i przemysłowe i rzemieślnicze oraz być przyznawana bezterminowo. Produkty te ponadto, powinny mieć ścisły związek z określonym terytorium, a więc odwoływać się do zasady *terroir*, a także posiadać specyficzne, unikalne właściwości oraz cechować się wysoką jakością.

Konieczne jest także określenie obowiązków dla producentów spoza społeczności, którzy mieliby korzystać z chronionych nazw. Niewątpliwie mieliby oni przestrzegać zasad otrzymania uprzedniej zgody od społeczności na oznaczanie produktów chronioną nazwą (przy uwzględnieniu oczywiście wytycznych dotyczących samej ich produkcji),

a także należałoby rozważyć nałożenie na nich obowiązku dzielenia się uzyskanymi z tego tytułu korzyściami.

Autorka stoi na stanowisku, że tylko precyzyjne regulacje prawne, formułujące konkretne obowiązki po stronie państw, a nie jedynie propozycje takich unormowań, mogą w sposób skuteczny i efektywny chronić wiedzę tradycyjną społeczności tubylczych i lokalnych. Wobec tego konieczne jest pilne podjęcie działań mających na celu harmonizację istniejących regulacji i stworzenie uniwersalnego systemu, który w sposób kompleksowy, a przede wszystkim skuteczny, objąłby ochroną wiedzę tradycyjną posiadaną przez społeczności w różnych częściach świata.

Bibliografia

1. Źródła prawa:

Prawo międzynarodowe:

1. *Agreement between the European Community and Canada on trade in wines and spirit drinks*
2. Akt geneński Porozumienia Lizbońskiego w sprawie nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych
3. Akt Paryski Konwencji Berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474)
4. Deklaracja ministerialna z Doha z dnia 14 listopada 2001 roku
5. Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzana w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r. i w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 5 marca 1934 r.), Dz.U. 1935 nr 84 poz. 515
6. Konwencja handlowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką z dnia 23 kwietnia 1925 r. (Dz.U. z 1926 r. Nr 111, poz. 648)
7. Konwencja nr 107 MOP dotycząca ochrony i integracji ludów tubylczych oraz innych plemion i pól plemion w krajach niepodległych (1957)
8. Konwencja nr 169 MOP w sprawie ludności tubylczej i plemiennej w krajach niezależnych (1989)
9. Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 roku (Dz.U. z 2002 r. Nr 184, poz. 1532)
10. Konwencja o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej sporządzonej w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. (Dz. U. z 1975 r. Nr 9, poz. 49)
11. Konwencja Związkowa Paryska z dnia 20 marca 1883 roku o ochronie własności przemysłowej, przejrzana w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 roku, w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 roku i w Hadze dnia 6 listopada 1925 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 17 marca 1931 roku, Dz. U. z 1932 r. Nr 2, poz. 8 z późn. zm.)
12. Międzynarodowy Traktat o zasobach genetycznych roślin dla wyżywienia i rolnictwa, sporządzony w Rzymie dnia 3 listopada 2001 r. (Dz.U. 2006 nr 159 poz. 1128)
13. Porozumienie Lizbońskie w sprawie ochrony nazw pochodzenia i ich międzynarodowej rejestracji z dnia 31 października 1958 r.
14. Porozumienie Madryckie z dnia 14 kwietnia 1891 r. dotyczące zwalczania fałszywych oznaczeń pochodzenia towarów, przejrzone w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r. i w Hadze dnia 6 listopada 1925 r. (zatwierdzone zgodnie z ustawą z dnia 28 stycznia 1932 r., Dz. U. z 1932 r. Nr 47, poz. 446 z późn. zm.)
15. Porozumienie między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Węgierskim o ochronie nazw regionalnych i specjalnych nazw gatunków produktów winnych z dnia 4 listopada 1931 r. (Dz. U. z 1932 r. Nr 97, poz. 833)
16. Porozumienie z Marakeszu z dnia 15 kwietnia 1994 roku ustanawiające Światową Organizację Handlu, Dz. U. z 1995 r. Nr 98, poz. 483 z późn. zm.
17. Porozumienie w sprawie Handlowych Aspektów Praw Własności Intelektualnej z dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz. U. UE. L. z 1994 r. Nr 336, str. 214 z późn. zm.)

18. Protokół ze Swakopmund w sprawie ochrony tradycyjnej wiedzy i przejawów folkloru Paktu Andyjskiej Integracji Subregionalnej (układu z Kartageny) *Acuerdo de Integración subregional Andino (Acuerdo de Cartagena)*
19. Protokół z Nagoi do Konwencji o Różnorodności Biologicznej dotyczący dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z ich wykorzystania (Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 150, str. 234)
20. Traktat handlowy i nawigacyjny między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Francuską z dnia 22 maja 1937 r. (Dz. U. z 1937 r. Nr 54, poz. 423 ze zm.)
21. Traktat WIPO o Wiedzy Intelktualnej, Zasobach Genetycznych i Wiedzy Tradycyjnej związanej z Zasobami Genetycznymi (*WIPO Treaty on Intellectual Property, Genetic Resources and Traditional Knowledge Associated with Genetic Resources*)
22. Deklaracja w zakresie praw i wolności ludów tubylczych świata (*United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP)*)

Prawo regionalne:

1. *Decisión N° 391 de la Comisión de la Comunidad Andina que establece el Régimen Común sobre Acceso a los Recursos Genéticos*
2. *Decisión N° 486 que establece el Régimen Común sobre Propiedad Industrial*
3. Decyzja Rady (UE) 2019/1754 z dnia 7 października 2019 r. w sprawie przystąpienia Unii Europejskiej do Aktu genewskiego Porozumienia lizbońskiego w sprawie nazw pochodzenia i oznaczeń geograficznych
4. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/95/WE z dnia 22 października 2008 r. mająca na celu zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do znaków towarowych (Dz. U. UE. L. z 2008 r. Nr 299, str. 25)
5. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2436 z dnia 16 grudnia 2015 r. mająca na celu zbliżenie ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do znaków towarowych (Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 336, str. 1 z późn. zm.)
6. *Konwencja o udzieleniu patentów europejskich* (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona w Monachium dnia 5 października 1973 r., zmieniona aktem zmieniającym artykuł 63 Konwencji z dnia 17 grudnia 1991 r. oraz decyzjami Rady Administracyjnej Europejskiej Organizacji Patentowej z dnia 21 grudnia 1978 r., 13 grudnia 1994 r., 20 października 1995 r., 5 grudnia 1996 r. oraz 10 grudnia 1998 r., wraz z Protokołami stanowiącymi jej integralną część (Dz.U. 2004 nr 79 poz. 737)
7. *Prawo modelowe o ochronie praw społeczności lokalnych, rolników i hodowców oraz o dostępie do zasobów biologicznych (Model Law on the Protection of the Rights of Local Communities, Farmers, Breeders and the Regulation of Access to Biological Resources)*
8. Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 664/2014 z dnia 18 grudnia 2013 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w odniesieniu do ustanowienia symboli unijnych dotyczących chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz w odniesieniu do niektórych zasad dotyczących pochodzenia paszy i surowców, niektórych przepisów proceduralnych i niektórych dodatkowych przepisów przejściowych (Dz. Urz. UE L 179 z 19.6.2014, str. 17)

9. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1829/2002 z dnia 14 października 2002 r. zmieniające Załącznik do rozporządzenia (WE) nr 1107/96 w odniesieniu do nazwy „Feta” (Dz. U. UE. L. z 2002 r. Nr 277, str. 10)
10. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 511/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 roku w sprawie środków zapewniających zgodność użytkowników w Unii z wymogami wynikającymi z Protokołu z Nagoi dotyczącego dostępu do zasobów genetycznych oraz uczciwego i sprawiedliwego podziału korzyści wynikających z wykorzystania tych zasobów (Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 150, str. 59)
11. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 251/2014 z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych aromatyzowanych produktów sektora wina, uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 1601/91 (Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 84, str. 14 z późn. zm.)
12. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1001 w sprawie znaku towarowego Unii Europejskiej (Dz. U. UE. L. z 2017 r. Nr 154, str. 1.)
13. Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/787 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania napojów spirytusowych, stosowania nazw napojów spirytusowych w prezentacji i etykietowaniu środków spożywczych, ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych, wykorzystywania alkoholu etylowego i destylatów pochodzenia rolniczego, uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 110/2008 (Dz. Urz. UE L 130 z 17.05.2019, str. 1)
14. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych (Dz. U. UE. L. z 2012 r. Nr 343, str. 1 z późn. zm.)
15. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) nr 922/72, (EWG) nr 234/79, (WE) nr 1037/2001 i (WE) nr 1234/2007 (Dz. U. UE. L. z 2013 r. Nr 347, str. 671 z późn. zm.)
16. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/2117 z dnia 2 grudnia 2021 r. zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013 ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych, (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, (UE) nr 251/2014 w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych aromatyzowanych produktów sektora wina i (UE) nr 228/ 2013 ustanawiające szczególne środki w dziedzinie rolnictwa na rzecz regionów najbardziej oddalonych w Unii Europejskiej (Dz. U. UE. L. z 2021 r. Nr 435, str. 262)
17. Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2081/92 z dnia 14 lipca 1992 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych (Dz.U. L 208, str. 1)
18. Rozporządzenie Rady WE z 14 lipca 1992 r., nr 2081/92 o ochronie oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia dla produktów rolnych i środków spożywczych (Dz.U. L 208 z 24.7.1992, str. 1)
19. Rozporządzenie Rady WE z 20 marca 2006 r., nr 510/2006 w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych (Dz. U. UE. L. z 2006 r. Nr 93, str. 12 z późn. zm.)
20. Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 664/2014 z dnia 18 grudnia 2013 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w odniesieniu do ustanowienia symboli unijnych dotyczących chronionych nazw

- pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych i gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz w odniesieniu do niektórych zasad dotyczących pochodzenia paszy i surowców, niektórych przepisów proceduralnych i niektórych dodatkowych przepisów przejściowych (Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 179, str. 17 z późn. zm.)*
21. Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 668/2014 z dnia 13 czerwca 2014 r. ustanawiającym zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych (Dz. U. UE. L. z 2014 r. Nr 179, str. 36 z późn. zm.)
 22. Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2015/1866 z dnia 13 października 2015 roku ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 511/2014 w odniesieniu do rejestru kolekcji, monitorowania zgodności użytkowników i najlepszych praktyk (Dz. U. UE. L. z 2015 r. Nr 275, str. 4)
 23. Rozporządzenie (WE) nr 1107/96 w sprawie rejestracji oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia (Dz.U. L 148, str. 1)
 24. Rozporządzenie Rady (WE) nr 207/2009 z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie wspólnotowego znaku towarowego (Dz.U. L 78 z 24.3.2009, s. 1)
 25. Rozporządzenie Rady (WE) nr 509/2006 w sprawie produktów rolnych i środków spożywczych będących gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami (Dz. U. UE. L. z 2006 r. Nr 93, str. 1)
 26. Rozporządzenie 2021/2117 zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013 ustanawiające wspólną organizację rynków produktów rolnych, (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, (UE) nr 251/2014 w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych aromatyzowanych produktów sektora wina i (UE) nr 228/2013 ustanawiające szczególne środki w dziedzinie rolnictwa na rzecz regionów najbardziej oddalonych w Unii Europejskiej (Dz. U. UE. L. z 2021 r. Nr 435, str. 262.)
 27. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2411 z dnia 18 października 2023 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych oraz zmieniające rozporządzenia (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/1753 (Dz. U. UE. L. z 2023 r. poz. 2411)
 28. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1143 z dnia 11 kwietnia 2024 r. w sprawie oznaczeń geograficznych w odniesieniu do wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności i określeń jakościowych stosowanych fakultatywnie w odniesieniu do produktów rolnych, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013, (UE) 2019/787 i (UE) 2019/1753 oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1151/2012 (Dz. U. UE. L. z 2024 r. poz. 1143)
 29. Traktat o Unii Europejskiej (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 z późn. zm.)
 30. Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/3 z późn. zm.)

Prawo krajowe:

1. *Australian Copyright Act 1968* (australijska ustawa o prawie autorskim)
2. *Australian Trade Practices Act 1974* (australijska ustawa o praktykach handlowych)

3. *Código Penal de la República de Panamá (adoptado por la Ley N° 14 de 18 de mayo de 2007, con las modificaciones y adiciones introducidas por la Ley N° 26 de 2008)/Criminal Code of the Republic of Panama (approved by Law No. 14 of May 18, 2007, with amendments and additions introduced by Law N° 26 of 2008)*
4. *The Constitution of Kenya, 2010 (Konstytucja Kenii z 2010 roku)*
5. *Constituição da República Federativa Do Brasil de 1988*
6. *Copyright Act 1994 (Nowa Zelandia)*
7. *Greckie rozporządzenie ministra nr 313 025 z dnia 11 stycznia 1994 r. w sprawie uznania chronionej nazwy pochodzenia sera feta*
8. *Law No. 20 of June 26, 2000, on Special System for the Collective Intellectual Property Rights of Indigenous Peoples for the Protection and Defense of their Cultural Identity and their Traditional Knowledge*
9. *Law of the Republic of Indonesia No. 5 of 1990 on Conservation of Biological Natural Resources and their Ecosystems*
10. *Law of the Republic of Indonesia No. 13 of 2016 on Patents Law*
11. *Law of the Republic of Indonesia No. 20 of 2016 on Trademarks and Geographical Indications*
12. *Law of the Republic of Indonesia No. 28 of 2014 on Copyright*
13. *Law of the Republic of Indonesia No. 29 of 2000 on Plant Variety Protection*
14. *Lei de propriedade industrial (Lei N° 9.279, de 14 de maio de 1996)*
15. *Lei Provisional no 2.186-16, de 23 Agosto de 2001 (Patrimônio genético e conhecimento tradicional)*
16. *Ley n° 27811 mediante la cual se establece el régimen de protección de los conocimientos colectivos de los pueblos indígenas vinculados a los recursos biológicos*
17. *The National Policy on Traditional Knowledge, Genetic Resources and Traditional Cultural Expressions (2009)*
18. *Niemiecka ustawa z dnia 16 lipca 1971 r. o winach oraz w przepisach wykonawczych o winach musujących i napojach spirytusowych*
19. *Protection of Traditional Knowledge and Cultural Expressions Act, 2016 (No. 33 of 2016) (Kenya)*
20. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 września 1929 r. w sprawie ochrony nazwy regionalnej „Piwo grodziskie” (Dz. U. z 1929 nr 72 poz. 548)*
21. *Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 stycznia 1933 r. o zakazie używania węgierskich nazw regionalnych (Dz. U. Nr 12, poz. 79)*
22. *Rozporządzenie Rady Ministrów z 18 października 1938 r. o zakazie używania francuskiej nazwy regionalnej „Roquefort” dla serów (Dz. U. Nr 83, poz. 562)*
23. *Rozporządzenie Rady Ministrów z 24 stycznia 1939 r. o zakazie używania francuskich nazw regionalnych dla produktów winnych (Dz. U. Nr 9, poz. 46)*
24. *The Geographical Indication of Goods (Registration and Protection) Act, 1999, No. 48 of 1999*
25. *The India's Biological Diversity Act, 2002*
26. *The India's Patents Act, 1970*
27. *The India's Protection for Plant Varieties and Farmers' Rights Act, 2001*
28. *The Lanham (Trademark) Act z 1946 r. (USA)*
29. *Trade Marks Act 2002 (Nowa Zelandia)*
30. *Trademarks Act, chapter 506, No.51 of 1956 amended in the year 2002*
31. *Trademarks rules, L.N.575/1956, as amended in 1994 and 2002*
32. *Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2022 r. poz. 2509)*

33. Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. z 2022 r. poz. 1233)
34. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 roku *Prawo własności przemysłowej* (Dz. U. z 2023 r. poz. 1170)
35. Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 roku *o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych* (Dz. U. z 2022 r. poz. 2268)
36. Ustawa z dnia 9 marca 2023 roku *o rejestracji i ochronie nazw pochodzenia, oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności produktów rolnych i środków spożywczych, win lub napojów spirytusowych oraz o produktach tradycyjnych* (Dz. U. z 2023 r. poz. 588)
37. Zarządzenie Przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego z dnia 17 października 1949 r. *o utworzeniu centrali spółdzielczo-państwowej pod nazwą: „Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego, Centrala Spółdzielczo-Państwowa”* (M.P. z 1949 r. nr 91, poz. 1097)

2. Literatura:

Monografie/Zbiory:

1. Barańczyk I., *Ochrona prawna oznaczeń geograficznych*, Warszawa 2008
2. Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Warszawa 2010
3. Brodecki Z., *Prawo integracji. Konstytucja dla Europy*, Warszawa 2011
4. Całka E., *Geograficzne oznaczenia pochodzenia. Studium z prawa wspólnotowego i prawa polskiego*, Warszawa 2008
5. Całka E., *Oznaczenia naturalnych wód mineralnych, wód źródłanych i wód stołowych. Studium z prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego*, Warszawa 2019
6. Całka E., *Zakres zastosowania przepisów ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji dotyczących ochrony geograficznych oznaczeń pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych* [w:] *Prawo konkurencji. 25 lat*, T. Skoczny (red.), Warszawa 2016
7. Całka E., Nowińska E., *Geograficzne oznaczenia pochodzenia* [w:] *Prawo własności przemysłowej, Dział II. SPP T. 14B*, R. Skubisz (red.), 2012, wyd. 1, Legalis
8. Całka E., Nowińska E., Skubisz R., *Geograficzne oznaczenia pochodzenia* [w:] *Prawo własności przemysłowej. System Prawa Prywatnego. Tom 14C*, CH Beck 2017
9. Castle D., Gold R., *Traditional knowledge and benefit sharing: from compensation to transaction* [w:] *Accessing and Sharing the Benefits of the Genomics Revolution*, Phillips P. W. B., Onwuekwe Ch. B. (red.), 2007
10. Czub K., *Prawo ochrony własności intelektualnej. Zarys wykładu*, Warszawa 2016
11. Dagne T. W., *Intellectual Property and Traditional Knowledge in the Global Economy, Translating Geographical Indications for Development*, Oxon, 2015
12. Ekpere J. A., *The OAU's Model Law, The Protection of the Rights of Local Communities, Farmers and Breeders, and for the Regulation of Access to Biological Resources, An Explanatory Booklet* https://www.blaueninstitut.ch/s2_blue/tx_blu/tp/tpt/t_oau_model_law.pdf
13. Fedorowicz H., *Oznaczenia geograficzne* [w:] M. Kondrat, *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2021

14. Frankel S., *Branding Indigenous Peoples' Traditional Knowledge* [w:] *The Law of Reputation and Brands in the Asia Pacific*, A. T. Kenyon, M. Richardson, W. Loon Ng – Loy (ed.), 2012 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2142276
15. Gangjee D., *Relocating the Law of Geographical Indications*, Cambridge 2012,
16. Gervais D., *Geographical Indications under TRIPS* [w:] D. S. Gangjee (ed.), *Research Handbook on Intellectual Property and Geographical Indications*, 2016
17. Geuze M., *Geographical Indications under WIPO-administered treaties* [w:] D. S. Gangjee (ed.), *Research Handbook on Intellectual Property and Geographical Indications*, 2016
18. Grzybczyk K., *Skradziona kultura. Jak zachód wykorzystuje cudzą własność intelektualną*, Warszawa 2021
19. Hajdukiewicz A., *Oznaczenia geograficzne produktów rolno-spożywczych w relacjach handlowych Unii Europejskiej*, Kraków 2020
20. Jezierska-Zięba M., art. 24 [w:] *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, M. Kondrat (red.), Warszawa 2021
21. Kanele A., Cardoso Castro P. P., *Quilombo Communities and Opportunities for Market – Driven Mechanisms for Protection of the Amazon Forest* [w:] *Ecosystem and Biodiversity of Amazonia*, H. Mikkola (ed.), 2021 <https://www.intechopen.com/chapters/73796>
22. Karpakal S., Rajasekharan P. E., *Traditional Knowledge and Horticulture* [w:] *Conservation and Utilization of Horticultural Generic Resources*, P. E. Rajasekharan, Rao, V. Ramanatha (eds.), 2019
23. Konach T., *Legal Protection of Intangible Cultural Heritage. The Concept of the Safeguarding of Expressions of Folklore*, [w:] *Cultural heritage: management, identity and potentials*, Ł. Gaweł, E. Kocój (red.), Kraków 2015
24. Kostański P., Jasińska K., *Oznaczenia geograficzne* [w:] J. Sieńczyło – Chlabicz (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2020
25. Kostański P. (w:) P. Kostański (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, 2014, za: Tylec G. [w:] T. Demendecki, A. Niewęglowski, J. Sitko, J. Szczotka, G. Tylec, *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2015, art. 192, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587676249/473689/demendecki-tomasz-i-in-prawo-wlasnosci-przemyslowej-komentarz?cm=URELATIONS>
26. Kowalska E., *Prawo autorskie* [w:] *Leksykon prawa własności intelektualnej. 100 podstawowych pojęć*, M. Barczewski, E. Kowalska (red.), Warszawa 2019
27. Kowalska E., *Własność Intelektualna* [w:] *Leksykon prawa własności intelektualnej. 100 podstawowych pojęć*, M. Barczewski, E. Kowalska (red.), Warszawa 2019
28. Matczak P., Koziarek M., *Współpraca organizacji pozarządowych i administracji samorządowej w tworzeniu polityk publicznych. Przypadek przygotowywania polityk społecznych oraz dotyczących ochrony środowiska* [w:] *Społeczności Lokalne. Konteksty Przemian i Innowacje*, T. Herudziński, P. Swacha (red.), Warszawa 2018
29. Matczak P., Sadło M., *Samowystarczalność wspólnot lokalnych: obywatele i budżet*, [w:] *Społeczności Lokalne. Konteksty Przemian i Innowacje*, T. Herudziński, P. Swacha (red.), Warszawa 2018
30. Mika I. B., *Czy pelargonie zastępuje na obronę? Zawila i długa droga do ochrony wiedzy tradycyjnej*, [w:] *Aktualne wyzwania prawa własności intelektualnej i prawa konkurencji. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Michałowi du Vallowi*, Warszawa 2015
31. Mika I. B., *Ku globalnej ochronie wiedzy tradycyjnej. Prawo w interakcji z rynkiem i kulturą*, Warszawa 2020

32. Niederle P., Wilkinson J. and Mascarenhas G., *The multilevel, multi-actor and multifunctional system of geographical indications in Brazil* [w:] A. Bonanno, K. Sekine, H. N. Feuer (ed.), *Geographical Indication and Global Agri-Food Development and Democratization*, Nowy Jork 2020
33. Ng'asike J. T., B. Blue Swadener, *Turkana Indigenous Knowledge* [w:] E. S. Huaman, B. Sriraman, *Indigenous Innovation. Universalities and Peculiarities*, Rotterdam, 2015
34. Nowińska E., *Geograficzne oznaczenia w prawie polskim* [w:] R. Skubisz (red.), *Prawo własności przemysłowej, Tom 14c*, Warszawa 2017
35. Nowińska E., *Oznaczenia geograficzne* [w:] E. Nowińska, U. Promińska, K. Szczepanowska – Kozłowska, *Własność przemysłowa i jej ochrona*, Warszawa 2014
36. Nowińska E., *Art. 8* [w:] K. Szczepanowska-Kozłowska, E. Nowińska, *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, Warszawa 2018 (<https://sip.lex.pl/#/commentary/587750753/548193/nowinska-ewa-szczepanowska-kozlowska-krystyna-ustawa-o-zwalczaniu-nieuczciwej-konkurencji-komentarz?cm=URELATIONS>)
37. Nowińska E., *art. 8* [w:] K. Szczepanowska-Kozłowska, E. Nowińska, *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz, wyd. II*, 2022
38. Nowińska E., du Vall M., *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, Warszawa 2013, s.1247 i in. [w:] E. Nowińska, *Oznaczenia geograficzne* [w:] E. Nowińska, U. Promińska, K. Szczepanowska – Kozłowska, *Własność przemysłowa i jej ochrona*, Warszawa 2014
39. Poźniak – Niedzielska M., Całka E. [w:] *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz, 5 wydanie*, Warszawa 2019
40. Sherman B., Wiseman L., *From terroir to pangkarra: Geographical Indications of origin and Indigenous knowledge* [w:] D. S. Gangjee (ed.), *Research Handbook on Intellectual Property and Geographical Indications*, 2016
41. Sieńczyło-Chlabicz J. (red.), *Prawo Własności Intelektualnej*, Warszawa 2013
42. Skubisz R., *Oznaczenie geograficzne jako indywidualny znak towarowy*, [w:] *Księga pamiątkowa z okazji 85-lecia ochrony własności przemysłowej w Polsce*, red. E. Wikło, Warszawa 2003
43. Stanziani A., *French collective wine branding in the nineteenth-twentieth centuries* [w:] D.S. Gangjee (ed.), *Reserach handbook on Intellectual Property and Geographical Indications*, 2016
44. Stefańczyk-Kaczmarzyk J. [w:] *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, red. M. Kondrat, Warszawa 2021
45. Szczepanowska-Kozłowska K., *Wynalazek* [w:] E. Nowińska, U. Promińska, K. Szczepanowska – Kozłowska, *Własność przemysłowa i jej ochrona*, Warszawa 2014
46. Wojciechowski P., 4.1.4. *Kryterium stadium popelnienia i trybu ścigania* [w:] *Model odpowiedzialności administracyjnej w prawie żywnościowym*, Warszawa 2016 <https://sip.lex.pl/#/monograph/369375361/296885/wojciechowski-pawel-model-odpowiedzialnosci-administracyjnej-w-prawie-zywnosciowym?cm=URELATIONS>
47. Wynberg, R., & Chennells, R., *Green diamonds of the south: An overview of the San-Hoodia case* [w:] R. Wynberg, D. Schroeder, & R. Chennells (Eds.), *Indigenous peoples, consent and benefit sharing: Lessons from the San Hoodia case*, 2009

Artykuły:

1. Adebola T., *The legal construction of geographical indications in Africa*, The Journal of World Intellectual Property, Early View <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jwip.12255>
2. Alasous N., *Patents and Traditional Knowledge*, 2016 https://www.researchgate.net/publication/317106328_Patent_Traditional_Knowledge
3. de Almeida A. F. R., *Denominação de Origem e Marca*, Coimbra Editora 1999 [w:] S. Carls, *Brazilian GIs Landscape: From the TRIPS Commitments to the Real World, What Was Achieved, What Is Yet to be Faced?*, GRUR International, 69(9), 2020
4. Alty J., *Folklor powinien żyć i inspirować do innowacji. Wystąpienie podczas konferencji UP RP*, Kwartalnik UP RP Nr 2/201
5. Amusan L., *Politics of biopiracy: an adventure into hoodia/xhoba patenting in Southern Africa*, African Journal of Traditional, Complementary and Alternative Medicines, January 2017
6. Anderson-Smith R., *Temporary modification of production conditions for PGIs and PDOs will help farmers struggling to deal with coronavirus (COVID-19)*, <https://www.mewburn.com/news-insights/temporary-modification-of-production-conditions-for-pgis-and-pdos-will-help-farmers-struggling-to-deal-with-coronavirus-covid-19>
7. Ang L., H. Won Lee, J. Yong Choi, J. Zhang, M. Soo Lee, *Herbal medicine and pattern identification for treating COVID-19: a rapid review of guidelines*, Integrative Medicine Research 9 (2020) 100407
8. Aniukwu Ch., *A Discourse on the Feasibility of an International Protection for Traditional Knowledge*, 2021 https://www.researchgate.net/publication/354687043_A_DISCOURSE_ON_THE_FEASIBILITY_OF_AN_INTERNATIONAL_PROTECTION_FOR_TRADITIONAL_KNOWLEDGE
9. Aragon L. V., *Copyrighting Culture for the Nation? Intangible Property Nationalism and the Religious Arts of Indonesia*, International Journal of Cultural Property (2012) 19
10. Arihan O., Gençler Özkan A. M., *Traditional Medicine and Intellectual Property Rights*, Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara, 36 (2), 2017
11. Armadhany V. F., A. Sri Ciptorukmi N., *The Protection for Traditional Cultural Expression in Indonesian Constitution and National Law System*, International Journal of Business, Economic and Law, Vol. 26, Issue 2 (April), 2022
12. Asma Wan Talaat W. I., *Protection of the Associated Traditional Knowledge on Genetic Resources: Beyond the Nagoya Protocol*, Procedia - Social and Behavioral Sciences 91, 2013
13. Asri D. P. B., E. Sriyono, M. A. Hapsari, S. A. Syahrin, *Valuing local heritage: Issue and challenges of geographical indication protection for local artisans in Indonesia Kasongan village heritage*, Journal of World Intellectual Property, Vol. 25, Issue 1, March 2022
14. Ayu Palar M. R., D. Epi Sukarsa, A. M. Ramli, *Indonesian System of Geographical Indications to Protect Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*, Journal of Intellectual Property Rights, Vol 23, July-September 2018

15. Babik M., *Rola reżimów regionalnych w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludów rdzennych i społeczności tradycyjnych – przykład Afrykańskiej Regionalnej Organizacji Własności Intelektualnej (ARIPO, Studia Prawnicze, Nr 2 (218), 2019*
16. Bachner B., *Facing the Music: Traditional Knowledge and Copyright*, Human Rights Brief, Volume 12, Issue 3
17. Batista V. O., Macedo C. L., *Cultural heritage in Brazilian legislation and areas of protection of cultural environment in Rio de Janeiro*, 2011, https://www.academia.edu/11720915/CULTURAL_HERITAGE_IN_BRAZILIAN_LEGISLATION_AND_AREAS_OF_PROTECTION_OF_CULTURAL_ENVIRONMENT_IN_RIO_DE_JANEIRO
18. Bérard L., Marchenay P., *Local products and geographical indications: taking account of local knowledge and biodiversity*, International Social Science Journal 58(187), March 2006
19. Bęben W., *Tradycyjna kultura rdzennych ludów Australii i Oceanii: perspektywa porównawcza*, Etnografia. Praktyki, Teorie, Doświadczenia 2019, 5
20. Blakeney M., *Geographical indications and environmental protection*, Frontiers of Law in China, 12 (2), June 2017
21. Blakeney M., *Protection of Traditional Knowledge by Geographical Indications*, International Journal of Intellectual Property Management, January 2009
22. Bruch K. L., Pinto Vieira A. C., Moura Gaspar L. C., da Silva C F., Araujo M. V., *Technical norms for Geographical Indications and their reflexes for the wine sector*, CIO Web of Conferences 9, 03007 (2017) https://www.researchgate.net/publication/318291328_Technical_norms_for_Geographical_Indications_and_their_reflexes_for_the_wine_sector
23. Całka E., *Ochrona geograficznych oznaczeń pochodzenia*, PPH 2002, nr 9
24. Carls S., *Brazilian GIs Landscape: From the TRIPS Commitments to the Real World, What Was Achieved, What Is Yet to be Faced?*, GRUR International, 69(9), 2020
25. Carls S., *Thinking outside the box: the legal and non-legal objectives of geographical indications* https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/colloquium_papers_e/2017/chapter_1_2017_e.pdf
26. Chakraborty S.K., *Protection of Traditional Knowledge and Plant Intellectual Property Rights: Emerging Challenges and Issues in India*, Amity International Journal of Juridical Sciences (Vol-3) 2017
27. Chaturvedi S., N. Kumar, G. Tillu, S. Deshpande, B. Patwardhan, *AYUSH, modern medicine and the Covid-19 pandemic*, Indian Journal of Medical Ethics Vol V No 3 July-September 2020
28. Chinedu O., T. Mayise, R. Moruzzo, *Protected Geographical Indication in Sub-Saharan Africa: Issues and Implications*, African Journal of Intellectual Property, Vol. 1, No. 2, June 2017
29. Chong J. W., „*Mine, Yours or Ours?*”: *The Indonesia-Malaysia Disputes over Shared Cultural Heritage*, Journal of Social Issues in Southeast Asia, Vol. 27, No. 1 (2012)
30. Correa C. M., *Traditional Knowledge and Intellectual Property. Issues and options surrounding the protection of traditional knowledge* <http://www.tansey.org.uk/docs/tk-colourfinal.pdf>
31. Darwance D., R. Sari, T. Ramadhani, *Mapping of the Potential Geographical Products as Intellectual Property Rights in Bangka Belitung Islands*, 2022, <https://eudl.eu/pdf/10.4108/eai.8-6-2021.2314370>

32. Davis M., *Indigenous Peoples and Intellectual Property Rights*, Research Paper 20 1996-1997
https://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/rp/rp9697/97rp20
33. DeGeer M. E., *Biopiracy: The Appropriation of Indigenous Peoples' Cultural Knowledge*, *New England Journal of International and Comparative Law*, 9:1, 2003
34. Dołowy – Rybińska N., *Kaszubski Dyskurs Narodowościowy – Spojrzenie Antropologiczne* http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_11649_sn_2013_021/c/sn.2013.021-873.pdf
35. Dominte N. R., *Can geographical indications bring value to environmental protection?*, *The IUCN AEL Journal of Environmental Law*, Issue 6, 2015
36. Drozd-Piasecka M., *Spoleczne funkcje sztuki ludowej. Sztuka ludowa w polityce kulturalnej, myśli społecznej oraz praktyce działania w okresie Polski Ludowej*, „Etnografia Polska”, t. XXVII, z. 2
37. Feris L., *Protecting traditional knowledge in Africa: Considering African Approaches*, *African Human Rights Law Journal*, 4 (1), 2004
38. Figueroa P., *When Imitation is Not Flattery: Addressing Cultural Exploitation in Guatemala Through a Sui Generis Model*, 4-2021
https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1869&context=law_faculty_scholarship
39. Frankel S., *The mismatch of geographical indications and innovative traditional knowledge*, *Prometheus: Critical Studies in Innovation*, 29:3, 2011
40. Frankel S., *Trademarks and Traditional Knowledge and Cultural Intellectual Property Rights*, *Victoria University of Wellington Legal Research Papers*, Volume 1 Issue No 6, 2011
41. Gadgil M., *India's Biological Diversity Act 2002: An act for the new millennium*, *Journal of Biosciences*, March 2003
42. Gaeta D., Corsinovi P., *Traditional Terms and Appellation wines: debates insight of TTIP negotiation*, Parma, 2015 <https://iogt.org/wp-content/uploads/2015/03/D.-Gaeta-P.-Corsinovi-2015-Traditional-Terms-and-Appellation-Wines-Debates-in-Sight-of-TTIP-Negotiation.pdf>
43. Gała P., *Legal Protection of Traditional Agricultural Knowledge Relating to Genetic Resources*, *Studia Iuridica Lublinensia*, tom 29, wyd. 2, 2020
44. Garikapati B., Pandey S.R., *New horizons of biological diversity and traditional knowledge – a study with special reference to India and third world countries*, 2009
https://www.researchgate.net/publication/200821900_NEW_HORIZONS_OF_BIOLOGICAL_DIVERSITY_AND_TRADITIONAL_KNOWLEDGE_-_A_STUDY_WITH_SPECIAL_REFERENCE_TO_INDIA_THIRD_WORLD_COUNTRIES
45. Gebru A., *The Global Protection of Traditional Knowledge: Searching for the Minimum Consensus*, 17 *J. Marshall Rev. Intell. Prop. L.* 42 (2017)
46. Gemechu D. K., *Status kobiet we współczesnej Afryce: kariery i bariery w polityce, nauce i biznesie*, s.7-36 [w:] *Ex Africa Semper Aliquid Novi, tom III, Kobiety w Afryce*, Żory 2014
http://www.kongresafrykanistyczny.pl/materialy/_upload/Aktualnosci/africa/_MM_Z_EX_AFRICA_TOM_3_INTERNET.pdf
47. Gervais D. J., *Spiritual But Not Intellectual? The Protection of Sacred Intangible Traditional Knowledge*, 11 *Cardozo Journal of International & Comparative Law*. 467, 2003

48. Geuze M., *The Provisions on Geographical Indications in the TRIPS Agreement*, The Estey Journal of International Law and Trade Policy, Vol. 10, No.1, 2009 https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/ECJIL_Geuze10-1.pdf
49. Girsberger M., *Traditional Knowledge and Intellectual Property Rights The Current State of Play at the International Level*, Jusletter 26. Januar 2004 https://www.humanrights.ch/cms/upload/pdf/050829_tradKnowledge_Girsberger_jusletter2004.pdf
50. Gopalan R., Sivakumar S., *Keeping Kashmere in Kashmir – The Interface Between GI and TK*, Journal of Intellectual Property Rights, Vol 12, November 2007
51. Grey E., *Maori Culture and Trade Mark Law in New Zealand* [w:] New Frontiers of Intellectual Property Law IP and Cultural Heritage - Geographical Indications - Enforcement – Overprotection, Studies in Industrial Property and Copyright Law, vol. 25, 2005
52. Gugerell K., Uchiyama Y., Kieninger P. R., Penker M., Kajima S., Kohsaka R., *Do historical production practices and culinary heritages really matter? Food with protected geographical indications in Japan and Austria*, Journal of Ethic Foods, Vol.4, Issue 2, June 2017
53. Hajdukiewicz A., *Ochrona unijnych oznaczeń geograficznych w stosunkach handlowych Unii Europejskiej z Kanadą w świetle umowy CETA*, Krakowskie Studia Międzynarodowe, XVI: 2019 nr 2
54. Hajdukiewicz A., *Oznaczenia geograficzne produktów rolno-spożywczych jako kwestia sporna w negocjacjach transatlantyckiego partnerstwa handlowo-inwestycyjnego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, nr 41, t. 1, 2015
55. Irawan C., *Protection of traditional knowledge: A perspective on Intellectual Property Law in Indonesia*, The Journal of World Intellectual Property, 2017, 20
56. Jankowska A., *Oznaczenia geograficzne dla produktów niespożywczych* <https://www.wodr.poznan.pl/baza-informacyjna/rozwoj-wsi/agroturystyka/kultura-ludowa/item/4291-oznaczenia-geograficzne-dla-produktow-niespozywczych>
57. Johnsson D. Z., *The Branding of Traditional Cultural Expressions: To Whose Benefit?* [w:] *Indigenous Peoples' Innovation: Intellectual Property Pathways to Development*, P. Drahos, S. Frankel (ed.) <https://press-files.anu.edu.au/downloads/press/p154251/html/title.html?referer=&page=1#>
58. Kalaskar B. S., *Traditional knowledge and sui-generis law*, International Journal of Scientific & Engineering Research, Volume 3, Issue 7, 2012
59. Kapała A., *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych i środków spożywczych w prawie międzynarodowym*, Przegląd Prawa Rolnego, Nr 1, 2007
60. Kapa-Kingi E., *Kia Tāwharautia te Mātauranga Māori: Decolonising the Intellectual Property Regime in Aotearoa New Zealand*, Victoria University of Wellington Law Review, Vol. 51, No. 4, 2020
61. Kapepiso F. S., Higgs R., *Tracing the curation of Indigenous knowledge in a biopiracy case*, AlterNative 2020, Vol. 16(1)
62. F. Kariuki, *Protecting Traditional Knowledge in Kenya: Traditional Justice Systems as Appropriate Sui Generis Systems*, SSRN Electronic Journal, 2020, <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=329118103099081101087082000019071091039031062032035087025120091010085126004122125106000100028032061060029011066089020008124120109012029061028087109070102007079007065070036080066070020025094005117088093003088077088084011092095126096002106104001000027127&EXT=pdf&INDEX=TRUE>

63. Kariyawasam K., Guy S., *Intellectual Property Protection of Indigenous Knowledge: Implementing Initiatives at National and Regional Levels*, Deakin Law Review, vol 12, no 2, 2007
64. Kathambi V., F. Munyao Mutie, P. Cheptoo Rono, N. Wei, J. Ndunge Munyao, P. Kamau, R. Wahiti Gituru, Guang-Wan Hu, Qing-Feng Wang, *Traditional knowledge, use and conservation of plants by the communities of Tharaka-Nithi County, Kenya*, Plant Diversity 42, 2020
65. Kępiński M., *Oznaczenia geograficzne w prawie własności przemysłowej*, PPH 2002, nr 12
66. Kiebała M., *Ochrona oznaczeń geograficznych wina w świetle Porozumienia TRIPS*, ZSKN WPiA UAM 2012
67. Kipkoech B., V. Ilie Isaire, *Adoption of Protected geographical Indication (PGI) for Kenyan Tea*, International Journal of English Literature and Social Sciences, Vo. 7, Issue 1, Jan-Feb, 2022
68. Konach T., *Problematyka prawnej ochrony dziedzictwa niematerialnego na przykładzie przejawów folkloru*, Zarządzanie w Kulturze 2014, Vol. 15, No. 1
69. Kropiewnicka M., *Walka z biopiractwem sposobem na zmniejszenie ubóstwa na świecie – przegląd aktów prawnych regulujących problematykę dostępu do zasobów genetycznych i tradycyjnej wiedzy z nimi związanej*, Białostockie Studia Prawnicze, z. 14, 2013
70. Kudngaongarm P., *Human Rights Standards for the Protection of Intellectual Property: Traditional Knowledge and Indigenous Resources (Part I)*, Thailand Law Journal 2009, Issue 1, vol.12 <http://thailawforum.com/articles/IP-Traditional-Knowledge-Part1-3.html>
71. Kupis M., *Tożsamość, dominacja i Internet – zagadnienie apropiacji kulturowej w dyskursie internetowym*, Relacje Międzykulturowe, 1 (5), 2019
72. Kurnilasari D. T., A. Yahanan, R. A. Rahim, *Indonesia's Traditional Knowledge Documentation in Intellectual Property Rights' Perspective*, Sriwijaya Law Review 2(1):110, January 2018
73. Krylyneko A., *COVID-19 and Geographical Indications: Is the Promise of "Quality" in "Quality Schemes" Undermined?* <https://aippi.org/wp-content/uploads/2020/10/Student-Prize-Winner-2020.pdf>
74. Kyrylenko A., *PDOs/PGIs from France and Italy are amending their product specifications to cope with the lockdown* <https://ipkitten.blogspot.com/2020/04/pdospgis-from-france-and-italy-are.html>
75. Kyrylenko A., *Will the COVID-19 crisis cripple the geographical indications' law?* <https://covidblogsocialsciences.wordpress.com/2020/11/27/will-the-covid-19-crisis-cripple-the-geographical-indications-law/>
76. Larson J., *The Relevance of Geographical Indications and Designations of Origin for the Sustainable Use of Genetic Resources*, January 2007
77. Laskowska J. A., *Prawa kobiet w Afryce*, s.38-54 [w:] *Ex Africa Semper Aliquid Novi, tom III, Kobiety w Afryce*, Żory 2014 http://www.kongresafrykanistyczny.pl/materialy/_upload/Aktualnosci/africa/_MM_Z_EX_AFRICA_TOM_3_INTERNET.pdf
78. Le Gall Sh. B., *An Introduction to Core Concepts and Objectives: What are Traditional Knowledge, Genetic Resources and Traditional Cultural Expressions and Why Should They Receive Legal Protection?*, Paper presented at the Regional Seminar on Intellectual Property and Traditional Knowledge, Genetic Resources and Traditional Cultural Expressions, Bangkok 2009

- https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_ipk_bkk_09/wipo_ipk_bkk_09_to_pic1_2.pdf
79. Lemonnier N., G-Biao Zhou, B. Prasher, M. Mukejri, Z. Chen, S. K. Brahmachari, D. Noble, Ch. Auffray, M. Sagner, *Traditional Knowledge-based Medicine: A Review of History, Principles and Relevance in the Present Context of P4 Systems Medicine*, Progress in Preventing Medicine 2017 (2)
 80. Leonardi A. P., Pereira Silveira L. H., França M. B., Sartori R., *Indicação Geográfica „Norte Pioneiro do Paraná – Reconhecimento e Desenvolvimento Regional* <http://rdu.unicesumar.edu.br/bitstream/123456789/3308/1/MÔNICA%20BATOQU I%20FRANÇA.pdf>
 81. Li Y., X. Liu, L. Guo, J. Li, D. Zhong, Y. Zhang, M. Clarke, R. Jin, *Traditional Chinese herbal medicine for treating novel coronavirus (COVID-19) pneumonia: protocol for a systematic review and meta-analysis*, Systematic Reviews (2020) 9:75
 82. Lidgard I., *Geographical Indications: A result of European protectionism*, 2009 <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1559567&file Old=1565027>
 83. Lopes Bastos R., Derani C., Teixeira Lino J., Pandolfo A. C., Alberti Giaretta J., *Cultural heritage and traditional knowledge: some reflexions about indigenous rights in Brazil*, Brazilian Journal of Development, Curitiba 2021
 84. Martyniuk E., *Protokół z Nagoi: dostęp i dzielenie się korzyściami z wykorzystania zasobów genetycznych*, Przegląd Hodowlany nr 5/2016
 85. Mika I. B., *Ochrona wiedzy tradycyjnej w Polsce – moda czy realna potrzeba?*, Kwartalnik UP RP Nr 2/2011
 86. Mirzaie A., M. Halaji, F. S. Dehkardi, R. Ranjbar, H. Noorbazargan, *A narrative literature review on traditional medicine options for treatment of corona virus disease 2019 (COVID-19)*, Complementary Therapies in Clinical Practice 40 (2020) 101 214
 87. Mugabe J., *Intellectual Property Protection and Traditional Knowledge: An Exploration in international Policy Discourse* https://www.iatp.org/sites/default/files/Intellectual_Property_Protection_and_Tradition.htm
 88. Mugabe J., Kameri-Mbote P., Mutta D., *Traditional Knowledge, Genetic Resources and Intellectual Property Protection: Towards a New International Regime*, IELRC WORKING PAPER 2001 – 5 <http://www.ielrc.org/content/w0105.pdf>
 89. Mulalap C. Y., Frere T., Huffer E., Hviding E., Paul K., Smith A., Vierros M. K., *Traditional knowledge and the BBNJ instrument*, Marine Policy, Volume 122, 2020
 90. R. M. Mwobobia, *Traditional knowledge on use of medicinal plants in Kitui County, Kenya*, International Journal of Ethnobiology & Ethnomedicine, Vol. 4, Issue 1, 2017
 91. Neitzel A. L., Smalls B. L., Walker R. J., Dawson A. Z., Campbell J. A., Egede L. E., *Examination of dietary habits among the indigenous Kuna Indians of Panama*, Nutrition Journal 2019
 92. Niranjana A., Jha S.K., Maiti S., *Geographical Indications for Dairy Products of India – A Glimpse*, Food and Scientific Reports, Feb 2021, Vol. 2, Issue: 1
 93. Nowicka A., *Patent europejski a próby ustanowienia patentu europejskiego*, Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny, Rok LXXII, Zeszyt 4, 2010
 94. Nuary R. B., A.C. Sukartiko, M. M. Machfoedz, *Towards sustainable Salak Pondoh Sleman (Salacca edulis CV Reinw) farming system: a socio-economic perspective*, IOP Conference Series Earth and Environmental Science 355(1), Nov 2019
 95. Nugraha A. S., P. A. Keller, *Revealing Indigenous Indonesian Traditional Medicine: Anti-infective Agents*, Natural Product Communications, Vol. 6, No. 12, 2011

96. Oguamanam C., *Protecting indigenous knowledge in international law: solidarity beyond the nation-state*, Law Text Culture, 8, 2004
97. Ogwezy M. C., *Protection of Indigenous or Traditional Knowledge Under Intellectual Property Laws: an Examination of the Efficacy of Copyright Law, Trade Secret and Sui Generis Rights*, International and Comparative Law Review, 2012, Vol. 12., No. 1
98. Ongugo P., D. Mutta, M. Pakia, P. Munyi, *Protecting Traditional Health Knowledge in Kenya: The Role of Customary Laws and Practices*, 2012 <https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G03443.pdf>
99. Ola K., *Role of traditional knowledge in the COVID-19 battle*, The Journal of World Intellectual Property 2022;25
100. Oseitutu J. J., *A Sui Generis Regime for Traditional Knowledge: The Cultural Divide in Intellectual Property Law*, Marquette Intellectual Property Law Review, FIU Legal Studies Research Paper Series, Research Paper No.13-07, June 2013
101. Otswang'o F., *Protecting Traditional Knowledge and Associated Genetic Resources in Kenya: What a Community Needs to Know*, Trade Notes, Institute of Economic Affairs, Issue 31, January 2011
102. Ouma M., *Protection of Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions in Kenya*, WIPO – WTO Colloquium Papers, Vol. 5 (2014)
103. Pant R., *Protecting and promoting traditional knowledge in India. What role for geographical indications?*, IIED Working Paper, London 2015
104. Panizzon M., *Traditional Knowledge and Geographical Indications: Foundations, Interests and Negotiating Positions*, NCCR Trade Working Paper https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/47815000/Traditional_Knowledge_and_Geographical_I20160805-8178-49656w-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1631188786&Signature=NI~rERmHg6Cc96PZMWOo9yqabD9h6ZjwPUw9pnV8r36AbmW-BUPFZWzkKD3UpaQgkSPO8p3Al2JQpzHyKzAaIIep1hV2s2Ku42xCxAasK5YKIKN5ywEeTqKamLXIuo139WwRNBp4Legt1ZsilvCann5VO3dtL8CdF8jUxsDt5BptNj7ux9wWuhDSWQgy5~V9jERPfjwubnXmNNiTSfMeBYvXs9weRCG30917gySyvoXDIU2cVqdSJv8Qri178kxpD3G4W2tnGx~86YzswSD90AJrItJMztJi6AFXHFYOKey6e3om1RVTWfsKOqzTLwnx4bGQCVkrSrqaMojMq-lQQ__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
105. Pawlicz A., *Biopiractwo, czyli patentowanie życia*, Zielone Mazowsze, 2002 <http://zm.org.pl/?a=biopir>
106. Phillips Freedom-Kai, *Intellectual Property Rights in Traditional Knowledge: Enabler of Sustainable Development*, Utrecht Journal of International and European Law 1, (2016) 32(83),
107. Poźniak-Niedzielska M., *Ochrona nazw geograficznych służących oznaczaniu pochodzenia towarów*, RPEiS 1984/1
108. Prakash S., *Indigenous Knowledge and Intellectual Property Rights*, No. 19 April 2000 <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/10819>
109. Ragavan S., *Protection of Traditional Knowledge*, Minnesota Intellectual Property Review, Vol. 2, Issue 2, 2001
110. Rahmah M., *Protection of Geographical Indication under Trademark System: to fit the square into the triangle?*, Mimbar Hukum, 27 (3), 2015
111. Rahmah M., *The Protection of “Batik” Craft under Geographical Indication: The Strategy for Developing Creative Industry in Indonesia*, WIPO-WTO Colloquium Paper: “Research Paper from the WIPO-colloquium for teachers of Intellectual Property Law, 2016

112. Rahmani D., Z. Kallas, Y. Morcillo Ripoll, D. Colomer Bosch, J. M. Gil Roig, *How COVID-19 affected consumers' preferences and attitudes toward foods with Protected Designation of Origin (PDO)*, Worldwide Perspectives on Geographical Indications, July 2022, Montpellier, France <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03791980/document>
113. Ramos B. D., Rangel de Moraes Valente Fernandes L. R., Gomes de Souza C., *An Overview of Geographical Indications in Brazil*, Journal of Intellectual Property Rights Vol 17, March 2012
114. Ramstad K. M., Nelson N. J., Paine G., Beech D., Paul A., Paul P., Allendorf F. W., Daugherty C. H., *Species and Cultural Conservation in New Zealand: Maori Traditional Ecological Knowledge of Tuatara*, Conservation Biology Volume 21, No. 2, 2007
115. Riccheri M., *Report for Case Study "Arroz de Valencia"* https://kipdf.com/report-for-case-study-arroz-de-valencia-mariano-riccheri-universidad-de-alicante_5aec2a2e7f8b9a932b8b45bc.html
116. Riswan S., H. Sangat – Roemantyo, *Jamu as Traditional Medicine in Java, Indonesia*, South Pacific Study, Vol. 23, No. 1, 2002
117. Romero T. L., *Sui generis systems for the protection of traditional knowledge*, International law: Revista colombiana de derecho internacional, julio-diciembre, número 006, 2015
118. Sahai S., Barpujari I., *Are Geographical Indications Better Suited to Protect Indigenous Knowledge? A Developing Country Perspective* https://genecampaign.org/wp-content/uploads/2014/07/Are_Geographical_Indications_Better_Suited.pdf
119. Santos A. S., de Moraes Valente L. R. R., Medeiros M. F. T., *Geographical indications (GIs) as a tool to reach the sociocultural development: a prospection of the Brazilian territory*, Aracaju/SE. Vol. 9, n. 1, 2019
120. dos Santos C. J. B., Gouveia A. L., de Oliveira Nagem V., Moraes Valente Fernandes L. R. R. de, *The National Spatial Data Infrastructure of Brazil (INDE) making visible some invisible: the case of the Brazilian geographical indications*, Brazilian Journal of Cartograph (2015), No. 67/5
121. Sarivaara E., Maatta K., Uusiautti S., *Who is Indigenous? Definitions of Indigeneity*, European Scientific Journal December 2013, vol.1
122. Siczko A., *Tworzenie rynku produktów tradycyjnych i regionalnych*, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie - Problemy Rolnictwa Światowego, 2008, vol.4(19)
123. da Silva E. F., Pereira Peralta P., *Collective Marks and Geographical Indications - Competitive Strategy of Differentiation and Appropriation of Intangible Heritage*, Journal of Intellectual Property Rights Vol 16, May 2011
124. Sing K., *Geographical Indication as a Tool for Protection of Traditional Knowledge with Special reference to Protection of "Cashmere" in Kashmir*, 2012 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115257
125. Singhal S., *Geographical indications and traditional knowledge*, Journal of Intellectual Property Law & Practice, 2008, Vol. 3, No. 11
126. Skubisz R., *Ochrona geograficznych oznaczeń pochodzenia w prawie wspólnotowym i polskim*, Europejski Przegląd Sądowy 20062/4
127. Subbiah S., *Reaping what they sow: the Basmati rice controversy and strategies for protecting traditional knowledge*, 27 B. C. Int'l & Comp. L. Rev. 2004
128. Sumarni W., S. Sudarmin, S. S. Sumari, S. Kadarwati, *Indigenous knowledge of Indonesian traditional medicines in science teaching and learning using a science-*

- technology-engineering-mathematics (STEM) approach*, Cultural Studies of Science Education, 17, 2022
https://www.researchgate.net/publication/353504157_Indigenous_knowledge_of_Indonesian_traditional_medicines_in_science_teaching_and_learning_using_a_science-technology-engineering-mathematics_STEM_approach
129. Sumarni W., S. Sudarmin, S. S. Sumarti, *The scientification of jamu; a study of Indonesian's traditional medicine*, Journal of Physics: Conference Series, 1321 (2019)
 130. Susanti D. I., R. Susrijani, R. T. Sudhiarsa, *Traditional Cultural Expressions and Intellectual Property Rights in Indonesia*, Yuridika, Vol. 35 No 2, May, 2020
 131. Szatkowska E., *Trade mark protection after the expiration of copyright: The municipality of Oslo's controversial way to protect the work of Gustav Vigeland*, Gdańskie Studia Prawnicze, Nr 2(50), 2021
 132. Śmiechowska M., *System identyfikacyjności w zapewnieniu tożsamości i bezpieczeństwa żywności*, Annales Academiae Mideicae Gedanensis, 2014, 44
 133. Targosz T., 3.2.2. *Formuła Dassonville* [w:] *Prawo reklamy i promocji*, red. E. Traple, 2007 https://sip.lex.pl/#/monograph/369312512/396/traple-elzbieta-red-prawo-reklamy-i-promocji?keyword=formu%C5%82a%20dassonville&unitId=passage_1341
 134. Tavares I. D., *Worldwide: Protection and Use of Certification Trademarks in Africa*, 2020 <https://www.mondaq.com/southafrica/trademark/979684/protection-and-use-of-certification-trademarks-in-africa>
 135. Taylor M., *A Sase of Champagne: A Study of Geographical Indications*, 2013 https://www.researchgate.net/publication/309121104_A_Case_of_Champagne_A_Study_of_Geographical_Indications
 136. Teran M. Y., *The Nagoya Protocol and Indigenous Peoples*, The International Indigenous Policy Journal, 7(2), 2016 <http://ir.lib.uwo.ca/iipj/vol7/iss2/6>
 137. Tetwejer U., *Znaczenie systemu ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych oraz artykułów spożywczych w Unii Europejskiej*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 2010, T. 12, z. 1
 138. Tylec G. [w:] T. Demendecki, A. Niewęglowski, J. Sitko, J. Szczotka, G. Tylec, *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2015, art. 175 <https://sip.lex.pl/#/commentary/587676231/473671/demendecki-tomasz-i-in-prawo-wlasnosci-przemyslowej-komentarz?cm=URELATIONS>
 139. Uchańska J., *Bioróżnorodność a ochrona patentowa*, Edukacja Biologiczna i Środowiskowa 2/2013
 140. Uchańska J., *Relacje ochrony sui generis różnorodności biologicznej do ochrony patentowej*, ZNUJ. PPWI 2013, nr 1, s. 40-92 <https://sip.lex.pl/#/publication/151162288/uchanska-joanna-relacje-ochrony-sui-generis-roznorodnosci-biologicznej-do-ochrony-patentowej>
 141. Upankar Ch., Santosh K., *Analysis of folklore protection regimes around the world*, Indian Journal of Legal Philosophy, vol. 4, issue 3, 2016
 142. Venkataraman, S.S. Latha, *Intellectual Property Rights, Traditional Knowledge and Biodiversity of India*, Journal of Intellectual Property Rights Vol. 13, July 2008
 143. Wijaya A. U., E. Prasetyawati, *The Principles of Traditional Knowledge Protectin in the Perspective of Indonesian National Law*, Journal of Law, Policy and Globalization, Vol 103 (2020)

144. Wang D., J. Huang, A. Wai Kan Yeung, N. T. Tzvetkov, J. Horbańczuk, H. Willschke, Z. Gai, A. G. Atanasov, *The Significance of Natural Product Derivatives and Traditional Medicine for COVID-19*, *Processes* 2020, 8, 937
145. Xiong Y., M. Gao, B. van Duijn, H. Choi, F. van Horseen, M. Wang, *International policies and challenges on the legalization of traditional medicine/herbal medicines in the fight against COVID-19*, *Pharmacological Research* 166 (2021) 105472
146. Yew Meng L., Y. Karulus, *The Indonesia-Malaysia Cultural Heritage Disputes: A Case of the Pendet Dance and Rasa Sayange Folk Song*, *Manu Bil.* 29, 2019 (Jun)
147. Zappalaglio A., Guerrieri F., Carls S., *Sui Generis Geographical Indications for the Protection of Non-Agricultural Products in the EU: Can the Quality Schemes Fulfill the Task?*, *IIC* (2020) 51:31-69 <https://doi.org/10.1007/s40319-019-00890-1>

Orzecznictwo:

Wykaz orzecznictwa TSUE:

1. Sprawa C-108/01, *Conorzio del Prosciutto di Parma and Salumificio S. Rita SpA v. Asda Stores Ltd and Hygrade Foods Ltd. (Prosciutto di Parma)*, [2003], ECR I-05121
2. Sprawa C- 132/05, *Komisja Wspólnot Europejskich v. Republika Federalna Niemiec*, wyrok Trybunału z dnia 26.02.2008 r.
3. Sprawa C-469/00, *Ravil SARL v. Bellon import SARL and Biraghi SpA (Grana Padano)*, [2003] I-05053
4. Wyrok nr 12/74 z 20.02.1975 r. w sprawie *Sekt/Weinbrandt* (ECJ decision, 1977 GRUR Int. 25)
5. Wyrok z dnia 20 lutego 1979 r. w sprawie 120/78 *Rewe – Zentral AG v. A/S Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* [1979], ECR 0649
6. Wyrok z dnia 11 lipca 1974 r. w sprawie 8/74, *Procureur du Roi v. Dassonville*

Wykaz orzecznictwa sądów polskich:

1. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.11.2011 r., sygn. akt III CSK 30/11

Wykaz orzecznictwa innych sądów:

1. Sprawa *Diamond v. Chakrabarty* 447 U.S. 303 (1980)
2. Sprawa *Milpurrurru v Indofurn* (1994) 54 FCR 240
3. Orzeczenie Trybunału Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (Trybunał EFTA) z dnia 6 kwietnia 2017 roku w sprawie E-5/16
4. Wyrok Sądu Okręgowego w Denpasar z 6.10.2008 r. 302/Pid.B/2008/Pn.Dps

3. Źródła internetowe:

1. https://www.researchgate.net/publication/354687043_A_DISCOURSE_ON_THE_FEASIBILITY_OF_AN_INTERNATIONAL_PROTECTION_FOR_TRADITIONAL_KNOWLEDGE
2. <http://rdu.unicesumar.edu.br/bitstream/123456789/3308/1/MÔNICA%20BATOQUI%20FRANÇA.pdf>
3. https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm
4. https://www.wipo.int/treaties/en/ip/madrid/summary_madrid_source.html
5. https://www.wipo.int/lisbon/en/legal_texts/lisbon_agreement
6. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_ip tk_bkk_09/wipo_ip tk_bkk_09_to_pic1_2.pdf
7. <https://www.wipo.int/tk/en/tk/>
8. <https://www.wipo.int/tk/en/folklore/>
9. <https://www.wipo.int/tk/en/tk/>
10. https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=410022
11. <https://www.cbd.int/abs/infokit/revised/web/factsheet-tk-en.pdf>
12. http://www.iprcommission.org/papers/pdfs/final_report/Ch4final.pdf
13. <https://www.fortunebusinessinsights.com/herbal-medicine-market-106320>
14. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_933_2020.pdf
15. https://www.indianlaw.org/sites/default/files/resources/ICT_Declaration_marks_end_of_first_step_9-21-07.pdf
16. <https://www.youtube.com/watch?v=2QUacU0I4yU&t=>
17. <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=283>
18. <https://www.wipo.int/tk/en/igc/>
19. https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=32407
20. <https://www.un.org/press/en/2007/ga10612.doc.htm>
21. <https://www.cbd.int/abs/about/>
22. http://www.universalrights.net/people/f_indig.htm
23. http://indianistyka.x10host.com/_LAKOTA_SIOUX.htm
24. <https://www.norwegofil.pl/ludzie-i-tradycje/saamowie-czy-laponczycy>
25. https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf
26. <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/publications/martinez-cobo-study.html>
27. <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/about-us.html>
28. https://www.iatp.org/sites/default/files/Intellectual_Property_Protection_and_Tradition.htm
29. https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP/en/SOWIP_web.pdf
30. https://www.iwgia.org/images/publications/African_Commission_book.pdf
31. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/spolecznosc-lokalna;3978393.html>
32. <https://pubs.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G01067.pdf>
33. <http://thailawforum.com/articles/IP-Traditional-Knowledge-Part1-3.html>
34. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/768/wipo_pub_768.pdf
35. <https://www.gov.pl/web/srodowisko/CBD>
36. <https://sip.lex.pl/#/publication/151162288/uchanska-joanna-relacje-ochrony-sui-generis-roznorodnosci-biologicznej-do-ochrony-patentowej>
37. <http://zm.org.pl/?a=biopir>
38. https://www.bradshawfoundation.com/south_africa/origins_centre/index.php
39. <https://www.csir.co>
40. <https://www.cbd.int/abs/bonn/>

41. <https://ir.lib.uwo.ca/iipj/vol7/iss2/6/>
42. <https://archiwum.mos.gov.pl/srodowisko/przyroda/konwencje-miedzynarodowe/konwencja-o-roznorodnosci-biologicznej-cbd/protokol-z-nagoi/>
43. <https://www.cbd.int/abs/nagoya-protocol/signatories/>
44. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/47815000/Traditional_Knowledge_and_Geographical_I20160805-8178-49656w-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1631188786&Signature=NI~rERmHg6Cc96PZMWOo9yqabD9h6ZjwPUw9pnV8r36AbmW-BUPFZWzkKD3UpaQgkSPO8p3Al2JQpzHyKzAaIIEp1hV2s2Ku42xCxAsK5YKIKN5ywEeTqKamLXIuo139WwRNBp4Legt1ZsilvCann5VO3dtL8CdF8jUxsDt5BptNj7ux9wWuhDSWQgy5~V9jERPfwubnXmNNiTSfMeBYvXs9weRCG30917gySyvoXDIU2cVqdSJv8Qri178kxpD3G4W2tnGx~86YzswSD90AJjrItJMztJi6AFXHFYOKey6e3om1RVTWfsKOqzTLwnx4bGQCvkrSrqaOmJmQ-IQQ__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
45. https://www.ciel.org/Publications/AgendaTrips_Summer02.pdf
46. https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/art27_3b_e.htm
47. https://www.wipo.int/tk/en/databases/tklaws/articles/article_0081.html
48. https://www.wipo.int/tk/en/databases/tklaws/articles/article_0018.html
49. https://www.wipo.int/tk/en/databases/tklaws/articles/article_0024.html
50. <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/9446>
51. https://www.wipo.int/tk/en/databases/tklaws/articles/article_0027.html
52. <https://static1.squarespace.com/static/59b9c2b7d2b8570174037c16/t/5e7a891de5c39b733fe2eee4/1585088813342/KunaMola+Ed+Pac+Sheldon.org.pdf>
53. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjAzLSMnPXyAhUriIsKHbmdCUcQFnoECBgQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.wipo.int%2Fedocs%2Fmdocs%2Ftk%2Fen%2Fwipo_grtkf_ic_2%2Fwipo_grtkf_ic_2_9.doc&usg=AOvVaw0-0VHuoJ-Xbln-jzzuT7Eo
54. <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/189273>
55. <https://www.refworld.org/docid/53eb3aab4.html>
56. <https://www.iwgia.org/en/panama/4672-iw-2022-panama.html>
57. <https://craftatlas.co/crafts/molas>
58. https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1869&context=law_faculty_scholarship
59. <https://www.relofirm.com/blog/panamas-chinese-heritage-a-true-cultural-melting-pot-story/>
60. <https://www.liveandinvestoverseas.com/country-hub/panama/health-care-in-panama/>
61. <https://www.refworld.org/docid/53eb3aab4.html>
62. http://www.universalrights.net/people/f_indig.htm
63. <https://unctad.org/news/helping-peru-protect-and-benefit-its-biodiversity>
64. <https://natemat.pl/73239,na-swiecie-zyje-dzis-okolo-100-plemion-ktore-nadal-nie-nawiazaly-kontaktu-z-cywilizacja>
65. <https://podroze.onet.pl/ciekawe/amazonia-odkryto-nieznane-plemie/8mfdkvd>
66. <https://minorityrights.org/country/peru/>
67. <https://www.britannica.com/place/Peru/Achievement-of-independence;>
68. <https://www.intechopen.com/chapters/73796>
69. <http://maasaiwilderness.org/maasai/>
70. <https://pbs.twimg.com/media/EISijAiWsAE2r9V?format=jpg&name=small>
71. <https://au.int/en/overview>
72. <https://uia.org/s/or/en/1100039607>

73. https://www.blauen-institut.ch/s2_blue/tx_blu/tp/tpt/t_oau_model_law.pdf
74. <https://www.ielrc.org/content/w0105.pdf>
75. http://www.kongresafrykanistyczny.pl/materialy/_upload/Aktualnosci/africa/_MM_Z_EX_AFRICA_TOM_3_INTERNET.pdf
76. <https://www.aripo.org/about-us/>
77. <https://www.aripo.org/ip-services/traditional-knowledge/>
78. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_tk_1.pdf
79. https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intell_e.htm
80. https://www.humanrights.ch/cms/upload/pdf/050829_tradKnowledge_Girsberger_jusletter2004.pdf
81. <https://www.aut.ac.nz/study/study-options/maori-and-indigenous-development/research/research-expertise/matauranga-maori>
82. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/10819>
83. https://www.ipaustralia.gov.au/sites/default/files/supp_paper_1_legal_protection_in_australia_28mar2018.pdf
84. https://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/rp/rp9697/97rp20
85. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2142276
86. https://www.researchgate.net/publication/317106328_Patent_Traditional_Knowledge;
87. <https://www.lexisnexis.com/community/casebrief/p/casebrief-diamond-v-chakrabarty>;
88. <http://www.tansey.org.uk/docs/tk-colourfinal.pdf>
89. <https://case.edu/affil/sce/authorship-spring2004/rosy.html>
90. <https://www.jwp.pl/faq/co-to-jest-patent-europejski-o-jednolitym-skutku/>
91. https://www.ipaustralia.gov.au/sites/default/files/supp_paper_1_legal_protection_in_australia_28mar2018.pdf
92. <https://ab-ed.nesa.nsw.edu.au/go/aboriginal-art/protecting-australian-indigenous-art/case-studies-of-copying-and-appropriation/case-study-4-the-carpets-case>
93. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/785/wipo_pub_785.pdf
94. https://joshuaproject.net/people_groups/16112
95. <https://www.youtube.com/watch?v=mrrQT4WkbNE>
96. <https://www.youtube.com/watch?v=f7XjzqPZJdc>
97. <https://www.bbc.com/news/world-africa-55333535>
98. https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/02/article_0006.html
99. https://www.wipo.int/copyright/en/faq_copyright.html
100. <https://www.newzealand.com/sg/feature/haka/>
101. <https://www.rugbyworld.com/countries/new-zealand-countries/graham-henry-explains-the-haka-48521>
102. https://euipo.europa.eu/ohimportal/pl/nice-classification?TSPD_101_R0=085d22110bab20006ef605e57b662eed413f5eae261c8e5fea456c174a1832aab4c1d743d41750f108e25e29f7143000aa611b504a2c531b5156279467e7b05cb3dd6b6a4ce8a59f6121fa2cf33816e1784c883a5df257e922e6fa5eac1c5917
103. <https://press-files.anu.edu.au/downloads/press/p154251/html/title.html?referer=&page=1#>;
104. <https://eftacourt.int/download/5-16-judgment/?wpdmdl=1649>
105. <https://mnk.pl/artykul/na-drogach-duszy-gustav-vigeland-a-rzezba-polska-okolo-1900>
106. <https://fjw.pl/dzielo-sztuki-jako-znak-towarowy/>

107. <https://fjw.pl/dzielo-sztuki-jako-znak-towarowy/>
108. https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-food-and-drink/feta-pdo_en
109. <https://www.habanos.com/es/unicos-desde-1492/>
110. <https://krosno.com.pl/blog/beaujolais-nouveau-wyjatkowe-swieto-wina.html>
111. https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-food-and-drink/bordeaux_en
112. https://www.wipo.int/geo_indications/en/
113. https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-food-and-drink/prosciutto-di-parma-pdo_en
114. https://www.origin-gi.com/web_articles/legal-systems-to-protect-geographical-indications-en-gb-4/
115. <https://www.fao.org/3/i1760e/i1760e05.pdf>
116. <https://www.uspto.gov/ip-policy/trademark-policy/geographical-indications>
117. <https://uprp.gov.pl/sites/default/files/inline-files/Ochrona%20oznaczeń%20geograficznych%20-%20Ryszard%20Frelek.pdf>
118. https://www.wipo.int/geo_indications/en/faq_geographicalindications.html
119. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_03_160
120. https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/OIK129/Takesh_Amemiya_Economy_and_Economics_of_Ancient_%28BookZZ.org%29.pdf
121. https://www.researchgate.net/publication/309121104_A_Case_of_Champagne_A_Study_of_Geographical_Indications
122. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/june/tradoc_135088.pdf
123. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4423800>
124. <https://uprp.gov.pl/pl/o-urzedzie/kalendarium-historyczne/1975-1996>
125. https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/ECJIL_Geuze10-1.pdf
126. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/june/tradoc_135088.pdf
127. <https://budweiserbudvar.com/pl/browar/>
128. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds290_e.htm
129. <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/wto-agreement-on-trade-related-aspects-of-intellectual-property.html>
130. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/quality-schemes-explained_en#geographicalindications
131. https://ec.europa.eu/info/news/eu-china-agreement-protecting-geographical-indications-enters-force-2021-mar-01_en
132. <https://www.parmigianoreggiano.com>
133. <https://uprp.gov.pl/pl/przedmioty-ochrony/oznaczenia-geograficzne/oznaczenia-geograficzne-w-systemie-wspolnotowym>
134. https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_en#logos
135. <https://agrowies.pl/chronione-oznaczenie-geograficzne-a-gts-wyjasniamy-roznice/>
136. <https://uprp.gov.pl/pl/przedmioty-ochrony/oznaczenia-geograficzne/oznaczenia-geograficzne-w-systemie-wspolnotowym>
137. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/>

138. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017291>
139. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017290>
140. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017288>
141. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017289>
142. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000017287>
143. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/quality-schemes-explained/regulations-wine_en
144. http://www.winologia.pl/teksty_Vvinifera.htm
145. <https://iogt.org/wp-content/uploads/2015/03/D.-Gaeta-P.-Corsinovi-2015-Traditional-Terms-and-Appellation-Wines-Debates-in-Sight-of-TTIP-Negotiation.pdf>
146. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000010724>
147. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000002663>
148. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000006172>
149. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000006864>
150. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000005086>
151. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000007128>
152. <https://www.europeansources.info/record/proposal-for-a-regulation-on-european-union-geographical-indications-for-wine-spirit-drinks-and-agricultural-products-and-quality-schemes-for-agricultural-products-amending-regulations-eu-no-1308/>
153. [https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-revision-of-geographical-indications-\(refit\)](https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-european-green-deal/file-revision-of-geographical-indications-(refit))
154. <https://www.moving-h2020.eu/the-revision-of-the-eu-geographical-indications-system/>
155. <https://www.europeansources.info/record/proposal-for-a-regulation-on-geographical-indication-protection-for-craft-and-industrial-products-and-amending-regulations-eu-2017-1001-and-eu-2019-1753-and-council-decision-eu-2019-1754/>

156. <https://home.morele.net/trendy/czym-jest-szklo-murano-zywe-kolory-z-malowniczej-wyspy/>
157. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/geoind/en/wipo_ds_vrs_08/wipo_ds_vrs_08_www_102737.pdf
158. <https://www.boleslawieckaceramika.pl>
159. <https://www.garneczki.pl/marka/boleslawiec>
160. <https://www.intterno.com/pl/producer/Limoges-Francja/4>
161. <https://business.ideaspowered.eu/news/eu-commission-prepares-new-regulation-gis-craft-and-industrial-products>
162. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/01/geographical-indication-protection-for-craft-and-industrial-products-council-adopts-position/>
163. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:61974CJ0008&qid=1622489286167&from=EN>
164. https://sip.lex.pl/#/monograph/369312512/396/traple-elzbieta-red-prawo-reklamy-i-promocji?keyword=formu%C5%82a%20dassonville&unitId=passage_1341
165. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61974CJ0012&from=EN>
166. https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-PL-ARRET-C-0120-1978-200406993-05_00.html
167. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000012993>
168. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/api/v1/attachments/59603>
169. <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=48308&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=24483457>
170. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1559567&fileOid=>
171. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62001CJ0108&from=EN>
172. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62002CJ0465&from=PL>
173. <https://browarparagraf.com/2018/07/o-historii-ochrony-piwa-grodziskiego/>
174. <http://notopopiwku.blogspot.com/2014/03/piwo-grodziskie-historia.html>
175. <https://culture.pl/pl/artykul/kuchnia-prl-dla-niezaawansowanych>
176. <https://mojafirma.infor.pl/mala-firma/prawo-konkurencji/242491,Jakie-znaczenie-ma-oznaczenie-geograficzne-produktow.html>
177. <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fd3677c8fa8f54d564af06b/pfn-stilton-cheese.pdf>
178. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12359055/12874004/12874005/dokument552321.pdf>
179. <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-prawo-wlasnosci-przemyslowej2>
180. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12359055/12874010/12874011/dokument552331.pdf>

181. <https://sip.lex.pl/#/commentary/587750753/548193/nowinska-ewa-szczepanowska-kozlowska-krystyna-ustawa-o-zwalczaniu-nieuczciwej-konkurencji-komentarz?cm=URELATIONS>
182. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_96_153
183. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0132&from=PL>
184. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12>
185. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/przepisy-polskie-produkty-regionalne-i-tradycyjne>
186. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=1&size=10>
187. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/oznaczenia-geograficzne-napojow-spirytusowych>
188. [http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-1086-2022/\\$file/9-020-1086-2022.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/Projekty/9-020-1086-2022/$file/9-020-1086-2022.pdf)
189. <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2844>
190. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12356457/12854691/12854692/dokument543165>
191. <https://sip.lex.pl/#/monograph/369375361/296885/wojciechowski-pawel-model-odpowiedzialnosci-administracyjnej-w-prawie-zywnosciowym?cm=URELATIONS>
192. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115257
193. <http://ipindiaservices.gov.in/GIRPublic/Application/Details/46>
194. <https://samacharline.com/?p=197239>
195. <https://www.mandakini.online/blogs/interweaving-traditions/pochampally-sarees-history-influence-and-making>
196. <https://archive.ph/20130411215318/http://tamilnadu.com/fashion/kanchipuram-sari.html#selection-489.0-493.1>
197. <https://web.archive.org/web/20130826183844/http://ipindia.nic.in/girindia/>
198. <https://www.thehindu.com/news/national/its-official-odisha-is-the-organ-of-rasagola/article28751130.ece>
199. <https://hebbarskitchen.com/dharwad-peda-recipe-dharwad-pede/>
200. <https://www.businesstoday.in/latest/trends/story/odisha-rasagola-receives-gi-tag-two-years-after-west-bengal-216294-2019-07-29>
201. https://www.researchgate.net/publication/200821900_NEW_HORIZONS_OF_BIOLOGICAL_DIVERSITY_AND_TRADITIONAL_KNOWLEDGE_-_A_STUDY_WITH_SPECIAL_REFERENCE_TO_INDIA_THIRD_WORLD_COUNTRIES
202. <https://ipindia.gov.in/writereaddata/Portal/ev/sections-index>
203. https://www.indiacode.nic.in/handle/123456789/1909?sam_handle=123456789/1362
204. <https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/2046/1/200318.pdf>
205. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3038276/>
206. <https://patentimages.storage.googleapis.com/c5/4a/0f/bd0d3ab5478eea/US5401504.pdf>
207. <https://www.mondaq.com/india/patent/586384/traditional-knowledge-and-patent-issues-an-overview-of-turmeric-basmati-neem-cases>
208. https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2011/03/article_0002.html
209. https://web.archive.org/web/20160304120039/http://ipindia.nic.in/ipr/gi/gi_act.pdf

210. <https://www.altacit.com/resources/gi/the-protection-of-geographical-indication-in-india/>
211. <https://www.intepat.com/pl/blog/geographical-indication/geographical-indication-protection/>
212. <https://factly.in/how-many-geographical-indications-are-registered-in-india>
213. https://ipindia.gov.in/writereaddata/Portal/Images/pdf/GI_Application_Register_10-09-2019.pdf
214. <https://www.gov.br/suframa/pt-br/publicacoes/noticias/novo-remanso-recebe-selo-de-indicacao-geografica-como-produtor-de-abacaxi>
215. <https://doi.org/10.1007/s40319-019-00890-1>
216. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115257
217. <https://www.intepat.com/pl/blog/geographical-indication/geographical-indication-protection>
218. https://www.gov.br/inpi/pt-br/backup/arquivos/catalogo_IG_vinho.pdf
219. https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/colloquium_papers_e/2017/chapter_1_2017_e.pdf
220. http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/Constituicao/Constituicao.htm
221. http://www.stf.jus.br/arquivo/cms/legislacaoConstituicao/anexo/brazil_federal_constitution.pdf
222. <https://brazilianexperience.com/brazil-z-queijo-cheese/>
223. https://www.researchgate.net/publication/318291328_Technical_norms_for_Geographical_Indications_and_their_reflexes_for_the_wine_sector
224. <http://www.lacult.unesco.org/docc/LeyBrasil>
225. https://www.academia.edu/11720915/CULTURAL_HERITAGE_IN_BRAZILIAN_LEGISLATION_AND_AREAS_OF_PROTECTION_OF_CULTURAL_ENVIRONMENT_IN_RIO_DE_JANEIRO
226. <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/sustentabilidade/tecnologia-agropecuaria/arquivos-de-legislacoes-de-tecnologias/lei-no-9-279-de-14-de-maio-de-1996.pdf/view>
227. <https://www.patcorp.com.br/anexo/newsletters/NEWSLETTER-MAIO-JUNHO-2020-ing.pdf>
228. https://www.gov.br/inpi/pt-br/servicos/indicacoes-geograficas/arquivos/certificados-de-ig/assinado_certificado_br402017000004-0_novo-remanso.pdf
229. <https://www.meteoprog.pl/pl/news/60126-jabuticaba-najdziwniejsze-drzewo-na-swiecie.html>
230. <https://www.gov.br/inpi/pt-br/assuntos/noticias/inpi-concede-ip-sabara-para-derivados-de-jabuticaba>
231. <https://www.sna.agr.br/indicacao-geografica-norte-pioneiro-do-parana-cafe-com-identidade-propria>
232. <https://www.gov.br/agricultura/pt-br/assuntos/sustentabilidade/indicacao-geografica/listaigs>
233. <https://www.jornaldocafe.com.br/tag/norte-pioneiro-do-parana>
234. <https://g1.globo.com/sc/santa-catarina/noticia/2018/09/01/banana-mais-doce-do-pais-e-cultivada-em-corupa-e-regiao-diz-inpi.ghtml>
235. <https://datasebrae.com.br/ig-regiao-da-propolis-verde/>
236. <https://datasebrae.com.br/ig-regiao-pedra-carijo>
237. <https://www.portodigital.org/parque/o-que-e-o-porto-digital>
238. https://www.gov.br/inpi/en/services/geographical-indications/archives/NormativeInstruction95_2018.pdf

239. <https://maasaiintellectualpropertyinitiative.org/#>
240. <https://ipkitten.blogspot.com/2018/01/protection-of-traditional-knowledge-and.html>
241. <https://maasaiintellectualpropertyinitiative.org>
242. <https://www.iwgia.org/en/kenya.html>
243. <https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G03443.pdf>
244. https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/kenya_e.htm
245. https://www.wipo.int/directory/en/details.jsp?country_code=KE
246. <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=329118103099081101087082000019071091039031062032035087025120091010085126004122125106000100028032061060029011066089020008124120109012029061028087109070102007079007065070036080066070020025094005117088093003088077088084011092095126096002106104001000027127&EXT=pdf&INDEX=TRUE>
247. <https://www.kipi.go.ke>
248. <https://copyright.go.ke>
249. <https://www.kephis.org>
250. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2019-12/ext-study-gic-acp-countries-case-study-coffee-kenya_2013_en_0.pdf
251. https://www.origin-gi.com/web_articles/gi-protection-in-africa-en-gb-4/
252. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jwip.12255>
253. <https://ipkenya.wordpress.com/2015/01/15/registration-of-the-coffee-kenya-certification-mark-by-the-government/>
254. https://kalro.org/sites/default/files/Tea_Growers_Guide_for_Mobile_App_TRI_28_Feb_2019_SK_ed_LW.pdf
255. <https://www.mondaq.com/southafrica/trademark/979684/protection-and-use-of-certification-trademarks-in-africa>
256. <https://kemlu.go.id/download/L1NoYXJlZCUyMERvY3VtZW50cy9Qb3R0ZXJ5LnBkZg>
257. https://www.researchgate.net/publication/353504157_Indigenous_knowledge_of_Indonesian_traditional_medicines_in_science_teaching_and_learning_using_a_science-technology-engineering-mathematics_STEM_approach
258. <https://memories.pl/program-podrozy/47/zwiedzanie-tana-toraja-na-wyspie-sulawesi>
259. <https://en.unesco.org/memoryoftheworld/registry/>
260. http://www.asean-gidatabase.org/gidatabase/gi-search-2?field_jurisdiction_tid=3&field_date_value%5Bvalue%5D%5Bdate%5D=&field_gi_name_value=&field_right_holder_value=
261. <https://www.muntokwhitepepper.com/#about>
262. <http://www.asean-gidatabase.org/gidatabase/sites/default/files/gidocs/IDGI00000000000004.pdf>
263. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/geoind/en/wipo_geo_yty_17/wipo_geo_yty_17_21.pdf
264. <https://eudl.eu/pdf/10.4108/eai.8-6-2021.2314370>
265. <https://dietetycy.org.pl/salak-snake-fruit/>
266. <https://news.detik.com/berita-jawa-tengah/d-3556942/salak-pondoh-sleman-tak-semanis-lagi-harganya>
267. <http://www.asean-gidatabase.org/gidatabase/sites/default/files/gidocs/IDGI00000000000020.pdf>
268. <https://ludowe.instrumenty.edu.pl/pl/instruments/show/instrument/4644>

269. <http://www.tubawejherowa.pl/aktualnosci/czytaj/6512/DIABELSKIE-SKRZYPCE>
270. <https://www.polskasmakuje.pl/europejski-system-oznaczen/chog/miod-drahimski/>
271. <https://centrumkoronkikoniakowskiej.pl>
272. <http://szlakrzemiosla.pl/koronkarstwo>
273. http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_11649_sn_2013_021/c/sn.2013.021-873.pdf
274. <https://doi.org/10.1007/s40319-019-00890-1>
275. <https://www.wodr.poznan.pl/baza-informacyjna/rozwoj-wsi/agroturystyka/kultura-ludowa/item/4291-oznaczenia-geograficzne-dla-produktow-niespozywczych>
276. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline#!>
277. <https://covid19.who.int/table>
278. <https://www.who.int/news/item/25-03-2022-who-establishes-the-global-centre-for-traditional-medicine-in-india>
279. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03791980/document>
280. <https://aippi.org/wp-content/uploads/2020/10/Student-Prize-Winner-2020.pdf>
281. <https://www.mewburn.com/news-insights/temporary-modification-of-production-conditions-for-pgis-and-pdos-will-help-farmers-struggling-to-deal-with-coronavirus-covid-19>
282. <https://ipkitten.blogspot.com/2020/04/pdospgis-from-france-and-italy-are>
283. <https://ec.europa.eu/geographical-indications-register/eambrosia-public-api/api/v1/attachments/59240>
284. <https://ec.europa.eu/geographical-indications-register/eambrosia-public-api/api/v1/attachments/59370>
285. <https://covidblogsocialsciences.wordpress.com/2020/11/27/will-the-covid-19-crisis-cripple-the-geographical-indications-law/>
286. https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/tk/785/wipo_pub_785.pdf
287. https://genecampaign.org/wp-content/uploads/2014/07/Are_Geographical_Indications_Better_Suited.pdf
288. <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/details/EUGI00000013597>
289. https://kipdf.com/report-for-case-study-arroz-de-valencia-mariano-riccheri-universidad-de-alicante_5aec2a2e7f8b9a932b8b45bc.html
290. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115257
291. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_deposes/rapports/2023/0173/P9_A\(2023\)0173_PL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_deposes/rapports/2023/0173/P9_A(2023)0173_PL.pdf)
292. <https://ewyszukiwarka.pue.uprp.gov.pl/search/search-results/337b4f29-1bd2-45c2-8936-a66d1cfa369f?lng=pl>
293. <https://eprofil.pue.uprp.gov.pl/public/registry/view/G.0006?lng=pl>
294. https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0015.html
295. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_40/wipo_grtkf_ic_40_chair_text.pdf
296. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/gratk_dc/gratk_dc_3.pdf

297. <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-rn2023-5-2-en-the-wipo-intergovernmental-committee-on-intellectual-property-and-genetic-resources-traditional-knowledge-and-folklore.pdf>
298. <https://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/igc/docs/igc-provisional-schedule-2024.pdf>
299. <https://www.wipo.int/tk/en/igc/preparation/>
300. https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2024/article_0007.html
301. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/gratk_dc/gratk_dc_7.pdf
302. <https://news.un.org/en/story/2024/05/1150231>
303. <https://www.gov.pl/web/ijhars/zmiana-przepisow-ue-dotyczacych-nazw-napojow-spirytusowych>
304. https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_en#regulations-on-quality-schemes
305. <https://www.gov.pl/web/gios/wprowadzenie9>
306. <https://www.prawo.pl/biznes/nowe-unijne-regulacje-o-oznaczeniach-geograficznych-skutki,523979.html>